

የተወሰነው ዘመን በደረሰ ጊዜ

ክርስቶስ በሰው አምሳል ወደ ምድር ይመጣ ዘንድ ተፈላጊ የነበሩት ታሪካዊ ሁኔታዎች ቀደም ሲል በእግዚአብሔር ፈቃድ ለሰመዎቻቸው ጳውሎስ በገላትያ 4:4 (በ1980 ዓ.ም. አትም) “ነገር ግን የተወሰነው ዘመን በደረሰ ጊዜ እግዚአብሔር ልጁን ላከልን” ብሎ በመጻፍ አስገንዝቦናል። በተጨማሪም ማርቆስ ይህንኑ አሳብ በማጠናከር ክርስቶስ ወደ ምድር የመጣው ሁሉም ነገር በምድር ላይ ከተበጋጀ በኋላ እንደነበረ ይነግረናል (ማር. 1:15)። ክርስቶስ ወደ ምድር ከመምጣቱ በፊት የተፈጸሙትን ድርጊቶች ለተከታተለ አንድ ጠንቃቃ የታሪክ ተማሪ፣ ይህ የጳውሎስና የማርቆስ አባባል ትክክል መሆኑን ለማመን አይከብደውም።

በዚህም ርእስ ላይ ቀደም ሲል የተካሄዱት ጥናቶች የዘነጉት ነገር ቢኖር ግን ለክርስቶስ ወደ ምድር መምጣት ተፈላጊ የነበረው ሃይማኖታዊ ቅድመ ሁኔታ ተሟልቶ የነበረው በአያሁዶች ዘንድ ብቻ ሳይሆን በግሪኮችና በሮማውያንም ጭምር መሆኑን ነው። እንደዚሁም ተወዳዳሪ ለማይገኝለት ለክርስቶስ ታሪካዊ ሚና አመቺ ሁኔታዎች የተፈጠሩት አሁንም በግሪኮችና በሮማውያን ከፍተኛ አስተዋጽኦ መሆኑ፣ ብዙ ጊዜ በቸልታ ሲታለፍ ያጋጥመናል። ስለዚህ ይህንን የመሳሰሉት ቅድመ ሁኔታዎች ያበረከቱትን አስተዋጽኦ በዝርዝር መመልከቱ ለእኛ ጠቃሚ ይሆናል።

I. የጊዜው ተጨባጭ ሁኔታ

ሀ. የሮማውያን ፖለቲካዊ አስተዋጽኦዎች

ከክርስቶስ ወደ ምድር መምጣት ቀደም ብሎ ለነበረው ታሪክ ፖለቲካዊ አስተዋጽኦ ካበረከቱት መካከል በተቀዳሚ የሚጠቀሰው የሮማውያን ተግባር ነበር። እነዚህን የባህሪ አምልኮ መንገድ የተከተሉ፣ በምስጢራዊ ሃይማኖቶች፣ በነገሥታት አምልኮ የተጠመዱ እውነተኛ አምላክ መሆኑን ያላወቁ ሰዎችን እግዚአብሔር ፈቃዱን ይፈጽሙ ዘንድ ተጠቀመባቸው።

1. ሮማውያን እስከእነርሱ የግዛት ዘመን ድረስ የትኛውም ሕዝብ ያልሞከረውን የሰውን ልጅ እንደ የመሆን አሳብ ማስፋፋት ጀመሩ። ይህም የሰው ልጅ ወጥ በሆነ በአንድ ዓለም አቀፍ ሕግ ሥር መተዳደር እንደሚኖርበት የሚገልጥ የአንድነት ስሜት ነበር። በዚህ ታላቅ መንግሥት ሥር የተፈጠረው አንድ የመሆንና የትብብር መንፈስ የወንጌልን ቃል ለማስፋፋት አመቺ ሁኔታ ፈጥሮ ነበር። ይኸውም መላውን የሰው ልጆች እንደ የሚያደርጋቸው የኃጢአት ፍርድ ተገዢነት ሊደመሰስ የሚችለው፣ የክርስቶስ አካል በሆነችው ቤተ ክርስቲያን በኩል በሚገኘው ደኅንነት መሆኑን ወንጌል በማወጃ ነበር።

የጥንታዊዎቹ የቅርብ ምሥራቅ ታላላቅ ነገሥታት፣ ታላቁ አስክንድርን [Alexander] ጨምሮ፣ ሕዝቦችን በአንድ የፖለቲካ ፍልስፍና ሥር ለማሰባሰብ አልተሳካላቸውም። ለሮም መንግሥት ግን የፖለቲካ አንድነትን ማምጣት አንዱና ዋና ተግባሩ ሆነ። በመንግሥቱ ውስጥ ባሉ በየትኛውም ግዛቶች የሚኖሩ ዜጎች ለሮም ሕግ ተገዥ መሆን እንዳለባቸው የሚያስገነዝባቸው፣ በየትኛቸውም ፍርድ ቤቶች ውስጥ በየቀኑ ይታይ የነበረው ፍትህ የተሞላበት ፍርድ ነበር። ይህ አዲሱ የሮም ሕግ ቀደም ሲል ከነበረው ንጉሣዊ አገዛዝ ልማዳዊ ሕግ የተወረሰና እንዲያድግ የተደረገ ነው። ከክርስቶስ መወለድ 5ኛ መቶ ዓመት በፊት በተመሠረተው የመጀመሪያ የሮም ሪፐብሊክ ዘመን ይህ ልማዳዊ ሕግ በአሥራ ሁለት አንቀጾች ተጠቃሎ በጽሑፍ ከሰፈረ በኋላ ማንኛውም ወንድ ልጅ እንዲያውቀው ግዴታ ነበር። የሮም ሕግ ታላላቅ መሠረታዊ መመሪያዎች የሌሎች መንግሥት ሕዝቦች መተዳደሪያ ደንቦችንም በማቀፍ እየተጠናከሩና እያደጉ የሄዱት የውጭ ዜጎችን ጉዳይ የሚያየው የልዩ ፍርድ ቤት ባለሥልጣን በየጊዜው ከሚያካብተው የተለያዩ የፍትህ ልምዶች በመታገዝ ጭምር

ነበር። ስለዚህ በሮም ልማድ ላይ የተመሠረተውና “በ12ቱ ስሌዳዎች” ላይ የተጻፈው ሕግ መሠረተ አሳብ ሳይሻር የአንዳንድ ሌሎች ሕዝቦች ሕግጋት አያታከሉበት መሻሻል ቀጠለ። ከሮማውያንም ውስጥ ወደ ፍልስፍና ያዘነብሉ የነበሩት አንዳንዶች፡ ይህንን ተመሳሳይነት ያለው ዓለም አቀፍ ሕግ ከሰው ተፈጥሮ ባሕርይ ጋር ዝምድና እንዳለው ከሚያስተምረው ከግሪኮች ፍልስፍና ጋር በማዋህድ ተቀባይነት እንዲያገኝ ጥረዋል።

ያህን የሰው ልጆች የአንድነት አሳብ ለማጠናከር የተወሰደው ተጨማሪ እርምጃ ሮማውያን ላልሆኑ ሰዎች ሁሉ የሮማዊነት ዜግነት መስጠት ነበር። ይህ ሂደት የተጀመረው ከክርስቶስ መወለድ ቀደም ብሎ ቢሆንም፤ ሙሉ በሙሉ ተፈጻሚነት ያገኘው ግን በ212 ዓ.ም. ካራካላ [Caracalla] የተባለው መሪ በሮም ግዛት ውስጥ የሚገኙ ነጻ ሰዎች በሙሉ የሮም ዜጎች እንዲሆኑ በፈቀደበት ጊዜ ነበር። የዚያ ዘመን ታሪክ አንደሚያሳየን የሮም መንግሥት የሜዲትራኒያንን ዓለም የሚያጠቃልል ስለነበር፤ ከተግባራዊነቱ አንጻር ሲታይ በዚያን ዘመን የነበሩ ሕዝቦች በሙሉ በአንድ የሕግ ጥላ ሥር የሚተዳደሩ፤ የአንድ መንግሥት ዜጎች ነበሩ ለማለት ይቻላል።

የሮም ሕግ ለግስሰብ ክብር፤ ለሕጋዊ መብት መጠበቅና ለሮም ዜግነት ልዩ ትኩረት ያሰጥ ነበር። ይህም የተስያዩ ዝርያዎችን በአንድ ፖለቲካዊ አመራር የማጣመር አዝማሚያ አንዲኖር አድርጓል። በተመሳሳይ ሁኔታ ወንጌል ስለ ኃጢአት ቅጣትና ለሰው ልጅ ስለተሰጠው አዳኝ የሚያስተምረውን ትምህርት ያስፋፋ ዘንድ ሁኔታዎችን አመቻችቶለታል። ጳውሎስ ለፊልጵስዩስ ቤተ ክርስቲያን ሰዎች ሁሉም የአንድ የሰማያዊው አገር ዜጎች እንዲሆኑ አስታውቧቸዋል (ፊል. 3፡20)።

2. ለወንጌል መልአክተኞች በሜዲትራኒያን ዓለም ውስጥ አንደልብ ለመንቀሳቀስ አውግስጦስ ቄሳር [Augustus Caesar] ከመንገሡ (27 ዓ.ዓ.-14 ዓ.ም.) በፊት ቢሆን ኖሮ አጅግ አስቸጋሪ በሆነባቸው ነበር። ምክንያቱም የጥንቷ ዓለም በጥርጣሬ በሚተያይ ትናንሽ ክፍለ ግዛቶች፤ የከተማ መንግሥታት ወይም ነገዶች የተከፋፈሉች ስለነበረች፤ ከቦታ ወደቦታ ለመዘዋወርም ሆነ አሳቦችን ለማሰራጨት የነበረው ዕድል በጣም ጠባብ ነበር። የሮምን መንግሥት ግዛት ለማስፋፋት በተደረገው ጥረት ሳቢያ ግን ሜዲትራኒያንን በሚያካልሉት አገሮች በሙሉ ሰላማዊ የሆነ የእድገት ፎታ መፈንጠቅ ጀመረ። በሜዲትራኒያን ባሕር ላይ የነበሩ የባሕር ወንበዴዎችን ፓምፔ [Pompey] ስላስወገደና፤ ወደ እስያ ወደ አፍሪካና ወደ አውሮፓ የሚወስዱ መንገዶች በሮማ ወታደሮች መጠበቅ ስለጀመሩ ያለ ሥጋት መጓዝ ተቻለ። ይህ አንጻራዊ የሆነ ሰላም የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች ከቦታ ወደ ቦታ እየተዘዋወሩ በየትኛውም ስፍራ ለሚያገኙቸው ሰዎች ወንጌልን ለመስበክ እንዲችሉ አደረጋቸው።

3. ሮማውያን፤ በሮም መሀል ከተማ ከሚገኝ አደባባያቸው ዘመነሳት በመንግሥቱ ውስጥ ወደሚገኝ የተለያዩ ግዛቶች ያስምንም ችግር ለማድረስ የሚያስችሉ እጅግ በጣም ጥሩ የሆኑ አውራ ጎዳናዎችን ዘረጉ። ዋና ጥናዎቹ መንገዶች ለብዙ ዓመታት እንዲያገለግሉ ሆነው በሲሚንቶ የተሠሩ ናቸው። መንገዶቹ ከፍታ ስፍራዎችንና ሽሕቆዎችን በቀጥታ በማቋረጥ በመንግሥቱ ግዛት ውስጥ ወደሚገኙ የመጨረሻ ሩቅ ስፍራዎች ሳይቀር የሚያደርሱ ነበሩ። የጳውሎስን ሐዋርያዊ ጉዞ በምናጠናበት ጊዜ በሮም ግዛት ውስጥ ከአንድ ለአሠራር ምቹ ከሆነ ስፍራ ወደ ሌላ ምቹ ስፍራ ለመዘዋወር አነዚህን ግሩም የሆኑ መንገዶች አንደተጠቀሙ አንገነዘባለን። እነዚህ የሮማውያን መንገዶችና በየመንገዶቹ ላይ ያሉት ምቹ የሆኑ የወታደር ማዕከሎች የጳውሎስን ተልእኮ በማሳካት ረገድ ወሳኝ ሚና ተጫውተዋል።

4. የሮም ሠራዊት ዓለም አቀፍ ለሆነው የአደረጃጀት ሥርዓት መመሥረትና ማደግ ብሎም ለወንጌል መስፋፋት ያበረከተው አስተዋጽኦ የሚናገሩ አይደለም። ሆኖም ሠራዊቱ በጦርነት ጉዳት በመመናመትና በተንደላቀቀም ኑሮ በመበላሸቱ፤ ሮማውያን የሌሎች ግዛት ሰዎችን በወታደርነት የመመልመሉን ልምድ አዳበሩት። እነዚህ ከተስያዩ ብሔሮች የተውጣጡ ሰዎች ከሮማውያን ባህል ጋር ከተዋወቁና ከተስማሙ በኋላ በተራቸው የባህሉን አሳቦች በጥንታዊው የሮም ግዛት ሁሉ እንዲሰራጩ አደረጉ። በተለይም ከእነዚህ ሰዎች መካከል አንዳንዶቹ ክርስቲያኖች ሆነው ስለነበረ፤ ለውትድርና አገልግሎት በተመደቡበት ቦታ ሁሉ ወንጌልን ማስፋፋት ጀመሩ። ለምሳሌ የክርስትና ወደ አንግሊክ አገር እጅግ ቀደም ብሎ መድረስ፤ የእነዚህ ክርስቲያን ወታደሮች ጥረት ውጤት ሳይሆን አንዳልቀረ ይገመታል።

5. ብዙ ሕዝቦች በሮማውያን ወረራ በመሸነፋቸው በአማልክቶቻቸው ላይ እምነት አጡ። ምክንያቱም

እማልክቶቻቸው ከሮማውያን ጥቃት ሲያድኗቸው አልቻሉም ነበር። እነዚህ ሕዝቦች በዚያን ዘመን የነበሩት ሃይማኖቶች ሲያሟሉላቸው የማይችል መንፈሳዊ ፍላጎት አደረባቸው። በተጨማሪም ሮማውያኑ ለእነዚህ ሃይማኖት አልባ ለሆኑ ሰዎች በምትክነት ያቀረቡላቸው እምነት ከቀድሞው የተሻለ ሆኖ ባለመገኘቱ፤ በይበልጥ መንፈሳዊ የሆነ ሃይማኖት ለመፈለግ ተገፋፉ። ከክርስትና ዘመን ቀደም ብሎ የተጀመረው የሮምን ንጉሠ ነገሥት እንደ አማልክት የመቁጠር አምልኮ የሮምን መንግሥት ፅንሰ እሳብ ተጨባጭ ለማህረግ ለሕዝቡ የቀረበ ማኅበሪያ ከመሆን ውጪ የፈየደው ሌላ ተግባር አልነበረም።

እንዲያውም ከዚህ ይልቅ መንፈሳዊና ስሜታዊ የሆኑ እርካታዎችን ለማግኘት የተለያዩ ምስጢራዊ የሆኑ አምልኮዎች ይበልጥ የረዱ ይመስላሉ። ለክርስትናም መስፋፋት በከፍተኛ ደረጃ ተፎካካሪ ሆኖ የተገኘው ይኸው እምነት ነበር። ታላቋ የምድር እናት የምትባለው የሲቢል [Cybelle] አምልኮ ከፍርግያ [Phrygia] ወደ ሮም ተዛመተ። በዚች የፍሬያማነት እማልክት በሆነችው ጣኦት አምልኮ ሥርዓት ውስጥ፤ የባሏ የእቲቲስ [Attis] ሞትና ትንሣኤ ትርኢት መቅረብ የሕዝቡን ስሜታዊ ፍላጎት ለማርካት ሆነ ተብሎ የተቀነባበረ ዘዴ ይመስል ነበር። ከግብፅ የመጣው የኒሲስ አምልኮም ለሞትና ለትንሣኤ በሚሰጠው ልዩ ትኩረት የተነሣ ከሲቢል አምልኮ የተሰየ አልነበረም። ከፋርስ የመጣው ሚስራይዝም በተለይ የሮም ወታደሮችን ይማርክ እንደ ነበረ ይነገርለታል። ይህ አምልኮ በታህሳስ የሚከበር በዓል፤ እርኩስ መንፈስ፤ በተለምዶት እንደተወሰደ የሚነገርለት ሚትራ የተባለ አዳኝ ጣኦት፤ እንዲሁም የሚመለከበት ስፍራ ነበረው።

እነዚህ ሁሉ ሃይማኖቶች ያተኮሩት በአንድ አዳኝ በሆነ አምላክ ላይ ነው። የሲቢል ሃይማኖት የበሬ መሥዋዕት የሚያስፈልገው ሲሆን፤ ሰው በእንስሳው ደም እንዲጠመት አምልኮው ያስገድድ ነበር። ሚስራይዝም ከሌሎች ዝግጅቶች ሌላ ለመሥዋዕት የሚሆኑ ምግቦችንም ጭምር የሚጠይቅ ነበር። እነዚህ ሃይማኖቶች ካሳደሩት ተጽእኖ የተነሣ ክርስትና ከግለሰቦች የሚጠይቀው መሥዋዕትነት ያን ያህል ያልተለመደና ከባድ ሆኖ አልተገኘም። በተጨማሪም ብዙ ሰዎች በእነዚህ ሃይማኖቶች ምክንያት የሚቀርበው የደም መሥዋዕትነት ምንም እንደማይጠቅማቸው በተገነዘቡ ጊዜ፤ በክርስትና ውስጥ ያለውን እውነታ ይጨበጡ ዘንድ በመንፈስ ቅዱስ ተመሩ።

ቀደም ብለን የተወያየንባቸውን ፍሬ አሳቦች ስናጤን፤ የሮም መንግሥት ፖለቲካዊ ሁኔታ በእርግጥ ቤተ ክርስቲያን ገና ሕፃን ክንበረችበት ጊዜ አንሥቶ ወንጌልን ለማስፋፋት እንደተችል ምቹ ሁኔታ ፈጥሮላት ነበር ወደሚለው ማጠቃለያ ያደርሳናል። በመካከለኛው ዘመን የነበረችው ቤተ ክርስቲያን እንኳን ከሮም ገናና መንግሥት ጋር ከነበራት ጥንታዊ ቁርኝት እራሷን ማገዛት ስላልቻለች፤ በቤተ ክርስቲያን አስተዳደር ውስጥ ትከተል የነበረው እደረጃጀቷ ይህን ዝንባሌዋን የሚያንፀባርቅ ነበር።

ለ. የግሪኮች ሥልጣኔ አስተዋጽኦ

ለክርስትና መስፋፋት በሮም በኩል የተደረገው ዝግጅት ከፍተኛ ቢሆንም፤ ከግሪኮች አለምሮ ከፈለቀው ከሥልጣኔ አስተዋጽኦ ጋር ሲወዳደር ግን እጅግ አናሳ ሆኖ ይገኛል። የሮም ከተማ ለክርስትና መስራጨት የሚያስፈልገውን የፖለቲካ ሁኔታ በማመቻቸት በኩል ትታወስ እንጂ ለወንጌል ስርጭት የሚረዳ የትምህርት ሥልጣኔ በማበርከት ተቀዳሚዋ አቴንስ ነበረች። ሮማውያን ግሪኮችን ድል በማድረግ ፖለቲካዊ ወረራ ቢያካሄዱም፤ ባለቅኔው ሆራስ [Horace] በግጥሙ ውስጥ እንደመሰከረው ግን በሮማውያን ላይ የባህል ወረራ ያደረጉት ግሪኮች ነበሩ። ተግባራዊ የሥራ ሰዎች የነበሩት ሮማውያን ጥሩ ጥሩ መንገዶችን፤ ትላልቅ ድልድዮችን፤ እና የሚያምሩ ሕንፃዎችን ሠርተው ይሆናል። ግሪኮች ግን የሰውን እእምሮና አስተሳሰብ በከፍተኛ ሁኔታ እንዲያደግ አድርገዋል። ጳላ ቀር በሆነው በገጠሩ ባህላዊ ኑሮ ላይ ተመስርቶ የነበረውን ሪፕብሊካዊ አገዛዝ፤ በሥልጣኔና በትምህርት ወደዳበረ ታላቅ የሮማ መንግሥትነት ለማደግ ያበቃው የግሪክ ባህላዊ አስተዋጽኦ ነበር። ስዕል ፲፬ 38 ሚስራይዝም ከፐርሺያ ወደ ሮም የተዛመተ አምልኮ ነበር። በሥዕሉ የምንመለከተው ጣኦቱ ሚትራ የወይፊን መሥዋዕት ሲያቀርብ ነው። ምናልባት ከብልቱ ፍሬ ጋር ተጣብቃ የምናያት ጌንጥና የሚፈሰውን ደም በመላስ ላይ የሚገኙት እባብና ውሻ የሚያመለክቱት ልምላሜንና ፍሬያማነትን ሲሆን ይችላል። ይህ አምልኮ በተለይ በሮም ወታደሮች ዘንድ በስፋት ተቀባይነት ያተረፈ ነበር።

1. በዓለም ላይ ክፍተኛ የሆነ ተደማጭነት ለማትረፍ ይችላል ዘንድ፡ ዓለም አቀፋዊ የሆነው ወንጌል ዓለም አቀፍ ቋንቋ ያስረዳል፡፡ ነበር። በዚህ ዘመናዊ ዓለም እንግሊዝኛ ዓለም አቀፍ ቋንቋ እንደሆነና በመካከለኛው ዘመን ደግሞ ላቲን የምሁራኑ ዓለም ቋንቋ እንደነበረ ሁሉ፡ በጥንታዊው ዓለምም ግሪክ ዓለም አቀፍ ቋንቋ ነበር። የሮም መንግሥት በገናናነት መታወቅ በጀመረበት ጊዜ ብዙ ሮማውያን ግሪክንም ሆነ ላቲንን ያውቁ ነበር።

የግሪክ ቋንቋ የዓለም ሁሉ መግባቢያ ለመሆን ያለፈበት ሂደት የሚያስደንቅ ነው። በአቲንስ አካባቢ ይኖሩ የነበሩ የጥንት አቲካዊያን የአነጋገር ዘዴ፡ በ5ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ከክርስቶስ ልደት በፊት በመጀመር ከአቲን መንግሥት ምሥረታና እድገት ጋር እየተሰፋፋ ሄደ። ምንም እንኳን ይህ መንግሥት በ5ኛው መቶ ክፍለ ዘመን መጨረሻ ላይ የተደመሰሰ ቢሆንም፡ ለግሪክ ጥንታዊ ሥነ ጽሑፍ ምንጭ የሆነው የአቲንስ የአነጋገር ዘዴ፡ በትልቁ እስክንድር፡፡ ዘወታደሮቹና በግሪኩ ዓለም ነጋዴዎች (11338-146 ዓመተ ዓለም) ተሻሽሎና ተስፋፍቶ ስሜዲትራኒያኑ ዓለም ዋና መግባቢያ ቋንቋ ሆነ።

ክርስቲያኖች ከጥንታዊ ዓለም ሰዎች ጋር ግንኙነት ለማድረግና አዲስ ኪዳናቸውን ለመጻፍ ፡ እንደዚሁም በእስክንድርያ የነበሩ አይሁዶች ደግሞ ስፕቱዋጂንት በመባል የሚታወቀውን የብሉይ ኪዳን ትርጉም ለማዘጋጀት የቻሉት ማንኛውም ሰው በዕለታዊ ኑሮው ይጠቀምበት በነበረው ኮይኔ [Koine] በመባል በሚታወቀው የግሪክ ቋንቋ አማካይነት ነበር። አዲስ ኪዳን የተጻፈበት ይህ የግሪክ ቋንቋ ክርስቶስ በምድር ላይ ይኖርበት በነበረ ጊዜ ማንኛውም ለው በዕለታዊ ኑሮው ይጠቀምበት የነበረው የመነጋገሪያ ቋንቋ ስለመሆኑና ከጥንታዊው የግሪክ ቋንቋ ስለመለየቱ የተረጋገጠው በቅርቡ ነው። አንድ ጀርመናዊ የሆነ የሥነ መለኮት ትምህርት ሊቅ፡ አዲስ ኪዳን የተጻፈበት የግሪክ ቋንቋ መንፈስ ቅዱስ ለጸሐፊዎቹ የሰጠው ልዩ የሆነ የግሪክ ቋንቋ ነው እለከማለት ይርሶ ነበር። ይህ በ1ኛው ምእተ ዓመት በንግዱ ዓለምና በተራው ሕዝብ ዘንድ የተስፋፋው ቋንቋየአዲስ ኪዳንም ቋንቋ ስለመሆኑ ሊረጋገጥ የቻለው፡ በጊዜው ከነበሩት እንዳንድ የንግድ ማዛግብት ጋር በማመሳከር ነበር። ለዚህም ግኝት ባለውለታው ባለፈው መቶ ዓመት መጨረሻ ላይ የኖረው አዶልፍ ዳይስማን [Adolf Deissman] የተባለው ጀርመናዊ ነው። ከዚያን ጊዜ በኋላም እንደ ሞልተን [Moulton] እና ሚሊገን [Milligan] ያሉ ምሁራን በፓፒረስ ላይ የተጻፉ ጽሑፎች ቃላትን አዲስ ኪዳን ከተጻፈበት ግሪክኛ ቃላት ጋር በስዋሰው አገባባቸው በማነጻጸር፡ የዳይስማንን ግኝት ሳይንሳዊ በሆነ መንገድ አረጋግጠውታል። ይህ ግኝት በርካታ ለሆኑ አዳዲስ ትርጉሞች ማንስራራት መንስኤ ሆኗል። እንግዲህ ወንጌላት የተጻፉት በዘመኑ በነበረው የተራው ሰው ቋንቋ ከሆነ፡ ስዘፈውም ጊዜ ተስማሚ የሚሆነው አብዛኛው ሰው በሚጠቀምበት ቋንቋ ሁሉ መተርጎም መሆኑን እነኚህ የቋንቋ ምሁራን እግረ መንገዳቸውን ሳያስገነዝቡ አላስፋሩም።

2. የግሪክ ፍልስፍና የቆይትን ሃይማኖቶች በሙሉ በማጥፋት ለክርስትና መምጣት መንገድን ጠረገ። ማንኛውም የግሪክም ሆነ የሮም ሰው የዚህን ትምህርቶች ይዘት እንደተገነዘበ፡ ከዚህ በፊት ሲከተለው የነበረው የብዙ አማልክት አምልኮ የማይጨበጥና ከንቱ መሆኑን ለመረዳት በመብቃቱ፡ ፈቱን ወደ ፍልስፍናው አዞረ። ነገር ግን ፍልስፍናው መንፈሳዊ ፍላጎቱን የማያረካ ሆኖ አገኘው። ስለዚህ አንድም ሃይማኖቶች በሚሉት ነገር ላስማመን፡ አለበለዚያም የሮም መንግሥት ምስጢራዊ አምልኮቶች ደጋፊ ለመሆን ተገደደ። ክርስቶስ በመጣበት ጊዜ ፍልስፍና በፕሌቶ [Plato] ዘመን ከደረሰበት ከፍተኛ ደረጃ በማሸቆልቆል እንደ ኢስጦኢክ [Stoic] እና ኤፊቆሮስ [Epicurean] በመሳሰሉ ግላዊነት በሚያጠቃቸው ፍልስፍናዎች ተተካ። በተጨማሪም ፍልስፍና ሲጨበጥና ሲዳሰስ ስለማይችል፡ ስለ አምላክ ቢያስተምርም እንኳን፡ ይህንን ክፍተኛ የእውቀት መግስጫው አድርጎ ከማቅረብ ባሻገር እግዚአብሔር ለእያንዳንዱ ሰው ያለውን ፍቅር ለመግለጥ ጨርሶ አልቻለም ነበር። ይህ የፍልስፍና ክስረት፡ ክርስቶስ በመጣ ጊዜ እጅግ በመባባሱ የሰዎች አእምሮ መንፈሳዊ ሕይወት ለመከተል ከምን ጊዜውም ይልቅ የተዘጋጀ ነበረ። ይህንንም የመንፈሳዊ ሕይወት ጉድለት ለማሟላት የሚችል ክርስትና ብቻ ሆነ።

ታላላቅ የሆኑ የግሪክ ፈላስፎች ክርስትናን ያገለገሉበት ሌላው መንገድ፡ ግሪኮች ጊዜያዊና አንጻራዊ ለሆነው ለዚህ ሕይወት ራሳቸውን ከማስገዛት ነጻ መሆን እንደሚገባቸውና የማያልፍ ሌላ ዓለም የመኖሩን ግንዛቤ በማስተማራቸው ነው። ከክርስቶስ ልደት በፊት በ5ኛው ክፍለ ዘመን የነበሩት ሶቅራጥስም [Socrates] ሆነ ፕሌቶ ሲያስተምሩ አሁን የምንኖርበት ጊዜያዊ ዓለም እንደ ጥላ አላፈ መሆኑንና እውነተኛው ዓለም ግን

ከግምታችን በላይ በሆነ መንገድ እውቀት፣ ጥበብና ውበት የነገሡበት እንደሚሆን አብራርተዋል። የሕይወታችን እውነታ የሚገለጠው ስጊዜያዊና ቁሳዊ ነገሮች በመገዛት ሳይሆን ለመንፈሳዊና ለዘላለማዊ ዓላማዎች በማድላት መሆኑን አበክረው አስገንዝበዋል። ምንም እንኳን የእነዚህ ፈላስፎች እውነትን ፈላጊነት ወደ እግዚአብሔር ሊያደርሳቸው ባይችሉም፣ እግዚአብሔርን በእውቀት ደረጃ (በጥበብ) ለማግኘት ያደረጉት ጥረት ግን ተወዳዳሪ የማይገኝለት ነበር። የሶቅራጥስንና የፕሌቶን ፍልስፍና ለተቀበሉ ሰዎች፣ ክርስትና የመልካም ነገር ሁሉ፣ የውበትና የእውነት አምላክ በሆነው በክርስቶስ በሰው አምሳል መገለጥ መሟላቱን በቀላሉ ለማስረዳት ቻለች። ግሪኮችም ነፍስ እንደማትሞት ቀደምም ሊል ቢሆን የሚያምኑበት ሲሆን፣ እንግዳ የሆነባቸው የትንሣኤ ትምህርት ብቻ ነበር። (106) የግሪኮችን ሥነ ጽሑፍና ታሪክ ያነበበ ሰው ሁሉ፣ ግሪኮች ስለ መልካምና መጥፎ ምግባሮችና ስለ ሰው ሕይወት ዘላለማዊ ዘለቂታ ይጨነቁበት የነበረ ጉዳይ መሆኑን በቀላሉ ይገነዘባል። አስክሊስ [Aeschylus] የተባለው የኪነጥበብ ሰው አጋሜኖን በተባለው ትያትሩ ውስጥ አጋሜኖን [Agamemnon] የደረሰበት ችግር (መከራ) የሠራው ስሕተት ውጤት መሆኑን ያሳየናል። ይህም በመጽሐፍ ቅዱስ “ኃጢአታችሁ እንዲያገኛችሁ አወቁ” (ዘኁ. 32፡23) ተብሎ ከተጻፈው ጠንካራ ማስጠንቀቂያ ጋር የተቀራረበ እንደሆነ እንረዳለን። ሆኖም ግን ግሪኮች ለኃጢአት ከተለምዶአዊ ግጭትና ቅርኔ ውጪ የተለየ ትርጉም ሰጥተውት አያውቁም ነበር። እግዚአብሔርን እንደሚያስቀደምና ሌሎችን እንደሚጎዳ ግላዊ ደክመት ተደርጎ አይታይም ነበር።

እነሆም ክርስቶስ ወደ ምድር በመጣ ጊዜ ሰዎች ሁሉ ተረድተውት የነበረ ነገር ቢኖር የሰውን አእምሮ ውሱንነትና የብዙ አማልክት አምልኮ በቂ አስመሆኑን ነበር። የኤፌቆሮስ [Epicurus] እና የዜኖ [Zeno] ግላዊ ፍልስፍና፣ ምስጢራዊ የሆኑት አስማቶችና አምልኮዎች በሙሉ፣ የሰው ልጅ ከእግዚአብሔር ጋር ሊፈጥረው የሚፈልገውን ግላዊ ግንኙነት ሊያስገኙለት አልቻሉም። የግሪክ ልማድና ባህል ብቁ ባለመሆኑ፣ በርካታ የተራቡ ልቦችን ፈጥሯል። በዚህ ምክንያት ክርስትና ከአምላክ ጋር ግላዊ የሆነ ግንኙነት ይዞለት ቀረበ።

3. የግሪክ ሰዎች የጎላ ባይሆንም እጅግ መጠነኛ በሆነ መልኩ ለእዲሱ የክርስትና ሃይማኖት ወደ ዓለም መምጣት መንፈሳዊ ዝግጅት አድርገው ነበር ለማለት ይቻላል። በ6ኛው መቶ ዓመት ከክርስቶስ ልደት በፊት የተጀመረው የግሪክ የቁስአካላዊነት ፍልስፍና ፣ ቀደም ሲል በሆሚር ኢሊያድ [Homer's Iliad] እና ኦዲሲ [Odyssey] የተገለጠውን በብዙ አማልክት የማምለክ ልምዳቸውን አጨናገፈባቸው። የዚህ የቆየ አምልኮአቸው አንዳንድ ሥርዓታዊ ምልክቶች ለጊዜው ደብዛቸው ባይጠፋም የጥንቱን ተፈላጊነቱና ጠቃሚነቱን ግን ወዲያውኑ አጣ።

ከዚህ በኋላ ሰዎች በአማልክት ማመኑን ትተው ወደ ፍልስፍና ቢያዘነብሉም ይህም ዘለቂታ አላገኘም ነበር። በመሆኑም፣ በሶፊዝም ተከታዮች ዘንድ ፍልስፍና፣ እንደ ቀድሞው መንፈሳዊ ሚና መጫወቱ ቀርቶ፣ ምድራዊ ዋጋ በሚያስገኙ ተግባራዊ ክንዋኔዎች አንጻር ብቻ መታየት ጀመረ። ቀጥሎም የኢስጦኢክ ትምህርት [Stoicism] አፈ ጉባኤ በነበሩት በዜኖና በኤፌቆሮስ አማካይነት የተግባራዊነት መመዘኛውን ተገፎ ሁሉም ሰው እንደግል አመለካከቱ ሊተረጉመው ወደሚችልበት ዝቅተኛ ደረጃ ወረደ። የኤፌቆሮስ ተከታይ የነበረው ባለቅኔው ሉክሪቲየስ [Lucretius]፣ ከተፈጥሮ በላይ የሆነውን ነገር ሁሉ ቁሳዊ በሆነ መልኩ ለመግለጥ በመሞከር፣ የሰው መንፈስ እራሱ የቁስአካል የመጨረሻው ትንሹ ክፍል (አቶም) ፍንካች ነው ሲል ገልጦታል። በመሠረቱ የኢስጦኢክ ትምህርት ከተፈጥሮ በላይ የሆነ ነገር እንዳለ ቢቀበልም ይህ ኃይል ግን ከተፈጥሮ ጋር የማይለያይ መሆኑን በመግለጥ በሁሉ ነገር ውስጥ አምላክ ወይም ሁሉም ነገር አምላክ ነው ከሚል የፓንቲይዝም አምነት [Pantheism] ደረሰ። የኢስጦኢክ የዚህ ዓይነቱን አምላክ አባትነት፣ የሰውን ወንድማማችነት የሚያስተምርና ከፍተኛ የሆነ ሥነ ምግባራዊ ሕግን የመከተል አቋም የሚያራምድ ቢሆንም፣ የሰውን ስተፈጥሮ ሕግጋት የመታዘዝ ነገር ግን ለየግለሰቡ የአእምሮ ፍርድ ትቶት ነበር።

ለለዚህ የግሪክና የሮም ፍልስፍናዎች የቀድሞውን ብዙ አማልክት የሚመለከቡትን ሥርዓት በማዳከምና ወደ እግዚአብሔር ለመድረስ የሰው ልጅ እውቀት እንደማይበቃ በማሳየት፣ ለክርስትና መምጣት ምቹ ሁኔታ ፈጥሯል። እንደዚሁም አስማታዊ የነበረው ምስጢራዊ ሃይማኖት ሕዝቡ ስለ ኃጢአትና ስለመዋጀት ልዩነት እንዲያውቀው በማድረጉ፣ ክርስትና በመጣ ጊዜ በሮም መንግሥት የነበሩ ሕዝቦች ወደ መንፈሳዊ ሕይወት ለመቅረብ የተዘጋጁ ነበሩ።

II. የአይሁዶች ሃይማኖታዊ አስተዋጽኦ

“የዘመኑ ፍጻሜ” እንዲደርስ ያደረጉት፤ ሦስቱ ማስትም የግሪክ፤ የሮማውያንና የአይሁዳውያን ሃይማኖቶች ነበሩ። ሆኖም፤ ምንም እንኳን አቲንስና ሮም ስክርስትና ያደረጉት በጎ አስተዋጽኦ ከጊዜው ተጨባጭ ሁኔታ አንጻር ሲታይ ከፍተኛ ቢሆንም፤ ክርስትና ከአይሁድ እምነት የተወረሰ በመሆኑ ከሁሉም የላቀ ድርሻ እንዳበረከተ ይታወቃል። ክርስትና በሮም የፖለቲካ ሁኔታ ውስጥ ተጋፍጦ ለማደግም ሆነ በግሪኮች አእምሮ የተፈጠረውን እውቀትና ስሕይወት ያላቸውን አመለካከት በመቋቋም ማቆጣጠር ያለቃተውም ነበር። ይሁን እንጂ ከአይሁድነት ጋር ያለው ግንኙነት ግን እጅግ የጠበቀ በመሆኑ፤ ከዚህ እምነት ተለይቶ ለመሥራት ባልቻለም ነበር። በመሆኑም ክርስትናን በፅረረዳ አበባ ይሁዲነትን ደግሞ አበባውን በተሸከመው ግንድ መመሰል ይቻላል።

አይሁዶች እግዚአብሔርን በሰው እውቀትና ጥበብ ምርምሮ ለማግኘት እንደ ግሪኮች አልሞከሩም። አምላክ አለ ብለው በማመን ብቻ የሚገባውን አምልኮ በፈቃዳቸው ይፈጽሙ ነበር። ወደዚህ እምነት እንዲያዘነብሉ ያደረጋቸው እግዚአብሔር፤ ስለመረጣቸውና በታሪክ ውስጥ እንደሚታየውም ለአብርሃምና ሌሎችም የእብራኤል ታላላቅ መሪዎች እራሱን ስለገለጠላቸው ነው። ኢየሩሳሌምም ለክርስትና መምጣት መልካም ምልክት ትሆን ዘንድ ተዘጋጀች። ኢየሱስ በውኃ ጉድጓድ አጠገብ ላገኛት ሴት እንደተናገረው በእርግጥ መዳን “ከአይሁድ” ተገኘ (ዮሐ. 4:22)። እስያን፤ አፍሪካንና አውሮፓን በሚያገኘኝ መስቀልያ መንገድ ላይ ከምትገኝ አንዲት አነስተኛ ቅኝ ግዛት ውስጥ የዓለም ሕዝብ አዳኝ ሊወጣ ጊዜው ደርሶ ነበር። እንደ እውነቱ ይሁዲነት ለክርስትና እምነት መሠረት ከመሆን አልፎ የጨትላነት ጊዜውን እስኪጨርስና እስኪጠነክር ድረስ መጠለያም ይሆናል።

ሀ. በአንድ አምላክ ማመን

ይሁዲነትን ከተለያዩ የአሕዛብ ሃይማኖቶች ፍጹም ተቃራኒ የሚያደርገው መንፈሳዊ በሆነ በአንድ አምላክ አምልኮ ላይ ብቻ በማተኮሩ ነው። ከባቢሎን ምርኮ ከተመለሱበት ጊዜ አንሥቶ አይሁዶች ዳግመኛ በጣአት አምልኮ ሥር አልወደቁም። እግዚአብሔር በሙሴ በኩል ያስተላለፈላቸው ትእዛዝ ብቸኛ የምድር ሁሉ ጌታና የፍጥረታት ሁሉ እውነተኛ አምላክ ስሆነው ስለርሱ ታማኝ ይሆኑ ዘንድ ነበር። የአሕዛብን አማልክት፤ የአይሁድ ነቢያት ጣአታት ናቸው ሲሉ በማያሻማ መንገድ ያወግዟቸውና ይኮንኗቸው ነበር። በመሆኑም ይህ ተወዳዳሪ ያልተገኘለት የአንድ አምላክ አምልኮ በሜዲትራኒያን ባሕር ዙሪያ በሚገኙ በርካታ ምክራቦች አማካይነት ከክርስቶስ ልደት በነበሩት 3መቶ ዓመታት ውስጥ በከፍተኛ ደረጃ ተስፋፍቶ ነበረ።

ለ. የመሢሔ ተስፋ

ጽድቅን ወደ ምድር የሚያመጣ መሢሕ የመምጣቱን ተስፋ ለዓለም ያበሰሩት አይሁዶች ናቸው። ይህ የመሢሕ ተስፋ ግን የሮም ሕዝብ በብሔራዊ ስሜት በመነሳሳት ዘጉጉት ይጠብቀው ከነበረው የባለቅኔው ቨርጂል [Virgil] “መሢሕ” የተለየ ነበር። የቨርጂል “መሢሕ” ለአውጉስቶስ ቄሳር የሚወለድለት ወንድ ልጅ ሆኖ፤ በሮም ግዛት ውስጥ ፍትህ የሰፈነበት አስተዳደር እንደሚያመጣ የሚያበስር ነበረ። የመሢሕ መምጣት ተስፋ በሮም ውስጥ እጅግ እየገነነ የሄደው ከአይሁዶች የማያቋርጥ ትምህርትና የማያወላውል እምነት የተነሣ ነው። ሌላው ቀርቶ ክርስቶስ ከሞት ከተነሣና ካረገ በኋላ እንኳን ደቀ መዛሙርቱ ጭምር የመሢሔ መንግሥት በምድር ላይ እንደሚመሠረት ይጠብቁ ነበር (ሐዋ. 1:6)። ከክርስቶስ መወለድ በኋላ ወደ ኢየሩሳሌም የመጡት ለብአስገሎች (ጠቢባን ሰዎች) ስለዚህ ተስፋ የተወሰነም ቢሆን እውቀት ነበራቸው። በአሁኑ ዘመን ያሉ በርካታ ክርስቲያኖች፤ የክርስቶስን ዳግም ምጽኦት ምን ያህል በጉጉት እንደሚጠብቁ ላጤነ ሰው፤ በአይሁዱም ዓለም ዘንድ የመሢሔን መምጣት በማስመልከት ያለውን ከፍተኛ ናፍቆት መረዳት አይከብደውም።

ሐ. የሥነ ምግባር አካሄድ

በአይሁድ ሕግ ሥር እንደ ዘርፍ በመያዝ የተጠቃለሉት የሥነ ምግባር ደንቦች፣ በዓለም ላይ ከሚገኙ ሌሎች የሥነ ምግባር መመሪያዎች ጋር ሲወዳደሩ እንከን የለሽና አቻ የሌላቸው ሆነው እናገኛቸዋለን። በዚህም በኩል አይሁዶች ለዓለም ያበረከቱት አስተዋጽኦ በእጅጉ የሚደነቅ ነው። የአሥርቱ ትእዛዛት የሰነ ምግባር መመሪያ በዚያን ጊዜ ከነበሩ ሌሎች ሕዝቦች ደንቦችና ምግባረ ብልሹነት ጋር ሲነጻጸሩ በእጅጉ የላቁ ነበሩ። እንደ ሮማውያንና ግሪኮች፣ ለአይሁዶች ኃጢአት ማለት፣ በግልፍተኝነት፣ በቂም በቀል ወይም ከአጉል ብልጠት የተነሣ የሚፈጸመው ይፋ አድራጎት አልነበረም። በአይሁዶች ዘንድ ዋናው ኃጢአት የእግዚአብሔርን ሕግ መጣስ ነበር። ሕግን መጣስ የልብን ክፋት ሲያስከትል፣ የልብም ክፋት በተራው ለኃጢአት ያጋልጣል። ይህ የብሉይ ኪዳን ስነ ምግባራዊና መንፈሳዊ መመሪያ የደኅንነትን ብቸኛ ጎዳና ጎን ለጎን በማቅረብ አንድ ሰው ከኃጢአት ራሱን በቀላሉ ለመጠበቅ እንዲችል ያደርገዋል። የደኅንነት ምንጩ እግዚአብሔር እንጂ የሰው በእውቀቱ መምጣቱ፣ የሥነ ምግባር መመሪያዎች መራቀቅና መብዛት ወይም በምስጢራዊ ሃይማኖቶች መጠመድ አልነበሩም።

መ. የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት

የአይሁድ ሕዝብ ለክርስትና መምጣት መንገድ የጠረገበት ተጨማሪ መንገድ ቢኖር ገና ጨቅላ ለሆነችው ቤተ ክርስቲያን የብሉይ ኪዳንን መልእክት በማበርከት ነበር። በአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ላይ መጠነኛ ጥናት ላካሄደ ሰው፣ ክርስቶስ ለብሉይ ኪዳን የነበረውን አክብሮትና ሐዋርያትም ከእግዚአብሔር የተሰጠውን ይህን ቅዱስ መጽሐፍ እንደ ከባድ ባለውለታቸው ይቆጥሩት እንደነበረ መረዳት ይቻላል። ብዙ አሕዛብም ይህን መጽሐፍ በማንበብ የአይሁድ ሃይማኖት እምነት ምን እንደሆነ ተገንዝበው ነበር። ይህንን የምናረጋግጠው የይሁዲ እምነት ተከታይ ለመሆን የበቁትን በርካታ አሕዛብ ሰለምናይ ነው። ከእነዚህም ሰዎች ብዙዎቹ ከይሁዲነት ወደ ክርስትና እምነት ለመምጣት የቻሉት አዲስ የተወለደችዋ ቤተ ክርስቲያን በብሉይ ኪዳን በማመድ ምክንያት ነበር። ለምሳሌ እንደ እስልምና ያሉትን ሃይማኖቶች ወሰደን ብንመለከት፣ የሚከተሉትን መጽሐፍ የጻፈላቸው የሃይማኖቱ መሥራች ሰው ነበረ። ክርስቶስ ግን ለቤተ ክርስቲያን ምንም የተቀደሰ መጽሐፍ አልተወም። በመንፈስ ቅዱስ በመመራት የተጻፉት የብሉይ ኪዳንና የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ነበሩ የቤተ ክርስቲያን ብቸኛ መመሪያዎቿ።

ሠ. የታሪክ ፍልስፍና

ታሪክን በፍልስፍና እንዲደገፍ ያደረጉት አይሁዳውያን ሲሆኑ፣ ይህንንም ያደረጉት ታሪክ ትርጉም አለው በማለት ነበር። ታሪክ አንዳችም ትርጉም የሌለው፣ በዘፈቀደ እንደሚፈጸም፣ መነሻና መድረሻ እንደሌለውና በአገበጋሚ ለውጥ ሂደት የሚፈጸም አድርገው የሚገምቱት ነበሩ። አይሁዳውያን ግን ይህንን የተዘበራረቀ አመለካከት አጥብቀው ይቃወሙ ነበር። ታሪክ ልዑላዊ በሆነው እግዚአብሔር የሚመራ፣ የሕዝቦችን እድገትም ሆነ ውድቀት በምክንያት የሚያሰረዳ፣ በመጨረሻውም ዘመን ለሰው ልጆች ሁሉ ወርቃማ ጊዜ እንደሚመጣ የሚያስተምር የፍልስፍና ዘርፍ መሆኑን አይሁዶች ያምኑበት ነበረ።

ረ. ምክራቦች

አይሁዶች ለክርስትና አነሣሰና እድገት ጠቃሚ ሚና የተጫወተ አንድ ተጻምም በተጨማሪ አበርክተዋል። ይህ ተቋም የአይሁዶች ምክራብ ነበር። አይሁዳውያን በባቢሎናውያን ተማርከው ከተወሰዱና በኢየሩሳሌም ከነበረው ቤተ መቅደሳቸው ከተለዩ በኋላ ከሕይወታቸው ክፍል አንዱ የሆነውን የምክራብ አገልግሎት ጀመሩ። በእነዚህም ምክራቦች አማካይነት አይሁዶችና ብዙ አሕዛብም ለከፍተኛ የብቃት ደረጃ ያርሰው ነበር። ጳውሎስ በሐዋርያዊ ጉዞው ወቅት፣ በደረሰበት ቦታ ሁሉ በቅድሚያ ይሰብክ የነበረው በነዚህ ምክራቦች ነበር። ለክርስቲያኖችም የመጀመሪያ መስብሰቢያ ሰፍራ ለመሆን የበቁት በዚህ መልኩ ነበር። በርግጥም ይሁዲነት ሰዎችን ወደ ክርስቶስ የሚመራ ሞግዚት ሆነ (ገላ. 3፡23-25) ተብሎ የተገለጠው በዚህም ምክንያት ጭምር መሆኑ አያከራክርም።

ከዚህ በላይ የተወያየንባቸው ፍሬ ነገሮች በሙሉ እንደሚያመለክቱት ክርስትና የመጣበትም ጊዜ ሆነ የተወለደበት ስፍራ ለእድገቱ እጅግ አመቺ በሆነበት ወቅት ነው። ከዓለም ታሪክ እንደምንረዳው፤ ክርስቶስ ከመጣበት ጊዜ አስቀድሞ አብዛኛው ክልል በአንድ ሕግና በአንድ መንግሥት ሥር የሚገዛበት ወቅት ነበር። ሮምን ማዕከሉ ያደረገው የሜዲትራኒያን ዓለምም አንድ ባህል ነበረው። በዚያ ታላቅ መንግሥት ውስጥ አንድ ዓለም አቀፍ ቋንቋ መናፋት፤ ሰባዚዎቹም ሆኑ አብዛኛዎቹ ሕዝቦች ሊገለገሉበት በሚችሉበት ሁኔታ የወንጌልን ትምህርት ስማስተላለፍ አስችሏል። የአዲሱ ሃይማኖት የትውልድ ስፍራ የሆነችው ፍልስጥኤም በዚህ ዓለም ውስጥ ካሉ እጅግ ጠቃሚ ማዕከሎች አንዷ ነበረች። ጳውሎስ የክርስቶስ ትምህርት “በሰው ር የተደረገ አይደለም” ብሎ መናገሩ ትክክል ነው (ሐዋ. 26፡26) የምንልበት ምክንያት የአስያና የአፍሪካ አህጉራትን ከአውሮፓ ጋር በየብስ የሚያገናኘው መስቀልያ መንገድ ፍልስጥኤምን አቋርጦ ስለሚያልፍ ነበር። የጥንታዊ ታሪክ አብዛኛዎቹ ታላላቅ ጦርነቶች የተካሄዱት ይህችን ጠቃሚ ስፍራ ለመያዝ ነው። ክርስትና በተወለደበትና በኖረበት የመጀመሪያዎቹ 3መቶ ዓመታት የነበረው የሜዲትራኒያን ዓለም ሁኔታ ጥንትም ሆነ በመካከለኛው ዘመን ከተከሰተው ሁኔታ እጅግ የተሻለ ነበረ። ይህ አስተያየት በዓለም ላይ አሉ የሚባሉ ሚሲዮናውያንና የታወቁ ምሁራን ሁሉ የሚስማሙበት ነው።

የሮምና የግሪክ ተጨባጭ ሁኔታዎች እመቺነትና፤ የይሁዲነት ውርስ ባደረጉት ከፍተኛ አስተዋጽኦ የተነሣ፤ ወደዚች ወደተዘጋጀችው ዓለም፤ አግዚአብሔር አንድ ልጁን ኃጢአት ያደከመውንና ጦርነት ያጠፋውን የሰውን ዘር ለመዋጀት “የተወሰነው አመን በደረሰ ጊዜ” ላከው። ክርስቶስ በተወለደ ጊዜ በሮም ከነበሩት አያሌ ሃይማኖቶች መካከል የታሪክን ለውጥና ሂደት በመቋቋምና ውጤታማ በመሆን ለመቆየት የቻሉት ክርስትናና ይሁዲነት ብቻ መሆናቸው በእጅጉ የሚያስገርም ነው።

ምዕራፍ 2

በዚህ አለት ላይ

ቤተ ክርስቲያን የተመሠረተችው በእለቱ በክርስቶስ ላይ ነው። በእርሱ በኩል እግዚአብሔርን በማመን የኃጢአት ደገነነትን መልበስ ሲቻል፤ ከእርሱም ዘንድ በእካልም ሆነ በመንፈስ በእግዚአብሔር የተፈጠረውን ክቡር ሰው ለማፍቀር የሚያስችል ገደብ ልቡናን ማቀዳጀት ይቻላል። ለወይፊት ተስፋ መሠረት የሆነውን አምላክ ማወቅ የሚቻለው በዚህ መንገድ ብቻ ነው። ሉቃስ (1፡1-4) እና ዮሐንስ 20፡30-31 በወንጌሎቻቸው ክርስትና ታሪካዊው ሃይማኖት እንደሆነና ከታሪካዊው ክርስቶስም ተነሣሪ እንደማይታይ ገልጠዋል። ክርስቶስ በታሪክ ውስጥ ለተካፈለው ከፍተኛ ሚና ከማረጋገጫዎቹ ጥቂቶቹ በአሁኑ ጊዜ የምንከተለው የዘመን አቆጣጠር፤ የቤተ ክርስቲያን እራሷ መገኘት፤ የአረፍት ቀናችን እሁድ መሆንና በክርስቶስ ተከታዮች ሕይወት ውስጥ የታዩት ከፍተኛ ለውጦች ናቸው።

I. የክርስቶስ ታሪካዊነት

ከግላዊ አመለካከት አንጻር እስካሁን ድረስ የክርስትናን አጀማመር ከሰው ልጆች ታሪክ ልንለየው አንችልም። በዚያን ዘመን የተፈጸሙት ታሪካዊ ድርጊቶች፤ ከክርስቶስ ሰብእና፤ ከሕይወቱና ከሞቱ ጋር የተያያዙ በመሆናቸው፤ ለታሪካዊ ሰውነቱ ማስረጃዎች ሆነው መቅረብ እንደሚችሉ ማጤን ይኖርብናል። በእርግጥ በአንዳንዶች ዘንድ ይህ የክርስቶስ ታሪካዊነት እስከመካድ ድርሷል። ይህ ደግሞ ለመንግሥቱ የቻለው የክርስቶስን ታሪካዊ ማንነት በማስመልከት ከመጽሐፍ ቅዱስ ሌላ በጽሑፍ የሰፈሩ ማስረጃዎች መኖራቸውን ካለመገንዘብ የተነሣ መሆኑን ለመገመት አያዳግትም። እስቲ ቀጥለን ጥቂቶቹን ማስረጃዎች እንመልከት (ዮሐ. 1፡14)።

“...እንደ ሉቃስ ወንጌል አባባል፤ ዮሐንስ መጥመቁ የጌታን መንገድ አዘጋጁ፤ ጥርጊያውንም እቅኑ እያለ ስለ ኢየሱስ መምጣት የሰበከው፤ ጠባርዮስ ቁሳር በነገሠበት በ15ኛው ዓመት ነበር። ሮማዊው የታሪክ ጸሐፊ ታሲታስ ክርስቶስ የተሰቀለው በጠባርዮስ ዘመን መንግሥት እንደነበረ ገልጧል። ከላይ የምናየው የገንዘብ ምስል ከዚሁ ከጠባርዮስ ጋር የሚመሳሰል ነው።

ሀ. የአረማውያን ምስክርነት

የሮማን ታሪክ ጸሐፊዎች ተጠሪ የነበረው ታሲታስ [Tacitus] (55-117) ክርስቲያኖች የሚለውን ስያሜ ምንጭ፤ በጠባርዮስ [Tiberius] ዘመን የይሁዳ ገዥ የነበረው ጴጥራዊው ጴላጦስ በሞት እንዲቀጣ ከፈረደበት የ“ክሪስታስ” ስም ጋር ያያይዘዋል።

እንደዚሁም በትንሿ እስያ የሚገኙት የቢታንያ [Bithynia] እና የፖንቶስ [Pontus] ገዥ የነበረው ፕሊኒ [Pliny] ልንጉሠ ነገሥት ትራጃን [Trajan] በ112 ዓ.ም. አካባቢ በጻፈው ደብዳቤ፤ “ክርስቲያኖችን በማስመልከት ምን ማድረግ እንዳለበት ምክር ጠይቆ ነበር። የዚህ ሰው ደብዳቤ ከመጽሐፍ ቅዱስ ውጭ ስለ ክርስቶስ እጅግ ጥጋ ያለው ምስክርነት ከሚሰጡት መረጃዎች አንዱ ነው። ፕሊኒ ክርስቲያኖች ያሳዩት ስለነበረው ከፍተኛ የሥነ ምግባር ጩዋነት ያደረጉትን አድናቆት ሲገልጥ፤ ለመስረቅ፤ ለማመንዘር፤ ለመግዢትና ሰው በእነርሱ ላይ ያለውን እምነት የሚያሳጣ ሌላ ጸያፍ ተግባር ለመፈጸም ፈጽሞ ፈቃደኛ አይደለም” ብሏል። በመቀጠልም “ክርስቶስን እንደ አምላክ ቆጥረው መዝሙር ይዘምሩለታል” ሲልም ጽፏል። 202. ሱቶኒየስ የተባለው ሌላ የታሪክ ምሁር “የአሥራ ሁለቱ ቁሳሮች ሕይወት፤ ሺታ ቀላውዴዎስ [Vita Claudius]” በተባለው መጽሐፉ አይሁዶች ከሮም ተሰደው የወጡት በክርስቶስ ምክንያት በተነሣው ረብሻ እንደሆነ ጠቅሷል።

ሉሲያን [Lucian] (በ125-190 ዓ.ም.) በክርስቲያኖችና በእምነታቸው በማፈዝ አንድ ጽሑፍ በ170 ዓ.ም. አካባቢ ያዘገጀ ሰው ሲሆን፤ ታሪካዊ ምስክርነቱ ግን ዋጋ ያለው ነበር። ሉሲያን ስለ ክርስቶስ ሲናገር “አዲስ ኑፋቱን (የሐሰት ትምህርትን) በመጀመሩ ምክንያት በመስቀል ሞት ተቀጣ” በማለት ገልጧል። ጽሑፉን በመቀጠል ክርስቶስ ክርስቲያኖችን ወንድማማቾች እንደሆኑና ሕጉን መጠበቅ እንዳለባቸው ያስተምር እንደነበር ይገልጥና ይህ ከእውነት የራቀ፤ ብሎም ግን የማሳመን ችሎታ የነበረውና የተሰቀለ ሰው ተከታዮቹን ሁሉ እንዲያመልኩት በማድረግ ቀልዶባቸዋል ሲል ጽፏል።

ይህ ምስክርነት እጅግ ዋጋ ያለው ታሪካዊ መረጃ የሚሆነው በአንድ በኩል ክርስቲያኖችን በሚጠሉና በሚያሳድጁ፤ በሌላ በኩል በእውቀት ከዘለቡት ሮማውያን የተሰጠ ስለሆነ ነው። እንግዲህ በራሱ ታሪካዊ ክህነው ከመጽሐፍ ቅዱስ ውጭ በሚገኙት በእነዚህ ማስረጃዎች ላይ ብንንተራስ እንኳን ክርስቶስ በእርግጥም ታሪክ የመስከረለት መሆኑን ከማመን እንደርሳለን።

ለ. የአይሁድ ምስክርነት

ጆሴፈስ (37-100 ዓ.ም.) የተባለው ሀብታም አይሁዳዊ ስለ ይሁዲነት እምነት ትክክለኛነት ለማሳመን ለሰለጠኑ ሮማውያን ባዘጋጀው ጽሑፍ ውስጥ የክርስቶስን ስም ጠቅሶታል። ጆሴፈስ ያዕቆብን “ክርስቶስ እየተባለ የሚጠራው የኢየሱስ ወንድም” ነበር ብሏል። በሌላው የጆሴፈስ ጽሑፍ ክፍል ውስጥ፤ በጲላጦስ ፍርድ፤ በመስቀል ላይ ተሰቅሎ በሞት የተቀጣው ክርስቶስ “ብልህ ሰው” እንደነበረ የሚገልጥ አንቀጽ እናገኛለን። አንዳንድ ሰዎች ግን ይኼ በክርስቲያኖች የተጨመረ አሳብ ነው ይላሉ። ምንም እንኳን ክርስቲያኖች ይህን ክፍል ጨመሩ ቢባልም፤ የተጠቀሰው መሠረታዊ መረጃ የመጀመሪያው ጽሑፍ አካል ስለመሆኑ ብዙ ሊቃውንት ይስማማሉ። እንደ እውነቱ ጆሴፈስ የክርስቲያኖች ጠላት እንጂ ወዳጅ ስላልነበረ ስለ ክርስቶስ የጠቀሰው ነገር ከፍተኛ ታሪካዊ ዋጋ ያለው ሆኖ እናገኘዋለን።

ሐ. ከመጽሐፍ ቅዱስ ሌላ፤ የምናገኘው ክርስቲያናዊ ምስክርነት

የአዋልድ መጻሕፍት ደዘት ያላቸው ወንጌላት፤ የሐዋርያት ሥራዎች፤ መልእክቶች፤ ትንቢቶችና ራእዮች ሁሉ በኢየሱስ ክርስቶስን ታሪካዊነት ላይ የተመሠረቱ ናቸው። እነዚህ መጻሕፍት በአንድ ላይ የተሰበሰቡት “የአዋልድ አዲስ ኪዳን መጻሕፍት” በሚል ርእስ ሥር ነው። በካታኮምቶች [Catacomb] ግርግዳዎች ላይ ተቀርፀውና ተሰለው የተገኙ እንደ ርግብ፤ አሣ፤ መልህቅና የመሳሰሉት የክርስትና ምልክቶች በታሪካዊው ክርስቶስ ለማመን አሳማኝ ምስክሮች ሲሆኑ፤ የክርስቲያን ዘመን መቁጠሪያ መኖር፤ የዕለተ እሁድ መከበርና ቤተ ክርስቲያን ራሷ ጭምር የዚህ ማስረጃ አካል ናቸው።

ከላይ የምንመለከታቸው ስለ ክርስቶስ ታሪካዊነት የሚገልጡ ሁለት የካታኮም ሥዕሎችን ነው። በካሊስተስ ካታኮም ውስጥ የተገኘው የመጀመሪያው ሥዕል ክርስቶስ አምስት እንጀራዎችንና ሁለት ዓሣዎችን ባርኮ ለብዙ ሺህ ሰዎች እንደመገበ የሚያሳይ ሲሆን፤ የታችኛው ፕሪሲላ ካታኮም ክርስቶስ እንደ መልካሙ እረኛ ሆኖ የሚያሳይ ነው።

ክርስቲያናዊውን ዘመን መቁጠሪያ ለመጀመር መነሻ ዓመት በመምረጡ ሂደት ውስጥ ክርስቶስ የተወለደበትን ትክክለኛውን ጊዜ 749 ኤ.ዩ.ሲ. (ሮም ከተመሠረተችበት ጀምሮ ያሉት ዓመታት) በመምረጥ ምትክ 754 ኤ.ዩ.ሲ. ነው ሲል የደነገገው የኢስኩቴሳዊው [Scythain] አበምኔት “ዲዮናስዮስ ዴክሲጀስ [Dionysius] (በ550) ነበር።

ግቴምስ በወንጌሉ በምዕራፍ 2፡1 ላይ ኢየሱስ የተወለደው በነጉሥ ሄሮድስ ዘመን እንደነበር ይናገራል። ጆሴፈስ በጽሑፍ ሥራዎቹ ውስጥ ከሄሮድስ ሞት በፊት በ750 ኤ.ዩ.ሲ. የጨረቃ ግርዶሽ እንደነበረ አስፍሯል። ስለዚህ የአይሁድ ሕፃናት መፈጀትና ኢየሱስ በልጅነቱ ወደ ሣብሳ የመሸጥ ታሪክ የሄሮድስን ሞት ስለሚቀድም፤ የክርስቶስን መወለድ ወደ 749 ኤ.ዩ.ሲ. ወይም እ.አ.አ. ወደ 5 ዓ.ዓ. ያስጠጋዋል።

እንደዚሁም ዮሐንስ 2:20 እይሁዶች ቤተ መቅደሱን መሥራት ከጀመሩ 46 ዓመት እንዳሰፈው ይናገራል። በተጨማሪም የተጀመረበት ጊዜ ጆሲፊስም ሆነ ዳዮ ካሲሲያስ [Dio Cassius] የተባለው ሮማዊው የታሪክ ሰው 779 ኤ.ዩ.ሲ. ያደርጉታል። በሉቃስ 3:23 መሠረት ኢየሱስ በዚህ ጊዜ የ30 ዓመት ሰው ያህል ነበር። ይህንን ከ779 ላይ ስንቀንስው 749 ስለሚሆን፤ የክርስቶስን የልደት በመን 5 ዓ.ም. (በአውሮፓውያን አቆጣጠር) ያደርገዋል። ስለዚህ ይህ ኢየሱስ የተወለደበት ጊዜ ከአሁኑ የዘመን መቁጠሪያችን አምስት ዓመት ቀደም እንደሚል ይታመናል።

II. የክርስቶስ ባሕርይ

መጽሐፍ ቅዱስ ስለ ክርስቶስ ጠባይና ባሕርይ እንዳንድ ነገሮችን ይነግረናል። ሌላው ቀርቶ ወንጌልን ላይ ላዩን ብንመለከተው እንኳን ስለ ክርስቶስ ማንነት ጠንካራ ስሜት ያሳድርብናል። አይሁዶችና ዘመናዊ ባለሥልጣናትም ጭምር በሚያደርጓቸው የተለያዩ ንግግሮች ውስጥ የሚጠቅሱት የሌሎችን እውቅ ግለሰቦች አባባሎች ሲሆን፤ ኢየሱስ ክርስቶስ ግን “እኔ እላችኋለሁ” በሚሉት ቃላት ነበር ንግግሮቹን የሚጀምረው። በዚህ መልኩ የሚያቀርባቸው ንግግሮች በይዘታቸው ቀደም ሲል ተደምጠው የማይታወቁ፤ የክርስቶስን አዳዲስ አሳቦች የማፍለቅ ብቃት የሚያሳዩ፤ አድማጮቹን ያስደነቁና ያስገረሙ ናቸው (ማር. 1:22፤ ሉቃስ 4:32)።

የክርስቶስ ኢየሱስ ሐቀኝነትም በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ በከፍተኛ ደረጃ ነልቶ የሚታይ ነው። ለደብቀው የሚፈልገው አንዳችም ሰውር ነገር የሌለው፤ ስለ ኃጢአት ሊወቀስ የማይችል ብቸኛ ሰው ክርስቶስ ነው (ዮሐ. 8:46)።

በባሕርዩም አንጻር እጅግ ሚዛናዊ ጠባይ እንዳለው የሚገልጥ መረጃ በወንጌላት ውስጥ እናንኛለን። የደፋርነት ባሕርይ የጴጥሮስ፤ ፍቅር የዮሐንስ፤ ትህትናም የአንድርያስ፤ መለያቸው ሆነው ሲገኙ በክርስቶስ ዘንድ ሁሉም ተመዝግበው በመገኘታቸው፤ ስተሟላ መልካም ባሕርይው ምሳሌ ነበሩ። የተጻፉት ነገሮች ሁሉ የሚመሰክሩት የባሕርዩን ሚዛናዊነትና ወጥነት ከመሆኑም ስዚህ ተንፀባራቂ ጠባይ ዋናው ምክንያት ግን፤ ታሪካዊ የሆነው ከድንግል የመወለዱ ምስጢር ነበር።

III. የክርስቶስ ተግባር

እጅግ ከፍተኛ የሆኑ ባሕርያት ይንፀባረቁበት የነበረው የክርስቶስ ጠባይ፤ ከሥራዎቹ ተስደቶ ጨርሶ ሊታይ አይገባም። እነኝህም ሥራዎች ራሱ በቀጥታ ያከናወናቸውና በእርሱም ላይ የተፈጸሙትን አድራጎቶች የሚያጠቃልሉ ናቸው። ክርስቶስ በምድር ላይ ባስተማረባቸው ሦስት ዓመታት በእግዚአብሔር ልጅነቱ ከነበረው ውስጣዊና ተፈጥሯዊ ጽድቅ ሌላ ሕግ የሚጠይቃቸውን የጽድቅ ተግባራት ሁሉ ፈጽሟል። ይህም በድርጊቱና በእግዚአብሔር ልጅነቱ የፈጸመው የጽድቅ ሥራ፤ ጽድቅን ለማግኘት ጨርሶ ችለው ለሌለውና ኃጢአቱም በእግዚአብሔር ይቅር ይባል ዘንድ ጽድቅ የሆነ ምትክ ለሚያስፈልገው የሰው ልጅ ይሞት ዘንድ ብቁ አደረገው። እራሱ በድርጊት ከገለጠው ከዚህ ሥራ ጎን ግን፤ ሌሎችም በእርሱ ላይ ያደረሱበትና የፈጸመው ሌላ ተግባር ነበር። ይኸውም ሞቱን በፈቃደኝነት የተቀበለው ቢሆንም ወደ ሞት ያመጡት ግን ሰዎች ነበሩ (ፊል. 2:5-8)። ይህ ሁለት መልክ ያለው የክርስቶስ ተግባር ስለ እገልግሎቱና መከራ ስለመቀበሉ፤ ራሱ በተናገራቸው ቃላት ተጠቃልለዋል (ማር. 10:45)።

ሀ. የክርስቶስ አገልግሎት

ክርስቶስ በ12 ዓመቱ ከወላጆቹ ጋር ወደ ኢየሩሳሌም መምጣቱ ከተገለጠበትና (ሉቃስ 2:41-50) ስለ እናቱና ስለ ወንደሞቹ አለፍ አለፍ ብሎ ከተጠቀሱት ጥቂት ጥቅሶች በስተቀር በናዝሬት ስለቆየባቸው በርካታ ዓመታት የሚታወቅ ነገር የለም። ምናልባት በቤትና ለልጆች ትምህርት በሚሰጥበት በምክራብ ትምህርት ቤት የቅዱሳት መጻሕፍት ትምህርት ሳይከታተል አይቀርም። እያንዳንዱ አይሁዳዊ ልጅ ገቢ ሊያስገኝ በሚችል እንደ ሙያ መስልጠኑ የተለመደ ስለነበር የአባቱን ሙያም ተምሮ ሊሆን ይችላል። ናዝሬት የምትገኘው በዋና የንግድ መተላለፊያ መሥመር ላይ ስለነበር ክርስቶስ በዚያ በኩል የሚያልፉትን የውጭ ሰዎች

ሕይወት ለመመልከት ዕድሉን ሳያገኝ አልቀረም። ምሳሌዎቹና መልእክቶቹ ተፈጥሮን በመመልከትና በመገንዘብ በኩል የበለፀጉ ስለነበር እጅግ ንቁ ሰው እንደነበር የሚያሳዩ ናቸው። ስለ እግዚአብሔርም ራሱን በተፈጥሮ እማካይነት ከገለጠበት መንገድና ከብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ያውቅ ነበር። በእነዚህ ዓመታት ሁሉ ወደፊት ለሚጠብቀው ታላቅ ሥራ በመዘጋጀት፣ በአካል፣ በእእምሮ፣ በማኅበራዊ ኑሮና በመንፈሳዊ ሕይወቱም እያደገ ሄደ (ሉቃስ 2፡52)።

ክርስቶስ ማስተማር ከመጀመሩ ቀደም ብሎ ለእርሱ አገልግሎት መንገዱን ያዘጋጅ (ይጠርግ) የነበረው መጥምቁ ዮሐንስ ለጥቂት ጊዜ አገልግሏል። ክርስቶስ በሕዝብ ፊት አገልግሎቱን የመጀመሩ ነገር በዮሐንስ እጅ ከመጠመቁ ጋር የተያያዘ ነበር። የኢየሱስን አገልግሎት ታሪክ በጥንቃቄ ላጠና ተማሪ፣ ከዚህ ድርጊት በኋላ ባለው የአገልግሎት ዘመኑ አብዛኛው ሥራዎች በአይሁዶች መካከል እንደተፈጸሙ ይገነዘባል። ይህም አድራጊነቱ (መመሪያ) “ከእስራኤል ቤት ለጠፉት በጎች በቀር አልተላክሁም” (ማቴ. 15፡24) ብሎ ያወጀውን አቋም ከመጠበቅ አኳያ ነበር።

በምድረበዳ ከተፈተነ በኋላም፣ ይህን በምድር ላይ የጀመረውን ሥራ ከመታገን ተነሥቶ ካረገ በኋላ በመንፈስ ቅዱስ አመራር የሚቀጥሉትን ሐዋርያት መረጠ። በቃና ዘገሊላ ያደረገው ጉብኝት ውጋን ወደ ወደ ጠጅ በመለወጥ የመጀመሪያውን ተአምራት የፈጸመበት ለመሆን በቃ። ከዚያ በኢየሩሳሌም ለአጭር ጊዜ በመቆየት ቤተ መቅደሱን በማንፃትና ከኒቆዲሞስ ጋር የማይረሳውን ዝነኛ ቃለ ምልልስ በማድረግ ጥቂት ጊዜ አሳለፈ። ይህ ቃለ ምልልስ ነበር የአገልግሎቱን መንፈሳዊ ባህርይ ገለጠው (ዮሐ. 3፡3፣ 5፡7)። ቀጥሎም ወደ ገሊላ በመመለስ ላይ እንዳለ ከሰማርያይቱ ሴት ጋር ሌላ ቃለ ምልልስ አደረገ (ዮሐ. 4)። ይህም የክርስቶስን ተቀዳሚ አገልግሎት ለአይሁዶች ቢሆንም፣ የዘርና የጾታ ልዩነት እንደማያግደው የሚመሰክር ነበር።

በናዝሬት ተቀባይነት ካጣ በኋላ፣ ክርስቶስ ለገሊላ አገልግሎቱ ቅፍርናሆምን እንደ ማዕከል መረጠ። ለሰው ልጆች ከሰጠው ምድራዊ አገልግሎት አብዛኛውን ጊዜ ያጠፋው በዚህ አካባቢ ነበር። ከቅፍርናሆም በመነሣት በገሊላ ውስጥ ሦስት ጊዜ በየሥፍራው በመዘዋወር አገልግሏል። በመጀመሪያው ዙር ላይ በተለይ በገሊላ ምሥራቃዊ ክፍል ሽባዎችንና ሌሎች በርካታ በሽተኞችን በመፈወሱ የመበለቲቱን ልጅ ከሞት በማስነሣትና የደቀ መዛሙርቱን ምርጫ በማጠናቀቁ የሚታወቅ ነው። እነዚህ ተአምራቱና የሰው ልጅ ሕይወቱን ለመምራት እንዲከተላቸው የሰጣቸው መመሪያዎች እኩል ክብደት ያላቸው ነበሩ። እነዚህም መመሪያዎች የተራራው ስብከት (ማቴ. 5-7) ተብሎ በሚታወቀው ትምህርቱ ውስጥ ይገኛሉ። የስብከቱ ዋና ዓላማ፣ እውነተኛ ሃይማኖት ማለት ሕግን ለመፈጸም ሲባል በሚከናወኑ ተግባራት የሚመሰክር ሳይሆን ከመንፈሳዊነት የሚመነጭ መሆኑን ለማሳየት ነበር።

ክርስቶስ በገሊላ ደቡባዊ ክፍል ያደረገው የሁለተኛው ጉዞው ከፍተኛ ተልእኮ ስለ መንግሥቱ በሰጠው ምሳሌያዊ ትምህርት የተገለፀው ነው (ማቴ. 13)። በተጨማሪም ቃሎቹንና ተግባሮቹን የሚያዘኑ ተጨማሪ ተአምራት ያደረገ ሲሆን፣ ይህንንም በእጋንንት የተያዙትን ነጻ በማውጣትና የኢያኢሮስን ሴት ልጅ በመፈወስ አሳይቷል። ሦስተኛው ጉዞውም የዚሁ ትምህርት፣ ስብከትና ፈውስ ተከታታይ ነበር።

እነዚህን ሦስት ጉዞዎች እንዳጠናቀቀ፣ ክርስቶስ ጥቂት እረፍት በማድረግ በተለይ ለደቀ መዛሙርቱ ትእዛዛትን ሲያስተላልፍ እንደቆየ እንመለከታለን። ይህም ሆኖ ግን ወደ እርሱ የሚመጡትን የተቸገሩ ሰዎች ፍላጎት ከማርካት እንዳልተቆጠበ የምናየው በመጀመሪያው እረፍቱ ወቅት እምስት ሺህ ሰዎች መመገቡን ስናስታውስ ነው። በገሊላ ባሕርም ላይ በመራመድ በተፈጥሮ ላይ ያለውን የጌትነት ሥልጣን አሳይቷል። እነዚህ ተአምራት የእግዚአብሔር ልጅ ስለመሆኑ ለደቀ መዛሙርቱ የተናገረውን ይበልጥ የሚያረጋግጡ ነበሩ። ለሁለተኛ ጊዜ በእረፍት ላይ በነበረበት ሰዓት ደግሞ እጅግ ታላቅ እምነት የነበራትን የሲሮፊኒቃዊትን ሴት በእጋንንት የተያዘች ልጇን ፈውሶላታል (ማር. 7፡26)። ሦስተኛው እረፍቱም ቢሆን ይህ የመፈወስና የመባረክ ኃይሉ በበለጠ የተገለጠበት ነበር።

እጅግ ሰፊ የነበረው የገሊላው አገልግሎት የቀጠለ ሲሆን፣ ለጥቂት ጊዜ ግን በኢየሩሳሌም በመገናኛው ድንኳን በዓል ላይ በመገኘት የሃይማኖት መሪዎች ከሆኑት ከፈሪሳዊያንና ከስዱቃዊያን የተነሣበትን ከፍተኛ ተቃውሞ ፊት ለፊት ተጋፍጧል። በዚህም ተቃውሞ የተነሣ ኢየሱስ ወደ ዮርዳኖስ ምሥራቅ ወደ ቂሳርያ

በመሄድ፡ በዚያ አስተማሪ፡ ፈወስም። ከዚህ ከቲሳርያ አገልግሎት በኋላ ወደ አያሩሳሌም ተመልሶ በመሄድ ከአይሁዶች መንፈሳዊና ዓለማዊ መሪዎች ዳግመኛ ተቃውሞ ደረሰበት። በዚህም በአያሩሳሌም የመጨረሻ ሳምንት አገልግሎት በአደባባይ ባስተላለፈው ምሳሌያዊ ትምህርቱ፡ የአይሁድን መሪዎች ዓለማዊና በግብዝነት የተሞላ ሃይማኖታዊ አቀራረባቸውን አወገዘ። ይህም በመሰቀል ላይ ሕይወቱን አሳልፎ የሰጠበት አሳዛኝ ሳምንት፡ በዓለም ላይ በአካል በመገኘት ለሰጠው አገልግሎት ፍጻሜ ሆነ። በአዲስ ክዳን ውስጥ ከተመዘገበ ታሪካዊ መረጃዎች ለማረጋገጥ እንደተቻለው፡ በሞት ላይ ድልን ከተቀናጀበት ትንሣኤው በኋላ (ሐዋ. 1፡3፤ 1ኛ ቆሮ. 15፡4-8) ለራሱ ተከታዮች ብቻ ተገለጠ። የአገልግሎቱ የመጨረሻ ደረጃ በደቀ መዛሙርቱ ፊት ወደ ሰማይ በማረጉ ታየ። ከማረጉ በፊት ግን መንፈስ ቅዱስን በእርሱ ምትክ የመላኩንና እርሱም በአካል እንደገና የመመለሱን ተስፋ ሰጠ።

የክርስቶስ ቤተ ክርስቲያን ክርስቶስ በምድር ላይ ሰለሰጠው አገልግሎት የሚናገሩ አራት የተለያዩ መዛግብቶች በማግኘቷ ዕድለኛ ነች። እያንዳንዱ ጸሐፊ ምስክርነቱን የመዘገበው የራሱ ከሆነ አመለካከት በመነሣት ነው። የማቴዎስ ትኩረት፡ ክርስቶስ በብሉይ ኪዳን የተነገረለትን የመሢሔን ትንቢት ሁሉ እንዴት እንደፈጸመና የንጉሥነት ተግባሩን እንዳከናወነ በማሳየት ላይ ነው። ይህንንም “በነቢዩ... የተባለው ዶፈጾም ዘንድ” በሚለው አጻጻፍ በተደጋጋሚ ባሰራረው አረፍተ ነገሮች ውስጥ አሳይቷል። ለሮማውያን አእምሮ ተቀባይነት በሚያሰገኝ መልኩ የጻፈው ማርቆስ ደግሞ ያተኮረው ክርስቶስ እንደ ሰው ልጅ በሰጠው አገልግሎት ጠቀሜታና ተግባራዊ ጎኑ ላይ በመንተራስ ነው። ክርስቶስ የተግባርና የሥልጣን ሰው መሆኑን አጉልቶ ለማሳየት ማርቆስ በመደጋገም “ወዲያውኑ” እና “በቀጥታ” ተብለው በሚተረጎሙት የግሪክ ቃላት ሲጠቀሙባቸው ይታያል። ታሪክ ጸሐፊ የሆነው ሉቃስ ደግሞ (ሉቃስ 1፡1-14) የክርስቶስን አገልግሎት ስብከዊ ጎኑን ያሳያል። ሐዋርያው ዮሐንስ በበኩሉም፡ ክርስቶስን በእምነት ስተቀበሉት ሁሉ በረከት ለመሰጠት ኃይል ያለው የእግዚአብሔር ልጅ አድርጎ ያቀርበዋል (ዮሐ. 1፡12፤ 20፡30-31)።

ለ. የክርስቶስ ተልዕኮ፤

ሦስት ዓመታት ያህል የፈጀው የክርስቶስ ተግባራዊ አገልግሎት የመሰቀል ሞት በመቀበል ለሰጠው የመጨረሻ አገልግሎት ዝግጅት ነበር። ሥቃዩና ሞቱ ነቢያት አስቀድመው የተናገሩለት ታላቁ ድርጊት ነበር (ኢሳ. 53)። ይህ ተግባር የከፋት ኃይላት ሁሉ የሚሸነፉበት፡ ሆኖም ለሚቀበሉትና (ኬፌ. 1፡19-23፤ 3፡20) በመሰቀል ላይ የሠራውን መንፈሳዊ ሥራ ኃይል በሙሉ ለራሳቸው ለሚያደርጉት ሰዎች ግን ክታጢኦት ነጻ የሚሆኑበት (ዝላ. 3፡10፤ 13) ነበር። ክርስቶስ ወደ ምድር የመጣው ለዚህ በጣም ወሳኝ፡ ወቅታዊና ዘላለማዊ ተግባር ነው። ወንጌላት የዚህን እውነት ተወዳዳሪ የሰሸነት በሚከተሉትና በተመሳሳይ ጥቅሶች ገልጠውታል (ማቴ. 16፡21፤ ማር. 8፡31፤ ሉቃስ 9፡44)።

ሐ. የክርስቶስ መልእክት

ክርስቶስ ወደ ምድር የመጣበት ዋናና ተቀዳሚ ተልእኮ የመስቀሉ ታሪክ ቢሆንም፡ ይህ በራሱ የሁሉ ነገር ፍጻሜና ብቸኛ መልእክት አይደለም። ወንጌላትን በጥንቃቄ ያጠና ማንኛውም ለው በክርስቶስ ትምህርቶች ሁሉ የተላለፈው ዋናው መልእክት ስለ መንግሥቱ ማስተማር እንደሆነ በግልጽ መረዳት ይችላል። ክርስቶስ ሰለዚህ ጉዳይ ሲገልጥ ብዙ ጊዜ በሁለት ሐረጎች ይጠቀም ነበር። እነርሱም “የእግዚአብሔር መንግሥት” እና “መንግሥተ ሰማያት” የሚሉ ነበሩ። “መንግሥተ ሰማያት” የሚለውን ሐረግ ተደጋግሞ የምናገኘው በማቴዎስ ወንጌል ነው።

የሁለቱም ሐረጎች መደበኛ ትርጉሞች የሚያመለክቱት የማክተለውን ነው። የእግዚአብሔር መንግሥት የሚለው ሐረግ በራሳቸው ፈቃደኝነት ታማኝነታቸውን ለእግዚአብሔር በሰጡ ሰዎች ሁሉ ላይ እግዚአብሔር የሚኖረውን አገዛዝ ያሳያል። ወደዚህ መንፈሳዊ ወደሆነውና ጊዜው ሲደርስ ወደሚገልጠው መንግሥተ ሰማያት ለመግባት የሚቻለው ሰዎች መንፈሳዊ ዳግም ልደትን መለማመድ ከጀመሩ በኋላ ይሆናል (ማቴ. 6፡33፤ ዮሐ. 3፡3፤ 5፤ 7)። ክርስቶስ በመጨረሻ እራሱን ለእግዚአብሔር አብ በሚያስገዛበት በዚህ መንግሥት ውስጥ

እንዳችንም የክፋት አሳብ እይኖርም (1ኛ ቆሮ. 15:24-28)። ማንኛቸውም የእምነት ዘርፎች ይህ መንግሥት በአሁኑ ጊዜ ሥነ ምግባራዊና መንፈሳዊ መሆኑን ያምናሉ። ቤተ ክርስቲያንም የዚህ መንፈሳዊ መንግሥት እካል ስትሆን፤ የእግዚአብሔር መንግሥት በሙላት የሚገለጥበት ጊዜ ግን በመጨረሻው የዓለም ግንዛቤ ወቅት ይሳያል።

“መንግሥተ ሰማያት” የሚለው ሐረግ ግን ብዙ ጊዜ የአሳብ መከፋፈልን ያመጣ ነው። እንዳንደች “መንግሥተ ሰማያት” እና “የእግዚአብሔር መንግሥት” የሚሉት ሐረጎች እስከተወሰነ ደረጃ ተወራራሽ ቢሆኑም እንኳን፤ በመሠረቱ ሁለት የተለያዩ ጉዳዮችን የሚያካትቱ ናቸው ይላሉ። የተለያዩ ነገሮች እንደሆኑ የተቆጠሩበት ዋና ምክንያት ኢየሱስ መንግሥተ ሰማያትን ለመግለጥ በእርሻ ውስጥ በተሰወረ መዘገብና፤ ወደ ባሕር የተጣለ መረብን ምሳሌ በመጠቀሙ ሲሆን የእግዚአብሔርን መንግሥት ለመግለጥ ግን ጨርሶ በተመሳሳይ ምሳሌ ያለመጠቀሙ ጉዳይ ነው። በተለይም በሁለቱ ምሳሌዎች መሠረት በመንግሥተ ሰማያት ውስጥ ክፉና በጎ ሰዎች እንደሚኖሩ ሲመስል፤ የእግዚአብሔር መንግሥት የሚለው ቃል የሚያመለክተው ግን እራሳቸውን በፈቃደኝነት ለእግዚአብሔር ፈቃድ ያስገቡትን ጸድቃን ብቻ ነው። በዚህ ምክንያት ብዙ ሰዎች ኢየሱስ የተናገረው ስለ ሁለት የተለያዩ መንግሥታት ነው ከሚል መደምደሚያ ላይ ይደርሳሉ። ከዚህም በመነሣት “የእግዚአብሔር መንግሥት” የሚለው ቃል ከእግዚአብሔር ጋር የተያያዘና በመልካምነቱ ፍጹማዊ የሆነ፤ ዘላለማዊ መንግሥት እንደሆነ አመልክተዋል። ሆኖም የሚገለጠው ጊዜውን ጠብቆ ሲሆን፤ “መንግሥተ ሰማያት” የሚለው ቃል ግን ክርስቶስ በምድር ላይ ለጊዜው የሚገዛበትን፤ መልካምና ክፉ ነገሮች የሚኖሩበትን መንግሥት የሚያመለክት ነው ይላሉ (ማቴ. 8:11-13)።

እነዚህ ሁለት ሐረጎች አንድን ነገር የሚገልጡ አይደሉም የሚለውን እቋም የያዙ የቅድመ ሺህ ዓመት አገዛዝ አመለካከት አማኞች [Premillennialists]፤ “መንግሥተ ሰማያት” የሚለው ሐረግ ክርስቶስ በአሁኗ ምድር ላይ ስለሚኖረው አገዛዝ የሚናገር ሲሆን፤ የእግዚአብሔር መንግሥት የሚለው ሐረግ ግን የእግዚአብሔር አብ ሕልውና ለዘላለም የሚገዛበትን ጊዜ የሚያመለክት እንደሆነ ያምናሉ። በመቀጠልም የመንግሥተ ሰማያት ተወካይ በሆነችው በአሁኗ የቤተ ክርስቲያን ዘመን የክርስቲያኑ ዓለም፤ ክርስቲያኖችን፤ ስመ ክርስቲያኖችንና አይሁዶችን ይጨምራል ይላሉ። በክርስቶስ ዳግም ምጽአት ጊዜ ግን መንግሥተ ሰማያት የማያምኑ አይሁዶችንና አሕዛብን በማስወገድ ክርስቶስና ቤተ ክርስቲያን ለአንድ ሺህ ዓመት በምድር ይገዛሉ፤ ይህም እስራኤል፤ በፍልስጥኤም ምድር እንደምትባረክ ነቢያት የተናገሩለት መንግሥት ይሆናል ባይ ናቸው። በዚህ በ1000 ዓመት ጊዜ ውስጥ ሰይጣን በጠቅላላ እሥር ላይ ቆይቶ በማብቂያው ላይ በሚፈታበት ጊዜ ከሚያስነሣው አመል በኋላ የመጨረሻ ፍርድ ይሆናል። ክርስቶስም በዚያን ሥልጣኑንና የመንግሥቱን ንጹሐን ክፍል ስለእግዚአብሔር አሳልፎ በመስጠት ሁሉም ነገር በእግዚአብሔር መንግሥት ሥር የተጠቃለለ ይሆናል ብለው ይደመድማሉ።

እነዚህ ሁለት ሐረጎች ተመሳሳይ ትርጉም እንዳላቸው የሚያምኑት ሌሎች ወገኖች ደግሞ እንደሚሉት፤ መንግሥተ ሰማያት የቤተ ክርስቲያን ዘመን መሆኑን ይጠቅሱና፤ ለክርስቶስ ዳግም ምጽአት የሚያስፈልገውን ማናቸውንም ቅድመ ዝግጅት መፈጸምና ምድርን ለእግዚአብሔር መንግሥትነት ማዘጋጀት የቤተ ክርስቲያን ፋንታ መሆኑን ይገልጣሉ። በነዚህም ወገኖች እባባል ይህ ቀስ በቀስ የሚፈጸም ታሪካዊ ሂደት በቤተ ክርስቲያን አማካይነት እንደተሟላ የክርስቶስ መምጫው ጊዜ እንደሚሆን ያስባሉ። እነዚህ ሰዎች ለሕዝቦች የተሻለ አካባቢ ለመፍጠር መሞከር ከእትዳቸው ዋናውን ክፍል የያዙ ነው። በክርስትና እምነት ላይ ሥነ ምግባራዊ ተጽእኖ በማሳደር፤ ትኩረታቸው ለማኅበራዊ ለውጥ እንጂ፤ ክርስቶስ በመስቀል ላይ ለሰዎች ስለከፈለው ዕዳ አይደለም። ይህ አስተሳሰብ የድህረ ሺህ ዓመት አገዛዝ አመለካከት ካላቸው ውስጥ ለዝብተኞች [Liberals] የሚባሉት ወገኖች የሚከተሉት ነው።

በተለይ በ19ኛው መቶ ዓመት የኖሩት እንደ ቻርልስ ፊኒ [Charles Finney]፤ ቻርልስ እና ኤ.ኤ. ሆጅ [Charles and A.A. Hodge]፤ ቢ.ቢ. ዋርፊልድ [B.B. Warfield] እና ኤ.ኤች. ስትሮንግ [A.H. Strong]፤ ያሉት ሰዎች የድህረ ሺህ ዓመት አገዛዝ እምነት ተከታይ ቢሆኑም፤ በአመለካከታቸው ግን የወግ እጥባቂነት ዝንባሌ የሚታይባቸው ነበሩ። በመንፈስ ቅዱስ ምሪትና ኃይል ሥር ወደፊት ዳግም የተወለዱ ሰዎች ስብስብ

በወንጌላት ውስጥ ተስሎ ስለቀረበልን ክርስቶስ አንዳንዶች ያላቸው አመለካከት እጅግ የተለየ ነው።

በሥነ መለኮት ትምህርት መስክ ከፍተኛ ክርክር፣ ልዩነትና ግጭት በተከሰተባቸው ከ325-451 ዓ.ም እና ከ1517-1545 ዓ.ም. ባሉት ጊዜያት ሰዎች ክርስቶስን በተቀዳሚ ለመግለጥ የሞከሩት በእምነት መግለጫቸው ነበር። በመንፈሳዊ ምሥጢራት በሚያምኑ ሀንድ ክርስቶስ ቅርብና በግል የሚያነጋግራቸው ተደርጎ ነበር የተቆጠረው። በ15ኛው መቶ ክፍለ ዘመን መጨረሻ አካባቢና በ19ኛው መቶ ዓመት መጀመሪያ የነበሩ ሌሎች ደግሞ ክርስቶስን የታሪክ ሰው ብቻ እንደነበረ በመቁጠርና መለኮታዊ ባሕርያውን ወደ ጎን በመተው ተራ ሰው ሊያደርጉት ሞክረዋል። እውነተኛ ክርስቲያኖች ግን ሁልጊዜ እርሱ አውነተኛው የእግዚአብሔር መሢሕ እንደሆነ ያስቡ ነበር። የክርስቶስ ታሪካዊነት ጎልቶ የተገለጠው ለሰው ሰብአዊነት ሊሰጠው በሚገባ ክብር ላይ ባስከተለው አዲስ አመለካከት ነበር። ግሪኮች ሰው ለማሰብ የሚችል አመዛዛኝ ፍጡር ስለሆነ ለሰው ክቡርነት አጥብቀው ይከራከራሉ። ቤተ ክርስቲያን ግን ሰው ክቡር የሆነው በክርስቶስ ባለው እምነት እውነተኛ የእግዚአብሔር ልጅ ለመሆን በመብቃቱ ወይም ብቃት ያለው በመሆኑ ነው ስትል ሁልጊዜ ታስተምራለች። ይህ የክርስትና ግንዛቤ ሰዎች ሁሉ የእግዚአብሔር ፍጡራን የሆኑና በእኩል ዓይን መታየት ያለባቸው ናቸው የሚል አመለካከት እንዲኖር አድርጓል። በቤተ ክርስቲያን ውስጥ የመደብ፣ የዘርና የፆታ ልዩነት ተውግዶ በምትኩ የኅብረተሰብ ተሐድሶ በማስከተሉ በሰዎች ዘንድ የማኅበራዊ ኑሶ ግንኙነትን አሻሽሏል። በእንግሊዝ አገር ውስጥ በ19ኛው መቶ ክፍለ ዘመን የተካሄደውን የኅብረተሰብ ተሃድሶ የመራት ወንጌላውያን [Evangelicals] ናቸው። ከሰው ሠራሽ የጫና ሕጎች ይልቅ፣ በፍቅር ላይ የተመሠረተ ሥነ ምግባራዊ መመሪያ በእያንዳንዱ ክርስቲያን ልብ ይሰፍን ዘንድ በቀራንዮ የተሰቀለው ክርስቶስ አርአያ ሆነ። በዘመናት ለታየው የሥነ ጥበባትና ኪነ ጥበባት እድገት የክርስቶስ ታሪክ ያበረከተው አስተዋጽኦ እጅግ ታላቅ ነበር።

የክርስቶስ ባሕርይ፣ ሥራ፣ ትምህርቱና ከሁሉም በላይ ደግሞ ሞቱና ትንሣኤው ለክርስትና እምነት መጀመር ምክንያት ሆኗል። ብዙ ሃይማኖቶች መጀመሪያ መሠረታቸውን ከጣለው መሪ ሕልውና ተነጥለው ሊኖሩ ይችላሉ። ክርስቶስን፣ ከክርስትና መነጠል ግን ሕይወት የሌለው፣ ባዶ ቀፎ ማድረግ ነው። ክርስቶስ ቤተ ክርስቲያን የምትከተላቸውን ሁለቱን ሥርአቶችን፣ ሐዋርያትን፣ የእግዚአብሔርን መንግሥት መሠረታዊ ትምህርትን፣ የሥነ ሥርዓት መመሪያዎችንና (ማቴ. 16:16-19፤ 18:15-20) እና ወንጌልን ለዓለም ለማዳረስ በቤተ ክርስቲያን ውስጥ ሆኖ የሚሠራውን መንፈስ ቅዱስን ሰጠ። ሆኖም ግን ምንም ዓይነት የቤተ ክርስቲያን ድርጅታዊ መዋቅር የሚያሳይ መግለጫ ወይም የሃይማኖት የትምህርት መመሪያዎችና ቅዱሳት መጻሕፍትን አልተወም። እነዚህን የማዘጋጀት ኃላፊነት የተሰጠው እርሱ አገልግሎቱን ከፈጸመ በኋላ ያገለግል ዘንድ በላከው በመንፈስ ቅዱስ ለተመሩት ሐዋርያቱ ነበር። ክርስቶስ መሠረቷና መንፈስ ቅዱስ መሥራቿ የሆነው ቤተ ክርስቲያን በመስቀል ሞት የሞተውን፣ ከሞት የተነሣውንና ያረገውን ጌታዋን ከፍ እያደረገች፣ ከጴንጤቆስጢ ቀን ጀምሮ አስካሁን ድረስ በድል ጎዳና በመጓዝ ላይ ትገኛለች።

ምዕራፍ 3

በቅድሚያ ለአይሁዳዊው

ክርስቶስ የቤተክርስቲያን መስራች ሳይሆን መሠረት ስለመሆኑ በማቴዎስ 16፡18 ላይ “በዚችም ዓለት ላይ ቤተ ክርስቲያንን አሠራሰሁ” ብሎ የወደፊቱን በማስመልከት የተናገረው አረፍተ ነገር ያረጋግጣልናል። ሉቃስም በወንጌሉ “...አያሱስ ያደረገውና ያስተምረው ዘንድ ስለጀመረው ነገር...” (የሐዋርያት ሥራ 1፡1) ሲል ይነግረናል። በመቀጠልም በዚሁ በሐዋርያት ሥራ ውስጥ የክርስትና ማእከል የሆነችው ቤተ ክርስቲያን በመንፈስ ቅዱስ አመራር ሐዋርያት እንዴት እንደመሰረቷትና በመጀመሪያዎቹም ዘመናት እንዴት እንደተስፋፋች ያብራራል። ከክርስቶስ ትንሳኤ በኋላ ደቀመዛሙርትም ቢሆኑ “በዚህ ወራት ስአስራኤል መንግሥትን ትመልሳለህን?” (የሐዋርያት ሥራ 1፡6) ብሰው በመጠየቅ የክርስቶስን ተልዕኮ መንፈሳዊ ባሕርይ አስመረዳታቸውን አሳይተዋል። ለዚህ ጥያቄአቸው ክርስቶስ የሰጠው መልስ ግን መንፈስ ቅዱስ አንደሚወርድና ኃይልን እንደሚቀበሉ፤ ከዚያም በኋላ “በኢየሩሳሌምም በይሁዳ ሁሉ፤ በስሜሪያም እስከምድር ዳርም ድረስ” ምስክሮቹ እንደሚሆኑ ነበር (የሐዋርያት ሥራ 1፡8)።

ክርስቶስ ወንጌል ይሰብካቸው ዘንድ ቅድሚያ የሰጠው ስአይሁዶች እንደሆነ እንመለከታለን። የመጀመሪያይቱ ቤተክርስቲያን የተከተለችውም ፈለግ ይህንኑ ነው። ወንጌል በመጀመሪያ የተሰበከው በኢየሩሳሌም ሰሜገኙ አይሁድ፤ በኢንጦቆስጤ ዕለት በኢፕሮስ ነበረ። ቀጥሎም ክርስቲያን በሆኑ አይሁዶች አማካይነት ወደ ይሁዳና ወደ ሰማሪያ ተዛመት። ስለዚህ የመጀመሪያይቱ ቤተ ክርስቲያን በይበልጥ አይሁዳዊ የሆነችና በይሁዲነት ውስጥ ያደገች ናት። ክርስትና በይሁዲነት ሥር ያሳየው የመጀመሪያ እድገትና እስከ አንደኛው የተስፋፋባትን መንገድ ሉቃስ በሐዋርያት ሥራ የመጀመሪያዎቹ 12 ምዕራፎች ውስጥ መዝግቦት አናገኛለን።

የአዲሱ ኪዳን ቤተ ክርስቲያን ምን ጊዜም ግንኙነታቸውና ስብሰባቸው ከራሳቸው ከሆኑ በክርስቶስ ከሚያምኑ ወንድሞችና እሳቶች ጋር ነው። አምልኮአቸውም አብዛኛውን ጊዜ በቤታቸው ሲሆን፤ ራሳቸው ግን እንደ ማሕበር ወይም (ዲኖሚኔሽን) አይቅ**ዐጥሩም ነበር። (ሐዋርያት ሥራ 12፡5፤ 12፤ ወደ ሮሜ ሰዎች 16፡5፤ ወደ ቆላስይስ ሰዎች 4፡15፤ ወደ ፊልሞና 2)

I. የመጀመሪያይቱ ቤተ ክርስቲያን ምሥረታ በኢየሩሳሌም

የኢየሱስ ክርስቶስ ዋነኛ ጠላቶች የነበሩ ሰዎች ማዕከል የሆነችው ከተማ ስቤተ ክርስቲያን መጀመሪያ መመሥረት ምክንያት መሆኗ የማይመስል ተፃራሪ ነገር ቢሆንም፤ ሐቁ ግን እንደዚያ ነበር። ከ30-44 ዓ.ም. ባለው የመጀመሪያው የክርስትና ሕብረተሰብ በታሪክ ውስጥ የመሪነቱን ስፍራ የያዘችው የኢየሩሳሌም ቤተ ክርስቲያን ነበረች።

ቤተ ክርስቲያንን በመመሥረት ውስጥ እጅግ ተቀዳሚ ስፍራ የተሰጠው ስመንፈስ ቅዱስ ነበር። ይህም ክርስቶስ በሕይወቱ የመጨረሻ ሳምንታት ውስጥ፤ እርሱ ካረገ በኋላ ቤተ ክርስቲያንን በምትኩ የሚመራት “ሌላውን አፅናኝ” እንደሚልክ በገባው የተስፋ ቃል መሠረት የተፈፀመ ነው። በዮሐንስ 14፡16-18፤ 15፡26-27 ና 16፡7-15 ያሉትን ክፍሎች በጥንቃቄ ማጥናት መንፈስ ቅዱስ በመጀመሪያይቱ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ የነበረውን ተግባር ግልጽ ያደርግልናል። በተጨማሪም ከሐዋርያት ሥራ መጽሐፍ የምንረዳው የሐዋርያት ስብከት ዋና መልዕክት፤ ADD ራሱ ክርስቶስ መስቀሉና ትንሳኤው ማብሰርና ከኢንጦቆስጤ ዕለት ጀምሮ የክርስቲያንን ሕብረተሰብ የሚመራና በኃይል የሚያስታጥቅ መንፈስ ቅዱስ መሆኑን ነው። ከዚያን ጊዜ ጀምሮም የመቤኸትን (የማዳን) ተግባር ለሰዎች የሚፈጽመው የሥላሴ አካል የሆነው መንፈስ ቅዱስ ነበር።

ቤተክርስቲያን በተመሰረተችበት በጴጌጤቆስጤ በዓል እለት ከሚዴትራኒያን ዓለም የተለያዩ ክፍሎች የተሰበሰቡ በርካታ አይሁዳዊያን በእየሩሳሌም ነበሩ (የሐዋርያት ሥራ 2:5-11)። ከቤተ ክርስቲያን ምሥረታ በተጨማሪም በመንፈስ ቅዱስ መውረድ፣ በልሳናት የመናገር ተአምር በመፈጸሙ፣ አይሁዶች በራሳቸው ቋንቋ የመለክታዊ ኃይል መገለጥን ለማዳመጥ በቁ (የሐዋርያት ሥራ 2:11)። ጴጥሮስም ይህንን ቀን የመጀመሪያውንና በፍሬያማነቱ ተወዳዳሪ የማይገኝበት የክርስቶስን መሢሕነትና የማዳኑን ፀጋ የሚያበረክውን ትምህርቱን ለመሰበክ ተጠቀመበት። የተናገራቸውንም ቃላት ያመኑ ከሶስት ሺህ ያላነሱ ሰዎች በዚያኑ እለት ተጠመቁ (የሐዋርያት ሥራ 2:41)። በዚህ መልክ ነበረ መንፈሳዊ ሕይወት ብቻ የነበራት ቤተ ክርስቲያን ከሙታን የተነሳው የክርስቶስ እካል በመሆን በገሃድ ስመመሥረት የበቃችው።

እድገቷም እጅግ ፈጣን ነበር። የተጠመቁት ሰዎች ቁጥር በፍጥነት አምስት ሺህ ደረሰ (የሐዋርያት ሥራ 4:4) ሌሎችም እጅግ በርካታ ቁጥር ያላቸው ሰዎች በተከታታይ የቤተ ክርስቲያን እካል እንደሆኑ ጳላ ላይ ተጠቅሷል (የሐዋርያት ሥራ 5:14)። የሚገርመው ከእነዚህ ሰዎች አብዛኛዎቹ የግሪክ ሥልጣኔን በመደገፋቸው ሄሌኒስቲክ ተብሰው ይጠሩ የነበሩ አይሁዶች ሲሆኑ፣ እነርሱም የፋሲካንና የበዓል ጎምሳን በዓላት በእየሩሳሌም ልማክበር ከተበታተኑበት አገር የተሰበሰቡ ነበሩ (የሐዋርያት ሥራ 6:1)። የዚህ የአዲሱ እምነት ተከታይ ከመሆን ካህናት እንኳን ራሳቸውን ለማግለል አልቻሉም ነበረ። “ከካህናትም ብዙ ሰዎች ለሃይማኖት የታዘዙ ሆኑ” (የሐዋርያት ሥራ 6:7) በሚለው መሠረት በእየሩሳሌም የተቋቋመችው የመጀመሪያይቱ ቤተ ክርስቲያን አባላት ሆኑ። ምናልባት አንዳንዶቹ ክርስቶስ ነፍሱን አሳልፎ በሰጠበት ጊዜ የቤተ መቅደሱ መጋረጃ ሲተረተር በማየታቸውና በዚህ ላይ የሐዋሪያት ሰብክት ሰሪታከሰበት ራሳቸውን ለክርስቶስ እንዲሰጡ መገመት ይቻላል።

ይህ ፈጣን እድገት ይታይ እንጂ ወዲያውኑ በአይሁዶች በኩል ከፍተኛ ተቃውሞ አሳከተለ። የአይሁድ ሃይማኖት መሪዎች ክርስትናን የሕግ ተርጓሚነታቸውንና የካህንነት ልዩ መብታቸውን እንደሚፈታተን በመገንዘብ፣ ኃይላቸውን አጠናክረው ክርስትናን ለመዋጋት ተነሱ። በመጀመሪያ በሮም መንግሥት ፈቃድና ትእዛዝ የሀገሪቱ የአስተዳደርና የሃይማኖት ተቆጣጣሪ በነበረው ሸንጎ (ሳንዴሮ) አማካይነት ሰደት ደረሰባቸው። ጴጥሮስና ዮሐንስ በዚህ በሚያስፈራ ሸንጎ ፊት ቢያንስ ሁላት ጊዜ የቀረቡ ሲሆን ወንጌልንም እንዳያሸብኩ ተከልክለው ነበር። እነርሱ ግን ለዚህ ትእዛዝ ለመገዛት ፈቃደኛ ሳይሆኑ ተሩ። ቆይቶ ግን ሰደቱ በሃይማኖት ምክንያት ከመሆን ወደ ፖለቲካው አዘነበሰ። ሄሮድስ በዚህ የሰደት ወቅት ያዕቆብን ለማሰገደልና ጴጥሮስን ለማሳር በቃ (የሐዋርያት ሥራ 12)። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ በክርስቲያኖች ላይ የሚደርሰው ሰቃይ ከሃይማኖት መሪዎች ሆነ ከፖለቲካ ባሕልጣኖች እንዳሻ የሚሰነዘር ነበር።

የዚህም ስቃይ ወጪት የመጀመሪያውን የክርስትና ሰማዕት እስጢፋኖስን አሰገደለ። እስጢፋኖስ የእየሩሳሌም ቤተ ክርስቲያን ያገኘችውን እርዳታ በሚገባ እንዲያከፋፍሉ ከተመረጡት ሰባት ጠንካራ ክርስቲያኖች ግንባር ቀደም ነበር። የተናገረውን ንግግር መንፈስና እውነት መረዳት የማይችሉና የሚቃወሙ ሀሰተኛ ምስክሮችን በማሰነሳት በሸንጎው ፊት ከሰው አቀረቡት። ክርስቶስን ባለመቀበላቸው የአይሁድ መሪዎችን የገሰጸበትን ከባድ ንግግር ክጨረሰ በኋላ በድንጋይ ተወግሮ እንዲሞት ተደረገ። ይህ የክርስትና እምነት የመጀመሪያው ሰማዕት ሞት ለክርስትና እድገትና መሰፋፋት የራሱ የሆነ ትልቅ አስተዋጽኦ አበርክቷል። በኋላም ሐዋሪያው ጳውሎስ የተባላው ሳውል፣ እስጢፋኖስ በድንጋይ በሚወገርበት ጊዜ የወጋሪዎችን ልብስ ያጠብቅ የነበረ ሰው ነው። የእስጢፋኖስ ፅናትና ያ በጭካኔ ሁኔታ ሲገደል የነበረው የይቅር ባይነት መንፈሱ የጳውሎስን ልብ በመጠኑም ቢሆን ሳይነካው አልቀረም ነበር። ሰላምን ክርስቶስ “እንተ የምታሳድደኝ እኔ ኢየሱስ ነኝ” የመውገያውን ብረት ብትቃወም ስለንተ ይብስብሃል” (የሐዋርያት ሥራ 9:5) ሲል ጳውሎስን አጥብቆ የተናገረው ቃል ከዚህ የተንግሳ ስለሚመሰል ነው። ከእስጢፋኖስ መሥዋዕትነት ቀጥሎም በክርስቲያኖች ላይ የደረሰው ሰደትና ስቃይ ከበፊቱም የተባባሰ በመሆኑ፣ ገና ሕፃን የነበረችውን ቤተ ክርስቲያን በማጥራትና በማጠናከር፣ የወንጌል መልእክት ወደ ሌሎች የአገሪቱ ክፍሎች እንዲሰራጭ ምክንያት ሆነ (የሐዋርያት ሥራ 9:4)።

ይህም በሆነ ወደክርስትና እምነት የመጡ (የተለወጡ) ሰዎች በሙሉ እንድና ያልተከፋፈለ ልብ ነበራቸው ለማለት አይቻልም። ሐናንያና ሰጴራ በፈጸሙት የማታለል ኃጢአት በእየሩሳሌም ቤተ ክርስቲያን

የመጀመሪያውን የሥነ-ሥርዓት ቅጣት ተቀበሉ። የታዳገው ድርጅት (ማኅበር) መሪዎች የነበሩት ሐዋርያት ይህን አይነት ፈጣንና ከባድ የሆነ የሥነ-ሥርዓት ቅጣት ልምምድ ፈጸሙ።

ይህ በእነዚህ (ባልና ሚስት) ላይ የደረሰው ቅጣት ምናልባት የጥንቷ የኢየሩሳሌም ቤተ ክርስቲያን የምትከተለው የኮምኒዝምን ስርዓት ነበርን? የሚል ጥያቄ ሲያስነሳ ይችላል። እንዲያውም በአንድ ወቅት አንድ ወጣት ኮሙኒስት ቤተ ክርስቲያን ኮሙኒዝምን ታራምድ እንደነበረ ለዚህ መጽሐፍ ደራሲ ለማስረዳት ብዙ ጥረት አድርጎ ነበረ። እንደእውነቱ በሐዋርያት ሥራ 2:44-45፤ 4:32) ላይ ያሉትን ጥቅሶች ስንመለከት፡ “ከአያንዳንዱ አንደ ችሎታው ለአያንዳንዱ እንደሚያስፈልገው” የሚለውን ሀሳባዊ (ዩቶፒያ) ሶሻሊዝምን መፈከር አራማጆች አስመስሏቸዋል። ይሁን እንጂ ልናስተውለው የሚገባን ነገር ይህ መመሪያ ጊዜያዊ መሆኑንና ምናልባትም ከኢየሩሳሌም ውጭ ለመጡ አዲስ አማንያን (አማኞች) ወደየመጡበት አገር ከመመለሳቸው በፊት መተዳደሪያ እንዲሆናቸው የተስጣቸው ሊሆን መቻሉን ነው። ከሁሉም በላይ ደግሞ መታወስ የሚኖርበት ይህ በጋራ የመረዳዳት አሳብ የፈለቀው በፍጹም ፈቃደኝነት መሆኑ ነው። የተመሠረተው ማኅበር በበጎ ፈቃድ እንጂ በመንግሥት ግዳጅ አልነበረም። ጴጥሮስ በግልጽ እንደተናገረው ሐናንያና ሲሲራ ንብረታቸውን ላለመሸጥም ከሸጡ በኋላም ለራሳቸው የማስቀረትም ሙሉ ነጻነት ነበራቸው (የሐዋርያት ሥራ 5:3-4)። በጋሪዮቭ ተከፋፍሎ መኖር በሙሉ ፈቃደኝነት የሚፈጸም ተግባር ነበር። በመሆኑም መጽሐፍ ቅዱስ ADD መንግሥት ብቻ የምትቆጣጠረው ዋና ንጉዝብ (ካፒታሊዝም) እንደሚደግፍ ተደርጎ መቆጠር የለበትም።

እርግጥ ጥንታዊው ክርስትና በአንዳንድ የኑሮ ዘመናት ላይ ከፍተኛ ኅብረተሰባዊ ለውጥ ማምጣቱ አይካድም። የመጀመሪያይቱ የኢየሩሳሌም ቤተ ክርስቲያን በመንፈሳዊ ረገድ የጾታ ልዩነት እንደሌለ አስረግጦ እንደምትሰብክና በቤተ ክርስቲያን ስታቀፉ ሴቶችም በቂ ትኩረት ትስጥ እንደነበረ እናያለን። እንደዚሁም ሉቃስ (በሐዋርያት ሥራ 9:36) ላይ ዶርቃ የቸርነት ስጦታን በማድረግ የታወቁች እንደነበረች ጠቅሷል። በቤተ ክርስቲያን ምሥረታ የመጀመሪያ ዓመታት አካባቢ ከተፈጸሙት የሚታወቁ ተግባራት አንዱ ችግረኞችን የመርዳት ሥራ የሚያስተባብሩ የወንዶች የአገልግሎት ቡድን መፈጠሩ ነው። በስጦታ የሚገኙ እርዳታዎች ADD በማኅበር የተደራጁ አገልጋዮች ኅሳፊነት የሚተዳደር ነበር። በዚህ መንገድ ሐዋርያት ሙሉ ጊዜያቸውን መንፈሳዊ አመራርን በመስጠት እንዲያተኩሩ አስችሏቸዋል። የቤተ ክርስቲያን በፈጣን ሁኔታ ማደግ ከፈጠረው አስፈላጊነትና ምናልባትም ከአይሁድ ምክራቦች ከተነሣው ልምምድ ቅጂም ጭምር በመነሳት በቀድሞይቱ ቤተ ክርስቲያን የአገልግሎት ክፍሎችና የተጠሪዎቻቸው ብዛት እየጨመረ ሲሄድ እናያለን። በመሆኑም ብዙ ሳይቆይ የሽማግሌዎች የአገልግሎት ክፍል ተጨመረና በመጨረሻ ሐዋርያት፡ ሽማግሌዎችና ዲያቄናት በኢየሩሳሌም ቤተ ክርስቲያን የነበረውን የመሪነት ኃላፊነት ተከፋፍለው መሥራት ጀመሩ።

የቀድሞዎቹ የኢየሩሳሌም ቤተ ክርስቲያን መሪዎች የሰብከት ችሎታ (ይፆታ) ለክርስትና አድገት ያበረከተው ድርሻ ኅልቶ የሚታይ ነው። ከሁሉም ሐዋርያት ሰብከት ቀዳሚነቱን የያዘው የጴጥሮስ ነበረ (የሐዋርያት ሥራ 2:14-36)። እንደሚታወቀው ጴጥሮስ መከራ ስለሚቀበለው መሢሕ የብሉይ ኪዳን ነቢያት አስቀድሞ በተናገሩቸው ትንቢቶች ላይ መነሻ በማድረግ፡ አግዚአብሄር ከሙታን ያስነሳው ክርስቶስ እውነተኛው መሢሕ እንደነበረ አስተምሯል። ከዚህም በማያያዝ ክርስቶስ በእምነት ለሚቀበሉት ሁሉ ደህንነትን ማስገኘት እንደሚችል አስረድቷል። ሐዋርያትም ስለዚሁ ርዕስ ያቀረቧቸው ዋና ማስረጃዎች በሐዋርያት ሥራ 17:2-3 ላይ አጠር ባለ መልኩ ቀርበዋል። ክርስቶስ ለኃጢአት ይሞት ዘንድ አስፈላጊ መሆኑ በነቢያት የተነገረ ሲሆን የእርሱም ከሞት መነሣት መሢሕ ስለመሆኑና ሰዎችን ማዳን ስለመቻሉ አሳማኝ ማረጋገጫ ነበር። ጳውሎስም የተከተለው ይህንን ማሳመኛ ዘዴ ነበር (1ኛቆሮንቶስ 15:3-4)። በመሆኑም ሐዋርያት በቅድሚያ ለአይሁድ በኋላ ለኦሪቶቶች ይሰብኩት የነበረው ሰብከት ዋና መልዕክት በመስቀል ስለሞተውና ከሞቱም ስለተነሳው ክርስቶስ ነበር (ዮሐንስ 5:22,27፤ የሐዋርያት ሥራ 10:42፤ 17:31)።

ታሪኳን አስካሁን የተመለከትነው የአይሁድ ኢየሩሳሌም ቤተ ክርስቲያን የአመራር ስፍራዋን ብዙም ሳይቆይ ለሌሎች ቤተ ክርስቲያናት ለቀቀች። በኢየሩሳሌም የተደረገው የአብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ አሕዛብ በአይሁድ ሕግ መንገዳት እንደማይኖርባቸው ያስተላለፈው ውሳኔ፡ ለኦሪቶቶች አብያተ ክርስቲያናት ከአይሁድ ቁጥጥር ነጻ የሚሆኑበትን መንገድ ከፈተላቸው። በተጨማሪም በ69 ዓ.ም. የኢየሩሳሌም በቲቶ መከበብ የቤተ

ክርስቲያን አባላትን ከኢየሩሳሌም የርዳናስን ተሻግረው ወደ ፔላ እንዲሰደዱ እስገደዳቸው። በተለይም ቤተ መቅደሱ ከተደመሰሰና ADD የአይሁድ ቤተ ክርስቲያን ሽሽት በኋላ ኢየሩሳሌም የክርስትና ማዕከል መሆኗ ቀረ። የቤተ ክርስቲያን መንፈሳዊ እመራር ወደ አንዲያና ሌሎች በመሳሰሉ ከተሞች ተከፋፈለ። በዚህም ክርስትና በአይሁድነት ካባ ስር ተሸፍና ከመኖር ተፅእኖ ተላቃ፤ ለእድገቷ አስገደደች።

II. በፓለስታይን የነበረችው ቤተ ክርስቲያን፤

ሉቃስ በሐዋርያት ሥራ ውስጥ እስከ ምዕራፍ 7 ባለው ክፍል ከጻፈው የጥንታዊቷ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ በተለይ የአንባቢያንን አትኩሮት የሚሰበው የኢየሩሳሌም ቤተ ክርስቲያን እንቅስቃሴ ነው። ከምዕራፍ 8 እስከ 12 ያሉት ተከታታይ ምዕራፎች ግን የአይሁድንና የሰማሪያን ቤተ ክርስቲያናት ስለሚጨምሩ አትኩሮታችን አየሰሩ ይሄዳል። ቀጥሎም ክርስትና በሌሎች ዝርያዎች (የአሕዛብ ወገኖች) ተሰፋፋ። እውነተኛ ክርስትና ሁልጊዜም ቢሆን በወንጌላዊ ተልእኮ ያተኮረ ነው።

የፊልጶስ ወደሰማሪያ መወረድ (የሐዋርያት ሥራ 8፡5-25) ወንጌልን ንጹሕ የአይሁድ ዘር ወደአልሆኑ ሰዎች አመጣ። ሳምራውያን አሥሩ ነገዶች በእስራውያን ከተወረሩ በሁዋላ በምርኮ ሳይወስዱ ከቀሩት እስራኤላዊያን በ721 ዓ.ም. እካባቢ ከሌሎች የእስር ግዛቶች ከመጡ ሰዎች የተደቀሉ ሕገበች ናቸው። በዚህም የትኑሣ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ በአይሁዶችና በሳምራውያን መካከል መራራ ጠላትነት ተፈጥሮ ነበር። ፊልጶስ በሰማሪያ እያሰ ሥራው በፍጥነት እያደገ በመሄዱና ብቻውን ሊወጣው እንደማይችለው በመረዳቱ ጴጥሮስና ዮሐንስ እንዲመጡላት ጠየቀ። ይህ መንፈሳዊ እንቅስቃሴ ወንጌልን በማስፋፋት ሥራ ውስጥ የመጀመሪያው የዘር ልዩነት እንቅፋት የተወገደበት ነው። በሰማሪያ የነበረውን እገልግሎቱን ከፈጸመ በኋላ ፊልጶስ በመንፈስ ቅዱስ በመመራት በኢትዮጵያ መንግሥት ውስጥ ከፍተኛ ባለስልጣን ለነበረው ለኢትዮጵያ ጃንደረባ ወንጌልን ለበከ።

ወንጌልን በመጀመሪያ ለአይሁዶች ያሳወቀው ጴጥሮስ፤ ለአሕዛብም ወንጌልን በይፋ በመሰበክ በኩል የመጀመሪያው ነበረ። አሕዛብ ወንጌልን የመስማትና የመቀበል መብት እንዳላቸው በራእይ ከተገለጠለት በኋላ የሮም መቶ አለቃ ከሆነው ቆርነሌዎስ ቤት ድረስ በመሄድ በእንጤቆስጤ ቀን እንደተፈፀመው ሁሉ የመንፈስ ቅዱስን መገለጥ ለማየትና ለማድነቅ በቅቷል (የሐዋርያት ሥራ ምእራፍ 10 ና 11)። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ጴጥሮስ የፀጋ ቃል ለአሕዛብም ይሰበክ ዘንድ ፈቃደኛ ሆነ። ከአሕዛብ መካከል የክርስቶስን የማዳን ፀጋ ለመቀበል የመጀመሪያውን እድል ያገኙት ኢትዮጵያዊው ጃንደረባና ሮማዊው ቆርነሌዎስ ናቸው።

ከኢየሩሳሌም በስደት ምክንያት ተገደው የወጡት ክርስቲያኖች ወንጌልን በመጀመሪያ የሰበኩት የነበረው ለአይሁዶች ይሁን እንጂ (የሐዋርያት ሥራ 11፡20) ብዙም ሳይቆይ በሶርያ በምትገኘው በአንዲያ ከተማ ትልቅ የአሕዛብ ቤተ ክርስቲያን ለመመሥረት በቅቶ ነበር። እነሆም አንዳንድ ፌዘኛ (ቀልደኛ) የነበሩ የአንዲያ ሰዎች ለክርስቶስ ተከታዮች በመሳለቅ ክርስቲያን ሲሉ ያወጡላቸው ስያሜ ዘሰቁታነት ያለውና የተከበረ ስም ሆኖ ለመጽናት ቻለ።

ጳውሎስ የወንጌል አገልግሎትን በአሕዛብ መካከል ለማዳረስ የመጨረሻ ግቡ የሮም ከተማ ብትሆንም ወንጌላዊ ተልእኮውን የጀመረው ግን በዚችው በአንዲያ ነበር። የአንዲያዋ ቤተ ክርስቲያን እጅግ የተስፋፋች ስለነበረች የአይሁድ አብያተ ክርስቲያናት በረሀብ ችግር ላይ በወደቁ ጊዜ እርዳታ አድርጋላቸው ነበር። ከ44-68 ዓ.ም. ድረስ ባለው ጊዜ የክርስትና ዋና ማዕከል አንዲያ ሆና ቆየች።

ወንጌልን “እስከምድር ዳርቻ” ላሉ አሕዛብ የማድረስ ተግባር ግን ገና መተጠል ያለበት ሥራ ነበር። በጳውሎስ የተጀመረው ይህ ተልእኮ እስከ እሁን ያልተገባደደና (ያልተፈጸመና) ዛሬም ቢሆን የክርስቶስ ቤተ ክርስቲያን ተቀዳሚ ተግባር ነው።

ምዕራፍ 4

ለግሪኮችም ጭምር

ምንም እንኳን ጴጥሮስ ወንጌልን ለመጀመሪያዎቹ የአሕዛብ አማኒያን (አማኞች) በመስበክ ቀዳሚ መዛሪያ ቢሆንም፤ አይሁዳዊ ስነበረችው ቤተ ክርስቲያን የክርስትናን ዓለም አቀፋዊ ተልእኮ ለማሳመን ብዙ ጊዜ ፈጅቶባታል። አግዚአብሔር በገሰጠለት ራእይ የተመራው ጳውሎስ ነበረ ወንጌል ለአሕዛቡ ዓለም ምን ያህል እንደሚያስፈልገው በመረዳት ዕድሜውን በመሉ መሥዋዕት ያደረገው። በመጀመሪያይቱ ቤተ ክርስቲያን ዘንድ ከማንም በላይ የወንጌልን ዓለም አቀፋዊነት በመገንዘቡም፤ በሮም ግዛት ሁሉ ውስጥ ለማስራጨት ቆርጦ ተነሣ (ሮሜ 11፡13፤ 15፡16)። የመስቀሉን መልዕክት ይዞ በምዕራብ አቅጣጫ ቀስ በቀስ ሲጓዝ ሁሉ “የሮማን መንግሥት ግዛት ስክርስቶስ” የሚሰው ከፍተኛ ጉጉት በልቦናው ውስጥ ተቀርቦ እንደነበረ መገመት አያዳግተንም (ሮሜ 15፡15-16፤ 18-28፤ የሐዋርያት ሥራ 9፡15፤ 22፡21)። ምንም እንኳን የራሱ ወገኖች የሆኑትን አይሁዳዊያን ሙሉ በሙሉ ረስቷቸው ነበር ለማለት ባይቻልም፤ ሆኖም ግን ጳውሎስ ትልቁን ዓላማውን ለማሟላት ያደረገው ጥረት በእጅጉ ወደዚህ የሚያመዝን ነበረ። ስፊተኛው አባባል ማረጋገጫ የሚሆንን በደረሰበት ሥፍራ ሁሉ በቅድሚያ ወደ ምክራቦች በመሄድ ወንጌልን ለአይሁዶችና ወደ ይሁዲነት ለተለወጡ አሕዛብ እስካዳመጡት ድረስ መሰብኩ ነው።

I. ጳውሎስና የጊዜው ሁኔታና አካባቢ

በሕይወት ዘመኑ ሁሉ ከጳውሎስ ልቦና ውስጥ ሊፋቁ የልቻሉ ሶስት የታማኝነት ዓላማዎች ነበሩት። ጳውሎስ የታለቁ ምሁር ገማልያል ደቀመዝሙር ለመሆንና ተስፋ የሚጣልባቸው አይሁዳዊያን ወጣቶች ብቻ ሊያገኙ የሚችሉት ትምህርት ለመቅሰም ችሎ ነበረ። የአይሁደን ሃይማኖት ትምህርት በተመለከተ የእርሱን ያህል የጠለቅ እውቀት የነበረውና በእውቀቱም ከእርሱ አኩል የተጠቀመበት ሰው ለማግኘት አጠራጣሪ ነው (ፊልጵስዮስ 3፡4-6)። አስተዳደጉም የኪልቅያ ግዛት ስመጥር ከተማ በሆነችው በጦርሴስ ውስጥ ነበረ (የሐዋርያት ሥራ 21፡39)። ደግሞም ነጻ ሆኖ በመወሰዱ (ከባርነት) የሮምን ዜግነት ያገኘና (የሐዋርያት ሥራ 22፡28) ይህንንም የዜግነት መብቱን ከክርስቶስ የተቀበለውን ተልዕኮ ለማሳካት ሊጠቀምበት ባስፈልገበት ጊዜ ሁሉ ሊገለገልበት ወደኋላ ያላለ ሰው ነበር። (የሐዋርያት ሥራ 16፡37፤ 25፡11)። ክርስትናን ከመቀበሉ በፊት ያደገበት አካባቢ እምነትም ይሁዲነት ሲሆን፤ ትልቅ የኒቨርስቲና የምሁራን አስተሳሰብ የሰፈነበት ጦርሴስ ነበር የልጅነቱን ዘመናት ያሳለፈው። እንደዚሁም የኖረበትና የሠራበት የፖለቲካ፤ ሁኔታ በሮም መንግሥት አስተዳደር ተፅእኖ ስር ስለነበረ፤ በአጠቃላይ ጳውሎስ ያደረገው ዓለምአቀፋዊ የባህል ይዞታ በነበረው ከተማ ውስጥ ነበረ ለማለት ይቻላል። 402. የጊዜው የፖለቲካ ሁኔታ ሲገመገም ሰወንጌል ስብከት ብሩህ ተስፋ የሚሰጥ አልነበረም። የሮም ሬፐብሊካዊ አገዛዝ በአውግስጦስ ቄሳር አማካይነት ሲወገድ የፖለቲካውን ስልጣን በስም ብቻ እንደሚጋራ (እንደሚካፈል) የሚቆጠርለት አዲስ ምክር ቤት በ27 ዓ.ም. ተቋቁሞ ነበር። የሚያሳዝነው ግን ከአውግስጦስ ቀጥሎ የነገሡት ነገሥታት አንዳቸውም ቢሆኑ የእርሱ ዓይነት ባሕሪይም ሆነ ችሎታ ስላልነበራቸው አገዛዛቸው በግፍ የተሞላ ነበር። ካሊጎላ የተባለው ቄሳር (ከ37-41 ዓ.ም.) ከሥልጣን ዘመናቱ ግማሹን ያሳለፈው አብደት ተጠናውቶት ሲሆን ከ54-68 ዓ.ም. የነገሠው ኔሮ ደግሞ የቤተሰቡን አባላት እንኳን ከማስገደል ያልተመለሰ የደም ሰው ነበር። በተጨማሪም ጳውሎስን ያስገደለና በቤተ ክርስቲያን ላይ የመጀመሪያውን ስደት ያስነሳውም ይኸው ነበር። ከ41-54 ዓ.ም. ባሉት ዘመናት ነግሦ የነበረው ክላውዲያስ ግን ጥፋ አስተዳዳሪ ከመሆኑም በአንፃራዊ ሁኔታ ሊታይ አገዛዙ ሰላም የሰፈነበትና ጳውሎስም አብዛኛውን የስብከት ጉዞውን ያከናወነበት ወቅት ነበረ።

ጳውሎስ ተዘዋውሮ የሰበከባቸውን ስፍራዎችና ወደ ሮም ያደረገውን የመጨረሻ ጊዜ የሚያሳይ፤

- አይሁዶች የሰፈሩባቸው አካባቢዎች
- የጳውሎስ የመጀመሪያው የስብከት ጉዞ
- " የሁለተኛው " "
- " የሦስተኛው " "
- " ጉዞ ወደ ሮም

ከፖለቲካውም ሁኔታ የባሰና የጨለመ የነበረው ግን የሕብረተሰቡ አኗኗርና የስነምግባር ሁኔታ ነበር። ከቅኝ ግዛቶቹ እየተዘረፈ የሚመጣው ገደብ የለሽ ሀብት ብዙ መሳፍንትንና ከበርቱዎችን ከመፍጠሩም ስፍር ቁጥር የሌላቸውን ባሮቻቸውን ለሕጋዊም ሆነ ሕጋዊ ላልሆኑ ፍላጎቶቻቸው ማርኪያ እንዳሻቸው ያደርጓቸው ነበረ። ይህ የገዥ መደብ አዲሱን የክርስትና ሃይማኖት ከመጥላቱም በላይ በደሆኝ ዘንድ የነበረውን የበላይነት ስለደጋ እንደሚያጋልጠው አድርጎ ይቆጥረው ነበር። የሚገርመው ግን ከእነዚህ የገዥ መደቦች ውስጥ እንኳን እንዳንጾቹ ጳውሎስ በሮም እስር ቤት እንዳሰ ይሰብክ በነበረው ወንጌል ስመማረክ መብቃታቸው ነው(ፈልጵስዩስ 1:13)። ጳውሎስ ከዚህ ውጪ የገጠመው ተቃውሞ ከሌሎች ተፎካካሪ ሃይማኖቶች ሆኖ አናገኘዋለን። ሮማውያን በሃይማኖታዊ አመለካከታቸው ሀሳብ ግትር ባለመሆናቸው፤ የፖለቲካውን የሐገርቱ ሃይማኖታዊ እምልኮ ስርአት እስካላሰጋና የነርሱንም በንጉሥ የማምልከ እምነት አስከተቀበለ፤ የትኛውንም የእምልኮ ዘርፍ አይፃረሩም ነበረ። ያደረጉት ለየት ያለ አስተያየት ቢኖር ስለይሁዳውያን ብቻ የራሳቸውን እምነት እንዲከተሉ በሕግ መፍቀዳቸው ነው። ይሁን እንጂ እንደሌሎቹ እምነቶች ክርስቲያኖች የንጉሡን እምልኮ መቀበል ስለማይችሉ ከመንግሥት ዘንድ ተቃውሞ ገጠማቸው። አጅግ ምስጢራዊና በግል ስሜት የተመሠረቱ እንደ ሚትህራ፤ ሲቢልና ኢሲስ ሃይማኖቶች እንቅስቃሴ በድብቅ ስለነበረ ብዙ ተከታዮች ለማፍራት ችለው ነበረ። ክርስትና ግን ከይሁዲነት በተስየ መልክ ይታይ ስለነበረ የማያቋርጥና የሚያደግ ተቃውሞ ከአይሁዶች ገጠመው።

የፍልስፍናን ፅንሰ አሳብ እንደ ደህንነት መመሪያ አድርገው በተቀበሉት የሮም ምሁራን ዘንድ አንደስቶኢዝም፤ ኢፒካሪኦኒዝምና ኒዎ ፓይታኦጎሪኢናዝም የመሳሰሉትን የፍልስፍና ዘርፎች ተቀባይነት አግኝተው ነበር። ስቶኢዝም፤ ሁሉ ነገር እግዚአብሄር ነው በሁሉ ነገር ውስጥ እግዚአብሄር አስ ከሚሰው የመመርመር ጥያቄ በመነሳት የስዎችን ወንድማማችነትንና ለሰው ሠራሽ ስነ ምግባራዊ ሕግጋት መነሳትን አጥብቆ የሚደግፍ ነበረ። የሮማም መንግሥት እገዛዝ ስሚከተሰው መመሪያ መሠረቱ ይህ ፍልስፍና ሲሆን እንደማርኩስ አውሮሊየስ ያሉት (ከ161-80 ዓ.ም.) ነገሥታት በዚህ ፍልስፍና የስነምግባር ሕግጋት ይመሩ ነበረ። ጳውሎስ እነኝህን ሁሉ የተደባለቁ እምነቶችና ፍልስፍናዎች ለመቋቋም የቻለው በክርስቶስ ሞት ስለተገኘው መቤኹት በተራ ቋንቋ የሚናገረውን ወንጌልን ብቻ ይዞ ነው።

በጳውሎስ ሕይወትና ሥራ ወስጥ የተከናወኑ ፃፍ ሞና ድርጊቶች መቼና የት እንደተፈጸሙ ለማውቅ የታሪካዊ ቅርሶች ጥናትና እርኪዎሎጂ በአጅጉ ይረዱናል። ጋልዮስ በእካይያ አገረ ገዢ ሆኖ በተሾመበት ጊዜ ጳውሎስ ቀደም ላሉት 18 ወራት ያህል በቆሮንቶስ ቆይቶ ነበረ (የሐዋርያት ሥራ 18:12-13)። ስምሳሌ በዴልፊ የተገኘ በድንጋይ ላይ የተቀረፀ ጽሑፍ እንደሚያስረዳው ጋሊዮስ በእካይያ ሥራውን የጀመረው በክላውዲውዎስ በ26ኛ ዓመት ሲሆን ነበረ። ይህም ከ51-52 ዓ.ም. ባለው ጊዜ መካከል መሆኑን ስማወቅ እንችላለን። ይህም ጳውሎስ ወደዚህ ስፍራ በ50 ዓ.ም. ወይንም ከ18 ወራት በፊት መምጣቱን ያረጋግጣል። ከዚህም በመነሳት ሕይወቱን ያሳለፈባቸውን ሌሎች ጊዜያት ያለምንም ችግር ልንደርሰባቸው እንችላለን።

የጳውሎስ እምነት ለውጥም በታሪክ የተደገፈ እውነታ ነው። እራሱም ይህንን ታሪካዊ ሁኔታ በመጥቀስ በ1ኛ ቆሮንቶስ 9:1 ና 15:8 ውስጥ እንደዚሁም በገላትያ 1:11-18 ተናግሮታል። ድርጊቱ የተፈጸመው ጌታ ኢየሱስ በደማስቆ መንገድ ላይ በተገናኘው ጊዜ ነው (የሐዋርያት ሥራ 9:22 ና 26)። ይህ ልምምዱ በኋላ ለፈጸማቸው መንፈሳዊ ትልእኮዎቹ፤ ለስብከቶቹ፤ ለጽሑፎቹና ለሥነ-መለኮት ትምህርቶቹ (ትምህርተ-መለኮት) ወላኝ ነበር።

II. የጳውሎስ ሥራ

የጳውሎስ ልዩ ተስጥኦ ውሱን ስላልነበረ፣ ያከናወናቸውን ተግባሮች በየረድፉ ከፋፍሶን ልናያቸው ይገባል። ከዚህ በመቀጠል የቀረቡት እያንዳንዱ ህታታዎች (ጉዳዮች) የሚያንፀባርቁትም፣ እግዚአብሔር ለጳውሎስ የሰጠውን የሥራ ድርሻ ሰፋትና ጥልቀት፣ እርሱም ይህንን አደራ በማክበር ጥላፈትቱን ለመወጣት ያደረገውን ጥረት የሚያሳይ ነበር።

ሀ. የወንጌል አዋጅ ነጋሪ

ጳውሎስ ብለህና እራሱን ለእግዚአብሔር ፍቅር ያስገዛ ታማኝ ሰባኪ ከመሆኑም፣ ቤተ ክርስቲያንም ከክርስቶስ የተሰጣትን ውክልና (ትእዛዝ) ትወጣ ዘንድ፣ ከእያንዳንዱ ክርስቲያን የሚጠበቀውን የኑሮ መመሪያ በመከተል ለብዙዎች እርዳታ ለመሆን የበቃ ሰው ነበር። የወንጌልን ተልእኮ ለማስፋፋት ያደረጋቸውን ጉዞዎች ከካርታዎች ላይ ስንመለከት፣ በተለይ ከአንደኛው ተነስቶ ሮም የሚደርሰውን እጅግ ትልቅ ግማሽ ክብብ መስመር (ሴሚስርክል) እናገኛለን።

ጳውሎስ ወንጌልን ለማስፋፋት እንደ መሠረታዊ መመሪያው አድርጎ የተከተለው ወደምዕራብ የሚውለደውን አቅጣጫ ሲሆን፣ ይህም ሲያልመው ወደነበረው ግብ መጨረሻ ላይ አደረሰው። ሮምን ለመጀመሪያ ጊዜ ያያት የመንግሥት እስረኛ ሆኖ ቢሆንም፣ ምን ያህል ደስታ እንደተሰማው ግን መገመቱ አይከብድም።

ጳውሎስ ወንጌልን በማስፋፋት ሥራ ውስጥ የተለያዩ ከተሞችን እንደ ስልት (ፕላን) አድርጎም ተጠቅሞባቸዋል። ሁልጊዜ በአዳዲስ ስፍራዎች ሥራውን በሚጀምርበት ጊዜ ለሁሉም ምቹ የሆነ ከተማን ይመርጥና፣ በዚያ ከተማ የሚገኙትን አማኝያን (አማኞች) ወንጌልን በአካባቢው ወዳሉ ከተሞችና ገጠሮች ለማዳረስ ይጠቀምባቸው ነበር። በዚህ ምክንያት ላይሆን አይቀርም ስምሳሌ ወደቆላስያስ ከተማ እራሱ ያልሄደው (ቆላስያስ 2:1)። ነገር ግን ወደቆላስያስ ለመድረስና በዚያም ጠንካራ ቤተ ክርስቲያን ለመመስረት፣ ከኤፌሶን በላካቸው ሰዎች ተጠቅሟል።

ጳውሎስ በዚህ ዓይነት በሮም ግዛት ውስጥ በማዕከልነት (በስልት ወይም ፕላን) ይበልጥ ምቹ ሆነው ሊያገለግሉ በሚችሉ ከተሞች ሁሉ አየሄደ ተቀባይነት እስካገኘ ድረስ በምክራብ ይሰብክ ነበር። በምክራብ አገልግሎቱ ተቃውሞ ባገኘው አጋጣሚ በመጠቀም ወንጌልን ለአሕዛብ ይሰብክ ነበር። በመመሪያው መሠረት መልእክቱን በቅድሚያ ለአይሁዶች ካደረሰ በኋላ በመቀጠል ለአሕዛብም ይሰብክ ነበር። ስለዚህ አሠራሩ፣ በሐዋርያት ሥራ መጽሐፍ የተመዘገቡትን የጳውሎስ ጉዞዎች በማጥናት መረዳት ይቻላል (ሮሜ 1:16)።

ጳውሎስ አንዲት ቤተ ክርስቲያንን ከመሠረተ በኋላ እርሱ ከዚያ ስፍራ በሚለይበት ጊዜ እራሷን ችላ መቆም እንድትችል በሽማግሌዎችና በዲያቆናት ያደራጃት ነበር። የምንጊዜም ጥረቱ ቤተ ክርስቲያን ጠንካራና ፅኑ መሠረት እንዲኖራት ነበር።

ጳውሎስ ገና ታዲላ ለሆኑት አብያተክርስቲያናት ሽክም እንዳይሆን በማሰብ በአዳዲስ ስፍራዎች በሚያገለግልበት ጊዜ ሁሉ እራሱን የሚያስተዳድርበት (የሚችልበት) ሥራ ይሠራ ነበር። ለምሳሌ በቆሮንቶስ ለነበሩ ሰዎች በሚሰብክበት ጊዜ በድንኳን መስፋት ሥራ እራሱን ይችል ነበር። (የሐዋርያት ሥራ 18:1-4ን፤ ከ1ኛ ተሰሎንቄ 2:9 ጋር በማወዳደር ይመልከቱ)። ይህንን እርእያትን መከተል ለሌሎች የቤተ ክርስቲያን አገልጋዮች ግዴታ ነው ባይልም ለራሱ ሥራ ግን አስፈላጊ እንደነበረ ተስምቶት ተጠቅሞበታል። እንደርሱ እምነት ቤተ ክርስቲያንም ብትሆን እራሷን የምትደግፍ መሆን ነበረባት። ADD አንዲሁም እያንዳንዱ በራሱ አማካይነት የክርስቶስ ምስክር ለሁሉ መሆን አለበት (የሐዋርያት ሥራ 1:8)። ይህንን ለመፈጸም ጳውሎስ ቤተ ክርስቲያንን ከሥነ ምግባርና መንፈሳዊ ውጭ ከሆኑት ችግሮች ራሷን እንድትገምጽ (በዲሲፕሊን አማካይነት) ጠየቀ (1ኛ ቆሮንቶስ 5:5)።

ጳውሎስ በሥራው ሁሉ ውስጥ በመንፈስ ቅዱስ ምሪት ለመተማመኑ በሐዋርያት ሥራና በመልእክቶቹ ውስጥ በግልጽ ሰፍሯል (የሐዋርያት ሥራ 13:2፤ 4፤ 16:6-7)። እግዚአብሔር እንደመራው እርግጠኛ እስካልሆነ

ድረስ ወደየትኛውም ስፍራ ስመሄድ እይፈልግም ነበር። ዋናው ፍላጎቱም ወንጌል ወዳልደረሰበት ስፍራዎች ተዳሚ በመሆን መሄድ ነበር (ሮሜ 15፡20)። ወንጌልን ከአንዳንድ ሕዝቦችም ለማድረስና ምናልባትም ወደ ምዕራብ በመግፋት የእስቴዮንንም ምድር ለመርገጥ ያበቃው የሚገፋፋው ውስጣዊ መንፈስ ነው።

ሐዋርያው ጳውሎስ የተከተላቸው መመሪያዎች የወንጌል ሥራ ማዕከላት ሊሁኑ የሚችሉ ጠንካራ አብያተክርስቲያናትን በማቋቋም ረገድ ረድተውታል። እነኝህ የቆረቆራቸው አብያተክርስቲያናት የቱን ያህል ሲደራጁም፣ ስለእንቅስቃሴያቸው መከታተሉን አላቋረጠም ነበር። ሊመቸው እንደገና በመንብኘትና፣ አለበለዚያም መልእክት በማስተላለፍ በየጊዜው ያበረታታቸው ነበር (የሐዋርያት ሥራ 15፡36)። ይህን በመስለ አመዛዛኝና በመንፈስ በሚመራ ሰው ስር የነበረችው ቤተ ክርስቲያን በአጭር ጊዜ ውስጥ ፈጣን እድገት ማሳየቷ የሚጠበቅ እንጂ የሚያስደንቅ አልነበረም። ቤተ ክርስቲያን እራሷም እንደመሪዋ ሁሉ ወንጌልን አብሳሪ (አዋጅ 1፡2ሪ) ለመሆን በቅታ ነበር።

ለ. የጳውሎስ ጽሑፎች

ጳውሎስ በየአብያተ ክርስቲያናቱ ስላለው ሁኔታ፣ ሊጠይቁት ከሚመጡት ምእመናን (1ኛ ቆሮንቶስ 1፡11) ወይም ራሱ ወደየአገሪቱ ከሚልካቸው ሰዎች (1ኛ ተሰሎንቄ 3፡6) በየጊዜው መግለጫ ይደርሰው ነበር። ከዚህም በመነሳት በአንዳንዶች ዘንድ ችግር አንዳለ በታየው ጊዜ ሁሉ በመንፈስ ቅዱስ መሪነት የሚደርስባቸውን የመፍትሄ ሀሳቦች በመልእክቶቹ ውስጥ በማጠቃለል ይጽፍ ነበር። ለምሳሌ በተሰሎንቄ ቤተ ክርስቲያን የክርስቶስን ዳግም ምፃት (መምጣት) በማስመልከት ስተፈጠረው አለመግባባት ትክክላኛ ግንዛቤ ሊያስጨብጣቸው የሚችል ትምህርት ያዘለ ደብዳቤ ሁለት ጊዜ ጽፎላቸዋል። እንደዚሁም በአንድ ትልቅ እረማውያን ከተማ ውስጥ ስምትገኘው የቆሮንቶስ ቤተ ክርስቲያን ስላጋጠሟት ችግሮች የመፍትሄ ሀሳቦችን የሚገልጽ መልእክት እንዲደርሳት አድርጓል። በዚህች በባህልና በስልጣኔ በዳበረች የግሪክ ከተማ ውስጥ የምትገኘዋ ቤተ ክርስቲያን ላጋጠሟት ችግሮች መፍትሔአቸውን በሚከተለው መልክ በዝርዝር አቅርቦ ነበር። ስለመንፈሳዊ ጥበብና ሰብአዊ ልዩነት በ(1ኛ ቆሮንቶስ ምዕራፍ 1-4)፤ በአረማዊ ኅብረተሰብ ውስጥ ስለተከሰተው የሥነ-ምግባር ጉድለት ችግር በ(ምዕራፍ 5)፤ ክርስቲያኖች እርስ በእርስ በመካሰስ ፍትህን ከአረማዊ ዳኞች ስለመፈልጋቸው ጉዳይ በ(ምዕራፍ 6)፤ ስለጋብቻ ችግሮች በ(ምዕራፍ 7)፤ ከአረማውያን ጣዖት አምላኪዎች ጋር ስለሰው ማሳበረሰባዊ ግንኙነት፣ በ(ምዕራፍ 8-10) ውስጥ ጳውሎስ ልዩ ትኩረት በመስጠት ጽፎባቸዋል። ሁለተኛው የቆሮንቶስ መልእክቱ፣ የሐዋርያት ሥልጣኑን በማረጋገጥ የገሰጠበትና በመጀመሪያው መልእክቱ ውስጥ ያስፈራቸው የመፍትሄ ሀሳቦች ተፈፃሚ አንዲሆኑ በድጋሚ ያስገነዘበበት ነው። ለገላቲያ በጻፈው መልእክቱ ደግሞ በአይሁድ ሕግና በክርስትና መካከል የተፈጠረውን ችግር መነሻ የደርግና ምእመናን መከተል ያለባቸው የክርስትናን እምነት እንጂ የሕግ ሥራ ብቻ ምሆን እንደማይገባው በጥብቅ አስገንዝቧል። እንደዚሁ ለሮሜ ሰዎች በተጻፈው ሌላ መልእክቱ ውስጥ ወንጌልን ቀላል በሆነ መንገድ ለመረዳት የሚያስችሉ ነጥቦች ተብራርተውበት እናገኛለን። በሮም እስር ቤት ውስጥ በነበረበት ጊዜ ጳውሎስ የጻፋቸው አራት መልእክቶች በኤፌሶን፣ በቆላስዎስና በፊልጵስዩስ አብያተ ክርስቲያናት ዘንድ ስለተፈጠሩ ልዩ ልዩ ሁኔታዎችና ችግሮች በማስመልከት የተዘጋጁ ነበሩ። ለፊልሞና በግሉ የጻፈለት ደብዳቤ ግን ክርስቶስን በተቀበሉ ባሪያና ጌታ መካከል መኖር የሚገባውን ጤናማ ግንኙነት የሚመለከት ነበር። እንደዚሁም ስጢዎቲዎስና ሉቲቶ የተጻፉት ሦስቱ ሌሎች መልእክቶች አንድ ወጣት መጋቢ (ፓስተር) ሊያጋጥመው በሚችሉ ችግሮች ላይ ያተኮሩ ነበሩ።

ከዚህ ሁሉ የምንረዳው ቁም ነገር፣ ስለያንዳንዱ የጳውሎስ መልእክት መንሥኤ የሆነው በርሱ ዘንድ ተወዳጅ በነበሩ አብያተ ክርስቲያናት ላይ ደርሶ የነበረ ግልጥና ታሪካዊ ችግር መሆኑን ነው። ለዚያን ወቅት ከፍተኛ አገልግሎት ካበረከቱት ከእነዚህ “የጊዜው ትናንሽ ጽሑፎች” (ትራክቶች) ይዘት የሚንረዳው፣ ሳሬም በሆነ አብያተ ክርስቲያናትን ለሚያጋጥሙ ችግሮች መፍትሄዎችንና መመሪያዎችን በመስጠት ረገድ እጅግ ወቅታዊ መሆናቸውን ነው። የሰው ልጆች የሚኖሩበት አካባቢና ሁኔታ ከጊዜ ጊዜ ይሰይ እንጂ የሚገጥማቸው ችግሮች አይነት ግን በመሠረቱ ተመሳሳይነት ስላላቸው ለእንዱ ዘመን ያገለገሉ መመሪያዎች ስሌላውም ዘመን ሊረዱ ይችላሉ። በመሆኑም የጳውሎስ መልእክቶች ለማንኛውም አብያተ ክርስቲያናት ችግሮች መፍትሄ

ለማስገኘት የሚጠቅሙ ናቸው። ጳውሎስ ሥነ-መለኮታዊ ትምህርቶቹን ከተጨባጭ ሁኔታዎች ጋር በማዛመድ፡ ሚዛናዊነታቸውን እንዳያጡ ለማድረግ ይጠነቅቅ ነበር።

ሐ. የጳውሎስ አስተሳሰብ መመሪያዎች፤

የጳውሎስን ሥራዎች በማስመልከት በሚካሄድ በማናቸውም ታሪካዊ ውይይት ላይ፤ በመልእክቶቹ ውስጥ ለሚያነሳቸው መሠረታዊ ትምህርቶች በቂ ማብራሪያ ሳይሰጥባቸው የሚታለፍበት አጋጣሚ ጨርሶ አይኖርም። ለዚህም ቡተቀዳሚ ምሳሌነት የሚጠቀሰው ወደሮሜ ሰዎች የላከው መልእክቱ ነው። እንደሚታወቀው ክርስቶስ ግልጥ የሆነ የሃይማኖት ቀኖና (ሕግ) አልተወልደም። በመንፈስ ቅዱስ መሪነት ስር፤ ይህንን (ሕግ ማዘጋጀት) ማጠናቀሩ ለጳውሎስ የተተወ ተግባር ነበረ። የጳውሎስ የሥነ-መለኮት ትምህርት በክርስቶስ ትምህርት ላይ የተመሠረተ፤ በሞቱም ላይ ያተኮረ ነበር። ጳውሎስ፤ ከቤተሰቡ፤ በምኩራብና ከገማልያ በቀሰመው ትምህርት፤ ተፈጥሮን በማገናዘብ ችሎታው (ሮሜ 1፡19-20) ክርስቶስን በተገናኘ ጊዜ በሕይወቱ ላይ በደረሰው ፍፁም ስውጥና እንደዚሁም በፈጠራ ችሎታው ከመታገዝም፤ ከሁሉ በላይ ደግሞ በመለኮታዊ መገለጥ በመመራቱ የሥነ-መለኮት ትምህርትን ሕግጋት ለማዘጋጀት በቅቷል።

የጳውሎስ ወንጌል ይዘት አጠር ተደርጎ ሊቀርብ ይችላል። የማንም ሰው መሠረታዊ ፍላጎት፤ ያለታን ለማግኘትና ሰውን መርዳት እንደሆነ ጳውሎስ ተገንዝቦ ነበር። ታዲያ ይህንን ያለታና ሰውን መርዳት በአሁኑ ሆነ ከሞት በኋላ በሚኖረው ሕይወት ለማግኘት መሠረቱ የእግዚአብሔር ችሮታ (ሰጦታ) ነው። የእግዚአብሔር ችሮታ (ሰጦታ) ደግሞ የሚለገሰው የእግዚአብሔርን ፈቃድ ስሜያደርጉ ብቻ ነው። ጳውሎስና አይሁዳዊ ወገኖቹ ግን፤ እንደ ሰው የእግዚአብሔር ቅድስና መግለጫ የሆነው የሙሴን ሕግ እስክጠበቀ በሕይወቱ ያስተኛና ጠቃሚ እንደሚሆን ያምኑ ነበር። ይሁን እንጂ የሕግ ሥራዎች ለሰው ልጅ ኃጢአቱን ክማሳወቅ አልፈው የእግዚአብሔርን ፈቃድ ለመፈጸም ምንም እገዛ እንደማያደርጉለት ጳውሎስ በተረዳ ጊዜ ማዘኑ አልቀረም (በሮሜ 7)። በደማስቆ መንገድ ላይ ያጋጠመው ነገር የመንፈሳዊ ሕይወት ጅማራ የክርስቶስ መስቀል እንጂ የሕግ ሥራ እንዳይደለ አስገንዝበው። የአይሁድን ሕግ በፍፁምነት የጠበቀው ክርስቶስ፤ እንደ ፍፁም ሰውና አምላክ በኃጢአተኛው የሰው ልጅ ምትክ እራሱን ለመስቀል ሞት አሳልፎ በመስጠት የሰውን ኃጢአት ተሸክመ (ገላትያ 3፡10ና 13)። ሰዎች ክርስቶስ ለእነርሱ ያደረገውን ሥራ በእምነት ብቻ መቀበል ይጠበቅባቸዋል (ሮሜ 5፡1)።

የጳውሎስ የሥነ-ምግባር መመሪያ የመነጨውም ከዚህ እያንዳንዱ አማኝ ከክርስቶስ ጋር ከሚኖረው ግላዊ ግንኙነት በእምነት ነው። እናም ይህ ከእግዚአብሔር ጋር የሚኖረው ቀጥተኛ ግንኙነት ክንት ክሚገኙት ከሌሎች አማኞች ጋር በሚኖረው ክርስቲያናዊ የፍቅር ግንኙነትና የሥነ-ምግባር ሕይወት መገለጥ ይኖርበታል (ኤፌሶን 1፡15፤ 1ኛ ዮሐንስ 3፡23)። ለዚህ የክርስቲያናዊ ሥነ-ምግባር መነሻ ሊሆን የሚችለው ክርስቲያናዊ ፍቅር ብቻ እንጂ፤ የአይሁድ ሕጋዊነት ወይም የስቶይክም የአስተሳሰብ ብስለት (ራሽናሊዝም) ሊሆን አይችልም። ለፍፁማዊ ፍቅር ምንጩ አንድ አማኝ ከጌታው ጋር የሚኖረው መንፈሳዊ ውህደት ነው። ይህ የፍቅር ሕይወት የዚህ ዓለም ዋና ዋና ኃጢአት ከሆኑት ክግአት እምልኮ፤ ክፍትወተ ስጋ፤ ከጠጭነትና ክመሳሰሉት ከእረማውያን የሥነ-ምግባር ጉድለቶች መወገድን ይጠይቃል። የዚህም አወንታዊ ውጤቱ ሌሎችን በፍቅር ማገልገልና የጻና ታማኝነት ይሆናል።

ይህን አይነቱ የሥነ-ምግባር መመሪያ የአይሁድን የግብረገብ ሕግጋት የሚደመስስ ሳያሆን፤ እንዳውም ተፈጻሚነቱን በማያጠራጥር ሁኔታ ማስገኘት ነው። በፍቅር ላይ በተመሠረተ ግንኙነት፤ አንድ ሰው ለቤተሰቡ፤ ለኅብረተሰቡና ለመንግሥቱ ይበልጥ ታማኝ መሆን ይችላል። ይህም የክርስቲያኖች ከፍተኛ የሥነ-ምግባር አክባሪነት፤ እሕዛብን ለክርስትና እምነት ታላቅ እኩልነት እንዲያደርግባቸው ያደርጋል። ከራሱ ከጳውሎስ ሕይወት፤ አይሁዳውያንም ሆኑ እሕዛብ ከክርስትና የተማሩት ዋና ነገር፤ ክራሰ ወዳድነት በመላቀቅ ለሌሎች የሚደረገው በኃ ምግባር ምን ያህል አንድን ሰው ሊለውጠው እንደሚችልና ለእግዚአብሔር ክብር የሚሰጥና በሰው ልጆች ዘንድ ተወዳጅ ሊያደርገው እንደሚበቃ ነው።

የጳውሎስ የታሪክ ፍልስፍናም ከዚሁ የሥነ-ምግባርና የሥነ-መለኮት አመለካከቱ ጋር የተያያዘ ነበር።

ታሪክ አራሱን የሚደግም ዑደት ነው የሚለውን የጥንታዊያን ዓለም ፅንሰ ሀሳብም ምንጊዜም በአዝጋሚ (ቀስ በቀስ) የዕድገት ጎዳና በመጓዝ ላይ የሚገኝ ነው የሚለውን የአሁኑን ዘመን የሥነ-ተፈጥሮ (ኤቬሎሽን) አስተሳሰብ አይደግፍም ነበረ። ለጳውሎስ ታሪክ መለት አግቢአብሔር መለኮታዊ የሆነው እቅዱን ለማሟላትና በኃጢአት የተበክለን የሰው ዘር ለማዳን ከሚወስዳቸው እርምጃዎች የሚመነጭ ድርጊት ማለት ነበር። ይህም ድርጊት በተወሰኑ ሕዝቦች (አገሮች) ላይ ብቻ ተፈፃሚነት አግኝቶ የሚገታ ሳይሆን የሰውን ዘር በሙሉ የሚያካትትና (የሚያጠቃልል) የሰውም ልጅ እድገት ሊመጣ የሚችለው በግሉ በሚያደርገው የመንፈሳዊ ትግል ሲሆን ከእግዚአብሔርም ጸጋ ያገኛል። የድርጊቶች ወይም የታርክ መደምደሚያ የሚሆነውም በተራንዮ መስቀል ላይ የተገኘው የመጀመሪያው ድል እግዚአብሔር በክፋት ኃይሎች ላይ ሙሉ ድልን ሲያጎናጽፍ ይሆናል (ሮሜ 11:36፤ ኤፌሶን 1:10)።

መ. ጳውሎስ እንደሃይማኖት ተከራካሪ፤

ጳውሎስ የክርስትናን ሃይማኖት በማስተዋወቅ ብቻ የተወሰነ አልነበረም። ክርስትናን የንጽሕና መለኮታዊ ትምህርት ለመፈታተንና ለማጥላላት የሚደረገውን ማናቸውንም የጠላት ዘመቻ ፊት ለፊት ተጋፍጧል። በጽሑፎቹም ሆነ በንግግሮቹ ስለ ክርስትና እምነት ጥራት ያለመሰልቸት ተሟግቷል።

በክርስቶስ አካላዊ ህልውናና ሥራ ላይ የተሰነዘረ ማናቸውም አለብልታ (ተቃውሞ) ከኃይለኛው የጳውሎስ ነቀፋና ግሣጼ አላመለጠም። ደግሞም ከእምነት ያፈነገጡትን ለመመለስ ያደረገው ሙከራ ያለውጤት የቀረበት ጊዜ የለም። የመጀመሪያውን ሚስቶናዊ ጉዞውን እንደፈጸመ በኢየሩሳሌም ተደርጎ በነበረው ጉባኤ ላይ በመገኘት ስለ ደገነነት ትርጓሜና ስለሚገኝበት መንገዶች ተነስቶ ለነበረው አወዛጋቢ ክርክር አጥጋቢ ምላሽ ሰጥቷል። ከይሁዲነት የተወለደችው ቤተ ክርስቲያን በሁለት የተለያዩ ቡድኖች ተከፋፍላ ነበር። ከፈሪሳውያን ተጽዕኖ ሙሉ በሙሉ ያልተላቀቀው አንዱ የአይሁዳዊ ክርስቲያኖች ቡድን አይሁዶች ለመዳን የሙሴን ሕጎች መጠበቅ እንዳለበቸው ከማመኑም ክርስትናንም እንደልዩ የይሁዲ ክፍል ለመቁጠር ይፈልግ ነበር። ሌላው ቡድን ግን ደገነነት የሚያገኘው በክርስቶስ ላይ ባለ እምነት ብቻ እንደሆነና ይህም ለማንኛውም ሰው በሥራው የማይገኝና ለአይሁድ ብቻ የተከሰለ ስጦታ እንዳልነበረ ያምን ነበር። የመጀመሪያውን አመለካከት ለማስተማር ከያዕቆብ ይፋ ስልጣን የተሰጣቸው የይሁዲነት አራማጆች ወደ አንያኪያ በመምጣታቸው (የሐዋርያት ሥራ 15:24) በ49 ወይም በ50 ዓ.ም. ለተደረገው ጉባኤ ምክንያት ሆነ። ጳውሎስና ባርናባስ በአንያኪያ ቤተ ክርስቲያን ተወክለውና (የሐዋርያት ሥራ 15:2) በመንፈስ ቅዱስም ተረጋግጦላቸው (ገላትያ 2:2) በቤተ ክርስቲያን ታሪክ ውስጥ የመጀመሪያና ምናልባትም ተወዳዳሪ በማይገኝለት በዚህ ጉባኤ ለመካፈል ወደ ኢየሩሳሌም መጡ።

እግዚአብሔር ከአነርሱ ጋር በመሆን ስላደረገው ሥራ ለአጠቃላይ ጉባኤ መግለጫ ካሰሙ በኋላ (የሐዋርያት ሥራ 15:4-5) በተለይ ከሐዋርያትና ከሽማግሌዎች ጋር ብቻ ልዩ ስብሰብባ በማድረግ በተልእኳቸው ጉዳይ ላይ በጥልቀት (በዝርዝር) በመነጋገር መፍትሄ ለመሻት ጥረዋል (የሐዋርያት ሥራ 15:6፤ ገላትያ 2:2-10)። ከዚህ ስብሰባ በኋላ ሌላ አጠቃላይ ጉባኤ ተጠርቶ ሁሉም ሰው ከስምምነት የደረሰበት አንድ ውሳኔ ተላለፈ (የሐዋርያት ሥራ 15:7-29)። ከውሳኔው የተገኘው ዋናውና ፈጣኑ መላሽ ጳውሎስ በአሕዛብ መካከል የጀመረውን አገልግሎት እንዲገፋበትና (የሐዋርያት ሥራ 15:25-26፤ ገላትያ 2:9)። አሕዛብ የአይሁድን ሕግ ከመጠበቅ ነጻ መሆናቸውን (የሐዋርያት ሥራ 15:19) በመደገፍ የተላለፈው ነበር። አይሁዳውያን አማኞችን ላስማሰናክል ሲባል አሕዛብም የተጠየቁት ቀላል ግዴታዎች ነበሩ። ከእነዚህም መካከል ደምግና የታነቀን እንስሳ ስጋ አለመብላትን፣ ከፈተና ላይ እንዳይወድቁ ድሮ አረማውያን የነበሩት አሁን ግን ክርቶስን ያምኑ ከአካባቢው የአረማዊ ጣኦት፣ ርኩሰትና ዝሙት እንዲሸሹከር (የሐዋርያት ሥራ 15:20-21)። እነዚህ ግዴታዎች ወደ ደህንነት ከሚያደርስው መመሪያ ጋር በምንም መንገድ የተያያዙ አልነበሩም። ብቸኛ አላማቸውም ከአይሁድም ሆነ ከአሕዛብ ወደ ክርስቶስ በመጡ ስዎች መካከል መልካም ግንኙነት እንዲኖር ለማድረግ ነበረ።

በኢየሩሳሌም ጉባኤ ላይ መመሪያዎችን በማስመልከት ጳውሎስ ያሳየው ጽኑ እቋም ጠንካራ ሰው ለመሆኑ የሚመሰክር ነበር። ለምሳሌ በዚህ ጉባኤ ላይ በቆየበት ጊዜ ሁሉ ስለ ቲቶ መገረዝ ጉዳይ ለአንዲት ደቂቃ እንኳን በአእምሮው አልተጉላላም ነበር (ገላትያ 2:3)። ጳውሎስ በሁለተኛው ሚስጦናዊ ጉዞው መጀመሪያ ላይ ግን በወንጌል ማስራጨት ሥራው ላይ የሚፈጥረውን ማናቸውንም እንቅፋት ለማለወገድ ሌላውን ረዳቱን ጢሞቴዎስን ገርዞታል (የሐዋርያት ሥራ 16:1-3)። ጳውሎስ ለሐዋርያዊ ተልእኮው መሳካት እስከረዳው እንደዚህ አይነት ጉዳት የማያስከትሉ የእቋም ለውጦችን ለማድረግ ፈቃደኛ ነበር። ነገር ግን አሕዛብ የአይሁድን ስርአታዊ ሕግ ከመጠበቅ ነጻ ናቸው ብሎ በሚከራከርበት በኢየሩሳሌም ጉባኤ ላይ የቲቶ መገረዝ ጥያቄ ቢነሳ ኖሮ ሊፈፅመው ፈቃደኛ ባልሆነም ነበር።

ክርስትናን ከአይሁድ ሃይማኖት የስርአት ሕግ ነጻ ማውጣት የተባኤው የረዥም ጊዜ ውጤት ነበር። ከዚህም በኋላ ግን የሰው ልጅ ደኅንነትን የሚያገኝበት ብቸኛ መንገድ እምነት መሆኑ ተረጋገጠ። ይህ እምነት ለመላው ለሰው ልጆች የተሰጠ ስለሆነ ክርስትና የይሁዳነት አንዱ ክፍል ከመሆን አደጋ ተረፈ። የአይሁድን አዲሱ የፍቅር ሕግ መከተል ግዴታ ሳይሆን ለአግዚአብሔር ካለ ፍቅር የተነሳ መሠረታዊ የሥነ-ምግባር ትምህርት ነበር። እዚህ ላይ ቤተ ክርስቲያን የገጠማትን ከፍተኛ ችግር ያቃልለችበት ዘዴ ዲሞክራሲያዊ አሠራር መሆኑን ማጤንም (መገንፀብ) ይገባል። ውሳኔዎችን ቤተ ክርስቲያንና መሪዎቿ በመንፈስ ቅዱስ መሪነት ያስተላልፉ ነበር። በእምነት የዳኑት አይሁዳዊያን ክርስቲያኖችም የሙሴን ሕግ ለመጠበቅም ሆነ ላለመጠበቅ መብቱ የማላቸው ሆነ።

ክርስቲያኖች ይህን የኢየሩሳሌምን ጉባኤ ጨርሶ ሲዘነጉት አይገባም። የቤተ ክርስቲያን ተሃድሶ መሪዎች (ሪፎርመሮች) የገጠማቸው ችግር ከዚህ ጋር ተመሳሳይ ነበር። የሚባለውም ነርም ቤተ ክርስቲያን ለደኅንነት ከእምነት በተጨማሪ ሌላ ግዴታዎችም መሟላት እንዳለባቸው በመጠየቁ ነው። የዘመኑ ‘ሲቅ’ የሥነ-መለኮት ትምህርት አራማጆች (ሲበራልስ) አግዚአብሔርን በሥነ-ምግባር ሥራዎች ብቻ ማስደሰት ይቻላል በሚለው ፍልስፍናቸው ተመሳሳይ ስህተት ከመፍጠር አልታቀቡም (አልታገዱም)። በአጭሩ በኢየሩሳሌም ጉባኤ የታየው ችግር ለዘመናት ሁሉ የሚያቋርጥ ችግር ነው ማለት ይቻላል። በመሆኑም እነኚህ በዚያ ጉባኤ ላይ ድልን ያስገኙትን አቋሞች ቤተ ክርስቲያን ምንጊዜም በታሪኳ ውስጥ ልትከተላቸው የሚገባ ነው።

ጳውሎስ ከቤተ ክርስቲያን ውጪ የግሪክ “ራቭናሲዝምን” ሲዋጋ በቤተ ክርስቲያን ውስጥ ደግሞ በየግዜው ይታይ የነበረውን የአፈንጋጭ ‘ግኖስቲክስም’ መቋቋም ነበረበት። የአይሁድ ክርስቲያኖች የደኅንነት መንገድ ሕግ ነው ሲሉ ተከራክረውት እንደነበረ ሁሉ ሌሎች የደኅንነት መንገድ አወቀት ብቻ ነው ብለው የሚያስቡ ወገኖች አጋጥመውት ነበር። በተለይ የግኖስቲክም ሀሳብ ወደ መስፋፋት የደረሰውና አደገኛ ለመሆን የተቃረበው በቆላስዶስ ቤተ ክርስቲያን ነበር።

ግኖስቲከች ጥምር ሀሳቦችን ያዘለ ፍልስፍና ተከታዮች ነበሩ። ይህም መንፈስን እንደጥሩ ባሕሪ ይሰቃጥሩ፤ ቁስአካልን ግን ክፉ አድርገው በመቁጠራቸው ነበረ። እንደእነርሱ አስተሳሰብ፣ በመጨረሻው ንጹሕ መንፈስና በክፉው ቁስ አካል መካከል፣ በሥልጣን ተዋረድ የሚበላለጡ ሌሎች ሰማያዊ ፍጥረታት መገናኛ ድልድይ በመሆን ያገለግላሉ። ከነዚህም ሥልጣን ካላቸው ሰማያዊ ፍጥረታት አንዱ ክርስቶስ ነው ብለው ያምናሉ። መላእክትም ቢሆኑ በዚህ የሥልጣን ደረጃ ውስጥ ስፍራ ስላላቸው መመለክ አስባቸው ይሉ ነበር (ቆላስዶስ 2:8፤ 2:18-19)። ደኅንነትም የሚገኘው እራስን በመካድና ክፉ የሆነውን የቁሳዊው አካላችንን ፍላጎት በቁጥጥር ስር ለማዋል በመቻል ነው ይላሉ (ቆላስዶስ 2:14-17፤ 2:20-23)። ከዚህ ብቃት ለመድረስ መንገዱ ከክርስቲያኖች መካከል ምርጥ ለሆኑ ለጥቂቶች ብቻ የሚገለጥ ልዩ እውቀት (ግኖስስ) ነው ይሉ ነበር። ይህ የሰውን ኩራት (ትዕቢት) ሲያጎለብት (ከፍ ሲያደርግ)፣ ለእምነትን መንገድ ግን ገብተኛ ሥፍራ የሚሰጥ ነው።

ጳውሎስ ለዚሁ ኑፋቁ መልስ የሰጠው አንዱ ክርስቶስ የፈጠረንም የሚቤዠንም አምላክ መሆኑን በመግለጥ ነበር (ቆላስዶስ 1:13-20)። ክርስቶስ ከአግዚአብሔር በምንም የሚያንስ የአግዚአብሔር የራሱ ሙሉ መገለጥ ወይም መላቱ ነው (ቆላስዶስ 1:19፤ 2:9)። ጳውሎስ ሰው የኃጢአትን ችግር በብቃት የሚያቃልል

የእዳኝ ዋስትና እንዳለው ያሳየው በዚህ የእምነት ትምህርቱ ብቻ ነበር።

ግኖስቲዝም ቤተ ክርስቲያን ያጋጠማት የመጀመርያ ኑሓቁ (የሐሰት ትምህርት) ይሁን እንጂ የመጨረሻው ግን እልክበረም። ስህተት ለዘመናት ሁሉ የማያቋርጥ ይሁን እንጂ ብዙ ጊዜ ግን ምንጩ (ምክንያቱ) አንድ አይነት ሆኖ የምናገኘው ነው። ሰው ለማስብና ለማመዛዘን በመቻሉ ምክንያት የሚሰማው ትዕቢት በቆላስያስ ቤተ ክርስቲያን እንደተከሰተው ወደኑሓቁ ሊያመራ ይችላል። ክርስትና በፊት የነበረውን ሃይማኖታዊ ቅርስ መከተል የአንድን ግለሰብ ሕይወት በህስትና በእውነት መካከል እንዲዋዥቅ ስለሚያደርገው ለመዳንም ከፍተኛ ጉዳት ሊሆን ይችላል። በይሁዲነት አራማጆችም ዘንድ የተፈጠረው ስህተት ይህ ነበር። በአንድ የቅዱሳት መጻሕፍት ክፍል ብቻ መጠቀም፤ ወይም ከሚገባ በላይ ግጥም ወደ ስህተት ሊያመራ ይችላል። ለእውነት ለመቆም ከፍተኛ ፍላጎትና ቅናት ያለው መሪ እንዳንድ ጊዜ ከጋለ ስሜት የተነሳ የቆመለትን እላማ ለመሳት ይችላል። በ2ኛው መቶ ዓመት ደኖር በነበረው በሞንታኒስ ላይ የደረሰው ይህ አይነቱ እድል ነበረ። 408. የጳውሎስ እምነትና ብርታት ግን እንደመሰከርነው ለየት ያለ ነበረ። በመሆኑም የደኅንነትን መልእክት በሮም ግዛት ውስጥ ለሚገኙ አሕዛብ ለማዳረስና የክርስትናን ባህል ለመመሥረት በስተምዕራብ እቅጣጫ ወደሚገኘው አውሮፓ በድል መጓዙ የሚያስደንቁን እይሆንም። የክርስቶስ ሕይወትና ሞት ለኃጢአተኛ መድኅን እንደሚሆን የተረጎመ እርሱ ብቻ ነበር። የክርስትናን እምነት ክሕግ አክራሪነትም ሆነ በስብአዊ እእምሮ ከመታበይ ብረዛም የጠበቀ ሰው ነበር። እንደዚሁም የአብያተ ክርስቲያናትን በመዋቅር ያደራጀ በውስጣቸውም የሚፈጠሩትን ችግሮች በክርስቲያናዊ መንገድ ለመፍታት ያለማቋረጥ ይጥር የነበረ ጳውሎስ ብቻ ነው። እነሆም ጳውሎስ ማንም ከተገነዘበው ይልቅ ክርስቶስ ዛሬም ሆነ ለዘላለም የዓለም መድኅን መሆኑን ተረዳ። “የአሕዛብ ሐዋርያ” መባሉንም (ሮሜ 11፡13፤ 15፡16) ክርስቶስን ለአሕዛቡ ዓለም በመስበክ አስመስክረ።

ምዕራፍ 5

መጻሕፍቶችና የብራና ጽሑፎች፤

አዲስ ኪዳን ከሌሎች ክርስቲያናዊ ጽሑፎች ተነጥሎ የሚታይ የተራራ ጫፍ ሳይሆን፤ በሸንተረር በሚመሰሉት የጥንታዊቷ ቤተ ክርስቲያን ሃይማኖታዊ ሥነ ጽሑፎች አካል የሆነ ከፍተኛው ክፍል ነው ማለቱ ይበጃል። የአዲስ ኪዳን መሠረታዊ የእጻጻፍ ስልቶች፤ ማለትም ወንጌላት፤ የሐዋርያት ሥራ፤ መልእክቶችና የዮሐንስ ራእይ የኋለኞቹ የቤተ ክርስቲያን አባቶች የተከተሉት ፈለግ ነበር። ይሁን እንጂ በወቅቱ የነበሩትን ሃይማኖታዊ ሥነ ጽሑፎች ብዛት በአዲስ ኪዳን ውስጥ ከተካተቱት መጻሕፍት ቁጥር ውሉንነት ጋር ስናወዳድረው መገረም እይብዛብንም ይሆን ይሆናል። እንዲያውም ሉቃስ በመንፈስ ቅዱስ ተረድቶ በጻፈው ወንጌል መግቢያ ላይ የጠቀሰው ነገር ቢኖር ብዙዎች ወንጌላት በዚያን ዘመን ተዘጋጅተው በስርጭት ላይ እንደነበሩ ነው (ሉቃስ 1:1)።

የእነዚህ የቀድሞ አባቶች ጽሑፎች አዲስ ኪዳን ከተጻፈበት ጊዜ ጀምሮ እስከ 4ኛው መቶ ዓመት መጨረሻ ድረስ ያለውን የታሪክ ክፍተት በመሙላት ትልቅ ሚና ይጫወታሉ። እነዚህ የቤተ ክርስቲያን እውራ መሪዎች፤ ቤተ ክርስቲያን በውጭ ኃይሎች ስደትና ሥቃይ በበዛበትና ከውስጥም በመናፍቃን ትምህርት ቡርብራ በደረሰባት ወቅት ሁሉ ተቃውሟቸውንና መከላከያቸውን (ፓሌሚከና እፓሎጂቲክ) በጽሑፍና በንግግር ከመግለጥ አልታቀቡም። የእምነታቸውን ትክክለኛ አቋም ግልጥ ለማድረግ በመፈለጋቸውም በየጊዜው የእምነት መግለጫዎች ያውጡ ነበር። ለእነዚህ በዚያ ዘመን የነበረውን ክርስትና ሕይወት እድገትና እስተሳሰብ ለማጥናት የቤተ ክርስቲያን አባቶች ሥራ እጅግ ጠቃሚ ሆኖ ይገኛል። እነዚህ የጽሑፍ ሥራዎች ለሚያነባቸው መንፈስን የሚያነሳሱና እውቀትን የሚያዳብሩ በመሆናቸው አስልቺ እይደሉም። የጻሐፊውዎቹ ጥቅሶች ከቅዱሳት መጻሕፍት የተውጣጡ ሲሆኑ፤ የተጠቀሙትም በመጽሐፍ ቅዱስ ቋንቋ ነው። “የቤተ ክርስቲያን አባት” የሚለው አጠራር ሊለመድ የቻለው በተለይ በምዕራቡ ዓለም ምእመናን ለጳጳሳት ያላቸውን ፍቅርና ታማኝነት ለመግለጥ “አባቱ” ማለትን ያዘወትሩ ስለነበር ከዚያ በመነሳት ነው። ይህ ስያሜ ከ3ኛው ክፍለ ዘመን ጀምሮ በቤተ ክርስቲያን ውስጥ ላሉ ታላላቅ የእምነት ሰዎችና የሃይማኖት ትምህርትና የእምነት ትርጉምን ለሚተነትኑ ምሪዎች ማንነት የሚገልጥ መጠሪያ ሆነ። እነዚህ ሰዎች ብዙ ጊዜ ጳጳሳት የነበሩ ሲሆን ከሐዋርያ ዘመን መጨረሻ ጀምሮ እስከ ኬልቱዶን ጉባኤ (451 ዓ.ም.) ድረስ የኖሩትን የእነዚህ አባቶች ሕይወትና ሥራ የሚያጠናው ትምህርት “ፓትሮሎጂ” ወይም “ፓትሪስቲክስ” በመባል ይታወቃል። በገፅ-ላይ በሚገኘው ሠንጥረዥ እነዚህ ሰዎች እነማን እንደነበሩ፤ የኖሩበትን ዘመን፤ ዋና ዋና ሥራዎቻቸውንና የጽሑፎቻቸውን ባሕሪያት ለማሳየት ተሞክሯል።

የቤተ ክርስቲያን አባቶች ስንጠረዥ 502. የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ተጽፈው የተጠናቀቁት ከክርስቶስ በኋላ ከ1ኛው ክፍለ ዘመን ማብቲያ በፊት ለመሆኑ በአሁኑ ጊዜ በቂ ማረጋገጫ ቢኖርም፤ ሐዋርያትንና የሐዋርያትን ትምህርት የሚያውቁ ሰዎች ግን ክርስቲያናዊ ጽሑፎችን መጻፋቸውን ቀጥለው ነበር። እነዚህ ሰዎች ሐዋርያዊ አባቶች በመባል ሊታወቁ፤ የእብዛኛዎቹ የሥነ ጽሑፍ ሥራዎቻቸው የተጠናቀቁት ከ95-150 ዓ.ም. ባሉት ዓመታት ውስጥ ነው።

በጽሑፎቻቸው ውስጥ ጉልህ ገፀባሕርያት ተሰለው ይገኛሉ። ይሁን እንጂ ለቃል ምልልስ የተጠቀሙባቸው ቃላት ለዕለት መግባቢያ የሚያገለግሉና ያልተራቀቁ፤ ዐረፍተ ነገሮቻቸውም ያልተገዛዙና (ቀለል ያሉ) ገጹሕ የሆነ እምነታቸውንና ቅድስናቸውን እንጂ እንደ ኦርገንና የአሌክሳንድሪያው ከሌመንት ጽሑፎች የአረመኔያውያን ፍልስፍና ተጽእኖ አልነበረባቸውም። እነዚህ ሐዋርያዊ አባቶች ለብሉይ ኪዳን እጅግ ጥልቅ የሆነ አክብሮት ስለነበራቸው ሀሳባቸውንም ለማጠናከር አዘውትረው በመጥቀስ ተጠቅመውበታል። በዚህ ምክንያት ተመሳሳይ የዞኑ የእጻጻፍ ስልቶች በመደጋገም ሊያጋጥሙን ይችላሉ። ክርስትና የብሉይ ኪዳን ትንቢቶችና መሰሎቻቸው የተፈጸሙበት እንደመሆኑ፤ እነዚህ አባቶች ከአዲስ ኪዳን ጋር በተቻለ መጠን አዛምደውታል። ADD ክርስትና ከአይሁድ ሃይማኖት የተለየ ሆኖ ይቆጠር ነበረ። ለሃይማኖት ትምህርት (ዶክትሪን)፤ ሥነ-ምግባርና ለቤተ ክርስቲያን መሪዎች መታዘዝ ጥበቅ ነበር። የጽሑፎቻቸውም ይዘት

ዋና መልእክት ስለ መጋብያንና ስለ ምእመናን እርሰ በርሰ መረዳዳትና መነቃቃት ነበር።

I. የመልእክት ይዘት ያላቸው ጽሑፎች

ሀ. የሮሙ ቅሌምንጦስ (ክሊመንት) (30-100 ዓ.ም.)

በ95 ዓ.ም. እካባቢ ላይ በቆሮንቶስ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ከባድ እለመግባባት ተፈጠሮ ነበረ። ብዙም ሳይቆይ የሮም ቤተ ክርስቲያን ሽማግሌዎች ተጠሪ የሆነው ቅሌምንጦስ (ክሊመንት) ወደ ቆሮንቶስ ቤተ ክርስቲያን የመጀመሪያውን መልእክቱን ላከ። በደብዳቤውም ውስጥ አጥብቆ ያሳስበው፡ በሽማግሌዎቹ አስተዳደር ላይ ያመጡት እማንያን ካድሬኋታቸው እንዲቆጠቡ ነበረ (ቆሮንቶስ 1፡1፤ 14፡1-2፤ 47፡3-6)። ይህ መልእክት ከአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ውጭ ከተጻፉት ጽሑፎች ሁሉ ቀደም ብሎ የተጻፈ ስለመሆኑ በቅርቡ በመረጋገጡ፡ ከቤተ ክርስቲያን እባቶች ጽሑፎች ሁሉ ቀደምት ስፍራ ተሰጥቶታል።

ክሊመንት በዚህ ደብዳቤው መግቢያ ላይ፡ በቀድሞው ጊዜ በቤተ ክርስቲያኒቱ ውስጥ የነበረውን መልካም የመግባባት መንፈስ ከገለጠ በኋላ፡ (ክምዕራፍ 1-3) በመቀጠልም ምክርና ማስጠንቀቂያ ሲሰጥ፡ ምእመናን ለበላዮቻቸው ታካሾች ይሆኑ ዘንድ፡ ፍቅርን፡ ትዕግስትንና ትህትናን ለመሳሰሉ ክርስቲያናዊ ባሕርዮች ተገዢ መሆን እንደሚገባቸው አሳስቧል (ምዕራፍ 4፡38)። እነዚህ ማበረታቻዎች ከብሉይ ኪዳን በተወሰዱ በርካታ ምሳሌዎች የተደገፉ ከመሆናቸውም፡ ክርስቲያኖችን የሚጠብቃቸውን የትንሳኤን ሕይወት እርግጠኛነት በማብራራት ላይ ያተኮሩ ነበሩ (ምዕራፍ 24-26)።

ትንሳኤውን በማስመልከት ክሊመንት በምሳሌነት የጠቀሰው ፊኒክስ ስለተባለው አንድ የአረማዊ (የአህዛብ) አፈ ታሪክ በደብዳቤው ምዕራፍ 25 ላይ ሰፍሮ ይገኛል። በቆሮንቶስ ስለነበረው ችግር ቀጥተኛ ትኩረት የሰጠው ከምዕራፍ 39-59፡2 ድረስ ባለው ክፍል ነው። የሐዋርያት እገልግሎት ተከተተይነት የምንመለከተው ከምዕራፍ 42-44 ባለው ክፍል ውስጥ ሲሆን አቀራረቡም በሚከተለው ዘዴ ነበር። ሽማግሌዎችና ዲያቆናት ለቤተ ክርስቲያን የተሰጡት በሐዋርያት ሲሆን ሐዋርያት ደግሞ የተላኩት በክርስቶስ ነው። ክርስቶስም የተላከው በአብ ነው። ስለዚህ የእንዱ በሌላው መታዘዝ እስክተጠበቅ ዘንድ፡ ለእነዚህ በዲሞክራሲያዊ መንገድ ለተመረጡ (ምዕራፍ 44፡3) መሪዎችም ምእመናን ይታዘዙ ዘንድ ክሊመንት አጥብቆ ይጠይቃል። ከዚህ ክፍል በመቀጠል ክሊመንት ለቤተ ክርስቲያን አንድነት የነበረውን ጽኑ ምኞት የሚያሳየውን ረጅም ጸሎቱን እንመለከታለን (ምዕራፍ 59፡3-61)። በመጨረሻም አንድነትን የሚያበረታታ ምክር በመስጠት መልእክቱን ያጠቃልላል (ምዕራፍ 62-65)። ይህ ደብዳቤ በ1ኛው ክፍል ዘመን መጨረሻ ላይ ጳጳሳት ወይም ሽማግሌዎች በቤተ ክርስቲያን ውስጥ የነበራቸውን ማዕረግ ከፍተኛነት ስለሚያሳይ ጠቃሚ መረጃ ነው። ለጳጳሳት መታዘዝ ለክርስቲያናዊ አንድነት ተግባራዊ ማረጋገጫ ነበር። ካህናት ከምእመናን የተለዩ ናቸው (ምዕራፍ 40፡5)። የክሌመንት ደብዳቤ ከብሉይ ኪዳን በርካታ ጥቅሶችን (150 ያህል) የጠቀሰ መሆኑንም ማየት የሚጠቅም ነው። በተጨማሪ ስለ ጳውሎስ እገልግሎት ብዙ ጊዜ የሚጠቀሰውን ጥቅስ እርሱም እስፍሮታል (ምዕራፍ 5፡5-7)። የጳውሎስ በሮም ሁለት ጊዜ አስር ቤት መግባት፡ በእነዚህም መካከል በነጻነት የመኖሩ ፅንሰ ሀሳብ የተመሠረተው ከእዚህ ጥቅስ በመነሣት ነው። የደኅንነት መንገድ የክርስቶስ ደም መሆኑም ተጠቅሷል (ምዕራፍ 7፡4)።

ለ. እግናጢዮስ (ኢግናቲዮስ) (1ኛውና 2ኛው ክፍል ዘመን መካከል)

ሌላው ሐዋርያዊ አባት የሶርያ አንጾኪያ ቤተ ክርስቲያን ጳጳስ የነበረው እግናቲዮስ ነው። ይህ ሰው በክርስትና እምነቱ ምክንያት በባስሥልጣናት ተይዞ፡ በጊዜው የነገሥታትና መኪንንት መዝናኛ በነበረው ጫዋታ ላይ ከአውሬ ጋር በመታገል እንዲሞት ወደሮም የተላከ ነበር። ከእንጾኪያ ወደሮም በተወሰደበት ጊዜ በየመንገዱ ላይ የነበሩት እብያተ ክርስቲያናት ምእመናን እንዲጠይቁት ተፈቅዶለት ነበር። ስለዚህ ስማዕትነት ከመሆኑ በፊት፡ እነዚህ እብያተ ክርስቲያናት ላደረጉት መልካም ነገር የምስጋና ደብዳቤ ጻፈላቸው። ለሮም ሰዎች

በጻፈላቸው ደብዳቤ ያሳሰበው ዋናው ቁም ነገር፤ ከቆረጠበት ከስማዕትነት ውጪ እርሱን ለማዳን አንዳችም ሙከራ እንዳያደርጉ በመማጸን ነበረ። እንዲያውም አግናቲየስ በአውሬዎች ጥርስ ተበጫጭቆ መሞትን የመስሰው፤ “ለክርስቶስ በሚቀርብ የንጹሕ ኅብስት መስተንግዶ እምሳያ ነበር” (ምዕራፍ 2፡4)። እነዚህ የኢግናቲየስ ሰባት ደብዳቤዎች የተጻፉት በ110 ዓ.ም. አካባቢ መሆን አለበት። የአንዳንዶቹ ደብዳቤዎች እውነተኛነት ጥያቄ ውስጥ የሚወድቅ ቢሆንም ተቀባይነት ያገኙት ግን ትምህርቱን ግልጽ ያደርጉላቸዋል።

በእነዚህ ደብዳቤዎቹ ውስጥ ኢግናቲየስ ወደድም በሚሄድበት ጊዜ በጎበኛቸው አብያተ ክርስቲያናት ውስጥ ለስላምና ለአንድነት ፀር (የሚያስፈራሩ) የሆኑ አንዳንድ ኑሩቁዎችን በመመልከቱ፤ አብያተ ክርስቲያናቱን ከዚህ እንዲጠበቁ አስጠንቅቋል። በተለይ የግናስቲክና የዶሴቲሲያዊ ዝንባሌዎችን አክሮ በመቃወም ጽፏል። የዶሴይትስ አስተሳሰብ የክርስቶስ ተፈጥሮ ሙሉ በሙሉ መንፈሳዊ ነውና በስጋ ደካማነት ባሕርይ ከመጠቃት ነጻ ነው የሚል ነበር። በዚህም አስተሳሰባቸው መሠረት ክርስቶስ እውነተኛ የሆነ ቁሳዊ አካል የሌለው ሲሆን፤ በመስቀል ላይ መከራ የተቀባለውም እርሱ ሳይሆን ሌላ ምትህታዊ ምስል ነው ባየች ናቸው (የሰሚርና መልእክት ምዕራፍ 1)። ኢግናቲየስ ይህንን የሐሰት ትምህርት የሆነ መርዛቸውን ለማርከስ፤ ክርስቶስ በሥጋ መገለጡን አጥብቆ ይናገር ነበር (የሰሚርና መልእክት ምዕራፍ 1ና ትራስያንስ ምዕራፍ 9-10)።

ይህ የቤተ ክርስቲያን አባት የነበረ የቤተ ክርስቲያንን አንድነት ለመጠበቅና የሐሰተኛ ትምህርቶችን እድገት ለመግታት፤ ለጳጳስ መገዛት በማስፈሰጥ ላይ ከፍተኛ ትኩረት አደረገ። በዚህን ወቅት በየቤተ ክርስቲያኑ ከሚገኙ ሽማግሌዎች መካከል አንዱ የበላይ ባለሥልጣን (ሊቀ ጳጳስ) መሆን ስለመጀመሩም ኢግናቲየስ በጻፉቸው ደብዳቤዎች ውስጥ ተጠቅሶ እናገኛለን። ኢግናቲየስ የሽማግሌዎችን ለሊቀ ጳጳሱ የመታዘዛቸውን ጉዳይ ያቀረበው ኅብረት ባላቸው የበገና ክሮች መስሎ ሊሆን፤ (ኤፌሶን 4፡1) መላው ክርስቲያኖችም በተመሳሳይ ሁኔታ ለሽማግሌዎችና ለሊቀ ጳጳሱ ይገዙ ዘንድ አሳስቧል (ምዕራፍ 20፡2)። የጳጳስናን የአገልግሎት ሹመት ከኤጲስ ቆጶስ አገልግሎት ጋር በማነፃፀርና ኤጲስ ቆጶሳት ወይም ሽማግሌዎች ከጳጳሱ ስር መሆናቸውንና የቤተ ክርስቲያን ምእመናንም በበኩላቸው ስህተትም አካላት መገዛት እንደሚኖርባቸው የተናገረ የመጀመሪያው ሰው ኢግናቲየስ ነው። የቤተ ክርስቲያን የሥልጣን ደረጃ (ተዋረድ) ጳጳስ፤ ኤጲስ ቆጶስና ዲያቆን መሆን እንደሚገባው እምነቱ ነበር። ካቶሊክ የሚለውን ቃል አሁንም በቀደምትነት የተጠቀመበት እርሱ ቢሆንም የሮምን ጳጳስ ከሌሎቹ ጳጳሳት ከፍ በማድረግ ግን አልተናገረም (ሰሚርና 8)። በእያንዳንዱ ቤተ ክርስቲያን ያሉ ጳጳሳት በቤተ ክርስቲያናቸው ለር ባሉ ኤጲስ ቆጶሳት ብቻ የበላይ መሆናቸውን ገልጧል። እንደ ኢግናቲየስ አስተሳሰብ የተጠቀሱት ሶስቱ የሥልጣን ደረጃዎች በአንዲት ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ከሌሉ ቤተ ክርስቲያን ልትባል አይገባም ብሎ ያምን ነበር (ትራሊያንስ 3)።

ሐ. ፓሊካርፕ (በግምት ከ69-155/160 ዓ.ም ድረስ)

ፓሊካርፕ ለፊልጶስቶስ አማኞች የላከላቸውን የሐዋርያው ጳውሎስን ደብዳቤ የሚያስታውሰንና፤ የርሱን ፈለግ በመከተል ነበር። ይህ ሰው የዮሐንስ ደቀመዝሙር ስለነበረ የሌሎችን ደቀ መዛሙርት አስተሳሰብ ለማወቅ ልዩ አድል ነበረው። ለስምርኔሶ ቤተ ክርስቲያን የብዙ ዓመታት ጳጳስ በመሆን ያገለገለው ፓሊካርፕ ከትልቅ ግንድ ጋር በመታሰር በእሳት ተሰብሶ የሰማዕትነት ሞት ተቀብሎአል። ከሮማዊው አገረ ገዢ ፊት ለፍርድ ቀርቦበት በነበረበት ጊዜ “86 ዓመታት ሙሉ ሳገለግለው አንድም ቀን ከመልካም በስተቀር ክፉ ነገር አድርጎብኝ በማያውቀው በክርስቶስ ላይ አንዳችም የዘለፋ ቃል ልናገር አልችልም” ሲል ቆራጥ አቋሙን አሳይቶ ነበር።

ፓሊካርፕ በ110 ዓ.ም. ላይ ከፊልጶስቶስ ስዎች ለተላከበት መልእክት መልስ ይሆን ዘንድ የጻፈው ደብዳቤ። በዚህ ደብዳቤው ውስጥ ፓሊካርፕ በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ መንገድ ከብሉይና ከአዲስ ኪዳን በብዛት ከመጥቀሱም፤ ከዮሐንስና ከሌሎችም ሐዋርያት የሰማውን ጭምር እንዳለ ጽፎት ስለነበረ የግልን ሀሳብ የማመንጨት ችሎታውን ውጦ አስቀርቶበታል። ይህም ሆኖ ለቀድሞይቱ ቤተ ክርስቲያን ሕይወትና አምነት የሰጠ የሁለተኛው ክፍለ ዘመን ጠቃሚ ምስክር ተብሎ ሊጠራ በቅቷል። የፊልጶስቶስ ስዎችን ለመልካምና ሕያው ለሆኑ ሥራዎች እንዲተጉ፤ አስፈላጊ ከሆነም አስከምት ድረስ እንኳን እንዲጸኑ መክሯቸዋል። በክርስቶስ አምናችሁ ድኖችኋልና ስለምንም መፍራት

አይገባችሁም ሲል አበረታቷቸዋል። ፓሊካርፕ በደብዳቤው ውስጥ ከጠቀሳቸው ስልሳ የአዲስ ኪዳን ጥቅሶች መካከል ስላሳ አራቱ ከጳውሎስ መልእክቶች ውስጥ የተውጣጡ መሆናቸው፤ ፓሊካርፕ ጳውሎስ ለፈልጎቹም ሆነ ለሌሎች አብያተ ክርስቲያናት ከጻፋቸው መልእክቶች ጋር በቅርብ ለመተዋወቁ ከመመስከሩም፤ የአዲስ ኪዳን መጻሕፍትንም በሚገባ የተረዳ ሰው ስለመሆኑ በቀላሉ መገመት ይቻላል። ፓሊካርፕ በቤተ ክርስቲያን ድርጅታዊ አወቃቀር (አመራር) ላይ እንደ ኢግናተሪስ አያተኩር እንጂ ለክርስቲያኖች የአስት ክእለት በሥራ ላይ የሚውል ክርስትያናዊ ሕይወትና አድገት የሚጥር ነበር።

መ. የበርናባስ መልእክት፤

ይህ መልእክት ብዙ ጊዜ ('የሌላው' ወይም 'የአስመሳዩ') 'ሱዶ ባርናበስ' መልእክት በመባል ይታወቃል። ምክንያቱም መልእክቱ የተጻፈው ስሙ በአዲስ ኪዳን ላይ ተጠቅሶ የሚገኘው በርናባስ አለመሆኑ ለለተረጋገጠ ነው። ይሁን እንጂ ብዙዎች የቤተ ክርስቲያን አባቶች ይህን መልእክት የጻፈው ይኸው በርናባስ ነው የሚል እምነት አሁንም ቢኖራቸውም፤ መልእክቱ ወስጥ የምናገኘው መረጃ ብቻ ይህንን ግምት ውድቅ ያደርገዋል። መልእክቱ የተጻፈው በ130 ዓ.ም. ላይ በአንድ በእስክንድርያ ይኖር በነበረ ክርስቲያን እንደሆነ በይበልጥ ይታመናል።

ደብዳቤው የተጻፈው በተለይ ከአረማውያን አምልኮ ወደ ክርስትና ለመጡት ሰዎች ነበረ። ይኸውም ክርስትያን ከሆኑት አይሁዳውያን መካከል አንዳንዶቹ፤ የሙሴ ሕግ አሁንም ስለሚሠራ ማንም ሲጠብቀው ይገባል በማለት ከአረማዊነት ወደ ክርስትና የተመለሱትን ሰዎች ጭምር ያስገድደዋቸው ስለነበር ደብዳቤው ተጻፈ። ጸሐፊው ይህንን አቋም በመቃወም በጻፋቸው የመጀመሪያዎቹ 17 ምዕራፎች ውስጥ የክርስቶስ ሕይወትና ሞት እድገትን በቂ እንደሆነ ከማሳየቱም፤ ክርስቲያኖች በሙሴ ሕግ መታሰር እንደማይኖርባቸው ይገልጻል። በተጨማሪም እግዚአብሔር ከሙሴ ጋር የገባው ቃል ኪዳን በክርስቶስ ሞት ማብቃቱን በግልጽ ያስረዳል። የዚህ መልእክት የመጨረሻዎቹ አራት ምዕራፎች “የብርሃን መንገድ” ወይንስ “የጨለማ መንገድ” በማለት የሚጠራቸውን ሁለት የሕይወት ጎዳናዎች ከማነፃፅሩም፤ አንባቢውን የመጀመሪያውን ዓይነት ሕይወት እንዲመርጥ አጥብቆ ያሳስባል። እነዚህ ሁለት መንገዶች ‘ዲዳኬ’ በሚባለው ትንሽ መጽሐፍ ውስጥ በተማሳሳይ ሁኔታ ቀርበው ስለምናገኛቸው በሁለቱ መካከል ዝምድና እንዳለ ለማመን ይገፋፋሉ።

የዚህ መልእክት ጸሐፊ ከብሉይ ኪዳን የታሪክ አምሳያዎችን (119 ጥቅሶች) በመውሰድ ሰው ስር ትርጉም እንዳላቸው አድርጎ ለማቅረብ ሞክሯል። ለምሳሌ የአብርሃምን 318 አገልጋዮች ቁጥር (9:9) ከክርስቶስ በመስቀል ላይ መሞት ጋር ቀጥታ ግንኙነት እንዳለው ለማሳየት ባደረገው መከራ፤ ሙሉውን 300 ቁጥር በግሪክኛ የሚወክለው የመስቀል ቅርፅ ያለው ፍደል መሆኑንና ተራፊው 18 ቁጥር ደግሞ የኢየሱስ ስም የመጀመሪያዎቹ ሁለት ፊደላት መሆናቸውን ይጠቅሳል። ፀሐፊው በዚህ በዘፍጥረት 14:14 ላይ ባካሄደው ትርጉም ልዩ ችሎታና ኩራት እንደተሰማው በደብዳቤው ውስጥ ጠቅሶት እንመለከታለን (9:9)። ከብሉይ ኪዳን ቅዱሳት መጻሕፍት ለወስዳቸው ሌሎችም ጥቅሶች ተመሳሳይ ተምሳሌታዊ ትርጉም ለመስጠት ከተገቢው በላይ ጥረት አድርጓል። ይህን የግሪክ ፍልስፍና ከብሉይ ኪዳን ትምህርት ጋር ለማዛመድ በእስክንድርያው ፋይሎ የተጀመረው የአተረጓጎም ስልት ከጊዜ በኋላ በአራገን አማካይነት በሚገባ ተደራጅቶ እራሱን የቻለ የአተረጓጎም ጥበብ ለመሆን በቅቷል። ይህም ዘዴ ትክክለኛውን የመጽሐፍ ቅዱስ አተረጓጎም በመበረዝ ብዙ ጉዳት አድርጓል።

ሠ. ለዳዮኒተስ የተላከ መልእክት፤

ይህ መልእክት በአንድ ስሙ ባልታወቀ ጸሐፊ፤ የሮማው ቁሳር ማርከስ አውራስ.የስ እስተማሪ ለነበረ ዳዮኒተስ በ2ኛው ዘመን መጨረሻ ወይም በ3ኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ላይ የተጻፈ ነው ተብሎ ይገመታል። ጽሑፉ ከሐዋርያዊ አባቶች መልእክቶች ጋር ሊዳበል (ሊመደብ) የቻለው የልማድ ጉዳይ ሆኖ እንጂ፤ እንደይዘቱ ከሆነ የነበረበት በእምነት መግልጫ መከላከያ (አፖሌጂቲክስ) ስር ነበር። ስለሆነም ይህ ጽሑፍ እንደመከላከያ ወይም አፖሌጂቲክስ ሆኖ ሊቆጠር ይችላል።

ጸሐፊው ስለክርስትና እምነት ትክክለኛነት በምርምር የተደረሰ አሳማኝ የክርክር ነጥቦች በማቅረብ፤ ጣኦትን የማምለክን ከንቱነት (ሞኝነት) (ምዕራፍ 1-2)፤ የይሁዲነት እምነት ጉድለት (ምዕራፍ 3-4)፤ ክርስትናን በእምነት የበላይነትና

በተከታዮቹ ዘንድ የሚያዳብረውን (የሚያጎለብተውን) የባሕሪ መሻሻል፤ እንደዚሁም ሰአማኞቹ የሚያስገኘውን ጥቅም (5-12) በመዘርዘር አሳይቷል። በተጨማሪም ክርስቲያኖች በአሰም ውስጥ ያላቸው የኅላፊነት ድርሻ፤ ነፍስ በአንድ በእካል ውስጥ ከምትጫወተው ሚና ጋር ተመሳሳይ መሆኑን እስደናቂ ንፅፅሮች በመደርደር አሳይቷል (6)።

ሠ. 2ኛው የቀሌምንጦስ መልእክት ወደቆሮንቶስ ሰዎች፤

በቅድሚያ ይህ ጽሑፍ ደብዳቤ ሳይሆን ስብከት ወይም ድርሳን (የሥነ-ምግባር መመሪያዎችን) ያቀፈ ነው (19፡1)። የተዘጋጀውም በቀሌምንጦስ ሳይሆን ሐዋሪያዊ አባቶች በ150 ዓ.ም. አካባቢ ከጻፏቸው ጽሑፎች መካከል ይቆጠራል።

ጸሐፊው ያተኮረው ምእመናን ስለ ክርስቶስ ትክክለኛ የሆነ አመለካከት እንዲኖራቸውና ስለአካላዊ ትንሳኤም ጥርጣሬ እንዳይገባቸው በማሳመን ላይ ነው። እንደዚሁም የንጽሕናን ሕይወት አስፈላጊነትና የደኅንነት መሠረተ ሀሳቦች በመግለጥ (በምዕራፍ 1-4)፤ ክርስቲያኖች ዓለማዊ ኑሮን ያለማቋረጥ መታገል እንደሚኖርባቸው (5-7)፤ ክርስቲያኖዊ ባሕርያት እንዲሰማመዱና (8-17) በክርስቶስ በኩል ያገኙትን ደኅንነትን ላለማስነጠቅ መጣር እንደሚገባቸው (18-20) እጥብቆ ይመክራል። ይህ ጽሑፍ በ2ኛው ክፍለ ዘመን የነበሩ ስብከቶች ምን የመስሉ እንደነበር የሚያሳይ ግሩም መግለጫ ነው።

ፈ. ፓፒያስ (60-130)

በ2ኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ ላይ በፍርጊያ የነበረችው የሂሪያፓልስስ ጳጳስ ፓፒያስ ‘የጌታ ንግግሮችና ትርጉሞቻቸው’ በሚለው ርእስ ጽሑፍ እዘግጧቸው ነበር። ለዚህም ምክንያት የሆነው፤ ከእርሱ በዕድሜ ከሚበልጡና ሐዋሪያትን በሕይወት ያውቋቸው ከነበሩ ክርስቲያኖች ያገኘውን መረጃ በጽሑፍ ለማስቀረት በማሰብ ነበር። እንደሚባለው ከሆነ ፓፒያስ ራሱ የቀሌምንጦስ ደቀመዝሙር እንደነበረ ነው። ይህ ታሪካዊ መዘክር ወይም ሰነድ ስለ ክርስቶስ ሕይወትና ንግግሮች የያዘ (ያካተተ) አንደነበረ ቢነገርለትም ከጠፋ ዘመናት አልፈዋል። የጽሑፉ የተወሰኑ ክፍሎች ግን በዩሲቢየስና በኤሬኔዎስ ጽሑፎች ውስጥ ተጠቅሰው ይገኛሉ። ስምሳሌ በኤሬኔዎስ ጽሑፍ ውስጥ ከሚገኙት የተወሰኑ ክፍሎች ለመረዳት እንደተቻለው፤ ፓፒያስ ስለሺህ ዓመቱ መንግሥት የነበረው አቋም እጅግ ጠንካራ ነበር። በዩሲቢየስ ጽሑፍ ውስጥ የተገኘው ክፍል ደግሞ ወንጌላት በመጀመሪያ ላይ እንዴት ሊጻፉ እንደቻሉ የሚገልጥ አስደናቂ ዕውቀት ይገኛል። ማርቆስ የጴጥሮስ ተርጓሚ አደነበረና ማቴወስ ደግሞ ወንጌሉን የጻፈው በዕብራይስጥ ቋንቋ እንደሆነ የምንረዳው በዚህ ክፍል ከተገኘው መረጃ ነው። በእነዚህ ሁለት ጸሐፊዎች መጻሕፍት ውስጥ የተገኙትን አነዚህ ምርጥ ቁርጥራጭ ክፍሎች ያየ ሰው፤ የፓፒያስ የተሟሉ ሥራዎች ቢገኙ ኖሮ፤ የእዲስ ኪዳንን እምነት፤ ሕይወትና ሥነ-ጽሑፎች ምን ያህል ሊያሳዩ እንደሚችሉ በመገመት በመጀመሪያ ቢያስጎመጁም ከዚያ በኋላ የሚያድርበት ቁጭት ቀላል አይሆን።

II. የራእይና የአዋልድ ጽሑፎች (አፓካሊፕቲክ ፅሁፎች)

የቀሌምንጦስ ራእይ የተጻፈበትን ፈለግ በመከተል ‘የሄሮማስ አረኛ’ የተባለ ሌላ መጽሐፍ ተዘገጅቶ ነበር። የዚህ መጽሐፍ ደራሲ ነው አየተባለ የሚነገርለት ሄሮማስ መጽሐፉን በ150 ዓ.ም. አካባቢ እንዳዘጋጀው ሲገመት፤ እርሱም (የመራቆሪያን ካናን ከተባለው የታሪክ መዘክር እንደዘገበው)፤ ከ140-155 ዓ.ም. የሮም ጳጳስ የነበረው የፒየስ ወንድም ሳይሆን እንደማይቀር ለማወቅ ተችሏል። ይህ ጸሐፊ የተጠቀመበት የራእዮችና ምሳሌዎች አገላለጥ፤ የጃን በንያንን ሥራ የሚያስታውሰን ቢሆንም የሄሮማስ ችሎታ ግን፤ ከፒየሪተኑ ደራሲ የበለጠ አልነበረም።

ይህ ጽሑፍ በእምሳያ ምልክቶችና በራእዮች የተሞላ ቢሆንም ዓላማው ግን ሥነ-ምግባራዊ ትምህርት የሚያስተላልፉ ሁኔታዎች ላይ ነበር። ጸሐፊው ሄሮማስ በሮም ትኖር የነበረችው ሮዳ የተባለች ሴት ባርያ ነበር። ከባርያነቱም ነጻ ስላደረገችው ከፍተኛና ሃብታም ነጋዴ ለመሆን በቅቶ ነበር። በዚህም መካከል ስለቤተሰቡ ደኅንነት ጨርሶ በመዘንጋቱ እጅግ አሳሳሪ በሆነ ኃጢአታዊ ድርጊት እንዲጋለጡ አደረጋቸው። ሆኖም እርሱና ሚስቱ ኃጢአታቸውን በመናዘዝ ንስሐ ሲገቡ ልጆቹ ግን በክርስትና እምነት ላይ አመጹ። እርሱም ከጥቂት ጊዜ በኋላ ንብረቱን ሁሉ አጣ። በዚህም ከደረሰበት ጸጸት የተነሳ ነበረ ሄሮማስ ኃጢአተኞችን ወደ ንስሐ በሚጠራ መንገድ ጽሑፉን የነደፈውና ያዘጋጀው። የጽሑፉ ቁልፍ ነጥቦች

ንስሐና የተቀደሰን ኑሮ እስፋላጊነት የሚያመለክቱ የእደራ ትዕዛዝ (ትዕዛዝ 4) ናቸው። የዚህ ጽሑፍ መልእክቶች ለሄሮመስ የተሰጡት በእንዲት ሴትና በመልእክ አማካይነት ነበር። የመጀመሪያው ክፍል እምስት ራእዮችን የያዘ ሲሆን፤ የንስሐን እስፋላጊነት በእምሳያ ምሳሌዎች በማስረዳት የቀረበ ነበር። ቀጥሎም 12 ማንዴት ወይም ትእዛዝ የሥነ-ምግባር ሕግጋትን ያቀፈ ክፍል ሲኖረው፤ በዚህም ውስጥ ንስሃ የሚገባው ሰው እግዚአብሔርን ለማስደሰት ሊያደርጋቸው የሚገባ ትእዛዛት ሰፍረዋል። የመጨረሻው ክፍል ደግሞ እስር ምሳሌዎች ወይም ተመሳሳይ መግለጫዎችን የያዘና ሰው ስሰራው ጥፈት መጸጸት እንደሚገባው እጉልቶ የሚያሳይ ነው። ሄሮመስ እንደ ግስብብ ክክርስቲያኑ ኅብረተሰብም ሆነ ክቤተ ክርስቲያን ጋር ሊኖረው በሚገባው ግንኙነት ላይ በማተኮር ነበር የጻፈው።

III. የሃይማኖታዊና ግብረገባዊ ጥያቄዎች ሥነ-ጽሑፍ፤

‘ዲዳኬ’ በመባል የሚታወቀው ትንሽ መጽሐፍ (በአሥራ ሁለቱ ሐዋርያት አማካይነት ለእስካብ የተሰጠ ትምህርት) ለመጻፉ እንኳን የታወቀው በ1873 ዓ.ም. ብራይንሪዮስ ፊሎተዮስ በተባለው ሰው ነበረ። ብራይንሪዮስ በቁስጥንጥንያ ከተማ በአንድ የሃይማኖት ቤተ መጻሕፍት ውስጥ ያገኘው መጽሐፍ በ1883 ዓ.ም. ለመታተም በቅቷል። መጽሐፉ የቤተ ክርስቲያን መመሪያ ሲሆን፤ በአሁኑ ጊዜ በሚገኝበት መልኩ የተዘጋጀው በ2ኛው ክፍለ ዘመን መካከል ላይ እንደነበረ ይገመታል። ሆኖም ክለዲስ ኪዳን ልምምድ ጋር እጅግ ተመሳሳይነት ስላለው፤ በመጀመሪያው ክፍለ ዘመን መጨረሻ ላይ ነው የተጻፈው የሚል ሌላም ጥርጣሬ አለ።

መጽሐፉን ላይ ላዩን ላየው ሰውም ቢሆን፤ እራት ራሳቸውን የቻሉ የተስያዩ ክፍሎች እንዳሉት ያለምንም ችግር ማጤን ይቻላል። የመጀመሪያው ክፍል (እስመሳዩ) ‘ሱዶ ባርናባስ’ ከጻፈው ‘ሁስት አይነት የሕይወት መንገዶች ትምህርት ጋር በቅርብ ከመመሳሰሉም ስለ ሕይወትና ሞት ይናገራል (ምዕራፍ 1-6)። በዚህ ክፍል ውስጥ እንደ ክርስቲያን በሕይወቱ ሙሉ ሊከተላቸው የሚገባው ሥነ-ምግባራት የሞትን መንገድ ከመረጠው ከኃጢአተኛ ሰው ተግባራት ጋር በዝርዝር በመነፃፀር ቀርቦዋል። ጸሐፊው በመቀጠል ያቀረበው ስለ ቤተ ክርስቲያን የአምልኮ ሥርዓቶች ሆኖ በዚህም ውስጥ እንደ ጥምቀት ጸምና ቅዱስ ቁርባንን በመሳሰሉት ዋና ዋና ቁም ነገሮች ላይ ማብራሪያ ሰጥቷል (7-10)። በክፍል ሶስት የምናገኛቸው ከባድ ትምህርቶች ሲሆኑ፤ እውነተኛ ነቢያትን ከሐሰተኞች እንዴት መለየት እንደሚቻል የሚጠቁሙ፤ የቤተ ክርስቲያንን ታማኝ መሪዎች የማግኛ ዘዴዎችን የሚያመለክቱና የሥነ-ሥርዓት እርምጃዎች እንዴት መወሰድ እንዳለባቸው የሚያስረዱ ናቸው (11-15)። ከዚህም ሌላ ጽሑፉ ስቤተ ክርስቲያን እንዳትም እስተዋጽኦ ሳያደርግ የምግብንና የመጠለያን እርዳታ ብቻ የሚጠይቀው ሰው ከሐሰተኛ ነብይ ተስደቶ መታየት እንደማይኖርበት ማስጠንቀቂያ ይሰጣል። የመጨረሻው ምዕራፍ የሚያስገነዝበው ደግሞ የጌታን ምጽኢት ተግባሩ መጠበቅና ጽኑ እቋም ያለው ሕይወት መምራት ከማንኛውም ክርስቲያን የሚጠበቅ ግዴታ መሆኑን ነው። እነዚህ የውይይት ርእሶች ከ95-150 ዓ.ም. ባለው ጊዜ ውስጥ የነበረችውን የቀድሞይቱን ቤተ ክርስቲያን ሥዕል (ሁኔታ) ቁልጭ አድርገው ከማሳየታቸውም፤ የ‘ዲዳኬን’ መጽሐፍ ለወቅቱ ተስማሚነት ያረጋግጣሉ።

በዚህ ምእራፍ ውስጥ በተጠቀሱት የቤተ ክርስቲያን ሥነ-ጽሑፎች ላይ የበለጠ ጥናት ለማካሄድ የተነሳ ትንህ ሰው ሰፊ እውቀትን በማካበትና የመንፈስ ብርታትን በማትረፍ ሊካስ እንደሚችል ማወቅ ይኖርበታል። እንደ እውነቱ ይህች ክጥንት ጀምሮ እስከ አሁን ድረስ ያሸችው ቤተ ክርስቲያን እመሠራረትና እድገት የሚያመለክት ሥነ-ጽሑፍ እስከ ሃሬ ተንቆና ተረሰቶ መቆየቱ ማንም ቢሆን ሳያሳዝን የሚቀር ጉዳይ አይደለም።

ምዕራፍ 6

ክፋላቱና ክፋላቱና ክፋላቱ ጋር የቤተ ክርስቲያን ህልውና በሁለት አርከኖች (ደረጃዎች) ላይ የተመሠረተ ነው። አንደኛው እርከን (ደረጃ) ዘላለማዊነቷን፣ ህቡእነቷን (የማትታይ)፣ መጽሐፍ ቅዱሳዊ ፅንሰታንና በመንፈስ ቅዱስ ኃይል ውሁድ አካል ሆኖ መቆሟን የሚያሳየን ሲሆን፣ ሁለተኛው እርከን (ደረጃ) ግን ጊዜያዊና ታሪካዊነቷን፣ የምትታይና የምትዳስስ ሰው ስራ ስርድት መሆኗን የሚያመለክተን ነው። በመሆኑም አንደኛው ደረጃ ግቢን፣ ሌላው ደረጃ የጉዞ መሥመሯን ያሳዩናል።

ቤተ ክርስቲያንን ወደ ድርጅታዊ ተቋም ማሳደግ፣ ሐዋርያት በመንፈስ ቅዱስ አመራር ሥር ሆነው እንዲያከናውኑት የተተወላቸው ተግባር ነበር። አንድ ስል ተቋም አጥጋቢ የሥራ ውጤት እንዲያስገኝ ከተፈለገ በመመሪያ የተደገፈ የሥራ ክፍፍልና ጥንቃቄ ያልገደለው የአመራር አካላት ምደባ መጠየቁ የታወቀ ነው። እንደዚሁ ሁሉ የቤተ ክርስቲያንን አምልኮ ሥርዓት ባለው መንገድ ለመምራት መመሪያዎች ማስፈለጋቸውን ቤተ ክርስቲያን ለመረዳት የቻለችው ድርጅታዊ እድገቷ እየተጠናከረ በመሄዱ ነበር (1ኛ ቆሮንቶስ 14:40)። ቤተ ክርስቲያን የአምልኮ መድረክ ስለ ሆነች አንደ ድርጅታዊነቷና ሙሉ አካል እንደመሆኗ፣ ዓላማዋ ጥሩነት ያለው ሕይወት ማስገኘት ነው።

I. የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር

የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር መሠረት የተጣለው፣ ታዲያ ቤተ ክርስቲያን ይመሩ ዘንድ አስራ ሁለቱን ሐዋርያት በቅድሚያ በሾመው በክርስቶስ ነው። ከዚያም በመንፈስ ቅዱስ በመመራት ሐዋርያት በቤተ ክርስቲያን ውስጥ ሌሎች የአገልግሎት ክፍሎችን መመሥረት ጀመሩ። አወቃቀሩም በኋላ የሮማ ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን እንደተደራጀችበት ዓይነት የሶስት ማእዘን ቅርፅ ‘ፒራሚድ’ የተከተለ የሥልጣን ተወረድ የሚያመለክት አልነበረም። ምክንያቱም በሐዋርያት እየተቀቡ ሥልጣን የሚይዙት ሰዎች በቅድሚያ በመእመናን የተመረጡና፣ ለመንፈሳዊ ሕይወታቸውም በመንፈስ ቅዱስ የተመሰከረላቸው መሆን ስለሚኖር ባቸው ነው። በሌላ አነጋገር ሹመቱ በመንፈስ ቅዱስ መታጨትን፣ ማለትም መንፈሳዊ ጥሪን፣ በምእመናን መመረጥን ወይም የማኅበራዊ ኑሮን ጥሪንና፣ በሐዋርያት መታመንን የሚጠይቅ ነበር። ያ ዘመን እንደሚመስል ጊዜ፣ የተወሰኑ ሰዎች ብቻ ከእግዚአብሔር ደኅንነትን ለማስገኘት ወይም የአስታራቂነት ሚና ለመጫወት፣ ቀሳውስትና ካህናት እየተባሉ በቡድን የሚሾሙበት ጊዜ አልነበረም። ቀሳውስቱም ሆኑ ተራው አማኞች በክርስቶስ በኩል ወደ እግዚአብሔር ለመቅረብ እኩል መብት ያላቸው መንፈሳዊ ካህናት ነበሩ (ኤፌሶን 2:18)።

ቀደም ሲል የጠቀስናቸውን የጥንታዊቷን ቤተ ክርስቲያን አገልጋዮች በሁለት መደብ ልንከፍላቸው እንችላለን። የመጀመሪያዎቹ ካሪስማቲክ እገልጋዮች (በግሪክ ካሪስማ ማለት ስጦታ ማለት ነው) የምንላቸው ሲሆን በክርስቶስ ተመርጠው የተለየ መንፈሳዊ ስጦታ ያላቸው ነበሩ (1ኛ ቆሮንቶስ 12-14፤ ኤፌሶን 4:11-12)። ተግባራቸውም በተቀዳሚ ለግለሰቦች መንፈሳዊ መነቃቃትን መስጠት ወይም በቤተ ክርስቲያን መንፈሳዊነትን ማራመድ ነበር። ሁለተኛዎቹ ደግሞ የአስተዳደር አገልጋዮች ናቸው። ከሐዋርያት ሞት በኋላ እነዚህ አገልጋዮች አብዛኛውን መንፈሳዊ ኃላፊነቶች የወሰዱ በሆኑም ዋና ተግባራቸው ግን አስተዳደራዊ ነበር። እነዚህ የአስተዳደር አገልጋዮች ጉባኤው የመንፈስ ቅዱስ ምሪት እንዲያገኝ ከጸለዩ በኋላ የሚመርጣቸውና በሐዋርያት የሚሾሙ ነበሩ።

ሀ. የካሪስማቲክ አገልጋዮች የወንጌል አውነተና በመጀመሪያ የተሰበከበትን ዓላማ መጠበቅ ዋና ተግባራቸው የሆነው እነዚህ ሰዎች፣ በመንፈስ ቅዱስ አማካይነት በክርስቶስ ተመርጠው የቤተ ክርስቲያንን መሪነት የሚይዙ ነበሩ። በጳውሎስ ዘንድ አውቅና ያገኙ ካሪስማቲክ አገልጋዮች አራት ወይም አምስት ናቸው። እነርሱም ሐዋርያት፣ ነቢያት፣ ወንጌላውያን፣ መጋቢዎችና፣ አስተማሪዎች ናቸው። ብዙውን ጊዜ መጋቢነትና አስተማሪነት ለአንድ የአገልግሎት ስጦታ የተሰጡ ሰዎች ናቸው ተብሎ ይታመናል።

ሐዋርያት ክርስቶስ እራሱ በየግል የጠራቸውና የክርስቶስ፣ ሕይወት፣ ሞትና በተለይም ደግሞ

የትንሳኤው ምስክሮች ናቸው (የሐዋርያት ሥራ 1:22ን ፤ከ1ኛ ቆሮንቶስ 1:1ና 5:8 ጋር በማወዳደር ያንብቡ)። የጳውሎስ ሐዋርያነት የተመሠረተው ግን ሕያው ከሆነው ክርስቶስ በደረሰው ቀጥተኛ ጥሪ ነው። የመጀመሪያይቱ ቤተ ክርስቲያን ባለሥልጣናት የሆኑት እነዚህ፣ ሐዋርያት በፍጥነት ታደግ የነበረችዋ ቤተ ክርስቲያን የሚያስፈልጋትን እገልግሎት ሁሉ ማሟላት ባስመቻላቸው ሌሎችን በመሾም ሥራውን እስፋፈሉ እንጂ አስቀድመው የእመራሩን ሥራ በሙሉ የያዙት እነርሱ ነበሩ።

ሉቃስ ስለመጀመሪያይቱ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ በመዘገበው በሐዋርያት ሥራ መጽሐፍ የመጀመሪያዎቹ እስራ ሁለት ምዕራፎች ውስጥ በዋናነት የሚታይ ሐዋርያ ጴጥሮስ ነው። ጴጥሮስ ወንጌልን በአየሩሳሌም ለሚገኙ እይሁዶች በኢንጠቆስጤ አለት ለመጀመሪያ ጊዜ የሰበከ ብቻ ሳይሆን ለቆርነሌዎስ ቤተሰብም ወንጌልን በመስበክ ለመጀመሪያ ጊዜ ለአሕዛብ ወጌልን ያስተማረ ሆኗል። ምንም እንኳን ጴጥሮስ መሪነቱን የያዘ ቢሆንም በመካከለኛው ዘመን የነበረችው የሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን የተለማመደችውን የሥልጣን የማካበት ልምድ በእገልግሎቱ ውስጥ ስለመፈፀሙ ጨርሶ እናይም። እርግጥ ከቀድሞይቱ ቤተ ክርስቲያን ሲወርድ ሲዋረድ ከመጣው አፈታሪክ የምንረዳው ጴጥሮስ የሞተው በሮም ከተማ መሆኑን ነው። ይኸው ታሪክ ስለጴጥሮስ የሚነግረን ሌላ አስደናቂ ታሪክ አለ። እንደዚህ ልማዳዊ አባባል ከሆነ ጴጥሮስ ከሮም አስር ቤት እምልጦ ከከተማይቱ በሚሸሽቡት ጊዜ ከክርስቶስ ጋር በመንገድ ላይ ይገጣጠማሉ። ከዚያም ጴጥሮስ እፍረት እየተሰማው ክርስቶስን ወዴት እየሄደክ ነው ብሎ ሲጠይቀው፣ ክርስቶስ ዳግመኛ ለመሰቀል ወደሮም በመሄድ ላይ መሆኑን ይነግረዋል። ጴጥሮስም መግለፅ የማይቻል ጻጸት ተስምቶት ወደሮም በመመለስ እንደ ጌታው እንደ ክርስቶስ ሳይሆን በራሱ ጥያቄ ቁልቁል ተዘቅዝቆ እንዲስቀል ለምኖ የሰማዕትነት ሞት መተናጅቱን ከታሪኩ እንረዳለን።

የዘብዴዎስ ልጅ የነበረው ያዕቆብ፣ ክርስቶስ በክብር በተቀየረበት በደብረዘይት ተራራና በጌቴሲማኒም አበሮት ነበር። ከእስራ ሁለቱ ሐዋርያት መካከል የመጀመሪያው ስማእት እርሱ ሲሆን እንገቱን በስይፍ ያስቀላውም በ449. ም. ሄሮድስ አግርጿ ነው። የስፔይን ሰዎች እንደራሳቸው ልዩ ጠባቂና ቅዱስ ይቆጥሩታል።

የክርስቶስ ወንድም የሆነው ያዕቆብ (ገላትያ 1:19) በኢየሩሳሌም ለነበረችው ቤተ ክርስቲያን ከጴጥሮስ ቀጥሎ የሚታይ ነበር። በቤተ ክርስቲያን ውስጥ ለነበረው ተቀዳሚ ማዕረግ በኢየሩሳሌም ጉባኤ የነበረው የመሪነት ሚና ማስረጃ ነው። ከመጀመሪያይቱ የኢየሩሳሌም ቤተ ክርስቲያን መሪዎች መካከል ለእይሁድ ሕግ መጠበቅ ተቆርቋሪ ቢሆንም፣ በኢየሩሳሌም ጉባኤ ላይ ግን በእይሁድና በአሕዛብ ክርስቲያኖች መካከል በአስታራቂነት ዳኝቷል። እንደልማዳዊ ታሪክ ከሆነ ያዕቆብ በቅድስና ለመኖር ከነበረው ከፍተኛ ፍላጎት ሕይወቱን ለጸሎት የሰጠ ስለነበረ ከመንበርከክ ብዛት ጉልበቶቹ እንደግመል ጉልበት ደድረው ነበር። በመጨረሻም ከቤተ መቅደስ ጫፍ ላይ በጠላቶቹ ከተወረወረ በኋላ በእጠና (በዱላ) ተጨፍጭፎ ተገድሏል። ነፍሱም ክለጋው ክመለየቷም በፊት ነበር እንደእስጢፋኖስ ሁሉ እርሱም ለጠላቶቹ የይቅርታ ጸሎትን የጸለየው። ይኸኛው ያዕቆብ ከእስራ ሁለቱ ሐዋርያት መካከል እንዱ አልነበረም።

በመጀመሪያይቱ ቤተ ክርስቲያን ከጴጥሮስ ጋር በመሪነት ደረጃ የሚታይ ሌላው ሐዋርያ ዮሐንስ ነው። በወግ እንደሚነገረው ከሆነ፣ ዮሐንስ ኋለኛውን የእገልግሎቱን ዘመን ያሳስፍው በኤፌሶን ቤተ ክርስቲያን ዘንድ ነበር። ከዚያ በፊት ግን በትንሿ እስያ ምዕራባዊ ዳርቻ በምትገኝ ደንጋያማ በሆነችና ገለልተኛዋ ደሴት ፍጥሞ ላይ በንጉሠ ነገሥቱ ዶምጥያን ትእዛዝ በግዞት ስር ቆይቷል። የራእይን መጽሐፍ የጻፈውም በዚሁ ጊዜና ስፍራ ነበር። ከዶሜቲያን ሞት በኋላ ወደኤፌሶን እንዲመለስ ስለተፈቀደለት፣ እድሜ ጠግሶ እለኪሞት ድረስ በእስያ ላሉት አብያተ ክርስቲያናትን ማገልገል ቀጠለ። እዲስ ኪዳን ለቤተ ክርስቲያን ካወረሰቸው ከፍተኛ የሥነ-ጽሑፍ ሀብቶች ውስጥ፣ በዮሐንስ የተጻፉት ወንጌሎች፣ ምስቱ መልአክቶችና የራእይ መጽሐፉ እንደዋነኞቹ የሚጠቀሱ ናቸው።

የጴጥሮስ ወንድም የሆነው እንድሪያስ ወንጌልን በቅርብ ምስራቅ አገሮችና በእስኩቴስ ሰብኳል። እንደ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ እቀራረብ በመጨረሻ ላይ እስከዛሬ በስሙ በሚታወቀው የእንድሪያስ መስቀል (የx ቅርፅ ያለው) ላይ ተስቅሎ እንዲሞት ጠላቶቹ አድርገዋል።

ስለፈልጋል የኋላ ሕይወት ብዙ የሚታውቅ ባይኖርም የሞተው ግን በእርጅና ምክንያት

ከኢየሩሳሌም በሂሪያፓስስ ከተማ እንደሆነና ከኢየሩሳሌምም ከተማ መደምሰስ በኋላ መሆኑ ይገመታል። የአልፍዮስ ልጅ ስለሆነው ስለትንሹ ያዕቆብ አገልግሎትም ሆነ አሟሟት ግን ምንም የሚታወቅ ነገር የለም። ስለታደሰበት የቤተ ክርስቲያን ታሪክ እንደሚነግረን ደግሞ ያገለገለውም ሆነ የሰማዕትን ሞት የተቀበለው በፋርስ ነበረ። የይሁዳን ስፍራ የወሰደው ማቲያስ በበኩሉ አንደ አንድ ታሪክ አባባል በኢትዮጵያ አገልግሎ በዚያው ሰማዕትነት የተቀበለ ሲሆን፤ ቀናተኛው ስምዖንም ተመሳሳይ የሰማዕትነት ጽዋ ደርሶበታል። እንዲሁም የበርተለሙሪያስ አሟሟት በቁርጥ ባይታወቅም ወንጌልን ለህንድ ያደረሰው እርሱ እንደሆነ ይነገራል። ማቲያስም እንዳገለገለ የሚገመተው በኢትዮጵያ ነበር። ከደቀመዛሙርት መካከል በጣም ተጠራጣሪ የነበረው ቶማስ ደግሞ በጳርቲ እንዳስተማረ በእንዳንዶች ዘንድ ሲታመን፤ ሌሎች ግን ሥራውንም ሆነ አሟሟቱን ከደቡብ ምዕራብ ማላባር ከምትባለው ከህንድ ጠረፍ ጋር ያያይዙታል። እዚህ ላይ የሚያጋጥመን ነገር ቢኖር የኋለኛው መካከለኛው ዘመን የቤተ ክርስቲያን ታሪክ የእነኝህን የታወቁት ወንዶችና ሴቶች ስለ አሟሟት ታሪካቸው እጅግ በሚጋነንና በልዩ እክብሮት ሲያቀርበው፤ አዲስ ኪዳን ግን ሳይጠቅሰው ማለፉና በጥንታዊቷ ቤተ ክርስቲያን አባቶችም አለመገለፁ ነው።

በአዲስ ኪዳን ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ከፍተኛ ሚና ከሚጫወቱት መሪዎች መካከል አንዱ ነቢያት ሆነው እናገኛለን። እነዚህ ሰዎች ወንጌልን የመስበክና የማስተማር አገልግሎትን የተለማመዱ ከመሆናቸውም (የሐዋርያት ሥራ 13፡1፤ 15፡32) ወደፊት ስለሚደርሰውም ነገር አስቀድመው በሙተንበይ አገልግሎት ተሳትፈዋል። ስምሳሌ አጋቦስ ሊመጣ ስላለው የረሃብ ጊዜና ስለጳውሎስ በአይሁዶች እጅ ወደእስር መጣል አመልክቷል (የሐዋርያት ሥራ 11፡28፤ 21፡10-14)። ሆኖም በዲዳኬ መጽሐፍ አንደተመለከተው የዚያን ጊዜ ቤተ ክርስቲያን በሀሰተኛ ነቢያት ወረራ እየተካሄደባት ስለነበረ፤ (10፡7፤ 11፡7-12) እውነተኛቸን ነቢያት ለመለየት በምን ዘዴ መጠቀም እንደሚያሻ በዝርዝር አስፍሮታል።

ፈሊጶስ የወንጌላዊነትን አገልግሎት የተለማመደ ቢሆንም (የሐዋርያት ሥራ 21፡8) ስለዚህ የአግልግሎት ዘርፍ የተለዩ ተግባራት ግን በግልጽ የሚታወቀው ነገር የለም። ምናልባትም እነኝህ ሰዎች አንደ ሚሲዮናዊያን ወንጌል ላልደረሰባቸው አዳዲስ ስፍራዎች እየተዘዋወሩ በስባኪነት የተሰለፉ ሳይሆኑ አይቀርም።

እንደዚሁም መጋቢና አስተማሪ የሚባሉት የአገልግሎት ስጦታዎች ለአንድ ሰው ተሰጥተው የሚታዩ ሁለት የተለያዩ ተግባራት ይሁኑ። ወይም ሁለት የተለያዩ ስጦታዎች ሆነው ለሁለት የተለያዩ ሰዎች ይሰጡ ለማወቅ አዳጋች ነው። አዲስ ኪዳን እውነተኛ አስተማሪዎችን ስለምንለይበት መንገድ ብዙ የገለጠው ነገር ባይኖርም፤ እንደ ዮሐንስ አቀራረብ ግን ክርስቶስ እንደሰው ሥጋ ሰብሶ መምጣቱን የሚክድ ሁሉ እውነተኛ አስተማሪ ሊሆን ጨርሶ አንደማይችል እንረዳለን(2ኛ ዮሐንስ 1፡1-11)። በተጨማሪም የእውነተኛ መምህር ባሕርይ ምን መምሰል እንዳለበት ቀደም ሲል በጠቀስነው በ“ዲዳኬ” መጽሐፍ ውስጥ ተገልጦ እናገኛለን (11፡1-2)።

ለ. የአስተዳደር አገልጋዮች፤

እስከ አሁን ድረስ የተመለከትናቸው አገልጋዮች ሁሉ በተለይ የተሾሙት በሰው ሳይሆን በቀጥታ በአግዚአብሔር ነበር። በሌላ በኩል ግን “በቤተ ክርስቲያን ሙሉ ስምምነት” ዴሞክራሲያዊ በሆነ መንገድ የሚመረጡ ሌሎች የአግልግሎት ክፍለ ኃላፊዎችም ነበሩ። ተግባራቸውም በአንዲት ቤተ ክርስቲያን ውስጥ የአስተዳደር ተግባር መረጠም ነው። ሐዋርያት እነዚህ የአገልግሎት ክፍለ ኃላፊዎች ሊያሟሉባቸው የሚገባውን መመዘኛ ካዘጋጁ በኋላ ብቃት አላቸው ከሚሏቸው መካከል ጉባኤው አወዳድሮ እንዲመርጥ በማድረግ ይሾሟቸው ነበር። ከሐዋርያትና ከሌሎች የካሪስማቲክ አገልጋዮች እነዚህን የተለዩ የሚያሳድሩባቸው ሌላው ነጥብ የሚሠሩት በአንዲት አጥቢያ ቤተ ክርስቲያን እንጂ በአጠቃላይ የክርስቶስ ቤተ ክርስቲያንናት ውስጥ አለመሆኑ ነው። ቤተ ክርስቲያን እየተስፋፋች በሄደችበት ቁጥር፤ በሐዋርያት ላይ የተፈጠረው የሥራ ጫና ያንኑ ያህል ይብዛ ስለነበረ፤ ይህንን ኃላፊነት በሚገባ ለመወጣት በየቤተ ክርስቲያኑ የሚመሠረቱት የአገልግሎት ክፍሎች ቁጥር አያደገ ይሄድ ነበረ። እንደሚባለው ከሆነ ለዚህ መስሉ የሥልጣን ክፍፍል ምናልባትም በምኩራቦች አካባቢ የነበረው የሽማግሌዎች የኃላፊነት ልምድ አርአያ ሳይሆን እንዳልቀረ ነው። በአንድ የአጥቢያ ቤተ

ክርስቲያን ከፍተኛው የሥልጣን አካል የሽማግሌዎች (ፕሬስቢተር) አገልግሎት ነበረ። ሦስት የተስያዩ የአስተዳደር የአገልግሎት ዘርፎች አሉን በሚሉት አጥቢያ ቤተ ክርስቲያናት፤ ሽማግሌ (ፕረሲቢቲር) የሚሰው ቃልና ጳጳስ (ኤጲስ ቆጶስ) የሚለው የተለያዩ ሲሆኑ፤ የጳጳስና የሽማግሌውም የሥራ ድርሻ እንደሰማቸው የተለያዩ ነበር። በአዲስ ኪዳን ግን እንዚህ ዑሰት የሥልጣን ስያሜዎች ለተመሳሳይ አገልግሎት የሚሰጡ እንደነበረ በግልጽ ስፍራል (የሐዋርያት ሥራ 20:17-28፤ ፊልጵስዩስ 1:1፤ ቲቶ 1:5-7)። የመንግሥት አስተዳደር ቅርፅ ያለው የጳጳስና አገልግሎት ግን ከሐዋርያት ዘመን ፍፃሜ በኋላ በ2ኛው ክፍለ ዘመን የተጀመረ ነው።

የሽማግሌ መመዘኛ ቢያንስ ሁለት ጊዜ በአዲስ ኪዳን ውስጥ ተጠቅሷል (1ኛ ጢሞቴዎስ 3:1-7፤ ቲቶ1:5-9)። ሽማግሌዎች በቤተ ክርስቲያን ውስጥም ሆነ ውጭ መልካም ምስክርነት ያላቸው መሆን አለባቸው። ከቤተ ክርስቲያን ውስጣዊ አስተዳደርና የምእመናን እምልኮ ሌላ፤ ሥነ-ሥርዓት በሚገባ ለማስጠበቅ የጉባኤውን አባላት መቆጣጠርም ከዋና ትግባሮቻቸው አንዱ ነበር (1ኛ ጢሞቴዎስ 5:17፤ ቲቶ1:9)።

የዲያቆናት አገልግሎት የሽማግሌዎችን አገልግሎት ስማገዝ የተለየ ቢሆንም ለሚመረጡት ሰዎች የሚተረጎሙ መመዘኛ ግን ለሽማግሌዎች እንደሚሰጠው ጥብቅ ነበረ (የሐዋርያት ሥራ 6:3፤ 1ኛ ጢሞቴዎስ 3:8-13)። ለዚህም የአገልግሎት ክፍል የሚያገለግል የዲሞክራሲያዊ ምርጫ መመሪያ የሰጡት በእየሩሳሌም የነበሩት ሐዋርያት ናቸው (የሐዋርያት ሥራ 6:3-5)። ዋናው ተግባራቸውም ከቤተ ክርስቲያን የተገኘውን እርዳታ ለነዳያን ማከፋፈል ሆኖ ከቆየ በኋላ፤ በቅዱስ ቁርባን ሥርዓት ውስጥ ኅብስቱንና ወይኑን በመስጠት ሽማግሌዎችን ይረዱ ጀመር። ADD በጣም ስም ጥሩ የሆኑት እስጢፋኖስና ፊሊጶስ በሐዋርያት ሥራ ከምዕራፍ 6 እስከ 8 እናገኛቸዋለን።

ለዚህ አገልግሎት በሐዋርያት ዘመን ሴቶች ስድቁና ይመስምሉ እንደነበረ ለማወቅ የሚረዳን፤ ጳውሎስ ፌቦን በዲቁና የሰጠቸውን አገልግሎት አረጋግጦና እመስግኖ ስስመስከረላት ነው (ሮሜ 16:1)። ጳውሎስ ሴቶች ቤተ ክርስቲያን ውስጥ እንዳያስተምሩ በግልጽ የተነገረ ቢሆንም (1ኛቆሮንቶስ 14:34፤ 1ኛ ጢሞቴዎስ 2:12) በወንጌላዊ ፊልጶስ ሴት ልጆች እንደታየው በነበደነት ማገልገል ይችሉ ነበር (የሐዋርያት ሥራ 21:9)።

እንዚህ የአስተዳደር አገልግሎቶች ለአጥቢያ ቤተ ክርስቲያናት ሥራ እጅግ አስፈላጊ ሆነው በመገኘታቸው በ1ኛው ክፍለ ዘመን መጨረሻ ላይ የእያንዳንዱን ኃላፊ ዝርዝር የሥራ ድርሻና ግዴታ የሚያሳይ መመሪያ ተጠናቆ ነበረ። በወንጌል እንደተጻፈው በክርስቶስ በማመን በሚገኘው ደኅንነት፤ በከፍተኛ ሁኔታ እየጨመረ በሄደው በሐዋርያት ጽሑፎችና በአዲሱም የቤተ ክርስቲያን አመራር በመታገዝ፤ በ1ኛው ክፍለ ዘመን መጨረሻና በ2ኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ላይ ቤተ ክርስቲያን በከፍተኛ ፍጥነት ለማደግ በቃች።

II. የመጀመሪያይቱ ቤተ ክርስቲያን አምልኮ

ከሐዋርያት ጊዜ ጀምሮ ሥርዓት ያለው አምልኮ መከተል ትኩረት የሚጠይቅ ጉዳይ ሆኖ ነበር። ለምሳሌ ጳውሎስ ስቆሮንቶስ ቤተ ክርስቲያን በጻፈው መልእክት አምልኮአቸውን ሥርዓት ባለው መንገድ እንዲያካሄዱ አጥብቆ ጠይቋል (1ቆሮንቶስ 14:40)። ቀደምም ሲል ክርስቶስ፤ እግዚአብሔር መንፈስ ስለሆነ የአምልኮ ጉዳይ የመንፈስ ጉዳይ ነው በማለት የእውነተኛ አምልኮን ይዘት አመልክቷል (ዮሐንስ 4:24)። አምልኮ ሰው ገህድ በሆነ መልኩ ነፍሱን ወደ እግዚአብሔር ፊት የሚያቀርብበት ሃይማኖታዊ ልምምድ ነው።

የቀድሞዎቹ ክርስትያኖች ሳይ ቤተ ክርስቲያን በማለት እንደምንጠቀምበት አይነት የነበራቸውን ስለአምልኮ መሰብሰቢያ ስፍራቸውን ቤተ ክርስቲያን ብለው እይጠሩትም ነበር። ቤተ ክርስቲያን የሚለው ቃል የሚያመለክተው ከክርስቶስ ጋር የግል ግንኙነት ያደረጉ ሰዎችን ኅብረት ነው። በጥንት ጊዜ ክርስቲያኖች ስለአምልኮ የሚሰበሰቡት በመኖሪያ ቤት (የሐዋርያት ሥራ 12:12፤ ሮሜ 16:5፤23፤ ቆላስይስ 4:15፤ ፊልጵስዩስ 1:4)፤ በቤተ መቅደስ (የሐዋርያት ሥራ 5:12)፤ በትምህርት ቤት የመሰብሰቢያ አዳራሾችና (የሐዋርያት ሥራ 19:9) እስካልተከለከሉም ድረስ ደግሞ በአይሁዶች ምክራብ ነበር (የሐዋርያት ሥራ 14:1፤3፤ 17:1፤ 18:4)። የመሰብሰቢያቸው ቦታም ከሚሰበሰቡበት አላማ (ክሌሎች ጋር ህብረት ለማድረግና

እግዚአብሔር ለማምሰክም) ጋር ሲነፃፀር ያን ያህል ትኩረት የሚሰጠው ጉዳይ አልነበረም።

በዚህም ክፍል ዘመን በሳምንቱ የመጀመሪያ ቀን ሁለት ስብሰባዎች ይካሄዱ ነበር። የሳምንቱ የመጀመሪያ ቀን (እሁድ) የአምልኮ ቀን እንዲሆን የተመረጠበት ምክንያት ክርስቶስ ከሞት የተነሳበት ቀን ስለነበር ነው (የሐዋርያት ሥራ 20:7፤ 1ኛ ቆሮንቶስ 16:2፤ ራአይ 1:10)። የጠዋቱ የአምልኮ ፕሮግራም የእግዚአብሔር ቃል የሚነበብበት (ቆላስይስ 3:16)፥ መሪ በሆነው ሽማግሌ ማበርታቻና ማጽናኛ የሚሰጠበትና ጸሎትና መዝሙር (ኤፌሶን 5:19) የሚካሄድበት እንደነበረ ይገመታል። የፍቅር ግብዣ ወይም 'አጋፒ' ይባል የነበረው ፕሮግራም (1ኛ ቆሮንቶስ 11:20-22) ይካሄድ የነበረው ደግሞ በምሽቱ ስብሰባ ላይ ከቅዱስ ቁርባን ሥርዓት በፊት ነው። በዚህም ክፍል ዘመን መጨረሻ ላይ የፍቅር ግብዣ ቀረና የቅዱስ ቁርባን ሥርዓት በጠዋቱ መከበር ጀመረ። ፕሊኒ የተባለው የታሪክ ጸሐፊ ለንጉሥ ነገሥቱ ትሬጀን ስለ ክርስቲያኖች በጻፈለት ጊዜ ጎህ ከመቅደዱ በፊት እየተለበሰቡ ለአምላካቸው የምስጋና መዝሙር የሚዘምሩና ሥነ-ምግባራዊ ሕይወት ለመምራት ቃል ኪዳን የሚገቡ ሰዎች ናቸው በማለት አብራርቷል።

በሁለተኛው ክፍል ዘመን መካከል ላይ ስለነበረው የአምልኮ ሥርዓት የምናገኘው መረጃ የበለጠ የተሟላ ነው። ይህም በጁስቲን ማርቲር 'በዚህም አፖሎጂኖ' በ'ዲዳኬ' መጽሐፍ ውስጥ ይገኛል። "የፀሐይ ቀን" ይባል የነበረው እለተ እሁድ የሚካሄደው ፕሮግራም "ከሐዋርያት ከተጻፉት ጽሑፎች" ወይም "ከነቢያት ጽሑፎች" ጊዜው እንከፈቀደ ድረስ በማንበብ ነው። ቀጥሎም በተነበቡት ክፍሎች ላይ የተመሠረተ ገለጻ ስብከት፥ ምክርና ማበረታቻ፥ በቤተ ክርስቲያኑ መሪ "በገሬዝዳንቱ" ደሰጣል። ከዚያም ምእመናኑ ከተቀመጡበት በመነሳት ጸሎት ያደርጋሉ። የጌታ እራት ፕሮግራም ከተካሄደ በኋላ የተቀደሰ የሰላም ቃል መሰላም ይቀጥላል። ከዚያም ኅብስቱና "ውሃና ወይን" በምስጋናና በጸሎት ሲባረክ ምእመናኑ "አሜን" እያሉ ከተቀበሉ በኋላ መጨረሻ ላይ ይታደላል። ዲያቆናትም ወደ ስብሰባው ለመምጣት ላልቻሉ ህመምተኞች በየቤታቸው በመዟዟት ያከፋፍላሉ። በመጨረሻም ለመበለቱች፥ ወላጅ ለሌላቸው ልጆች፥ ለታመሙ፥ ለታሰሩና በእንግድነት ለሚመጡ ሁሉ አገልግሎት ይውል ዘንድ ዲያቆናት መባ ይሰበሰባሉ። ስብሰባው በዚህ ሁኔታ ይፈፀምና ሰው ሁሉ ወደ የቤቱ ይሄዳል።

በክርስቶስ የታዘዙና የተመሠረቱ እንደመሆናቸው መጠን፥ የመጀመሪያድቱ ቤተ ክርስቲያን ትፈፅማቸው የነበሩት የተቀደሱ ሥርዓቶች ጥምቀትና የጌታ እራት ብቻ ነበሩ። በዚህም ክፍል ዘመን የጥምቀት ሥርዓት በአብዛኛው የሚፈፀመው በውሃ ውስጥ በማጥስቅ እንደነበር ቢነገርም፥ በዲዳኬ ላይ የሚፈሰ ወራጅ ውሃ ወይም ኩሬ በሌለበት አካባቢ ውሃውን በተጠማቂው ራስ ላይ በማፍሰስ ይፈፀም ነበር። ቅዱስ ቁርባንን መውሰድ የሚችሉት ደግሞ የተጠመቁ ሰዎች ብቻ ነበሩ። ስዕል ገፅ 84

የአዲስ አማኝን ጥምቀት የሚያሳይ በካሊስተስ ካታኩምብ የተገኘ ምስል

III. የቤተ ክርስቲያን ሕይወት

ከጥንቷ ቤተ ክርስቲያን ጎን በመቆም ስድሆችና ስታመሙ አርዳታ የሚሰጥ መንግሥታዊ ድርጅት አልነበረም። ስለዚህ ይህንን ኃላፊነት ቤተ ክርስቲያን ብቻዋን ትወጣው ነበር። ከቅዱስ ቁርባን ሥነ-ሥርዓት በኋላ እርዳታ መስጠት ከሚችሉ ምእመናን የሚሰበሰቡ መባ ለዚህ ተግባር እንደአስፈላጊነቱ ይውል ነበር። ጳውሎስ ይህንን ከታማኝ ክርስቲያኖች መባን በየአሁዱ የመስብሰብን ሥራ መለማመድ ጠቅሷል (1ኛ ቆሮንቶስ 16:1-2)። የተሰበሰበውን ገንዘብም ዲያቆናት ያለአድልዎ ሲያከፋፍሉ፥ የቤተ ክርስቲያን ተከታይ ሴቶችም በተለይ ለታሪኩ ሰዎች ልብስ በመስፋት ተግባር ይሳተፉ ነበር (የሐዋርያት ሥራ 9:36-41)።

በዚያን ወቅት ቤተ ክርስቲያን የባሪያን አገዛዝ ሥርዓት በቀጥታ ካልመቃወሟም ክርስቲያን የሆኑትም ሰዎች ባሪያ እንዳይኖራቸው ከልከላ አታውቅም። ሆኖም ክርስቲያን የሆኑ ጌቶችና ባሪያዎች ወንድማማች እንዲሆኑ በማስተማርና እንደ ወንድማማች እንዲተሳስቡ በመምከር በተዘዋዋሪ መንገድ የባሪያን ሥርዓት ለማዳከም በቅታለች። ጳውሎስ ለፊልሞና የጻፈው በጥበብ የተሞላ ደብዳቤ ሐቀኛ ክርስቲያን የነበረውን የፊልሞናን አስተሳሰብ እንደሚቀይረውና ባሪያውን አናሲሞስን ነጻ እንደሚሰቀው የሚያሳምን ነው። የቀድሞድቱ ቤተ ክርስቲያን በሮም ኅብረተሰብ ውስጥ ከተለመደው የአሕዛብ የረከስ ተግባር

የክርስቲያኖችን መስዋዕትን አጥብቃ ብትናገርም፤ ከአሕዛብ ጎረቤቶች ጋር ሊኖር የሚችለው ጤናማ ግንኙነት እንዲቋርጥ አልገፋችም። በተለይ ጳውሎስ አንድ ሰው የክርስትናን የኑሮ መመርያ እስካላፈለሰ ድረስ ከአሕዛብ ጋር መደባለቁ ጉዳት እንደማይኖረውና እንዲያውም አሕዛብን ወደ ክርስትና ለማምጣት መልካም እጋጣሚም ሊሆን እንደሚችል በተዘዋዋሪ መንገድ ጠቅሶታል (1ኛ ቆሮንቶስ 5፡10፤ 10፡20-33)። ይሁን እንጂ ጣኦትን ከማምለክና ከሥነ-ምግባር ጉድለት ጋር ከተያያዘ ከማንኛውም የአሕዛብ ተግባር ሙሉ በሙሉ የመስዋዕትን አስፈላጊነት አስረግጦ ተናግሯል። ክርስቲያኖች የክርስቶስ የራሱ አካል የሆነችውን ቤተ ክርስቲያን የሚጎዳ አንዳችም ነገር ያለማድረግን (1ኛ ቆሮንቶስ 6፡12)፤ ሌሎች ሰዎች ወደ ክርስቶስ እንዳይመጡ እንቅፋት አለ መፍጠርን፤ ደካማ ክርስቲያኖችን አለማሰናከልን (1ኛ ቆሮንቶስ 8፡13፤ 10፡24) እንዲያስወግዱ ጳውሎስ ያለማቋረጥ አስተምረዋል። በአጠቃላይ ለእግዚአብሔር ከብርን የማያመጣ ማናቸውንም ነገር ከማድረግ ክርስቲያኖች መቆጠብ እንደሚገባቸው በጥብቅ አሳስቧል (1ኛ ቆሮንቶስ 6፡20፤ 10፡31)። በተጨማሪም በአሕዛብ ስታድዮሞች፣ ቲያቲሮች፣ ሌሎች የመዝናኛ ቦታዎችና ቤተ መቅደሶች ውስጥ መገኘት ለክርስቲያኖች የተከለከለ ነበር።

ይህ የሥነ-ምግባርና የመንፈሳዊ መለየት እንደተጠበቀ ሆኖ ክርስቲያኖች ሕዝባዊ ግዴታዎቻቸውን ሁሉ እንዲያሟሉ የመንግሥት ባለሥልጣኖችን እንዲያከብሩ፣ ቀረጥ እንዲከፍሉና በሥልጣን ላይ ላሉ ሰዎች እንዲጸልዩ በጳውሎስ ታዘዋል (ሮሜ 13፡7፤ 1ኛ ጢሞቴዎስ 2፡1-2)። ከዚህ በተረፈ ግን ተቀዳሚ ኃላፊነታቸው የከፍተኛውን ባለሥልጣን የእግዚአብሔርን ትእዛዛት መጠበቅ መሆኑን እስከተረዱ ተወዳዳሪ የማይገኝላቸው ንጹህ ዜጋዎች እንደሚሆኑ ጳውሎስ አስገንዝቧል። ADD ጥንታዊነቷ ቤተ ክርስቲያን ከታችና ከመካከለኛ የኅብረተሰብ ከፍሎች ጀምሮ እስከ እነስተኛ ቁጥር ያላቸው ሃብታሞችና የባላባት ወገኖች ታጠቃልል ነበር። የኃይሏም ጥንካሬ ከከተሞች አንስቶ እስከ እስፔይንና ህንድ ድረስ ነበር።

የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች የሕይወት ንጽህናቸው፣ ፍቅራቸውና እስከ መሥዋዕትነት የሚያደርስው የዓላማ ጽናታቸው፣ የአሕዛብ መንግሥት በነበረው በሮም መንግሥት ላይ ከፍተኛ ተጽዕኖ በማሳደሩ፣ ክርስቶስ ከሞተ ከ3 ክፍለ ዘመን ባልበለጠ ጊዜ ውስጥ ንጉሠ ነገሥት ቆስጠንጢኖስ ለክርስትና እምነት እውቅና ከመሰጠቱም፣ የኒቅያን ጉባኤ በመጥራትና ራሱ የጉባኤው ሊቀመንበር በመሆን ለክርስትና እምነት አክብሮቱን በይፋ አሳይቷል።

ምዕራፍ 7

ክርስቶስ ወይም ቄሳር

ክርስትና ከተመሠረተበት ጊዜ ጀምሮ ባላስፋቸው ዘመናት ሁሉ የውስጥም ሆነ የውጭ ችግሮች ሲያጋጥሙት ኖረዋል። ከ100-313 ዓ.ም. በነበሩት ጊዜያት፣ ቤተ ክርስቲያን በውስጧ የተነሳውን የኑፋቄን (የሐሰት ትምህርት) ከባድ ችግር ለማስወገድና በውጪም ከሮም መንግሥት የተነሳበትን ለደት ለመቋቋም ከፍተኛ ትግል ማካሄድ ነበረባት።

በሮም አገዛዝ ሥር የነበሩ ክርስቲያኖች በመንግሥት በኩል የደረሰባቸው ስቃይና መከራ አይነት፣ በ9ኛው ክፍለ ዘመን በቻይና በነበሩት ንስጥሮሳውያን፣ በ17ኛው ክፍለ ዘመን በጃፓን ይኖሩ በነበሩ የሮም ካቶሊክ አማኞች፣ በ20ኛው ክፍለ ዘመን ደግሞ በናዚና በቡሎኒስት መንግሥት ውስጥ በነበሩ ክርስቲያኖች ላይ ከመፈጸሙም፣ ብዙዎቹም እስከ ሞት ያደረሰ መሥዋዕትነት ተቀብለዋል። በተጨማሪም ክርስቲያኖች የአሕዛብ ምሁራን ከሆኑ እንደ ሉሲያስ፣ ፍሮንቶና ስልሰስ ከመሳሰሉ ሰዎች በሥነ-ጽሑፍ አማካይነት ጥቃት ደርሶባቸው ነበር። ADD ይሁዶች ክርስቲያኖችን በመጀመሪያ በማሳደድ (ሐዋርያት ሥራ 7፤ 8፡1-3)፣ በተለይ በመሪዎቹ ላይ እንደ እስጢፋኖስ (ሐዋርያት ሥራ 7፡54፤ 8፡2)፣ ያዕቆብና ጽጥሮስ (ሐዋርያት ሥራ 12)፣ እንዲሁም በጳውሎስ ያተኩሩ ነበር (ሐዋርያት ሥራ 18፡12-17፤ 21፡26-31፤ 24፡1-9)። በብዙ ሰዎች ዘንድ የቀድሞይቱ ቤተ ክርስቲያን የደረሰባት የተደጋገመ መከራ፣ ያሳስፈችው የስቃይ ዘመን፣ የተፈጸሙበት ግፍና ጭካኔ የቱን ያህል መራራ እንደነበረ በግልጽ የሚታወቅ አይመስልም። ከ250 ዓ.ም. በፊት በክርስትያኖች ላይ የሚደርሰው ስደት፣ በአንድ የተወሰነ አካባቢና ስዚያውም አልፎ አልፎ የሚፈጸም ነበር። መንሥኤውም ከሕዝብ መረበሽ የተነሳ ስሜታዊና ግልፍታዊ ከመሆኑም በአንድ የኅብረተሰቡ አንድ ክፍል የሚያካሄድ እንቅስቃሴ እንጂ በመንግሥት የተጠና የፖሊሲ ውጤት አልነበረም። ከዚህ ጊዜ በኋላ ግን የክርስቲያኖች ስደት በሮም መንግሥት አማካይነት የሚመራ፣ በእቅድ የሚፈፀም፣ ዘላቂነት ያለውና በጭካኔ የተሞላ እየሆነ መጣ። በዚያን ጊዜም ነበር ተርቱሊያን የተባለው የሃይማኖት መሪ “የሰማዕት ክርስቲያኖች ደም የቤተ ክርስቲያን ዘር ነው” ሲል የተናገረው ቃል በብዙዎች ዘንድ መራራ ሐቅነቱ እየታወቀ የሄደው። በቆስጠንጢኖስ አስተዳደር የአምልኮ ነጻነት እስከተፈቀደ ድረስ ቤተ ክርስቲያን እምነቷን ጠብቃ ማደጓን አላቋረጠችም ነበረ። ለዚህም ለመብቃት የቻለችው በየጊዜው የሚደርስባትን ፈተና ለመቋቋም ባዳበረችው ልምድና መንፈሳዊ ጽናት በመታገዝ ነበር።

I. የስደት ምክንያቶች

ሀ. ፖለቲካዊ

ክርስትና፣ በሮማዊያን ዘንድ ሕጋዊነትን ባገኘው የይሁዲ ሃይማኖት ዘርፍ መሰሎ እስከታየ ድረስ ብዙ ችግር አልደረሰበትም ነበር። ነገር ግን ክርስትና የይሁዲነት ጥገኛ እለመሆኑ ሲረጋገጥና ከምስጢራዊ የአምልኮ ማኅበራት እንደ አንዱ መቆጠር ሲጀምር በቸልታ የሚታለፍበት ጊዜ አከተመ። ቀጥሎም የክርስትና ሃይማኖት በሕግ የተከለከለ መሆኑ በይፋ ታወጀ። ለሮማ መንግሥት ደኅንነት ሲባል ሃይማኖትና መንግሥት በአንድ ጥላ ስር ሊጓዙ ግድ ነበር። በመሆኑም ክርስትናን ለመስለ ግላዊ እምነት በሮም ግዛት ውስጥ ስፍራ ሊኖረው አይችልም ነበረ።

ሠንጠረዥ፤

መንግሥት ሃይማኖትን ለመታገስ የሚችለው፣ በመንግሥት አንድነትና መረጋጋት ላይ አስጊ ሆኖ እስካልተገኘ ድረስ ብቻ ነበር። ሆኖም በፍጥነት እያደገ የነበረው ክርስትና ግን አማኝያዊ የሚከተሉት የራሱ ሥነ-ምግባራዊና መንፈሳዊ መመሪያዎች ስለነበሩት፣ ለአንድ ክርስቲያን ታማኝነቱ በቅድሚያ ለክርስቶስ ወይም ለቄሳር መሆኑን እንዲያረጋግጥ ፈተና በቀርብለት፣ በድፍረት ሁለተኛውን ምርጫ የሚያደርገው ለቄሳር ነበር።

ይህም በሮም መሪዎች ዘንድ የታላቁን የሮም አገዛዝ ፖለቲካዊ መዋቅርና የቆየ ባህል ከመቦርቦር ተለይቶ ካለመታየቱም፤ ክርስቲያኖችን በእንደ መንግሥት ውስጥ ሌላ መንግሥት ለማቋቋም እንደተነሳሱ አማሪያን ሊያስቆጥራቸው በቃ። እንግዲህ ወይንም አለም አቀፋዊ የሆነው የሮም አገዛዝ አለበለዚያ የክርስቶስ እካል የሆነችው አለምአቀፉ ቤተ ክርስቲያን ከሁለት እንዳቸው ስፍራቸውን መልቀቅ ነበረባቸው። ማንም ሲጋራው የማይችለው የክርስቶስ ልኡላዊነት ማንም በክብር ሊስትካከለው አይችልም ከሚባልለት ቁሳራዊ ሥልጣን ጋር ተጋጨ። በአርግጥም በርካታ ክርስቲያናዊ ተግባሮች ሲገመገሙ፤ ክርስቲያኖች ለሮም አገዛዝ ታማኝ አይደሉም የሚለውን ጥርጣሬ የሚያጠናክሩ ነበሩ። ለምሳሌ ክርስቲያኖች በሮማውያን ዘንድ እንደ አምላክ ለሚቆጥረው ንጉሠ ነገሥት ክብር በመሠዊያ ላይ ይቀርብ የነበረውን የአጣን ጢስ መሥዋዕት ለማቅረብ ፈቃደኛ አልነበሩም። ይህ ሥርዓተ አምልኮ ከእውግስጦስ ቄሳር ጀምሮ እስከ ቆስጠንጢኖስ ድረስ የቀጠለ ሲሆን፤ የነገሥታቱ ገናናነት ለሮም አገዛዝ ህልውና መሠረት መሆኑ ከአያንዳንዱ ዜጋ እንደሚታወቅ ማረጋገጫ ዘዴ ነበረ። አንድ ሰው በዚህ መሠዊያ ላይ መሥዋዕት ለመቅረብ ፈቃደኛ እስከሆነ ድረስ፤ የጣሉ የሆነ ሌላ ሃይማኖት መለማመድ ይችላል ነበር። ክርስቲያኖች ግን አንደዚህ ዓይነት መሥዋዕት ለመቅረብ ፈቃደኛ ስላልሆኑ ለመንግሥቱ የነበራቸው ታማኝነት ከጥርጣሬ ላይ ወደቀ። በተጨማሪም ክርስቲያኖች አብዛኞቹን ስብሰባዎቻቸውን የማያካሂዱት በምሽትና በምስጢር ስለነበረ ይህም በሮም ባላሥልጣኖች ዘንድ በመንግሥቱ ደኅንነት ላይ ለማመጽ አንደሚያመች የሴራ መድረክ ተቆጠረ። ከዚህም ሌላ እስከ 313 ዓ.ም. ድረስ ክርስቲያኖች በወታደርነትም ለማገልገል ፈቃደኞች አልነበሩም።

ለ. ሃይማኖታዊ

ለስደት መሠረታዊ መንግሥት ከሆነው ከፖለቲካዊው ምክንያት ሌላ ሃይማኖታዊ ሰበብም ነበር። የሮም መንግሥት ብሔራዊ ሃይማኖት የተመልካችን አይን የሚሰቡ ልዩ ልዩ ትርኢቶች የታጀበና ለቁሳዊ አምልኮ ያደላ ነበር። አምልኮው ስዎች በግልጽ ሊያዩዋቸው የሚችሉ መሠዊያዎችን፤ ጣኦቶችን (የተቀርፁ ምስሎች)፤ የካህናት ተውኔታዊ እንቅስቃሴዎችንና የዘፈንና የጭፈራ ሥርዓቶችን ሁሉ ያቀፈ ነበረ። ሮማውያን በቤተ መቅደሳቸው ውስጥ ባሉት አማልክት ላይ ተጨማሪ ጣኦታትን ለመጨመር አይቃሙም ነበር። ይህ ማለት ደግሞ የሚጨምሩት ጣኦት ተቀባይነት የሚያገኘው ለሮም መንግሥት ብሔራዊ ሃይማኖት ጥገኛ መሆኑ ከታወቀ በኋላ ብቻ ነው። ክርስቲያኖች ግን አንዳችም የማምለኪያ ጣኦት የሌላቸው ከመሆኑም ለአምልኮ የሚገለገሉባቸው አቃዎቻቸውም ጥቂት ነበሩ። አምልኮአቸው መንፈሳዊና ውስጣዊ አንደመሆኑ በሚቆሙበትና አይናቸውን ጨፍነው በሚጸልዩበት ጊዜ እያዩ የሚማጸኑት ምንም አይነት ቅርፅ አልነበረም። ይህም የክርስቲያኖች ልምምድ በጣኦታት በሚያመልኩትና በተለያዩ ደማቅ ሥነ-ሥርዓቶች በሚያምኑት በሮማውያን ዘንድ ሃይማኖት አንደሌላቸው (ኤትዶስት) ሲያስቆጥራቸው በቅቷል።

ክርስቲያኖች በምስጢር ያካሂዱት የነበረው ስብሰባቸውም የሥነ-ምግባር ክስ እስከሰባቸው ነበር። ክርስቲያኖች በድብቅ ክቤተዘመዳቸው ጋር ሳይቀር የግብረ ሥጋ ግንኙነት አንደሚፈፀሙ፤ የሰው ሥጋ እንደሚበሉና፤ ሌሎችንም ያልተለመዱ ፀያፍ ተግባራት አንደሚሠሩ በስፋት ይወራባቸው ነበር። የክርስቶስን ሥጋና ደም በመወከል ለሚወስዱት ኅብስትና ወይን የተጣመመ ትርጉም በመስጠት ክርስቲያኖች ሕፃናትን በማረድ ለአምላካቸው መሥዋዕት አድርገው አንደሚያቀርቡ ይታሙ ነበር። አንደዚሁም “የሰላም መሳሳም” የሚለው ቃል በቀላሉ ወደ ብልግና በመለወጡ፤ ለሠለጠኑት ለሮማውያን አእምሮ ከግብረ ሥጋ ግንኙነትና ከሥነ-ምግባር ብልሹነት ተለይቶ አልታየም። እርግጥ ይህ ሁሉ አሉባልታ ወሬ መሆኑ ቢታወቅም ቅሉ በክርስቲያኖች ላይ የተጀመረው ስደትና ዘመቻ ግን በመጠናከር ቀጥሎ ነበር።

ሐ. ማኅበራዊ

ሮማውያን በቤተ ክርስቲያን ላይ ሳይረሱት ስደት ማኅበራዊ ችግሮችም ሚና ተጫውተዋል። በዝቅተኛው የኅብረተሰብ ክፍልና በባሪያዎች ዘንድ ከፍተኛ ተደማጭነት የነበራቸው ክርስቲያኖች፤ በኅብረተሰቡ ቁንጮ (ተደማጭነት ያላቸው) በነበሩት ገዢዎችና መሳፍንት የተጠሉ ነበሩ። እነዚህ መሪዎች

ክርስቲያኖችን በዝቅተኝነት ይመለከቷቸው እንጂ በብዙሃኑ የኅብረተሰብ ክፍል በነበራቸው ተቀባይነት ምክንያት ይፈረሳቸው ነበር። የአሕዛብ አምልኮ የጥቂቶቹን የመሳፍንት እገዛዝ በመደገፍ ዝቅተኛው የኅብረተሰብ ክፍልና ባሪያዎች ያለምንም ጥያቄ ሊያገለግሏቸው እንደሚገባ ሲስብክ፤ ክርስትና ግን የሰዎችን ሁሉ እኩልነት የሚያራምድ ነበር (ቆላስይስ 3:11)። እንደዚሁም ክርስቲያኖችም እሕዛብ ከሚሰበሰቡባቸው የአምልኮ ሥፍራዎች፣ ከቲያትር ቤቶችና ከሌሎች መዝናኛ ስፍራዎች እራሳቸውን ያርቁ ነበር። በየትኛውም የታሪክ ዘመን እንደተመሰከረው ዳግም፣ ይህ የክርስቲያኖች እራሳቸውን ማግለል ከፍተኛ ጥላቻን አትርፎላቸው ነበር። የክርስትያኖች የንጽሕና ሕይወት በምግባረ ብልሹነት ለተጨማሪቀው የመሳፍንት አኗኗር ድምፅ የሸ ወተላ ሆነ። በእጭሩ የክርስቲያኖች በዘመኑ ከነበረው ማኅበራዊ ኑሮ ማፈንገጥ፣ በእሕዛብ ዘንድ አንድ ኅብረተሰብ ጠላትና ስፊውን ሕዝብ ለአመፅ እንደሚገፋፋ “የሰላም ጠላቶች” ለመቆጠር እበቃቸው።

መ. እኮሮሚ . . . ኢኮሚያዊ ችግሮችም በክርስቲያኖች ላይ ስደት በማስከተል የተጫወቱት ሚና እንደነበረ መረሳት የለበትም። ጳውሎስ በኤፌሶን ከነበሩት ጣኦታት ቀራጮች የገጠመው ትቃውሞ ከኢኮሮሚያዊ ሁኔታ ጋር የተያያዘ ነበር። እነዚህ ሰዎች የክርስትናን እደገኝነት ያዩት የዲያናን እምልኮ ያዘናጋል ከሚል ሃይማኖታዊ አንጻር ሳይሆን (የሐዋርያት ሥራ 19:27) የቅርቦቻቸው ፈላጊ ሊተንሰና መተዳደሪያ ሊያጡ እንደሚችሉ ካደረሳቸው ስጋት ነው። ከዚህ በመነሳት ካህናት፣ ከድንጋይ ከእንጨትና ከብረት የሚፈለፈሉ ቅርፅ ሠሪዎች፣ ስእሊዎች የህንፃ ባለሙያዎች፣ አድል ተናጋሪ ጠንቋዮችና መስሎቻቸው ሁሉ ለኑሮአቸው የሚያስፈልገውን የገቢ ምንጭ የሚፈታተንባቸውን የክርስትና ሃይማኖት በሙሉ ልብ ደግፈው እንደማያስተናግዱት የማያጠራጥር ነበር።

የክርስቲያኖች ስደት በአካባቢ የተወሰነ ወይም እልፎ እልፎ የሚፈጸም ሁከታ መሆኑ ቀርቶ በሮም ግዛቶች ውስጥ በስፋትና በመደጋገም ሲከሰት የታየበት 250 ዓ.ም.፤ በሮማውያን የዘመን እቆጣጠር ከሮም ምሥረታ 1000 ዓመት ፍጻሜ ጋር የትያያዘ ነበር። በዚያን ጊዜ በሮም መንግሥት ላይ ደርሶ በነበረው የበሽታና የረሃብ መቅሰፍት ሳቢያ የተቀሰቀሰው የሕዝብ እመፅ በፍጥነት በመስፋፋቱ ለዚህ ሁሉ ምክንያት ሆኖ የቀረበው የክርስትያኖች መኖርና በእርሱም እማካይነት የቀድሞ እማልክት በክርስቲያኖች መካድ ነበር። በተለይ በየ1000 ዓመት ፍጻሜ ላይ ቀድሞ ያልታየ ችግር እንደሚከሰት ለሚሰብከው አጉል ትንግርት፣ ሮማውያን የነበራቸው የእምነት ጥልቀት፣ የመካከለኛው ዘመን ሕዝቦች 1000 ዓ.ም. በደረሰ ጊዜ አድሮባቸው ከነበረው ፍርህት የሚለይ አልነበረም። ይህንን ችግራቸውን ለመወጣት ሮማውያን እማራጭ የሌለው እርምጃ ሆኖ ያገኙት ክርስትያኖችን ማሳደድና ማጥፋት ብቻ ነበር።

እነዚህ ሁሉ ምክንያቶች በሮም ባለሥልጣኖች ዘንድ በአንድ ላይ ተሰባስበው በመታየታቸው፤ በክርስቲያኖች ላይ የሚወስዱት የማጥቃት እርምጃ ትክክል ስለመሆኑ እንዲያምኑ አደረጋቸው። ከላይ የተጠቀሱት ምክንያቶች በሙሉ በተናጠል እያንዳንዳቸው ባይኖሩም፤ በእርግጥ የክርስትና ሃይማኖት በእያንዳንዱ ሰው ሕይወት ላይ የሚጠይቀው ታማኝነት ከሁሉም የተለየ ነው። ስለሆነም የክርስትና ሃይማኖት የተደናገረ ኅብረት ካለው እረማዊ ሃይማኖትና ሁሉም በሁሉ ረገድ ለኔ ይታዘዙልኝ ባይ ከሆነው ከሮም መንግሥት ጋር ይፃረር ነበር። ስለዚህ የሮማን እንድንት ለመጠበቅ ሲባል እንደእፍንጋጭ በተቆጠሩት ክርስትያኖች ላይ ስቃይና ስደት ማድረስ የመንግሥቱ ቋሚ መመሪያ ሆነ። ለዚህም አፈጻጸም ያመቸው ቀደምም ሲል በሆነ ለክርስትና ተከታዮች የነጻ እምልኮት ፍቃድ በመንግሥት እለመሰጠቱና ሃይማኖቱም በሕግ አለመታወቁ ነበር። በመሆኑም ክርስትና ከመንግሥት፣ ከእሕዛብና፣ በግልፍተኝነት በመነሳሳት ጥቃት ለሚሰነዝሩበት ወገኖች ሁሉ፣ የሕይወት መሥዋዕትነት ከመክፈልና የእምነት መከላከያ መግለጫዎችን ከማዘጋጀት ውጪ እድል አልነበረውም።

II. የቤተ ክርስቲያን መሰደድ

ለክርስቲያኖች ስደት የቅርብ መንስኤ ሆኖ መቅረብ የሚኖርበት ሃይማኖታዊና ፖለቲካዊ ምክንያት ነው። ቤተ ክርስቲያን በእየሩሳሌም በተቆረቆረችበትና ገና ባልተጠናከረችበት ጊዜ አሳዳጆችዋ እይሁዶች ነበሩ። ክርስቲያኖች ላይ በመንግሥት የተደራጀ ስደት የተጀመረው ደግሞ ከ54-68 ዓ.ም. ሮምን የገዛው ኔሮ

በነገሠ ጊዜ ነበር። በ64 ዓ.ም. በሮም ላይ የደረሰው አስቃቂ የአሳት አደጋ፣ ኔሮ ክርስቲያኖች ናቸው የፈጸሙት በማለት ወቅት አስቃያቸው። ከዚያም በ250 ዓ.ም. በቁሳሩ ዲሲዩስ የታወጀው አጠቃላይ አገር አቀፍና ጠንካራ ስደት እስከሚጀመር ድርሰ የነበሩት ስደቶች በተውሰነ ክልል የሚከሰቱና አልፎ አልፎ የሚታዩ ነበሩ።

ሀ. እስከ 100 ዓ.ም. የነበረው ስደት

በክፉ አድራጉቱ የመጀመሪያው የቤተ ክርስቲያን ዋና አሳዳጅ ሆኖ የምናገኘው ኔሮ ነው። ታሪክ ጸሐፊው ታሲታስ እንደዘገበው የሮምን ከተማ በከፊል ያቃጠለውን አሳት እንዲሰክስ ያደረገው ራሱ ኔሮ ነበር። ይህም ዜና ከሕዝቡ ጆሮ ደርሶ በሰፊው በመስፋፋቱና ተቀባይነት በማግኘቱ፣ ኔሮ ጥፋቱን በክርስቲያኖች ላይ ለማላከክ መረጠ። ሕዝቡም በእርሱ ላይ አድሮበት የነበረውን ጥላቻ ለማስታገሥ ቃጠሎውን ክርስቲያኖች ለውንብድና እንዲያመቻቸው ሲሉ የጀመሩት መሆኑን አስወራ። በዚህም ላይቆም የሕዝቡን ንዴት ለማብረድ በክርስቲያኖች ላይ የጭፍጨፋ ዘመቻ አዘዘ። አጋጣሚ ሆኖ ይህ በክርስቲያኖች ላይ የተፈጸመው ግፍ በሮምና በአካባቢዋ ብቻ የተወሰነ ቢሆንም፣ ጳውሎስና ጴጥሮስ የሞቱት በዚህ ጊዜ ነበር።

የሚቀጥለው የክርስቲያኖች ስቃይና ስደት የደረሰው፣ በፊላጭ ቆራጩ ዶምጥያን ዘመን መንግስት በ95 ዓ.ም. ነበር። ሮማውያን ለዋናው የጁፒተር መቅደሳቸው የሚውል ገንዘብ ከሕዝቡ በቀረጥ መልክ በሚለበስቡበት ወቅት አይሁዶች ለመክፈል ፈቃደኞች አልነበሩም። ይህም የንጉሡ ቁጣ እስከዚያን ጊዜ ድረስ እንደአይሁዶች ተቀጥላ ይታዩ በነበሩበት ክርስቲያኖች ላይ ጭምር ስቃይና መከራ አደረሰ። ሐዋርያው ዮሐንስ የራዕይን መጽሐፍ ወደጸፈበት ወደፍጥሞ ደሴት የተጋዘው በዚሁ ችግር መዘዝ ነበር።

ለ. ክርስትና በመንግሥት እገዳ ሥር የነበረበት ጊዜ (100-25 ዓ.ም.)

የመጀመሪያው የተቀናጀ (የተቀናበረ) ፈተናና ስደት በክርስቲያኖች ላይ የተጀመረው፣ በ112 ዓ.ም. በቢትኒያ ግዛት ፕሊኒ ትንሹ ገዥ በነበረበት ወቅት ነው። በዚህ ጊዜ ክርስቲያኖች ተከሰው ፍርድ ቤት በመቅረብ ለተከሰሱበት ጉዳይ መልስ እንዲሰጡ ይደረግ ጀመር። ፕሊኒ የሮም ንጉሠ ነገሥት ለነበረው ለትሬጀን በጻፈው ደብዳቤ ስለ ክርስቲያኖች አጠር ያለ መርጃ ከማቅረቡም፣ በእነርሱ ላይ መወሰድ ስለሚገባው እርምጃ የንጉሡን አስተያየት ጠይቆ ነበረ። በጽሑፉ ላይ ይህ 'አጉል አምነት' (ክርስትና) እንደ ተላላፊ በሽታ፣ በየመንደሩና በየገጠሩ ከመስፋፋቱም፣ ትላልቅ ከተሞችንም ስላጥለቀላቸው በየገጠሩ ሁሉ ቤተ አምልኮዎች ባዶ እስከመሆን መድረሳቸውንና ስመሥዋዕት የሚሆኑ እንስሶችን የሚሸጡ ሰዎችም ለደህነት መጋለጣቸውን ገልጦለታል። ፕሊኒ ጽሑፉን በመቀጠል በክርስቲያኖች ላይ ምን አይነት እርምጃ በመውሰድ ላይ እንደሚገኝም በሚከተለው መልክ ለትሬጀን ገልጦለት ነበር። አንድ ሰው ክርስቲያን ስለመሆኑ ጥቆማ እንደደረሰው ራሱ ፕሊኒ ወደሚጻገበት ፍርድ ቤት ያስጠራውና ክርስቲያን መሆን ያለመሆኑን ይጠይቀዋል። ሰውየው የሚሰጠው መልስ ክርስቲያን ነኝ የሚል ከሆነ ይህን ጥያቄ ሦስት ጊዜ በመደጋገም ይጠየቃል። ሶስቱንም ጊዜም የሚሰጠው መልስ እንደ አይነት ከሆነና ክርስቲያን መሆኑን ካልካደ የሞት ፍርድ ይፈረድበታል። ስፕሊኒ ደብዳቤ ትሬጀን በሰጠው መልስ የተከተለው መንገድ ትክክል መሆኑን አረጋግጦለታል። ማንኛውም ክርስቲያን ተፈልጎ መያዝ አልነበረበትም። እንዲሁ ሰው በሌላው ላይ ክርስትያን ነው ብሎ እስካወራ ያ ብቻ ለክርስትያኑ በቁጥጥር ሥር መዋል በቂ ምክንያት ነበረ። ከዚያም የተያዘው ሰው ክርስትያን መሆኑን አስካልካደና የሮማውያንን አማልክት አስካልመልክ ድረስ የሞት ቅጣቱ ይፈጸምበት ነበር። ታላቁ የክርስትና እምነት ተከታይ አግኖጢዮስ ሕይወቱን ያጣው በዚህ ሁኔታ ነበር። ADDአግኖጢዮስ ስሮም ቤተ ክርስቲያን በጻፈው ደብዳቤ ላይ ለማዕት ከመሆን እንዳይታገድ ጠየቀ። የእርሱ ፍላጎት በአንበሳ አፍ ውስጥ የተፈጨ አንጀራ የእግዚአብሔር ስንዴ ለመሆን ነበር።

እንደዚሁም በ2ኛው ክፍለ ዘመን መካከል ላይ በስመርኔስ የዚሁ አይነት ስደትና ግፍ በክርስቲያኖች ላይ ደረሰ ነበር። ሕዝቡ ራሱ በለሜት በመገፋፋት ክርስቲያኖችን ወደባለሥልጣን ማቅረብ በጀመረበት በዚህ ጊዜ ነበር ፓልሳርፕ የተባለ ስማዕት የተገደለው።

በአጭሩ ማርቆስ አውራጃዮስ እስክንገሠበት ዘመን ድረስ፣ በክርስቲያኖች ላይ በሀሳት እንደተሳበበው

የሮም ቃጠሎና፤ እንደ ፕሊኒ ያሉ የእንድ እገረ ገዥ ፍላጎት ለክርስቲያኖች መጨፍጨፍ በቂ ምክንያቶች ነበሩ። ማርቆስ እውራልዮስ የለየለት የእስጦይክ ተከታይ ክመሆኑም በመምህሩ በፍሮንቶ አማካይነት በክርስቲያኖች ላይ ከፍተኛ ጥላቻ እንዲያድርበት ተገፋፍቶ ነበር። እርሱም በዘመኑ መንግሥቱ በሮም ግዛት ላይ ደርሶ የነበረውን ተፈጥሮአዊና ሰው ሰራሽ ችግር በክርስቲያኖች ላይ ማመካከልን በመምረጡ፤ በምእመናን ላይ በእቅድ የተመራ ስደትና ስቃይ እደረሰ። የእምነት መከላከያና መግለጫ ጽሑፎችን ‘እፖሎጂቲክስ’ በመጻፍ የታወቀው ጁስቲን ማርቲር መሥዋዕት ለመሆን የበቃው በዚሁ የስደት ጊዜ በሮም ከተማ ውስጥ ነበረ።

ሴቶችም ከስቃይ ወይም ከስደት ነጻ እልነበሩም። ጴርጴቱእ ከታላቅና ባለጸጋ ክሆኑት ቤተሰቦች የተወለደች እንድ ሴት ልጅ ነበረች። የእባትዋ ልመናና የባለሥልጣኑን እምነትዋን እንድትክድ፤ ያቀረበውን ጥያቄ እልተቀበላቸውም። ስለሆነም ተገርፋ እረዊት እንዲቀራመቷትና ራሷ እንድትቆረጥ እደረጉ።

ሐ. ከ250 ዓ.ም. በኋላ የተጀመረው ዓለም አቀፉ ስደት

ንጉሥ ነገሥት ዲሲየስ በትረ መንግሥቱን በጨበጠበት ጊዜ ሮም በታሪኳ የመጀመሪያውን 1000 አመቷን የምታጠናቅቅበት ጊዜ ክመሆኑም፤ መንግሥቱም በተፈጥሮአዊ ችግር፤ በውጭና በውስጥ ጠላቶች መጠናከር ያስመረጋጋት የሰፈነበት፤ በእጠቃላይ ህልውናው ፈተና ላይ የወደተባበት ጊዜ ነበር። ከዚህ በመነሳት ንጉሱ የሮም የጥንት ልማድና ባሕል በሚገባ ቢከበር ኖሮ ችግሩ ሲፈጠር እንደማይቻል በማመን በግዛቱ ላይ ጽኑ የእገዛዝ ተንበር ጫኑ። በዚህንም ጊዜ ግንባር ቀደም ተቀናቃኞቹ ሆነው ያገኛቸው ቁጥራቸው እጅግ እየበረከት የሄደውን ክርስቲያኖች ስለነበረ፤ ሌላ መንግሥት ለማቋቋም ከማሴር አይመለሱም ከሚለው መደምደሚያ ላይ ደረሰ።

በ250 ዓ.ም. ንጉስ ዲሲየስ ለሮም እማልክትና ነገሥታት ገናናነት በሮም መስዊዎች ላይ በያንሳ ሰዓመት እንድ ጊዜ መሥዋዕትን ማቅረብ ግዴታ መሆኑን የሚያሳውቅ እፃጅ ደነገገ። ይህንን መሥዋዕት ለሚያቀርቡ ሁሉ የሚሰጥ ‘ሊቤለስ’ ተብሎ የሚጠራ የምስክር ወረቀት ተዘጋጀ። ይህንን የምስክር ወረቀት ለማግኘት ሲሉ ትእዛዙን የፈጸሙትን ክርስቲያኖች ችግር ለመፍታት የኋላ ኋላ ቤተ ክርስቲያን ከባድ ፈተና ገጥሟት ነበር። የሆነ ሆኖ በቤተ ክርስቲያን ላይ የተነሳው ይህ ስደት የቀጠለው ዲሲየስ እስከሞተበት እስከሚቀጥለው ዓመት ብቻ ነበር። እርግጥ ኦሪገንን ለመሳሰሉ የቤተ ክርስቲያን እገልጋዮች ሞት ምክንያት የሆነው በዚሁ ወቅት የደረሰበቸው ስቃይ ነው።

ከነገሥታቱ ዲሲየስና ሸሊሪያን በኋላ በክርስቲያኖች ላይ ይደርሱ የነበሩት ስደቶች ጊዜያት ጋብ ብለው በመቆየት፤ እንደገና በዲዮቅልጥያክስ (245-313) ዘመነ መልግሥት በተባበሰ ሁኔታ ቀጠለ። ሲጽራያን በሸሊሪያን ተገደለ። ዲዮቅልጥያክስ ዝነኛ የጦር መሪ እንደነበረ የሚነገርለት ሲሆን ሥልጣን የጨበጠው ከፍተኛ የፖለቲካ እለመረጋጋት በሰፈነበት በክፍለ ዘመኑ መጨረሻ ላይ ነበረ። የሮማን መንግሥት እድሜ ለማራዘም የሚኖረው እማራጭ ፈላጭ ቆራጭ ንጉሣዊ እገዛዝ ብቻ እንደሚሆን በማመን ዲዮቅልጥያክስ በ285 ዓ.ም. ላይ የምክር ቤቱን ፖለቲካዊ ሥልጣን በመግፈፍ በራሱ ሥር እጠቃለለው። ስለዚህ እንደምስራቃዊ ነገሥታት ያለ ተቀናቃኝ በቆመ በዚህ ጩካኝ መንግሥት ውስጥ ለዲሞክራቲክ መንገዶችና የጠላትነት እዝማሚያ ያሳያሉ ለሚባሉ እመንቶች ቦታ እልነበራቸውም። ክርስቲያኖች በታሪካቸው ሁሉ ከደረሱባቸው ስደቶች እጅግ የሚዘገንን በደል የተፈፀመባቸው በዚህ የታሪክ ሁኔታ ውስጥ ነበር።

በክርስቲያኖች ላይ ስደት ያስከተለው የመጀመሪያው አዋጅ የወጣው በ303 ዓ.ም. በ3ኛው ወር ላይ ነበር። ከዲዮቅልጥያክስ ድንጋጌዎች ውስጥ ዋናዎቹ፤ ክርስቲያናዊ ለብልባዎች ሁሉ እንዲቆሙ እብያተ ክርስቲያናት እንዲፈርሱ፤ የቤተ ክርስቲያን ባለሥልጣን ከሹመታቸው እንዲሻሩ፤ ለክርስቶስ ባላቸው ምስክርነት ጸንተው የሚቆሙ ሁሉ እንዲታሰሩና ቅዱሳት መጻሕፍት በእሳት እንዲቃጠሉ የሚያዙ ነበሩ። በተለይ በዚህ በመጨረሻው ትእዛዝ መሠረት የቅዱሳት መጻሕፍት ቅጂዎችን ለሮማውያን ገዥዎች ያስረከቡ ሰዎች (ትራዲቶሪስ (ከሃጂዎች)) ከስደቱ ዘመን በኋላ በቤተ ክርስቲያን ለመታቀፍ ያቀረቡት ጥያቄ በስሜን አፍሪካ ለተነሳው የዳናቲስት ውዝግብ ምክንያት ለመሆን በቅቷል። ዲዮቅልጥያክስ ቆይቶ ባወጣው ሌላ አዋጅ ደግሞ፤ ክርስቲያኖች ለአሕዛብ እማልክት መሥዋዕት እንዲያቀርቡ ሲታዘዙ፤ ይህንን የማይፈፅሙት ግን በሞት

አንዲቀጠ ተደንግጎ ነበር። ዩሲቢየስ ስለዚህ ጉዳይ ሲጽፍ እስር ቤቶች በቤተ ክርስቲያን መሪዎችና ምእመናን ከመጨናነቃቸው (ከመጣበባቸው) የተነሳ ሌሎች ወንጀለኞችን ማሳሪያ ቦታ እንደጠፋ ይናገራል። ክርስቲያኖች ይፈፀሙባቸው ከነበሩት ግፍች መካከል የንብረት መወረስ፣ መታሰር፣ መሰደድ ብሎም በስደፍ መገደል ወይም በአውሬ ተበልተው አንዲቆቱ መደረግን የሚጨምር ነበር። የተሻለ አድል ገጠማቸው የሚባሉት ደግሞ ወደመንግሥት ማእደናት እየተጋዙ ሞት እስከሚገለግላቸው ድረስ ያለማረፍ እንዲሰሩ ይደረግ ነበር። ይህ የስቃይ ዘመን በ305 ዓ.ም. ላይ ዲዮቅልጥያኖስ በፈቃዱ ሥልጣኑን ከስቀቀ በኋላ አየቀነሰ ሄደ።

ከላይ የምንመለከተ በዲሲየስ ዘመን መንግሥት፣ አንድ ግለሰብ ለጣኦታት መሥዋዕት ማቅረቡን የሚያረጋግጥ መረጃ እንዲሰጠው ያቀረበው ማመልከቻ ፎቶግራፍ ነው። ከግሪክ ሲተረጎም የሚለው፣ “ስኦራልስ ከተማ የመሥዋዕት አቅርቦት ተቆጣጣሪዎች በዚሁ ከተማ ነዋሪ የሆኑትና የተባሉት የቲዎድሮስና የፖንቶሚስ ልጅ፣ ከወንዱ ልጅ ከኦራሊየስ ዲዮስቦሪስና ከሴቷ ልጅ ከኦራሊያ ሌይ ጋር በመሆን በእናንተ ፊት ለአማልክቱ ተገቢውን መሥዋዕት ማቅረቢ የሚታወቅልኝ ስለሆነ፣ የምስክር ወረቀት እንዲሰጠኝ አመስክታለሁ። ንጉሠ ነገሥቱ ቁሳር ጋዮስ ሚሲዮስ ትራጀኒስ ዴሲኒስ በነገሠበት ዘገኘው ዓመት በፑኒ 20 ተፃፈ።”

ይህንን ክመሳሰሉት የሰደት ጊዜያት በኋላ ንጉሠ ነገሥት ጋሌሪየስ ሞቱ በተቃረበበት በ311 ዓ.ም. ክርስቲያኖች የመንግሥቱን ሰላም አስካላውኩ ድረስ ችግር እንዳይደርስባቸው የሚያዝ አዋጅ አወጣ። ለደቱ ግን በ313 ዓ.ም. ሊሲኒየስና ቆስጠንጢኖስ የሚላንን አዋጅ እስካወጡበት ድረስ ሙሉ በሙሉ አልቆመም ነበር። ይህ አዋጅ ለክርስትና ብቻ ሳይሆን ለሌሎች ሃይማኖቶችም ነጻነትን እስከ 381 ዓ.ም. ድረስ አስገኘ። ቆስጠንጢኖስ “እግዚአብሔርን ማምለክ” የአንድ ገዥ “የመጀመሪያና ዋና ጥንቃቄ” ሊሆን እንደሚገባ ያምን ስለነበር ለአንድ መንግሥት የሃይማኖት ነጻነትን ከመፍቀድ በስተቀር ሌላ አማራጭ ሊኖረው አይችልም ከሚለው መደምደሚያ ደርሶ ነበር። ምናልባትም ለዚህ ለቆስጠንጢኖስ የሃይማኖትን አስመቃወም ጤናማ አመለካከት ምክንያት የሆነው በራእይ ታይቶታል የሚባለው መስቀልና በተከታታይም በጠላቶቹ ላይ ያገኘው ድል ሳይሆን እንደሚይቀር ይነገራል። ቆስጠንጢኖስ በአስተሳሰቡ እርሱ ከነበረበት ጊዜ የቀደመ ሰው እንደነበር የማይካድ ነው። ምክንያቱም የሃይማኖት ነጻነት በዲሞክራሲያዊ መንግሥታት ውስጥ እንኳን የተፈቀደው በቅርብ ጊዜ በመሆኑ ነው። ከቆስጠንጢኖስ ዘመን መንግሥት ጀምሮ የክርስቲያኖች የአምልኮ መብት ከመጠበቁም ያላመኑትን ለክርስቶስ ለመማረክ የመስበክ ነጻነት አግኝተው ነበር።

ይህ የቤተ ክርስቲያንና የመንግሥት ግንኙነት በአሁንም ዘመን ቢሆን አንደኛ ማገርሸቱ (ማንሰራራቱ) አልቀረም። በብዙ አገሮች እንደሚታየው ክርስቲያኖች ሃይማኖታቸውን በሰላም መከታተል የሚችሉበት በሕግ በሚፈቀድላቸው መንገድ ብቻ ነው። ማናቸውንም አይነት ተቀናቃኝ ኃይል ለማስተናገድ በማይሾት መንግሥታት ዘንድ ግን አሁንም ቢሆን በክርስትያኖች ላይ የተሰያየ ተጽዕኖና ስቃይ እየደረሰባቸው ነው። ቤተ ክርስቲያን በተቀዳሚ ታሪኳ በጋጠማት ሰደት ያሳለፈችው ትግል ቤተ ክርስቲያንና መንግሥት ፈጽመው መለያየት አለባቸው የሚለውን ዘመናዊ ፅንሰ ሃሳብ ለማጠናከር ረድቷል። ሰዎች ከማሳበራዊ ፍላጎታቸው ጎን ለጎን የግል ፍላጎታቸውንም ለማሟላት በሚፈቀድበት አገር ብቻ የሃይማኖት ነጻነት ይኖራል።

III. የሰደት ውጤቶች

አጅግ መራራና ከባድ ሰደቶች በተካሄዱባቸው በእነኝ አስከፊ ዘመናት ውስጥ የክርስትና በፍጥነት መስፋፋት የሚያረጋግጥልን ነገር ቤኖር፣ ‘የሥማዕታት ደም የቤተ ክርስቲያን ዘር ነው’ የሚለውን አባባል ይሆናል። በሐዋርያት ዘመን ክርስትና ብዙ ጊዜ በከተማ የተወሰነ እንቅስቃሴ ነበር። ከትንሳኤ በኋላ በእየሩሳሌም የነበሩ አማኞች ቁጥር አምስት መቶ ያህል እንደነበር ጳውሎስ ገምቷል (1ኛ ቆሮንቶስ 15:6)። የፕሲኒ ደብዳቤ ደግሞ ከ2ኛው ክፍለ ዘመን ከመጀመሪያ በኋላ ክርስትና በትንሿ እስያ ግዛት ተጠናክሮ እንደነበረ ያመለክታል። በመጀመሪያው ክፍለ ዘመን ላይ ወንጌልን የማዳረስ ሥራ በተለይ በምስራቁ ክፍል ያተኮረ ሲሆን ወደ አዳዲስ ከተሞች በተዳረሰ ቁጥር ክርስትናን ይቀበሉ ዘንድ የመጀመሪያው እድል የሚሰጠው ለአይሁዶች ነበር። በ2ኛው ክፍለ ዘመን ግን ወንጌል በፍጥነት የተስፋፋው በመንግሥቱ ውስጥ በሚገኘው የግሪክ

ቋንቋ ተናጋሪ ጎብረተሰብ ዘንድ ነበር። በአስክንድርያ የነበረችው ቤተ ክርስቲያን የግብፅ ዋናዋ ቤተ ክርስቲያን ለመሆን ቢቃች። በ200 ዓ.ም. ላይ ክርስቲያኖችን በማንኛውም የሮም ግዛት ውስጥ ማግኘት ይቻል ነበር። በ3ኛው ክፍለ ዘመን የነበረው የቤተ ክርስቲያን ትኩረት ወንጌልን በመንግሥቱ ምዕራባዊ ክፍል ውስጥ ለሚኖሩ የላቲን ቋንቋ ተናጋሪዎች ማስፋፋት ሆነ። በሰሜን አፍሪቃ በካርታጎ ውስጥ የተቋቋመችው ቤተ ክርስቲያን ውስጥ የሃይማኖት ምሁራን ማእከል ጭምር በመሆን ያልተጠበቀ እድገት አሳየች። በ300 ዓ.ም. በመንግሥቱ ውስጥ ከሚኖረው ከ50-75 ሚሊዮን ከሚጠጋው ሕዝብ የክርስቲያኖች ብዛት በግምት ከ5-15% ደረሰ።

ይህ የስደት ዘመን በቤተ ክርስቲያን መፍትሄ የሚያሻቸው ውስጣዊ ችግሮችን ሳይፈጥር አላለፈም። በሰሜን አፍሪቃና በሮም የተነሱት ሁለት ጠንካራ ውዝግቦች ለዚህ አስረጃ ሊሆኑ ይችላሉ። ውዝግቦቹ የተፈጠሩት፡ አንደኛ በዴቪየስ የስደት ዘመን በኢሕዛብ መሠዊያዎች ላይ ምሥዋዕትን ስላቀርቡ አማንያን፤ ሁለተኛም በዲዮቅልጥያኖስ ስደት ጊዜ ደግሞ ቅዱሳት መጻሕፍት እንዲቃጠሉ ሰባስሥልጣኖች የሰጡ ሰዎች ወደ ቤተ ክርስቲያን ሊመለሱ የሚችሉበትን መፍትሄ በመሻት ላይ ነበር። አዳንዶች በቤተ ክርስቲያን ውስጥ ከምንም አይነት ጎብረት መገለል አለባቸው የሚል አቋም ሲይዙ ሌሎች ደግሞ ከተወሰነ የቅጣትና የፈተና ጊዜ በኋላ ልትቀበላቸው ይገባል የሚል እምነት ነበራቸው። በተለይም በዲዮቅልጥያኖስ ስደት ምክንያት የተነሳው የዳናቲስት ውዝግብ እስከቆሰጢንጢኖስ ዘመነ መንግሥት እንኳን መፍትሄ አላገኘም ነበር። (ምዕራፍ 8 ገፅ ተመልከት)

ይህ የዲዮቅልጥያኖስ ስደት ቤተ ክርስቲያንን ወደ አዲስ ኪዳን ካኖን (ቀኖና) ውዝግብ በተጨማሪ እንድትገባ አድርጓት ነበረ (ምዕራፍ 10 ገፅ ተመልከት)። እውነተኛ የሆነውን የክርስትያን አባቶችን መልአክት ወይም ደብዳቤ ይዞ መገኘት አንኳን ለሞት ቅጣት ቢያደርስም፤ አማኞች በቆራጥነት ስለ እውነት ለመሞት ዝግጁ ነበሩ። ከዚህም በመነሳት ካኖኒካል ተብለው የሚጠሩት ሥነ-ጽሑፍ የትኞቹ እንደሆኑ ለማረጋገጥ ተነሳስተው ነበር። ይህ ጉጉት የትኞቹ መጽሐፍት ካኖኒካል ናቸው የሚለውን ውሳኔ ለማፋጠን ጥሩ ሚና ተጫውቷል። የክርስትና እምነት መግለጫና መከላከያ ጽሑፎች ‘አፖሎጂቲክስ’ በተለይ መዘጋጀትም ለዚህ ጥያቄ መጠናከር ረድቷል።

የስደት ዘመናት ታሪካዊነት ሌላው ውጤቱ፡ የሁልጊዜ ችግር የሆነውን የቤተ ክርስቲያንና የመንግሥትን ግንኙነት ለመወሰን ባበረከተው የሚደነቅ አስተዋፅኦ ነው። ክርስትና የተከታዮቹን ፍጹም የሆነ ሞራላዊና መንፈሳዊ ታማኝነትን ይጠይቃል። በሌላም በኩል አንድ ክርስቲያን ከእግዚአብሔር የሚጠበቅበትን የሥነ-ምግባርና የመንፈሳዊ ግዴታ የሚፃረርበት እስካልሆነ ድረስ ለመንግሥት ታዛዥ የመሆን ግዴታ አለበት። በአሁኑ ጊዜ በእምነታቸው ምክንያት መከራን በሚያደርሱባቸው መንግሥታት ሥር የሚኖሩ ክርስቲያኖች የቀድሞይቱን ቤተ ክርስቲያን ስደት አርአያነት በማስታወስ ሊፅናኑ ይገባል። በቤተ ክርስቲያን ታሪክ ውስጥ ታዛዥነት “ስክርስቶስ ወይለ ለቁሳር” መቅደም አለበት የሚለው ጥያቄ ምን ጊዜም የሚከሰት ይሆናል።

አፈ ታሪክ ወይንስ እውነተኛ ትምህርት

በ2ኛውና በ3ኛው ክፍል ዘመን የነበሩ ክርስቲያኖች ከሁለት እቅጣጫ የተከፈተባቸውን ጦርነት ለመመከት እንደብልህ የጦር መሪ የመከላከያ ዘዴዎችን መንደፍ ነበረባቸው። ቤተ ክርስቲያን በእንደፊት በኩል ሊያጠፋት የተነሳውን የሮምን መንግሥት መቋቋም ሲኖርባት በሌላ በኩል ደግሞ በቤተ ክርስቲያን ውስጥ የእምነት ትምህርትን (ዶክትሪን) ንጽሕና ስመጠበቅ ተጨማሪ ትግል ማካሄድ ነበረባት። ወደ ክርስትና እምነት የመጡት ሰዎች ሁሉ እንድም ደኅንነት የሚገኘው በሥራ ነው የሚሉ እይታዊ መሠረት ያላቸው ወይም ከተማረው ከግሪክ ፍልስፍና እካባቢ የተገኙ ነበሩ። ከእነዚህ አማኞች አብዛኛዎቹ በቤተ ክርስቲያን ጥረት ትክክለኛውን መሥመር እስከሚይዙ ድረስ የበፊቱን አስተሳሰባቸውን ሙሉ በሙሉ የረሱ አልነበሩም። ሌሎች ደግሞ በሮማውያን ክፍተኛ ባለሥልጣናት ዘንድ ለክርስትና እምነት እክብሮት ለማስገኘት ሊሉ የምሁራንን እዝማሚያ የያዙ ነበሩ። በእነዚህ ዘመናት ውስጥ በሕጋዊነት ከመመገም ወይም በፍልስፍና ከመራቀቅ የተነሳ የክርስትናን ትምህርት ለማጣመም መሞከር በጣም የተለመደ ነበር። በእንዳንድ አጋጣሚዎች ደግሞ ለእምነታቸው ፍፁም ቀናተኛ የሆኑ የሃይማኖት መሪዎች ከቤተ ክርስቲያን ተጨባጭ ወይም የፈጠራ ችግሮች በመነሳት የሚያቀርቧቸው የመፍትሄ ሀሳቦች እጅግ እክራሪና ወደ ኑፋቂነት የሚያዘነበሉ ነበሩ። ሆኖም እንኳህ ሰዎች ብዙ ተከታዮች ለማፍራት በመቻላቸው፤ የኑፋቂ ትምህርታቸው መጀመሪያ መከፋፈልን ቀጥሎም መወገንን አለክተለ።

I. የሕግ አክራሪነት ኑፋቂ

ክርስትናን ለተቀበሉት አሕዛብ ደኅንነት፤ የእይታውን ሕግም ሆነ ሥነ-እምልኮ መከተል እንደማያስፈልግ የኢየሩሳሌሙ ጉባኤ ያሳለፈው ውሳኔ ለእንዴና ለመጨረሻ ጊዜ አልባት እንዳስገኘለት ተቆጥሮ ነበር። ከይሁዲነት ወደ ክርስትና የመጡት ሰዎች ግን የጥንቱን የእንድ አምላክ አምልኮቸውን በማስታወስ፤ ስለ ክርስቶስና ስለደኅንነት ያላቸውን እምነት በውርስ ከተላለፈላቸው ሕግ ጋር ማባረዝ ጀመሩ። በተለይ ደግሞ ከ132-135 ዓ.ም. በባር-ኮክባ መሪነት የተካሄደው የእይታዊያን አመፅ በሮም ወታደሮች ከተደመሰሰ በኋላ፤ የእንቅስቃሴው ርዝራዦች የነበሩት ‘ኢቦናይቶች’ በፍልስጥኤምና በእካባቢው ተበታትነው ይገኙ ነበር። እነዚህ ሰዎች የእግዚአብሔርን እንድነትና መላውን ዓለም መፍጠር አጠንክረው ያምኑ ነበር። በመሆኑም የእይታው ሕግ እግዚአብሔር ፈቃዱን የገለጠበት የመጨረሻው ሕግና በማንኛውም የሰው ልጅ ዘንድ ተፈጻሚነት ሊያገኝ እንደሚገባው እጥብቀው ይከራከሩ ነበር። በእነርሱ ዘንድ ኢየሱስ የዮሴፍ ልጅ እንደነበረ ሲታመን፤ በተጠመተ ጊዜ ግን መንፈስ ቅዱስ በእርሱ ላይ በመውረዱ ውሱን መስኮታዊነት እንደተቀበለ ነው። ስለዚህ ለማቲዎስ ወንጌል ትምህርት እክብሮት ሲኖራቸው የጳውሎስን ጽሑፎች ግን ይጠሉ ነበር። አሕዛብም ሆኑ እይታዊያን ክርስቲያኖች በሙሉ በሙሉ ሕግ የታሰሩ እንደሆኑና ከሙሴ ሕግና ከግርዘት ሥርዓት ውጪ ደኅንነት ሊገኝ እንደማይቻልም ያምኑ ነበር። ኢየሩሳሌም በ135 ዓ.ም. በሮማውያን ከተደመሰሰች በኋላ ብዙ ተጽዕኖ ለማሳደር ቢሳናቸውም፤ ህልውናቸውንና እምነታቸውን ለመዋጋት ቤተ ክርስቲያን ያላስለሰ ጥረት ማድረግ ነበረባት። በእግዚአብሔር ፊት የሚያጸድቀው በክርስቶስ ላይ ያለው እምነት ብቻ መሆኑን ለማሳመንም በተደጋጋሚ መታገል አስፈልጓት ነበር።

II. የፍልስፍና ኑፋቂዎች

በክርስትና እምነት መሠረታዊ ትምህርት ንጽሕና ላይ የበለጠ አደጋ ያንዣበበው የግሪኮች ፍልስፍና ነበር። ከእይታዊ ይልቅ በብዛት ወደ ክርስትና የመጡት አሕዛብ ነበሩ። ከእነዚህም መካከል ይገኙ የነበሩት

ብዙ ፈላስፎች ክርስትናን ከፍልስፍና ጋር ለማያያዝ ወይም የክርስትናን ካባ ለአሕዛብ ፍልስፍና ለመደረብ የሚጥሩ ነበሩ።

ሀ. ግኖስቲሲዝም

ስክሮስቲና ተፈታታኝ ከሆኑት የፍልስፍና ትምህርቶች እንዲሁ እደገኛ የነበረው ግኖስቲሲዝም በ150 ዓ.ም. እጅግ ከፍተኛ ወደ ሆነው የእድገት ደረጃ ደርሶ ነበረ። የተመሠረተበት ጊዜ በመጀመሪያዎቹ የአዲስ ኪዳን ጊዜያት ሲሆን ጳውሎስ ወደ ቆላስይስ ሰዎች በጻፈው መልዕክቱ የግኖስቲሲዝምን ፅንሰ መሠረት በመረዳት የተቃወመበትን ትምህርት እንመለከታለን። የክርስትና ባህላዊ ታሪክ የግኖስቲሲዝምን እጅግመር ጴጥሮስ እጥብቆ የገሠጸው ከስምያን ማገስ ጋር ያያይዘዋል።

ግኖስቲሲዝም የተነሣው ሰው ከተፈጥሮ ባሕርያቱና ፍላጎቱ የፈጠረው ስለ ከፋት መሠረታዊ መግለጫ ነው። ግኖስቲኮች ቁስ አካል ከክፋት ጋር እንድንደሆነ እድርገው ሲመለከቱ፤ እግዚአብሔር ግን ከክፋት ጋር ምንም ግንኙነት የሰውም ይላሉ። በመሆኑም ሰው በመንፈሳዊ ጎኑ ወደ እግዚአብሔር መቅረብ እንደሚችል ፍልስፍናው ከመግለጡም፤ ስለሰው እፈጣጠር በአሳማኝ ትንታኔ (ሎጂክ ወይም ሥነ-ምርመራ) የተደገፈ ዘገባ ለማቅረብ ይሞክራል። ለዚህም የተጠቀመው የክርስትና እምነትን ከግሪክ ፍልስፍና ጋር በማዋሐድ ነበረ። ግኖስቲኮች በ1ኛ ቆሮንቶስ ሁለት ምዕራፎች ውስጥ እንደ ግሪካዊያን ሁሉ እግዚአብሔር ከሰዎች ጋር ስለሚኖረው ግንኙነትና መንገድ ለመረዳት በሰው ጥበብ መጠቀምን እንጂ፤ ከማያምኑበትና ብሎም ከጎፍረት ከሚቆጥሩት የክርስቶስ በመስቀል ላይ ተቸንክሮ መሞት ጋር ሊያዛምዱት አይችሉም ነበረ። ይህ የግኖስቲኮች አስተሳሰብ ግቡን ቢመታ ኖሮ፤ ክርስትና ከጥንቱ ዓለም የፍልስፍና ሃይማኖቶች እንዲሁ ሆኖ ይታር ነበር።

ስለ ግብፅና ስለ ሶርያ ግኖስቲሲዝም መሠረታዊ ትምህርት በላይኛው ግብፅ በሚገኘው በናግ ሃማዲ ስፍራ በ1946 የተገኘውና 1000 ገጾች የያዘው ጥንታዊ መዝገብ እንዳንድ ሀሳቦች ይሰጠናል። ከትምህርቱ ዋና ክፍሎች አንዱ የዱወሊዝም ፍልስፍና ቅርንጫፍ ነው። በዚህ ትምህርት ግኖስቲኮች በቁሳዊው ዓለምና በመንፈሳዊው ዓለም መካከል ግልጽ የሆነ ልዩነት ያበጁሉ። ምክንያቱም ለእነርሱ ቁስ አካል ምን ጊዜም ከፋትን የሚወክል ሲሆን መንፈስ ደግሞ ከጥሩ ጋር የተያያዘ በመሆኑ ነው። ስለዚህ የትምህርታቸው መደምደሚያ እግዚአብሔር የዚህ ቁሳዊ ዓለም ፈጣሪ ስመሆን ፈጽሞ አይችልም የሚል ነው።

እንደ ግኖስቲኮች እባባል በእግዚአብሔርና በቁሳዊው ዓለም መካከል ያለውን ርቀት ድልድይ ሆኖ የሚያገናኘው በእግዚአብሔር ሥልጣን ሥር ከሚገኙት ንኡስ አማልክት (ዴሚሮጅ) እንዲሁ ሲሆን፤ በባሕርይውም ከመንፈሳዊነት ይልቅ ወደ ቁስ እካላዊ የሚያደላ ነው። ከነዚህ ሰራጂ ከሆኑ እካላት ውስጥ አንዱ በመንፈሳዊነት፤ ባገኘው የመፍጠር ችሎታ በመጠቀም ከቁሳዊ አካሉ ውስጥ የተበፈለችውንና በከፋት የተሞላችውን ዓለም ለመፍጠር እንደበቃም ይናገራሉ። ግኖስቲኮች ይህንን ንኡስ ለምላክ 'ዴሚሮጅ' ከልባቸው ከሚጠሉት ከብሉይ ኪዳን እግዚአብሔር እምላክ ጋር እንድንደርጉታል። ለሰ ክርስቶስ ማገነት ለመግለጥ ደግሞ ዶሲቲዝም የሚባል መሠረታዊ ትምህርት በሥራ ላይ እውስውት ነበር። ከመጽሐፍ ቅዱስ ትምህርት ተቃራኒ በሆነ መልኩ፤ ክርስቶስ የሰው ስጋ ለመልበስ አይችልም ብለው ያስተምሩ ነበር። ምክንያቱም በእነርሱ እምነት የሰው ስጋዊ አካል ቁሳዊ አንደመሆኑ ከክፋት ጋር አንድ ነውና፤ ንጹሕ የሆነው መንፈሳዊ ክርስቶስ በዚህ አካል ውስጥ መኖር አይችልም ባዮች ናቸው። ከዚህ ይልቅ፤ ኢየሱስ ቁሳዊ አካል ያለው የሚመስል ምትህት ነው ማለትን (ዶሲቲዝም)፤ ወይም ክርስቶስ ሰው በሆነው በኢየሱስ አካል ላይ የወረደው ኢየሱስ በዮርዳኖስ በተጠመቀበት ጊዜ ሆኖ፤ የቆየውም እለክ መስቀል መከራው ጅማሬ ድረስ ለእጭር ጊዜ ነበር ማለትን ይመርጣሉ። ከዚህም በማያያዝ ከዚያም ክርስቶስ ሰው የሆነውን ኢየሱስን በመስተል ላይ እንዲሞት ተስደቶት መሄዱን ይገልጡና በመጨረሻም፤ የክርስቶስ ተልዕኮ ዓላማ ሰው በልዩ እውቀቱ (ግኖሲስ)ና በምሁራዊ አስተሳሰቡ በመጠቀም እራሱን የሚያድንበትን መንገድ ለማስተማር እንደሆነ ይናገራሉ።

ስለዚህ እንደ ግኖስቲኮች ትምህርት ለሰው ነፍስ ወይም መንፈሳዊ ክፍል የተከለሰው ደኅንነት በመጀመሪያ በእምነት መገኘት ቢችልም፤ ክርስቶስ ለምርጥቹ የሚሰጠው ልዩ እውቀት (ግኖሲስ) ግን ለነፍስ ደኅንነት አስተማማኝና ጠቃሚ ነው ይላሉ። ስጋዊው አካል ግን ቁሳዊ እንደመሆኑ፤ ጥብቅ በሆነ ሥነ-ምግባራዊ

ቁጥጥር ሥር ከዋሽ ምናልባት ለደኅንነት የሚያበቃ ሲሆን፤ አስበሰዚያም በዓለማዊ ኑሮ እንደተጨማለቀ ትቢያ ሆኖ ይቀራል። ይህ ልዩ እውቀት የተዋሃዳቸው ግኖስቲከኞች፤ ማለትም ለመንፈሳዊ ሕይወት ራሳቸውን ያስገዙና ረቂቅ ጥበቦች የሚገለጡላቸው ሰዎች ብቻ ወደ መንግሥተ ሰማያት ይገባሉ። ቁሳዊ የሆኑ ሰዎች የመንግሥተ ሰማያትን ደስታ ጨርሶ አይካፈሉም። በግኖስቲከኞች አስተሳሰብ ቁሳዊ ለዘላለም ጥፋት ይጠፋሉ። እንደዚሁም የአካል ትንሣኤ አያምኑም።

በግኖስቲከኞች አስተሳሰብ ወይን ጠጅና እንጀራ ዓለማዊ የሆኑ ነገሮች ስለሆኑ ከክፋት ጋር የተያያዙ በመሆናቸው እንደ ቁርባን ሥነ-ሥርዓት ሆነው አይከበሩም ነበር። ግኖስቲከኞች ሁሉ የሚለማሙበትን ይህን መሠረተ ሀሳብ ምናልባት በተለያዩ መልክ ተገልጦ ቢያጋጥሙን እንኳን ራሳቸውን የቻሉ የግኖስቲክ ቡድኖች እንዳሉ አድርገን መውሰድ አይገባንም። ኤሬኔዎስ ኑፋቂዎችን በመቃውም የጻፋቸውን የመጀመሪያ ጥቂት መጽሐፎች ብናይ እንኳን የየክፍሎቹ አገላለጥ ምን ያህል እንደሚለያይ ለመገንዘብ ያስችለናል። በዚህም ምክንያት ሳቲሪክስ የሶሪያውን ባሲሊደስ ደግሞ የግብፁን የግኖስቲሲዝም ትምህርት ቤት ይመሩ ነበር። ይሁን እንጂ ክንኝህ መካከል ታዋቂነት የነበረው የማርኪዩንና የተከታዮቹ የግኖስቲከም ክፍል ነበር።

ማርኪዩን የተወለደበትን ጳጉሙን ትቶ በ140 ዓ.ም. አካባቢ ወደ ሮም ሄደና በሮም ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ተሰሚነት ያለው ሰው ሆነ። ይሁዲነት የተሳሳተ ሃይማኖት ነው ብሎ አጥብቆ ያምን ስለነበረ፤ የአይሁዶችን ቅዱሳት መጻሕፍትና በዚያ ውስጥ የተገለጠውን አምላካቸውን እግዚአብሔር ጠላ። ማርኪዩን ከሉቃስ ወንጌልና ከጳውሎስ መልእክቶች አስሩን በማውጣትና በማሳጠር አንድ የራሱ የሆነ የመጽሐፍ ቅዱስ ጽሑፍ (ካኖን) አዘጋጀ። ምንም እንኳን ሀብታም እንደመሆኑ የሮምን ቤተ ክርስቲያን በገንዘብ የሚረዳ ይሁን እንጂ፤ ይህንን የተሳሳተ መሥመር በመከተሉ ከቤተ ክርስቲያን ተወገደ። እርሱ ግን የራሱን ቤተ ክርስቲያን መሠረተ። ADD የግኖስቲከኞች ዱዌሊዝም (በሁለት አምላክና ሁለት የተለያዩ መሠረታዊ ደንቦች ያላቸው የሚያምኑ) አጥብቀው የያዙ በመሆናቸው የብሉይ ኪዳንን አምላክ ክደው፤ በክርስቶስ የተገለጠውን የፍቅር አምላክ ብቻ ተቀበሉ። እንዲሁም የማርኪዩን መጽሐፍ ቅዱስ ጽሑፍ (ካኖን) ተቀበሉ። የግኖስቲሲዝምን ትምህርት ከመጽሐፍ ቅዱስ እንፃር ሲታይ በውዥንብር የተሞላ በመሆኑ፤ ቤተ ክርስቲያን ይህንን አጥብቃ ለመዋጋት የወሰደችው አርምጃ ትክክልና ጥበብ የተሞላበት ነበር። ይህ ትምህርት ሁለት አምላክ እንዳለ የሚያመለክት ሲሆን አንዱ የዓለም ፈጣሪ የሆነው የብሉይ ኪዳን ክፉ አምላክና ሌላው ደግሞ መልካምና ተቤዢው አምላክ ናቸው። ይህም ቤተ ክርስቲያንን ፀረ አይሁዳዊያን የሆነ አቋም እንድትከተል የሚገፋፋ ነበር። በተለይም ግኖስቲሲዝም፤ የሐንሰ የእግዚአብሔርን ክብር ሲገልጥልን በመካከላችን አደረ ብሎ የመስከረበትን ክርስቶስ ሰው መሆኑን፤ ለሰው ልጆች ብሎ የመስዋዕትነት ሞት መሞቱንና፤ ከሞት መነሳቱን ይክዳል። በመሆኑም ጳውሎስ ለቆላስይስ ቤተ ክርስቲያን በጻፈው መልእክት ውስጥ (ቆላስይስ 1፡19፤ 2፡9) በክርስቶስ ውስጥ ያለውን የእግዚአብሔርን ሙላት መናገሩ የሚያስደንቅን አይሆንም። ግኖስቲሲዝም በመንግሥተ ሰማያት ከእግዚአብሔር ጋር በመኖር ደስታን ሊያገኙ የሚችሉ ጠቢባን መሳፍንት ብቻ ናቸው። በማለት መንፈሳዊ ትዕቢትን ይጋብዛል። የሰው አካል ወደፊት በትንሳኤ ይነሳል የሚል አምነት ጨርሶ የለውም። በዚህ አንፃር ለሰው አካል ከዚህ ሕይወት በስተቀር ለወደፊት ምንም ስፍራ እንደሌለው ከሚናገረው ከግሪክ ጥንታዊ አምልኮና ፍልስፍና ጋር ተመሳሳይነት አለው። ግኖስቲከኞች በዓለማዊ ሕይወት ላለመደለል፤ እራስን በመካድ ያሳዩት አርአያነት (አሲቲኢዝም) በመካከለኛው ዘመን ለተነሳው የምንኩስና (ሞኖስቲከም) እንቅስቃሴ የበኩሉን አስተዋፅኦ አበርክቷል።

የሚገርመው ግን ግኖስቲሲዝም ባለማወቅም ቢሆን ለቤተ ክርስቲያን እድገት ጭምር የተጫወተው ሚና መኖሩ ነው። ማርኪዩን ለአዲስ ኪዳን ቅዱሳት መጻሕፍት የራሱን ካኖን በመሠረተ ጊዜ፤ ቤተ ክርስቲያን በበኩሏም እራሷን ለመከላከል ትችል ዘንድ የትኞቹ መጽሐፍት ካኖኒካል (የቅዱሳት መጻሕፍት መመዘኛ የሚያሟሉና መካተት ያበቃቸው) መሆናቸውን ለመለየትና ለትምህርትም ሆነ ለሕይወት መመሪያ የሚያስፈልጉትን በተለይ ለማወቅ እንድትችል ረድቶዋታል። እነሆም በዚህ የተነሣ እውነተኛነትን (ኦርቶዶክሲን) ለመመዘን አጭር የእምነት መግለጫን የማዘጋጀት ሥራ ተፋጠነ። ታማኝ የሆኑ ምእመናን በኑፋቂ ትምህርት ላለመለከፍ በጳጳሳቱ አመራር ዙሪያ በመለባለባቸው የጳጳሳት ሥልጣን መጠናከር እንዲ ምክንያት ሆነ። ይህም በተራው ኋላ ለተነሳው የሮም ጳጳስ የበላይነት መንገድ ከፈተ። የግኖስቲከኞችን ሀሳብ

ለመዋጋት እንደ ፓሌመሲሰቶች፡ (ትክክለኛውን አምነት እንዲከተሉ የሚያደርጉ) ተርፋሊያን፡ ኤሬኒዎስና ሂፓሊተስ ያሉ ድንቅ የሥነ-ጽሑፍ ተከራካሪዎችን ቤተ ክርስቲያን ማፍራት መቻሏም በዚሁ የተነሳ ነው። የግኖስቲሲዝም ትምህርትና የማኒኪያን ዱወሊዝም በመጠኑም ቢሆን በገኛው ክፍለ ዘመን በተነሱት በዳውሉሳውያን ትምህርቶችና በ11ኛው ክፍለ ዘመን በተነሱት የቡጋሪያ በገሚልና ጳላም በደቡብ ፈረንሳይ በተነሱት በአልበጆንሲዝ መሠረታዊ ትምህርቶች ላይ ሲደግግም ታይተዋል።

ለ. ማኒኪያኒዝም

ከግኖስቲሲዝም ጋር በመጠኑ ተመሳሳይነት ያለው ይህ ማኒኪያኒዝም የተባለው ፍልስፍና የተጀመረው ማኒ ወይም ማኒኪየስ (216-277 ዓ.ም) በተባለ የሚሶፖታሚያ ሰው ሲሆን ትምህርቱን ያስፋፋው በ3ኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ ላይ ነበር። ማኒ የክርስትናን አምነት ከቦርአስተሪያኒዝምና ከሌሎች የምስራቅ ሃይማኖቶችን ህሳብ በማጣመር እጅግ የጠለቀና በዱወሊስቲክ መንገድ የሚያስኬድ ፍልስፍናን አዳበረ። ማኒ በሁለት ተቃራኒና ምንጊዜም ሊታረቁ በማይችሉ መመሪያዎች የሚያምን ሰው ነበር። ማኒ የጥንታዊው ሰው የተፈጠረው ‘የብርሃን መንግሥት ገዥ’ ከነበረው አምላክ በስሪፀ ሌላ ከፍተኛ ፍጡር በተራው በመሰረፅ ሂደት ነው የሚል አምነት ነበረው። በመቀጠልም የብርሃንን ንጉሥ የሚቃወም የጨለማ ንጉሥ እንደነበረ ይገልጻል። ይህ የጨለማ ንጉሥ የጥንቱን ሰው ለማታለል ስለቻለ ሰው ብርሃንና ጨለማን በጋራ ያቀፈ ፍጡር ለመሆን እንደበቃ ያስረዳል። ሰውም በነፍሱ በኩል ከብርሃን መንግሥት ጋር የሚገናኝ ሲሆን ቁሳዊ አካሉ ግን ከጨለማው መንግሥት ቀንበር ሥር እንዲወድቅ ያደርገዋል። በመሆኑም ሰው ደኅንነትን ለማግኘት የሚችለው በነፍሱ ውስጥ ያለው ብርሃን በቁሳዊ አካሉ ምክንያት የከበበውን የባርነት ጨለማ የመደምሰስ ብቃት ሲኖረው ነው። ብቃቱም የሚገኘው አራሱን የብርሃናትም ብርሃናትን ከሆነው ከክርስቶስ ጋር በመገናኘት ብቻ ይሆናል። ይህ አድል በብዛት የሚገጥማቸው የተመረጡትና ፍጹማን የሆኑት ሰዎች ሆነው፤ የመሪነቱንም ሚና የሚጫወቱት ነፃነት ይሆናሉ። አነርሱም እጅግ ጥብቅ ሲሆኑ ሃይማኖታዊ (ባህታዊ) ሥነ-ሥርዓት ሕይወታቸውን ማስገዛትና ለብርሃኑ መገለጥ አስፈላጊ የሆኑ እንዳንድ ተጨማሪ ምግባሮችን መፈፀም ይኖርባቸዋል። ለእነዚህም ምርጦች ለቅድስና አስፈላጊ የሆኑትን አርዳታዎች የሚያቀርቡና የነርሱንም ምክር የሚቀበሉ የፀጋ ተካፋዮቻቸው ስለሚሆኑ፤ ደኅንነትንም ለማግኘት አድላቸው የሰፋ ይሆናል ሲል ማኒ አስተምሯል።

ማኒ ለሃይማኖታዊ ሥነ-ምግባራት መጠበቅ የደነገጋቸው መመሪያዎች እጅግ የከበዱ ከመሆናቸውም፤ የፍትወተ ስጋ ስሜትን እንደ ክፉ በመቁጠር በደንግላዊነት መኖርን ከፍተኛ ትኩረት ሰጥቶት ነበር። ከዚህም ሌላ ለቤተ ክርስቲያን አገልግሎት የተለዩ የካህናት ክፍል መኖር ከሌሎቹ መሃይምናን አማንያን ይልቅ በቅድሚያ ማስፈለጉን ማኒኪያኒዝም አስረግጦ በመግለጡ በካህናትና በተራ አገልጋዮች መካከል ልዩነት እንዲፈጠር መንገድ ከፍቷል።

ማኒ በፋርስ ውስጥ ከሞተ በኋላም ቢሆን ማኒኪያኒዝም ተቀባይነቱን ሳያጣ ቆይቷል። እንደ አውግስጢኖስ ያለ ከፍተኛ ተመራማሪ እንኳን አውነተን ለመፈለግ ካሳለፋቸው ረጅም ዘመናት፤ 12 ዓመታት ያህሉን ያጠፋው የማኒኪያኒዝም ደቀ መዝሙር በመሆን ነበር። አውግስጢኖስ የክርስትናን እምነት ከተቀበለ በኋላ ግን ይህንን ትምህርት ለመዋጋት ባለ ኃይሉ ሁሉ ተጠቅሟል። ስለሆነም “ጸረ-ማኒኪያኖች” የተባለ መጽሐፍ ጻፈ።

ሐ. ኒዮፕሌተኒዝም

ማንኛውም መጠነኛ አውቀት ያለው ሰው ሚስቲሲዝምን የሚያያይዘው በመካከለኛው ዘመን ከነበረው የሚስቲዝም ጋር ነው። በታሪክ ውስጥ የታየው አውነታ ግን የሚስቲሲዝም ዝንባሌ ምንጊዜም ከቤተ ክርስቲያን አለመለየቱን ያስረዳናል።

ሚስቲሲዝም ሦስት የተለያዩ የፍልስፍና ገፅታዎች የነበሩት እንቅስቃሴ ነበር ማለት ይቻላል። የመጀመሪያው ሰው እግዚአብሔርን ለማወቅ እንዴት ቻለ? በሚል ፍሬ አሳብ ላይ የሚያተኩርና የኤፒስቲሞሎጂካል ሚስቲሲዝም በመባል የሚታወቀው ነው። በዚህ አይነቱ ሚስቲሲዝም የሚያምኑ ሰዎች ስለ

አግዚአብሔር የምናውቀው ነገር በሙሉ በቀጥታ ከአግዚአብሔር ዘንድ በመንፈሳዊ መገለጥ ወይም ያስ ጥናትና ያለምንም ማመዛዘን በቅፅበት በሚሰጥ የመረዳት ኃይል ነው ይላሉ። እንደነዚህ ሰዎች አባባል የሰው አእምሮም ሆነ መጽሐፍ ቅዱስ ለውስጣዊው ብርሃን ጥገኞች ናቸው። አብዛኛዎቹ የመካከለኛውና የ17ኛ ክፍለ ዘመን የሮማ ካቶሊክ ክዋይቲስቶችና ክዊያኮሮች የተባሉት የዚህ አመለካከት ደጋፊዎች ነበሩ። ሁለተኛው አይነት ሜታፈዚካል ሚስቲሲዝም የሚባለው ሲሆን የሰው መንፈሳዊ ተፈጥሮው አልፎ አልፎ በሚደረጉ በአንዳንድ ልምምዶች በመለኮታዊው ኃይል ይዋጣል የሚል ትምህርት የሚያራምድ ነው። ሰው በሞተ ጊዜ መንፈሳዊ ተፈጥሮው ከሌላው ሰብአዊ ህልውና ይለይና የአምላክ አንዱ ክፍል ይሆናል። በመካከለኛው ዘመን ከተነሱትና ከሚስቲሲዝም ትምህርት አጅግ መጥቀው ከሄዱት መካከል ኒዮፕሌተኒስቶችና ቡድሂስቶች በዓይነተኛ ምሳሌነት የሚጠቀሱ ናቸው። በተቃራኒው፤ መጽሐፍ ቅዱስ የሚያተኩርበት ሚስቲሲዝም ግን፣ መንፈሳዊና ሥነ-ምግባራዊ ሚስቲሲዝም ስለሆነ፣ አንድ ሰው ከአግዚአብሔር ጋር በክርስቶስ በኩልና በመንፈስ ቅዱስ ማደሪያነት ለሚለማመደው ግንኙነት አስፈላጊ በሆኑት መንፈሳዊና ሥነ-ምግባራዊ ዝግጅቶች ላይ ነው።

የኒዮፕሌተኒዝም ፍልስፍና ጥሩ ማሰረጃ የሚሆነው ‘አንታላጂካል ሚስቲሲዝም’ ነው። ይህ ፍልስፍና የተጀመረው በአስክንድርያ ከተማ ከክርስቲያን ቤተሰብ በተወሰደውና ብሩህ አእምሮ በነበረው አሞኒየስ ሳካስ (174-242 ዓ.ም.) በተባለው ሰው ነበር። የቤተ ክርስቲያን አባት የሆነው አሬገንና ፕሎቲኒስ የተባለው ሰው በዚሁ በሳካስ ሥር ሆነው ትምህርታቸውን የተከታተሉ ነበሩ። ከዚያም ፕሎቲኒስ (205-270 ዓ.ም.) ዋናው የዚህ ትምህርት መሪ በመሆን በ3ኛው ክፍለ ዘመን መጨረሻ ሩብ ዓመታት ላይ በሮም ትምህርት ቤት ከፍቶ ያስተምር ጀመር። ፕሎቲኒስ የኒዮፕሌተኒዝምን የጽሑፍ ሥራዎች ሲሰበሰብ፣ ፓርፎሪ (232-305 ዓ.ም.) ደግሞ በፕሎቲኒስን የተሰበሰቡትን ጽሑፎች ኢኒአድስ በሚል ርዕስ ስር በመጻፍ ለዛሬው ትውልድ ለማስተላለፍ በቅቷል። የሚያስተምረውም ከዱዋሊዝም ፍልስፍና ይልቅ ሜታፈዚካል ሞኒዝምን በመደገፍ ነው።

አንደ ኒዮፕሌተኒስቶች አምነት ሁሉም ነገር የመነጨው ፍጹማዊና ከሁሉም በላይ ከሆነ ከአንድ የኃይል ምንጭ ሲሆን፣ ፍጥረታትም የተገኙት በመትረፍረፍ ሂደት ውስጥ እንደሆነ ነው። ሰውም ከዚህ ከተትረፈረፈ ኃይል በመሰረፅ ማሰብ የሚችል፣ አካልና ነፍስ ያለው ፍጡር ለመሆን በቃ ይላሉ። የፍጥረታት ቤት የሆነችው ዓለም መጨረሻዋ ወደመጣችበት ወደመለኮት ህልውና መጠቃለል ይሆናል። ፍልስፍናም በዚህ ተጠቃሎ የመጥ ሂደት ውስጥ ትልቅ ሚናን ይጫወታል። ምክንያቱም አንድ ሰው ይህን ሂደት አሳማኝና ተፈጥሮአዊ አስተዋይነት በሆነ መንገድና በረቂቅ ሁኔታ ለመረዳት በሚጥርበት ጊዜ ውስጥ አግዚአብሔርን እንዲያውቅና የሁሉ ነገር ምንጭና ጀማሪ መሆኑን እንዲረዳ ስለሚያግዘው ነው። በመሆኑም ሰው በዚች ምድር ላይ ሊያገኘው የሚችለው ከፍተኛው ልምምድ ደስታ ወይም ፍንደቃ ብቻ እንደሚሆን ኒዮፕሌተኒስቶች ያስተምራሉ። ይህ ህሳብ በአውግስጢኖስም ላይ ተፅዕኖ አሳድሮ ነበር።

አፓስቲት (ከሃዲ) በመባል የሚታወቀው ንጉሠ ነገሥት ጁሊያን ይህንን የክርስትናን ተቃዋሚ ትምህርት ከመተበሉም (361-363 ዓ.ም) በሥልጣን ላይ እስከቆየበት አጭር ጊዜ ድረስ የመንግሥቱ ሃይማኖት ሊያደርገው ሞክሮ ነበር። አውግስጢኖስም አውነትን ለማግኘት ራሱ በምርምር ላይ በነበረበት ጥቂት ጊዜ ውስጥ ተቀብሎት ነበር። ይህ እንቅስቃሴ በክርስትና ውስጥ ሚስቲሲዝም እንዲነሳ ምክንያት ከመሆኑም የክርስትናን ሥነ-ምግባራዊ መንፈሳዊ መመዘኛዎች ለመጠበቅ ፈቃደኛ ባልነበሩ አሕዛብ ዘንድ እንደ ጥሩ አማራጭ ተቆጥሮ ነበር። ፍልስፍናው እስከ 6ኛው ክፍለ ዘመን ከቆየ በኋላ መጨረሻ ላይ እንደም ተከታይ በማጣቱ ጠፍቷል።

III. የሥነ-መለኮት ትምህርት ስህተቶች

አንዳንድ አመለካከቶችን፣ የክርስትና አምነትን በተሳሳተ መንገድ ከመረዳት እንደመነጨ ወይም ለአንድ ነገር ከሚገባ በላይ ትኩረት ከመሰጠት የተነሳ እንደተፈጠሩ አድርጎ መውሰድ ይቻላል። ሆኖም ግን በክርስትና ላይ ያደረሱት ጉዳት በቀላሉ የሚታይ አልነበረም። ወንጌልን በማስፋፋት ሥራ ላይ ሲውል ይገባው የነበረው የክርስቲያኖች ኃይልና አውቀት እነዚህን ትምህርቶች በመዋጋት ተግባር ላይ ጦሏል። በምሳሌነት ሊቀርቡ ከሚችሉ ከነዚህ አይነቶቹ የተሳሳቱ አመለካከቶች ሁለቱ ሞንታኒዝምና ሞናርኪያኒዝም ናቸው።

ሀ. ሞንታኒዝም

ሞንታኒዝም በሞንታኑስ እማካይነት ከ155 ዓ.ም. በኋላ በፍርግያ ግዛት የተጀመረ እንቅስቃሴ ሲሆን ዓላማውም በቤተ ክርስቲያን ውስጥ የተንስራፋውን ፎርማሊዝም ለማስቀረትና፣ በመንፈስ ቅዱስ ከመመራት ይልቅ በሰው እመራር ላይ የመተማመንን ስህተት ለማስወገድ ነበር። ሞንታኑስ በቅድሚያ የወሰደው እርምጃ በእጥቢያ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ከጊዜ ወደ ጊዜ እያደገ የሄደውን የጳጳሱን የበላይነት መቃወም ነበረ። ይህም ፎርማሊዝምና ሰብአዊ አደረጃጀትን ለመዋጋት ያደረገው ጥረት ስለዳግም ምፃትና ስለ መንፈስ ቅዱስ ይታመንበት የነበረውን ትምህርት እንዲረጋገጥ አደረገ። በእንደዚህ አይነት እንቅስቃሴ ውስጥ እዘውትሮ እንደሚከሰተውም፣ ይህ ሞንታኑስ ከፀረ ቤተ ክርስቲያን ጎራ ለመደባለቅና ቅዱሳት መጻሕፍትን ተገቢ ባልሆነ መንገድ የመተርጎም ሥራውን አዳበረ።

በመንፈስ ቅዱስ እነቃቂነት በመመራት የቀድሞዎቹ ሐዋሪያት ያስተማሩና የጻፉ ቢሆንም፣ ከእንግዲህ ግን መንፈስ ቅዱስ በቅፅበታዊም ሆነ ተከታታይነት ባለው መልኩ ትምህርትን የሚገልፀው ለርሱ ብቻ እንደሚሆንና እንደሐዋሪያው ጳውሎስም ሊከተሉት እንደሚገባ ሞንታኑስ በቅድሚያ ገለጠ። ከዚህም በመነሳት ስለ ሰው ፍጥረት ዓላማና ስለ እድሉም መጨረሻ አስተያየቶቹን በመስለው ይሰነዝር ጀመር። ከዋናዎቹ የሞንታኑስ ትምህርቶች እንዲሁ ሰማያዊ የሆነው የክርስቶስ መንግሥት በፍርግያ ውስጥ በሚገኘው በፔጥሮስ ከተማ በቅርቡ እንደሚመሠረትና በዚያ መንግሥት ውስጥ የተቀዳሚነት ስፍራ እንደሚኖረው የሚገልጽ ነበረ። ለዚህም እለት ብቁ ሆነው ለመገኘት እርሱና ተከታዮቹ እጅግ ጥብቅ በሆነ ሃይማኖታዊ ሥነ-ምግባር ሥር መተዳደር ጀመሩ። ለምሳሌ አንድ ሰው የትዳር ኃይኛው ብትሞትበት አንደገና ለማግባት አይፈቀድለትም ነበር። ተከታዮቹ በዙውን ጊዜያቸውን በጸምና በጸሎት ከማሳለፋቸውም ከደረቅ ምግብ ሌላ አይፈቀድላቸውም ነበር።

ቤተ ክርስቲያን ይህንን አፈንጋጭ ትምህርትና ሥርዓት እወገዝች። በ381 ዓ.ም. በቂስጥንጥንያ ከተማ የተደረገው ጉባኤም ሞንታኒስቶች (የሞንታኑስ ተከታዮች) እንደ እረመኔ መቆጠር ይገባቸዋል ሲል ወሰነ። የሚገርመው ግን ከቤተ ክርስቲያን ታላላቅ አባቶች እንዲሁ የሆነው ተርቱሊያንም በዚህ ቡድን ትምህርት ተማርኮ ሞንታኒስት ስመሆን መብቃቱ ነው። ይህ እንቅስቃሴ በተለይ በካርታጎና በምስራቅ አገሮች ተጠናክሮ ነበር። በእግዚአብሔር መንፈስ ላይ መደገፍ በተዳከመበትና የቤተ ክርስቲያን አደረጃጀት ከተፈላገው በላይ በተጠናከረበት ጊዜ በቤተ ክርስቲያን ላይ ያስማደረገ ከተሰነዘሩት ተቃውሞዎች እንዲሁ ሞንታኒዝም ነበር። ይህም እንቅስቃሴ ቤተ ክርስቲያንን የሚያስታውሳት ወይም የሚያስጠነቅቃት ነገር ቢኖር የቤተ ክርስቲያን አደረጃጀቷና ትምህርቷ ለሰው ልጅ ስሜታዊ ፍላጎት ጭምር እርካታ ሊያስገኝ የሚችልና የሰው ከእግዚአብሔር ጋር ሊያደርገው ከሚጓጓዙት መንፈሳዊ ግንኙነት ያልራቀ እንዲሆን መጠንቀቅ እንዳለበት ነው።

ለ. ሞናርኪያኒዝም

ሞንታኑስ በመንፈስ ቅዱስ ገላጭነት ለሚገኘው ትምህርትና መነቃቃት ከሚገባ በላይ የሆነ ቅናት የነበረው ያህል፣ ‘ሞናርክስቶች’ ደግሞ እግዚአብሔርን በሶስት የተሰያየ አካላዊ ህልውና ለመግለጥ የሚደረገውን ማናቸውም መከራ በመቃወም፣ በእግዚአብሔር አንድነት ላይ ብቻ በማተኮር የተሳሳተ እቋማቸውን እንፀባርቀዋል። ለዚህም ለአንድ አምላክ ትምህርት መረጋገጥ ከነበራቸው ጽኑ እምነት የተነሳ ወደ ቀድሞው የዩኒታሪያኒዝም ትምህርት በማዘንበል ፍጻሜአቸው የክርስቶስን እውነተኛ እምላክነት መካድ ሆነ። ዋናው ድክመታቸው ክርስቶስ ከእግዚአብሔር ጋር አንድ የሆነበትን መንገድ ለመረዳት ባለመቻላቸው ነበር።

በ3ኛው ክፍለ ዘመን መጨረሻ ላይ የሳምሶታው ጳውሎስ የተባለው ሰው የእንጂኒያ ጳጳስ ነበር። ይህ ሰው ከዚህ ጎሳፊነቱም ሌላ የፖለማይራ ንግስት ቢሆንችው በዚኖቢያ መንግስት ውስጥ ከፍተኛ የፖለቲካ ሥልጣን ነበረው። በመሆኑም በእንጂኒያ ቤተ ክርስቲያን መድረክ ላይ ብዙ ጊዜ ለሚያነሳቸው ፖለቲካዊ ጉዳዮች ተደማጭነት ለማትረፍ፣ በሚያደርጋቸው የሰውነት እንቅስቃሴዎች፣ በድምፁ ቅላፄ፣ እድማጮች እንዲያጨብጭቡለትና እድናቆታቸውን መሃረባቸውን በማውሰብስብ እንዲገልጡለት ይጠበቅ ነበር። እንዳንድ ጊዜ እርሱን በዝግሬ በሚያመለካኑ የሴት መዘምራን ይታገብ ነበር። ይህ ስሙ በውርስ ያገኘው አንዳችም ሀብት ስላልነበረውና በምንም አይነት የንግድ ሥራ ላይ ስላልተሰማራ የነበረው ከፍተኛ ሀብት ምንጭ ለብዙ ጥርጣሬ

ዳርጎት (አሳድሮበት) እንደነበረ ይነገራል። በተፈረፈ በሙያው ጥሩ ችሎታ ይኑረው እንጂ ግዴላሽ የነበረውና ይህ ይሉኝታ ያልነበረው ጳውሎስ፤ በእምነቱም ክርስቶስ አምላክ ሳይሆን መልካም ሰው ነበር ከሚሉት አንዱ ነው። ሆኖም ክርስቶስ በተጠመቀ ጊዜ መለኮታዊ ቃል (ሎጎስ) ስለተዋሃደው፤ መለኮታዊ አዳኝ ለመሆን በቅቷል ሲልም አስተምሯል። የአንድ አምላክን ትምህርት (ማንቲይዝም) ከፍ ለማድረግ ጥረት ያደረገበት ይህ ሙከራው ለክርስትና አምነት መሠረት የሆነውን መድኃኒ ክርስቶስን የሚያሳጣ ነበር። በዚህ በሳምሶታዊ ጳውሎስ የተመሠረተው መሠረታዊ ትምህርት በሁለት የማይገናኙ ስያሜዎች (ዳይናሚክ)ና (አዶፕሺቨንት) ሞናርኪያ ኒዝም በመባል ይታወቅ ነበር።

የሞዳል ሞናርኪያኒዝም ሀሳብ አፍላቂ የነበረው ስባልዮስ የሚባለው ሰው ደግሞ የሦስት አምላክ አስተሳሰብን አደጋ ለማስወገድ ቆርጦ የተነሳ ነበር። በስሙ የሚጠራውን ይህንን እንቅስቃሴ የጀመረው ከ200 ዓ.ም. በኋላ ሲሆን፤ ትምህርቱም ሥላሴ የአንድ አካል የተለያዩ ባሕሪያት መገለጫ እንጂ ሦስት በግብር የሚለያዩ አካላት መኖራቸውን የሚጠቁም አይደለም ይል ነበር። በመሆኑም እግዚአብሔር በብሉይ ኪዳን ዘመን እንደ አብ መገለጡን፤ ኋላም እንደ ወልድ ሰውን ስመዋጀት መምጣቱንና ከክርስቶስ ትንሳኤ በኋላ ደግሞ መንፈስ ቅዱስ ሆኖ እንደመጣ ያስተምራል። ስለዚህ እግዚአብሔር በሦስት መንገዶች ተገለጦ እንጂ ሦስት የተለያዩ ስብአዊነት የሉትም የሚል ነበር የእርሱ ትምህርት መደምደሚያ፤ ይህ አመለካከቱ ሰው ሊኖረው በሚችለው የግንኙነት መስመር አንፃር ሊገለጥ የሚችል ነበረ። ለምሳሌ አንድ ሰው ለአባቱ ልጅ ለመሆንና ለልጁ ደግሞ አባት፤ ለወንድሙም ወንድም በመሆን በሦስቱም ግንኙነቶች ያሰው የአንድ ሰው አንድ እውነተኛ አካል ብቻ ነው። በዚህም አመለካከት መሠረት ክርስቶስ የራሱ ስብአዊ ህልውና ያለው ሊሆን አይችልም። በአሁኑም ጊዜ ይህን አምነት የጴንጤቆስጣዊነት ዘርፍ የሆኑትና ‘ኒውኢቨዩ’ ወይም ‘ኢየሱስ ብቻ’ በመባል የሚታወቁት ወገኖች አያራመዱት ይገኛሉ።

IV. የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር ያስከተላቸው ክፍፍሎች

ሀ. ለላፋሲካ በዓል የተነሳ ክርክር፤

ቤተ ክርስቲያን ገና ከመመሥረቷ ጀምሮ የሥነ-ሥርዓት ሕግጋትንና የአምልኮ ደንቦችን በማስመልከት የሀሳብ መከፋፈል ገጥሟት ነበር። ለምሳሌ በ2ኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ ላይ የፋሲካን በዓል የማክበሪያ ትክክለኛ ቀን በማለመልከት የተነሳ አመዛጋቢ ጥያቄ ቤተ ክርስቲያንን ገጥሟት ነበር። በምስራቅ ቤተ ክርስቲያን ዘንድ የፋሲካ በዓል በየትኛውም የሳምንቱ ቀናት ይዋል እንጂ በአይሁድ ቀን መቁጠሪያ መሠረት፤ በኋላን ወር በ14ኛው ቀን መክበር አለበት የሚል ነው። ይህን ሀሳብ ይደገፍ የነበረው የእስያው ፖሊካርፕ፤ ፋሲካ ከኋላን ወር 14ኛው ቀን በኋላ በሚውለው አሁድ ብቻ መክበር ይኖርበታል ከሚለው የሮሙ ጳጳስ አኒሲታስ በ155 ዓ.ም. ተቃውሞ ደረሰበት። በዚሁ መንስኤ በ190 ዓ.ም. የሮም ጳጳስ የነበረው ቪቭተር የኤፌሶንን ፖሊክራትስን በተቃወመና የእስያ አብያተ ክርስቲያናትን ባወገዘ ጊዜ ኤሬኔዎስ በበኩሉ የሮሙ ጳጳስ ይህንን እርምጃ ለመውሰድ ሥልጣን እንደሌለው አስታወቀ። በ325 ዓ.ም. በኒቅያ ጉባኤ የምዕራብ ቤተ ክርስቲያን ሀሳብ ድጋፍ እስካገኘ ድረስ የምስራቁና የምዕራቡ አብያተ ክርስቲያናት በዚህ ጉዳይ ላይ የተለያዩ አቋም በመያዝ ቆይተው ነበር።

ለ. ዳናቲዝም

የዳናቲስቶች ውዝግብ (ክርክር) የተነሳው ከ312 ዓ.ም. ገደማ ሲሆን፤ ይኸውም ቤተ ክርስቲያን ከዲዮቅሊጥኖስ ስደት ከደረሰባት በኋላ ነው። አብዛኛው ውዝግብ በሰሜን አፍሪካ እካባቢ የተወሰነ ነበር። ለዚህም ዋናው ምክንያት የቤተ ክርስቲያን ሰው የነበረው ዳናተስ የካርታጎ ጳጳስ የነበረውን ሰሲሊያንን ከሥልጣኑ ለማውረድ ቆርጦ በመነሳቱ ነው። እንደዳናተስ አባባል ሶሲሊያን ጳጳስ ሆኖ የተቀባው በዲዮቅሊጥኖስ ስደት ለክርስትና ታማኝ ባልነበረውና በካሃዲነቱም በታወቀው በፊልክስ አጅ ነበር። በመሆኑም ፊልክስ የሠራው ኃጢአት ይቅር የማይባል ስለሆነ አገልጋዮችን ለመሾም አይችልም የሚል ነበር የዳናተስ ክርክር። በዚህም የተነሳ ዳናተስና ተከታዮቹ ማጀሪኒስ የሚባል ጳጳስ ሾሙው እርሱም በ313 ዓ.ም. እንደሞተ፤

ዳናተስ ጳጳስ ሆኖ ተተካ።

በዚሁ ወቅት ንጉሠ ነገሥቱ ቁስጥንጥንዮስ ለአፍሪካ ቤተ ክርስቲያን ገንዘብ ሲስጥ ለአፈንጋጮቹ ሳናቲስቶች በመከልከሉ ተቃውሞአቸውን አሰሙ። ይህንንም ለማጣራት በሮም ተቋቁሞ የነበረው ሲኖዶስ የዳናቲስቶችን አቋም ውድቅ በማድረግ፣ ማንኛውም የቁርባን ሥነሥርዓት (በሲኖዶሉ አስተሳሰብ) ዋጋ የሚያስገኘው በመሪው ጠባይ አይደለም ሲል በመወሰን፣ የገንዘቡን እርዳታ ለማግኘት አልቻሉም ነበረ። ስለዚሁ ጉዳይ የምዕራቡ ቤተ ክርስቲያናት ጳጳሳት በእርል በ314 ዓ.ም. ሌላ ጉባኤ ቢያካሂዱም የዳናቲስቶች ሀሳብ በድጋሚ ውድቅ ሆነ። ይህ ውዝግብ የአውግስጢኖስንም መጠነኛ ትኩረት ስቦ ስለ ነበር የቤተ ክርስቲያንን ሥልጣን ገደብ በማስመልከት ስፋ ያለ ሐተታ ለመጻፍ አነሳስቷል። ይህ ሥልጣን ለደኅንነት አስፈላጊ ነበር።

በመጨረሻም በዚህ ምዕራፍ ውስጥ የተወያየንባቸው ውዝግቦችና ኑሓቶች ውጤታቸው ሁልጊዜ የጥፋት ጎን ብቻ እንደነበረው አድርገን መደምደም አይኖርብንም። ይህ የተቃውሞ እንቅስቃሴ ቤተ ክርስቲያን ሥልጣን ያላቸው የቅዱሳን መጻሕፍት ካኖን እንድታዘጋጅ ሲያነሳሳት፣ ተርቱሊያንና ኤፌዴዎስን በመሳሰሉ አባቶች አማካይነት የመጽሐፍ ቅዱሳን ዋና ዋና ትምህርቶችን ተንትኖ ለማስፈርና የእምነት ሕጎችንም ለመደንገግ አስችሏታል። ሐሰተኛ ለሆኑ የሥነ-መለኮት ትምህርት አራማጆችም በየጊዜው መልስ የመስጠት አስፈላጊነት ለክርስትና ሥነ-መለኮት ትምህርት መጀመር ምክንያት ሆኗል።

እንደዚሁም በቤተ ክርስቲያን ላይ የተቃጠትን የተለያዩ ዘመቻዎች (ኑሓቱን) ለመከላከል እንደማዕከል የታየው የጳጳሱና አገልግሎት በዚሁ የተነሳ ለመጠናከር በቅቷል። ለሐሰት ትምህርቶች የተለያዩ መንስኤዎች እንደ ነበሯቸው ተመልክተናል። ከዋና ዋና ምክንያቶቹም አንዱ የግለሰቦች የሥልጣን ጉጉት ሲሆን ይህም በተወሰኑ ቅዱሳን መጻሕፍት ክፍሎች ላይ ከተገቢ በላይ የሚሰጥ ትኩረት በማድረግና የተሳሳተ ትርጉም በመስጠት በስፋት ተካሂዷል። ሌላው በቤተ ክርስቲያን ውስጥ የታቀፉ አንዳንዶቹ ስህተት እንደፈፀሙ ቢያምኑም ቤተ ክርስቲያን ፍቅር አላሳየቻቸውም። ይሁን እንጂ እነዚህ ምክንያቶች ጊዜ ቢፈጅም ቤተ ክርስቲያንን በማዳከም ፈንታ በእምነት ላይ አጥብቃ እንድታስብና አደረጃጀቷን እንድታጠናክር አድርገዋታል።

ምዕራፍ 9

በጽናት ለእምነት መታገል

በ2ኛውና በ3ኛው ክፍለ ዘመን ቤተ ክርስቲያን ያላትን ግልጥ አቋም በማሳመኛ ትምህርቶቿ (አፖስቶሊክ) እና በመከራከሪያ ነጥቦቿ (ፓሌመሲስት) እያሳወቀች ሄደች። ከአፖስቶሊክ ጸሐፊዎች መካከል ከሁሉም በላይ ጃስቲን ማርቲር የሚታወስ ሲሆን ከፓሌመሲስቶች መካከል ደግሞ ኤሬኔዎስ እጅግ የላቀ ነበር። አፖስቶሊኮችን የገጠማቸው ቀንደኛ ጠላት የሮምን መንግሥት ያህል አረመኔያዊ አገዛዝ እንደመሆኑ፣ በሥነ-ጽሑፎቻቸው ውስጥ ባቀረቧቸው ነጥቦች የተነሳ ስለ ክርስትና ሃይማኖት ትክክለኛነት ለማሳመን ሞከረው ነበር። ክርስቲያኖች በየጊዜው እየደረሰባቸው ያለው መከራና ሰደት ያለአግባብ መሆኑን ለማሰረዳት ያላቋረጠ መከራ አድርገዋል። እንደ ኤሬኔዎስ ያሉ ፓሌመሲስቶች ደግሞ የሐሰት ትምህርቶችን (የኑፋቄን) እንቅስቃሴ በሚያቀርቧቸው የመከራከሪያ ነጥቦች ላይ ለመርታትና ለመግታት ይሞክሩ ነበር። ሐዋርያዊ አባቶች መልእክቶቻቸውን ይጽፉ የነበሩት ስለ ክርስትናና ለክርስቲያኖች ብቻ ሲሆን እነዚህ ጸሐፊዎች ግን በሚያቀርቧቸው የማሳመኛና የመከላከያ ትምህርቶች የሮምን መንግሥት መሪዎችና የሐሰት ትምህርት አስተማሪዎችን ወደ ቅዱሳት መጻሕፍት እውነታ ለመመለስ ይጥሩ ነበር። የአፖስቶሊኮች ጽሑፎች ዳያሎግ የተባለውን (በሁለት ሰዎች መካከል የሚደረግ ውይይት ወይም ምልልስ) በአሕዛብ የተለመደ የሥነ-ጽሑፍ አቀራረብ ዘዴና አፖስቶሊክ (ሕጋዊ የሆነ የክርስቲያን አቀራረብ ጥበብ) በተባለው መንገድ ይጠቀሙ ነበር።

I. አፖስቶሊኮች

አፖስቶሊኮች ጽሑፎቻቸውን የሚያዘጋጁበት ዘዴ ለአሉታዊም ሆነ አዎንታዊ አላማዎች ግብ መምቻ በማቀድ ነበር። በአሉታዊ አንፃር የተጻፉት ጽሑፎቻቸው፣ የኤቲደዝምን (የእግዚአብሔርን መኖር የሚኪዱትን)፣ የካኒባሊዝምን (የሰው ሥጋ በመብላት የሚያምኑትን ሰዎችን)፣ የኢንሲስቶችን (በቤተሰብ መካከል የሚደረግ የግብረ ሥጋ ግንኙነት የሚደግፉ ሰዎችን)፣ የኢንዶሊስን (የሥራ ፈትነትን) የፍልስፍና መመሪያዎች የሚዋጉና፣ እንደዚሁም አሕዛብ ንቅናቄቻቸው እንደ ስልስብ ባሉ ጸሐፊዎች በጽሑፍ ያራምዱት የነበረውን ሐሰተኛ ከስና ፀረ ኅብረተሰብ ተግባር የሚያወግዙ ነበሩ። በአዎንታዊ አንፃር የተጻፉት ጽሑፎች ደግሞ ከክርስትና ጋር ሲወዳደሩ ለኃጢአት የሚጋበዙና ኋላ ቀር የሆኑትን እንደ ይሁዲነት፣ እንደ እረማዊያን ሃይማኖቶችና ነገሥታትን ማምለክ የመሳሰሉ አላፋሪ ተግባሮች ከንቱነትን የሚያሰረዱ ነበሩ።

‘አፖስቶሊክ’ በመባል የሚታወቁት ጽሑፎቻቸው፣ በአሕዛብ መሪዎች ይታመንበት ዘንድ፣ ለመረዳት በማይከብድ የህሳብ አገላለጥና የክርስቲያን አደራደር ተሟልተው የቀረቡ ሲሆኑ፣ በተጨማሪም በክርስትና ሃይማኖት ላይ የተጣሉትን ሕጋዊ ገደቦች ለማስነሳት የሚገፋፉ ነበሩ። ከመከራከሪያ ህሳቦቻቸው አንዱና ምነኛው የነበረው፣ በክርስቲያኖች ላይ የሚያቀርቡባቸው ማንኛዎቹም ከሶች ሀሰተኛና በማሰረጃ ለደገፉ የማይችሉ ስለሆኑ፣ በሮም መንግሥት ሕግ ሥር ከለላ ሊሰጣቸው እንደሚገባ የሚጠይቅ ነበር። የእነዚህ ሰዎች ጽሑፎች የተዘጋጁት በሥነ-መለኮት ትምህርት ላይሆን በፍልስፍና መንገድ ነበር። ለምሳሌ ከሁሉም ቀደምነት ያለው ሃይማኖት ክርስትና እንደነበረ በመግለጥ ከሚያቀርቧቸው ማሰረጃዎች አንዱ፣ እምስቱን የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ‘ፔንታቴክ’ በመጥቀስ ሲሆን፣ ይህን የመሳሰሉት የክርስትና ጽሑፎች የተጻፉበት ጊዜ ከትሮጃን ጦርነት በፊት በመሆኑ በግሪኮች አስተሳሰብ ውስጥ የሚገኙ ማናቸውም አሳቦች ከክርስትና ወይም ከይሁዲነት የተቀዱ መሆናቸውን የሚያብራራ ነበር። ክርስትና ለፍልስፍናዎች ሁሉ የመጨረሻ ክፍተኛ ደረጃ የያዘ ስለመሆኑም ለማሳመን የክርስቶስን ንጹሕ ሕይወት፣ ተአምራቱንና ስለ እርሱ የተነገሩትን የብሉይ ኪዳን ትንቢቶችን ፍጻሜ በማሰረጃነት ያቀርቡ ነበር። እነዚህ ሰዎች ክርስቶስን ከመተባበላቸው በፊት የግሪክ ፍልስፍናን ያጠኑ ስለነበሩ ይህን እውቀታቸውን ሰዎችን ወደ ክርስቶስ የመምሪያ መንገድ አደረገው ተጠቀሙበት።

ከሐዋሪያት አባቶችም በበለጠ ሁኔታ አዲስ ኪዳንን በስፋት በመጥቀስ ለማስተማር ተገልግለውበታል።

ሀ. ምስራቃዊያን አፖስቶሎች

ከ140 ዓ.ም. እስከ 150 ዓ.ም. በአቴና ከተማ ነዋሪ የሆነው ክርስቲያኑ የፍልስፍና ምሁር አሪስቲዲስ ለንጉሠ ነገሥት አንቶኒየስ ፓየስ እምነቱን የሚገልጥ ጽሑፍ (አፖስቶሎች) አቅርቦ ነበር። የዚህን ጽሑፍ ስሪያዊ ቋንቋ ቅጂ ጄ ሬንድል ሄሪስ የተባለው ሰው በ1889 ዓ.ም. በሲና ተራራ ላይ በሚገኘው በቅዱስ ካቲርን ገዳም አግኝቶታል። የጽሑፉ መጀመሪያ አሥራ አራት ምዕራፎች የክርስትናን አምልኮ ከቻሊዲያን (ባቢሎናውያን)፣ ከግሪክ፣ ከግብፅና ከአይሁድ አምልኮ ጋር በማገጸጸር የበላይነቱን የሚያሳዩ ናቸው። የመጨረሻዎቹ ሦስት ምዕራፎች የቀድሞ ክርስቲያኖችን ባህልና ሥነ-ምግባር በግልጽ የሚያሳዩ ናቸው።

ጃስቲን ማርቲር (ከ100-167 ዓ.ም.) ከሁለተኛው ክፍለ ዘመን አፖስቶሎች ይበልጥ ታዋቂነትን ያተረፈ ነበር። በመጽሐፍ ቅዱስ ከተጠቀሰችው ከሴኬም ከተማ አጠገብ ከአረማውያን ቤተሰብ የተወለደው ይህ ሰው እውነትን በመሻት ከአገር አገር በመንከራተት ብዙ ዘመናት አሳልፏል። የሰቶዊክን ፍልስፍና፣ የፕሌቶን የታወቀውን ፍጹም የሆነ ሃሳባዊነትና የአርስቶቲልን ትምህርቶች (ከፍተኛ ዋጋ ከሚጠይቁና እየተዘዋወሩ ከሚያስተምሩ የአርስቶቲል ተከታዮች ያጠናው) እና የፒይሳጎሪስን የቁጥር ፍልስፍና ሁሉ ለመከታተል የሞከረ ሰው ነበር። ሆኖም ግን አንድ ቀን ጃስቲን በባሕር ዳርቻ ሲመላለስ ሳለ አንድ በዕድሜ የገፋ ሰው ያገኘውና እውነትን የማያገኘው ከቅዱሳት መጻሕፍት ብቻ እንደሆነ ያመለክተዋል። ከዚያን በኋላም ለረጅም ጊዜ ሲፈልገው የነበረውን ሴላም ያገኛል (ከትራይፎ ጋር የተደረገ ውይይት ከምዕራፍ 2-8)። ይህም በሮም ከተማ አንድ የክርስቲያን ትምህርት ቤት ለማቋቋም ምክንያት ይሆናል።

በ150 ዓ.ም. አካባቢ ጃስቲን ማርቲር የመጀመሪያውን ጽሑፉን (አፖስቶሎች) ለንጉሠ ነገሥት አንቶኒየስ ፓየስና ስምደጎ (ሰጉዲ ፈቻ) ልጆቹ ጻፈላቸው። በዚህ ጽሑፍ ነገሥታቱ በክርስቲያኖች ላይ የተመሠረተውን ክስ አንዲመረምሩና (ከምዕራፍ 1-3) ጥፋተኛ ካልሆኑም በሕግ የተጣለባቸው እንዳ አንዲነሳላቸው አጥብቆ ጠይቋል። ክርስቲያኖች እግዚአብሔር የለሾች (ኤይቲስቶች) ወይም ጣኦት እምላኪዎች እንዳይደሉም አረጋግጧል (4-13)። የጽሑፍ ሥራው (14-16) ዋና ትኩረት፤ በሥነ-ምግባር ደንቦችና በሃይማኖት ሕጎች ማብራሪያዎች፣ እንደዚሁም የክርስትና መሠረት በሆነው በክርስቶስ ላይ ነበር። ስለ ክርስቶስ ንጹሕ ሕይወትም ሆነ ሥነ-ምግባር ጠባቂነቱ በብሉይ ኪዳን ትንቢቶች አስቀድሞ የተነገረ መሆኑን ለማስረዳት ሞከሯል። ክርስቲያኖችን ማሳደድና የሐሰት ትምህርቶችን ማራመድ ግን የዳቢሎስ ሥራ ነው በማለት አውግዟል። የጽሑፉ የመጨረሻዎቹ ምዕራፎች (61-67) ስለ ክርስቲያኖች አምልኮ በዝርዝር የሚገልጡ ነበሩ። ክርስቲያኖች በቀረቡባቸው ከሶች ለአንዱም ቢሆን ተጨባጭ ማስረጃ ማቅረብ ስለማይቻል፣ ከስቃይና ከስደት ነጻ መሆን አለባቸው በማለት ተከራክሯል። 2ኛውን አፖስቶሎች የጻፈው ለመጀመሪያው አፖስቶሎች አባሪ (ተጨማሪ መግለጫ) በማድረግ ነበር። በዚህ ጽሑፍ ጃስቲን በክርስቲያኖች ላይ ስለሚፈፀመው ጭካኔና ቅንነት የጎደለው ፍርድ ከመግለጹም፣ የክርስቶስን ሶቅራጥስን ሥራዎች በማወዳደር፣ በሰዎች ዘንድ መልካምነት ሊገኝ የሚችለው በክርስቶስ ብቻ እንደሆነ ያሳያል።

ጃስቲን፣ ‘ከትራይፎ ጋር ከርከር’ በሚለው ጽሑፉ አይሁዶች የክርስቶስ ኢየሱስን መሲህነት ይረዱ ዘንድ በሚችለው መንገድ ሁሉ ለመግለጥ ሞክሯል። ለቅዱሳት መጻሕፍት ምሳሌያዊ ትርጉም ከመሰጠቱም በላይ በትንቢቶች ተፈጻሚነት ላይ አተኩሯል። የዚህ ጽሑፍ የመጀመሪያዎቹ ስምንት ምዕራፎች ጃስቲን የራሱን ሕይወት ታሪክ በማስመልከት የጻፈው በመሆኑ ስለርሱ ማንነት ለማወቅ በአያሌው ይረዳናል። ከምዕራፍ 9-142 የሚዘልቀው የጽሑፉ ትልቁ ክፍል ደግሞ ሶስት ዋና ሃሳቦችን ለማብራራት የተጠቀመበት ነው። አንደኛው ስለ ብሉይ ኪዳን የቃል ኪዳን ሕጎች ምትክ የወንጌልን እየተስፋፋ መሄድ የሚያሳይ ሲሆን፣ ሁለተኛው ቃል (ሎጎስ) የሆነው ክርስቶስ ከእግዚአብሔር ጋር ያለውን አንድነት የሚገልጥና በመጨረሻም አሕዛብ የእዚአብሔር ሰዎች ተብለው መጠራታቸውን የሚያበስር ነው። ጃስቲን፣ ክርስቶስ የብሉይ ኪዳን ትንቢቶች ፍጻሜ ነው ሲል እምነቱን በግልጽ አስፍሯል።

ከ110-72 ዓ.ም. የኖረውና በብዙ ሥፍራዎች በመዘዋወር እውቅናን ያተረፈው፣ ተደሸን፣

ቀድሞ በሮም ከተማ የጃስቲን ተማሪ የነበረ ሰው ነው። ይህ ምስራቃዊ ምሁር በ2ኛው ክፍለ ዘመን መካከል ላይ “አድራሻው ለግሪኮች” በሚል ርዕስ አንድ ጽሑፍ እዘጋጅቶ ነበር። የዚህ በአፖሎክራፒክ መልክ የተረበ ጽሑፍ ዋናው ይዘት የግሪኮችን ባህላዊ ማን እህሎችነት በማጋለጥ ላይ ያደላ ነበረ። ይህ ጽሑፍ የእንባቢዎችን ትኩረት ለመሳብ የበቃበት ዋናውም ምክንያት መላውን ግሪኮች በማስመልከት የተጻፈ በመሆኑ ነው። የተይሸን የመከራከሪያ ፅንሰ ሃሳብ ክርስትና ከግሪክ ሃይማኖትም ሆነ እስተሳስብ የላቀ ስለሆነ ክርስቲያኖች አድሎ ሳይደረግባቸው መኖር ይግባቸዋል የሚል ነበር። ከምዕራፍ 5-30 ያለው ሁለተኛው ክፍል የክርስትናን ትምህርቶች ከግሪክ አፈ ታሪክ (ሚቶሎጂ) እና ፍልስፍና ጋር የሚያወዳድር ነው። እንደዚሁም በሚቀጥለው በሶስተኛው ክፍል የሙሴ ታሪክ ከትሮጃን ጦርነቶች በፊት የተፈፀመ እንደ ነበር በመጥቀስ ክርስትና ከግሪኮች ሃሳብ (ፍልስፍና) ሁሉ ቀድሞ የነበረ መሆኑን ተይሸን ሊያሳይ፤ ከ31-41 ባለው ‘ሌላም’ ክፍል በሮም ከተማ ውስጥ ስላየው የግሪክ ባህል ታሪክ እምልኮ ደካማ ጎኖች በውይይት መልክ ያቀረበበት ነበር (33-34)። ተይሸን ‘አድራሻ’ በሚለው ጽሑፉም ሌላ የመጀመሪያው የወንጌላትን ስምምነት የሚያሳየውን ‘ዲያተስራጉ’ የተባለውን ጽሑፍ ያቀናበረ ሰው ነበር።

በእቲና ከተማ የፍልስፍና ሊቅ የነበረው አቲናንራስ ቅዱሳት መጻሕፍትን በማንበብ የክርስትናን እምነት የተቀበለ ሰው ነበር። በ177 ዓ.ም. እካባቢ “የክርስቲያኖች የጸሎት ልመና” የሚል አንድ ጽሑፍ ጻፈ። በዚህ መጽሐፍ የመጀመሪያዎቹ ምዕራፎች ውስጥ በክርስቲያኖች ላይ ስለሚቀርቡት ክሶች በመዘርዘር ለእያንዳንዳቸው መከላከያ ማስረጃዎች አቅርቧል። ክርስቲያኖች አረማጭ ናቸው ተብሎ ለተሰነዘረባቸው ወንጀል በቅድሚያ ያሰፈረው መልስ፡ የእሕዛብ እማልክት በሰው እጅ የተሠሩ የሰው ፍጥረታት መሆናቸውን በመዘርዘር፡ እማልክቱም እንደተከታዮቻቸው በሥነ-ምግባራቸው የረከሱ መሆናቸውን አስረድቷል (31-34)። እንደዚሁም ክርስቲያኖች እንደሚወራባቸው ከቅርብ ዘመዶቻቸው ጋር የግብረ ስጋ ግንኙነት የመፈፀም ኃጢአትም ሆነ ሕፃናትን መሥዋዕት እድርጎ የማቅረብ እምልኮ እንደሌለባቸው በመግለጥ፡ በነዚህ ሁሉ ወንጀሎች ተጠያቂ ባለመሆናቸው (35-36) ንጉሠ ነገሥቱ በርህራሄ አይን ሊያያቸው እንደሚገባ ጠይቋል። ቅዱሳት መጻሕፍትን በማንበብ ክርስትናን ከተቀበሉት ሌሎች ሰዎች እንዲ የሆነው የአንደኛው ቴዎፍሎስ ከ180 ዓ.ም. በኋላ “አፖሎክራፒ ለአውቶላይክስ” የሚል ጽሑፍ ጻፈ። አውቶላይክስ የፍርድ ቤት ጳጳሩ የነበረ የተማሪ አሕዛብ ሲሆን ቴዎፍሎስ ጽሑፉ ውስጥ ባስፈራቸው ማሳመኛ ነጥቦች የተነሳ ወደ ክርስትና ሊመልስው ሞክሮ ነበር። ቴዎፍሎስ በመጀመሪያው የጽሑፉ ክፍል የአግዚአብሔርን ባሕርይና ልዑላዊነት ያሳየ ሲሆን፡ በሁለተኛው ክፍል የአረመኔዎች እምነት ከክርስትና ጋር ሲነፃፀር የሚታዩበት ጉልህ ጉድለቶች ምንና ምን እንደሆኑ ዘርዝሯል። በመጨረሻም አውቶላይክስ በክርስትና ላይ ያለውን ተቃውሞ ለማስቀየር የሚረዱ ማሳመኛ ነጥቦች አስፍሯል። በተለይ የሥላሴዎችን ሶስትነት ለማሳየት ‘ትርያስ’ በሚለው ቃል የተጠቀመ የመጀመሪያ ሰው ቴዎፍሎስ ነበር።

ለ. ምዕራባውያን አፓሎጂስቶች

ምዕራባውያን አፓሎጂስቶች የክርስትና እምነት ከእሕዛብ ሃይማኖት ጋር ላለው ተመሳሳይነት ትኩረት በመስጠት ምትክ የክርስትናን ፍጹም ልዩነትና የመጨረሻ እውነትነት ለማሳየት ከፍተኛ ጥረት እድርገዋል።

ከ160 እስከ 225 ዓ.ም. ያህል ከምዕራብ እብያተ ክርስቲያናት መካከል እጅግ ታዋቂ የነበረው አፖሎጂስት ተርቱሊያን ነበር። ይህ ሰው በካርታጎ በወታደርነት ያገለግል ከነበረ አንድ ሮማዊ መቶ አለቃ ቤተሰብ የተወለደ ሰው እንደ ነበረ ታሪክ ይነግረናል። ተርቱሊያን በግሪክና በላቲን ቋንቋዎች የሠለጠነና በጥንታዊ ታሪኮች እውቀቱ የተመሰገነ ከመሆኑም በሮም ከተማ ውስጥ የሕግና የክርክር ጥበብ መምህር ሆኖ በመሥራት ላይ እንዳለ ነበር የክርስትናን እምነት የተቀበለው። ኃይለኛ ተፈጥሮውና ተጋዳይ መንፈሱ በሕይወቱ ላይ የንጽሕናን መስመር እንዲከተል ስለገፋፋው በ202 ዓ.ም. እካባቢ በጊዜው ይህን ትምህርት በማስፋፋት የታወቀው የሞንታኒዝም ፍልስፍና ተከታይ ሆነ። ሆኖም አመዛዛኝ የነበረው እእምሮው ውሎ እድሮ ክርስትናን ለመተበል ስለገፋፋው የምዕራቡን ዓለም የሥነ-መለኮት ትምህርት በሚገባ ለማስፋፋትና ክርስትናን ከሚቃወሙ ከማናቸውም ፍልስፍናና የእሕዛብ ተፅእኖዎች ለማላቀቅ በቃ።

“አፖሊጂ” በሚል ርዕስ ያዘጋጀው ጽሑፍ በሚኖርበት ግዛት ውስጥ ስነበረው የርም ገዢ የተጻፈ ሲሆን፤ በክርስቲያኖች ላይ ስለ ተመሠረተው የቀድሞ ክስ ሐሰተኝነትና፤ ስለ ክርስቲያኖች የመንግሥቱ ታማኝ ዜጎች መሆን ለማሳመን የተከራከረበት ነበር። በጽሑፉ እንደተመለከተው በክርስቲያኖች ላይ የተካሄደው ማናቸውም ስደት ሲያጠናክራቸው አንጂ ሲያጠፋቸው ስላልታየ ውጤት አልባ ተግባር መሆኑን አስረዳ። በሕግ ትምህርት የወሰጠነ ስለነበረ፤ መንግሥት በክርስቲያኖች ላይ የሚያደርሰው ስደት በሕጋዊ አመለካከት ተቀባይነት እንደማይኖረው ለማሳመን የክርስትያኖች ኅብረት፤ (ማኅበራዊነት) መሠረታዊ ትምህርታቸውና ሥነ-ምግባራቸው ከአሕዛብ ጎረቤቶቻቸው አጅግ የላቀና የተሻለ እንደሆነ ለማሳየት ሞከረ።

በ200 ዓ.ም. አካባቢ ደግሞ ምኒሲየስ ፊሊክስ የተባለው ሰው “አክታቪየስ” የሚባል የውይይት መጽሐፍ ጻፈ። ይህ ጽሑፍ ጓደኛው የነበረውን ስሊሊየስ ከአረማዊነት ወደ ክርስትና አምነት ለማምጣት የጻፈው ነበር።

ይህን በመሰሉ ሥነ-ምግባራዊና ሚዛናዊ አስተሳሰቦች በተደገፈ አቀራረብ አረማውያንን ወደ ክርስትና ለመሳብ፤ የተደረገው ሙከራ ክርስትናን ይበልጥ ወደ የተለያዩ ፍልስፍና ያደላ ሃይማኖት በውህደት አድርጎ የያዘ እንደሆነ ሳያስቆጥረው አልቀረም። አርግጥ የአፓስጂስቶች የጽሑፋቸው ቅርፅ ወደ ፍልስፍና ያመዘገቡ ቢሆንም በይዘቱ ግን የክርስትናን አምነት መሠረት ያልለቀቀ ነበር። የዚህን አባባል ትክክለኛነት ለመረዳት አነኝህ ጽሑፎች ላይ ላዩን በማየት እንኳን ለማረጋገጥ የሚቻል ነው። አነዚህ ጽሑፎች በ2ኛው ክፍለ ዘመን መካከል ላይ የነበረው የክርስትና አስተሳሰብ ምን ይመስል እንደነበር ለመረዳት ጠቃሚዎች ናቸው። ጸሐፊዎቹ አነዚህን ጽሑፎች ሲያዘጋጁ የነበራቸው ዓላማ በመሠረቱ ቢደገፍም ግቡን ስለመምታቱ ግን የሚገመገሙ የቤተ ክርስቲያን ስቃይና ስደት መቼና እንዴት ሲቆም ቻለ? ከሚሰው ጥያቄ አንፃር መሆን ይኖርበታል። ስንጠረኝ

II. ፓሌምሲስቶች

የ2ኛው ክፍለ ዘመን አፖሊጂስቶች ባለሥልጣናትን ለማሳመን፤ ሰለ ክርስትና አምነት ትክክለኛነት የሚገልጡ ማስረጃዎች ያቀረቡ ሲሆን፤ በ2ኛው ክፍለ ዘመን መጨረሻና በሶስተኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ላይ የተነሱት ፓሌምሲስቶች ደግሞ በመናፍቃን የተነሱትን የሐሰተኛ ትምህርቶች በመዋጋትና መናፍቃንን በማውገዝ የተቻለውን ሁሉ አድርገዋል። በዚህም የኑፋቂዎችን ችግር በመቋቋሚያ ዘዴአቸውና የክርስትናን አውነት በሥነ-መለኮት ትምህርት በመቅረፅ ረገድ የምስራቅና የምዕራብ ቤተ ክርስቲያናት የአቀራረብ ልዩነት እንደነበራቸው አልፎ አልፎ እንመለከታለን። የምስራቃውያን አእምሮ በይበልጥ ወደ ግምታዊ የሥነ-መለኮት ትምህርት ያዘነበለና ትኩረቱንም በአብዛኛው ለሚታፈዚካል ችግሮች የሰጠ ሲሆን፤ የምዕራባውያን አእምሮ ግን ከልማዳዊው የቤተ ክርስቲያን አስተዳዳሪ ውጭ የሆኑ መዋቅሮችን በመዘርጋትና ለሚያጋጥሙም ችግሮች ተግባራዊ መፍትሄ በመሻት ላይ ያተኮረ ነበረ።

አብዛኛዎቹ አፖሊጂስቶች ከአረማዊነት ወደ ክርስትና የመጡ አዲስ አማኝ እንደመሆናቸው መጠን፤ በጽሑፎቻቸው አማካይነት የገለጡት፤ በቤተ ክርስቲያን ላይ ከውጪ ስለተሰነዘረው አደጋና፤ በተለይም በክርስቲያኖች ላይ ስለሚደርሰው ስቃይና ስደት ነበረ። በክርስቲያናዊ ባህል ተኮትኩተው ያደጉት ፓሌምሲስቶች ግን በይበልጥ የሚቆረቆሩት ለቤተ ክርስቲያን ውስጣዊ ንጽሕናና ሰላም መጠበቅ ሆኖ ትኩረታቸውም ችግር በሚፈጥሩት መናፍቃን ላይ ነበር። ፓሌምሲስቶች፤ ለክርስትና ትምህርታቸው ምንጭ አድርገው በብዛት የሚጠቀሙት እንደ አፖሊጂስቶቹ በቢሉይ ኪዳን ትንቢቶች ሳይሆን በአዲስ ኪዳን መጽሐፍት ላይ ነበር። እንደዚሁም ፓሌምሲስቶች ይቃወሙት የነበረውን የሐሰት ትምህርት በክርክራቸው ሲያወግዙ፤ አፖሊጂስቶች ግን አሕዛብ ለሆኑ ጎረቤቶቻቸውና አረመኔ ገዢዎቻቸው ስለ ክርስትና አምነት ትክክለኛነት ገለጣ ያደረጉላቸው ነበር። ከዚህ ቀደም ሲል ቤተ ክርስቲያንን በአምነትም ሆነ በሥነ-ምግባርም ለማገጽ ስለጣሩት ሐዋርያዊ አባቶች ስለነበሩ በይበልጥ ለመረዳት በገፅ --- ላይ ያለውን ሰሌዳ ይመልከቱ።

ሀ. ኤሬኔዎስ-ፀረ ግኖስቲክ ፓሌምሲስት

በስምርኔስ የተወለደው ኤሬኔዎስ፤ ፖሊካርፕ የሰምርኔስ ጳጳስ በነበረበት ወቅት ያሰማው

በነበረው ስብከት እጅግ የተማረከ ሰው ነበር። ከዚያም ከ180 ዓ.ም. በፊት ጳጳስ ሆኖ ወደ ተሾመባት ወደ ጎል(ፈረንሳይ) ሄደ። የተሳካለት ሚስቱናዊ ጳጳስ ቢሆንም ትልቁን ሥራውን ያስመሰከረበት ግን ፀረ-ግኖስቲሲዝም አቋሙን በገለጠበት ጽሑፍ ነበር።

የግኖስቲሲዝምን ትምህርቶች በ185 ዓ.ም. በተቃወመበት ‘አደብርሱስ ሄራስስ’ መጽሐፉ ውስጥ ቅዱሳት መጻሕፍትን በመጥቀስና፣ ከአባቶች የተላሰፉትን የምስክርነት ቃላት በትክክል በመመዝገብ ተጠቅሞባቸዋል። በመሠረቱ ታሪካዊ የነበረውን የመጽሐፉን የመጀመሪያ ክፍል ስለ ግኖስቲኮች ትምህርት ለማወቅ አጥጋቢ መረጃ ሆኖ እናገኛለን። የዚህ ክፍል ተቃውሞ (ፓሌምክ) በተለይ የተቃጣው በሮም የግኖስቲሲዝም አፈ ጉባኤ በነበረው በቫሉንቲኒያን ላይ ነበር። በሚቀጥለው መጽሐፉ ደግሞ ግኖስቲኮች ስለ ንኡስ አምላክ መኖር የሚያስተምሩትን በመቃወም የአንድን አምላክ ብቻ መኖር ኤሬኔዎስ ያረጋገጠበት ነው። በመጀመሪያዎቹ ሁለት መጻሕፍት ውስጥ የተከሰተው አሉታዊ አተራረብ በመጨረሻዎቹ ሦስት መጻሕፍት በሚታየው አዎንታዊ አገላለጥ መተካቱን እናያለን። ግኖስቲክም ትክክል ስላለመሆኑ በቅዱሳት መጻሕፍትና ተዘማጅ በሆኑ የቤተ ክርስቲያን ባህል በመደገፍ 3ኛው መጽሐፍ ውስጥ አብራርቶታል። በ4ኛው መጽሐፍ ላይ በቀንደኛው ግኖስቲክ በማርሲየን አቋም ላይ ያለውን ተቃውሞ ከመግለጡም፣ ሀሳቡን ለማጠናከሪያ ክርስቶስ ከተናገራቸው ቃላት አብዛኞቹን ጠቅሷል። የመጨረሻው መጽሐፍ ደግሞ ግኖስቲኮች የሚቃውሙትን የትንሳኤን መሠረታዊ ትምህርት እውነተኛነት የሚያስርዳው ነው። ግኖስቲኮች የትንሳኤን መሠረታዊ አሳብ የሚቃውሙት፣ ክፉ የሆነውን ቁሳዊ አካልና ንጹሕ የሆነውን መንፈስ ውህደት የሚያሳይ ነው ከሚለው እምነታቸው የተነሳ ነው።

በተለይ በዚሁ በ3ኛው መጽሐፍ ላይ ኤሬኔዎስ ካላፈራቸው ህሳቦች እንዲሁ የቤተ ክርስቲያን ሕያው አንድነት በአዋሪያት ሥልጣን ተላላፊነትና ከክርስቶስ በሆኑ መሪዎች የእምነት ደንብ መጠበቅ እንዳለበት አበክሮ የሚያስገነዝብ ነው። በጠበቀ ሁኔታ ከተሳሰረች ቤተ ክርስቲያን የሚገኘው አንድነት፣ የጉፋቂ ሃሳቦችንና አስተማሪዎቻቸውን ጭምር በቀላሉ ለመቋቋም እንደሚያስችል ኤሬኔዎስ አበክሮ አስገንዝቧል።

ለ. የእስክንድርያው ትምህርት ቤት

በ185 ዓ.ም. አካባቢ ከጣኦት እምልኮ ወደ ክርስትና የመጡ አረማውያንን የክርስትናን መሠረታዊ ትምህርት (ካታኪዝም) ለማስተማር በእስክንድርያ ከተማ አንድ ትምህርት ቤት ተከፈተ። የዚህ ትምህርት ቤት የመጀመሪያ መሪ ከስቶውሲዝም ወደ ክርስትና የመጣውና ጥሩ ችሎታ የነበረው ፓንቲኒስ የተባለ ሰው ነበር። ክርስቶም በመቀጠል ቀሌምንጦስና አሪገን የዚህ የክርስትና ትምህርት ቤት ታዋቂ መሪዎች በመሆን አገልግለዋል። የእስክንድርያ ትምህርት ቤት ምሁራን ፍልስፍናን በመጠቀም ለክርስትና ተገቢ የሆነ ማህበራርያ (ኤክስፓዚሲዮን) የመሰጠት ከፍተኛ ፍላጎት ይታይባቸው ነበር። ቀደም ብሎ በተሰፋፋው የሥነ-ጽሑፍ ዘዴና ፍልስፍና የሠሰጠ ስለነበሩ፣ የክርስትናን የሥነ-መለኮት ትምህርት በሚገባ ለማዘጋጀት ይህ ትምህርታቸው እንደሚረዳ እምነት ነበራቸው።

ስለዚህ መጽሐፍ ቅዱስ በሰዋሰዋዊና በታሪካዊ ያዘቱ ከመተርጎም ይልቅ ምርጫቸው በአምሳያ ወይም ለተምሳሌታዊ (አሊጎርካል) አተረጓጎም ዘዴ አደላ። ይህ የአተረጓጎም ዘዴ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ በእስክንድርያ የክርስትና እምነት ተከታዮች ዘንድ እንደወረረሸች በሽታ እየተዛመተ ሲሄድ፣ መሠረታዊ ቅዱሳት መጻሕፍት ከአንድ በላይ ትርጉም አላቸው ከሚል መላምት በመነሳት ነበር። ሰው ስጋዊ አካል፣ ነፍሱና መንፈስ አለው ከሚሰው ሥነ-ተፈጥሮአዊ ባህርይ ጋር መጽሐፍ ቅዱስን በማዛመድ፣ በመጀመሪያ ከሰው ሥጋዊ አካል ጋር ሊገናኝብ የሚችል ቀጥተኛና ታሪካዊ ትርጉም፣ ቀጥሎ ከነፍስ ጋር የሚነጻጸርበት የተሰወረ ግብረ-ገባዊ ትርጉምና፣ በሦስተኛም ደረጃ በጣም የጠለቀ መንፈሳዊ ትርጉም ይሰጡታል። ሆኖም ይህንን ለመረዳት የሚችሉ በመንፈስ የመጠቁ ክርስቲያኖች ብቻ ናቸው። ይህ አይነቱ አተረጓጎም በእስክንድርያ ይኖር የነበረው አይሁዳዊው ፋይሎ ይጠቀም የነበረበትን ዘዴ በመከተል የተሰፋፋ ነበር። ፋይሎ ብሉይ ኪዳን የተፃፈበት ቋንቋ ከግሪክ ፍልስፍና ጋር ሊዛመድ የሚችልበት ሰው ምስጢር ሊኖሩ እንደሚችል በማመኑ፣ የተወሰኑ ቃላት መርጦ በማውጣት የመስለውን ትርጉም ለመስጠት የሞከረ ሰው ነው። የእስክንድርያ ትምህርት ቤት ስዎች

የቅዱሳት መጻሕፍትን ይዘት እንደ መጀመሪያ ጸሐፊያቸው አባባልና ከያሁኑ ሁኔታ ጋር በሥራ ላይ ከማዋል ይልቅ፣ የተሰወሩ ትርጉሞችን በመፈለግ ጊዜያቸውን ያሳልፉ ነበር። እንዲህ እይነት አተረጓጎም ቅዱሳት መጻሕፍት የተጻፉበትን ትክክለኛ ትርጉም ስላልተከተለ ከፍተኛ ችግር ከመፍጠሩም፣ የተምታታና ዘበት የሆኑ የህተታዎች ጥርቅም በማካበት፣ ግልጽ መሆን የሚገባቸውን የሥነ-መለኮት ትምህርቶች ለውዥንብር ምክንያት ሆነዋል።

የእስክንድርያው ቀሌምንጦስ (155-215 ዓ.ም.) ከአሕዛብ ወላጆቹ በአቴና ተወለደ። ከሐዋርያዊ አባቶች አንዱ የነበረው የሮሙ ቅሌምንጦስ አይደለም። ይህ ሰው በፓንቲኒስ ሥር ፍልስፍናን መከታተል ከመጀመሩ በፊት ወደ ተለያዩ ስፍራዎች በብዛት በመጓዝ ከበርካታ መምህራን የመማር አድልጎ ገጥሞታል። ከ190 ዓ.ም. በፊት የፓንቲኒስ የቅርብ ረዳት በመሆን የእስክንድርያ ትምህርት ቤት ሁለተኛው መሪ በመሆን ካገለገለ በኋላ፣ በስደት ምክንያት ከከተማው አስከተባረረ እስከ 202 ዓ.ም. ድረስ የትምህርት ቤቱ የበላይ ኃላፊ ሆኖ ሠርቷል።

የቀሌምንጦስ ዓላማና ግብ ሲታይ ስለንድ ለክርስቲያናዊ ፈላስፋ ጥሩ አርአያ የሚሆን ነበር። በእርሱ ዘንድ የግሪክ ፍልስፍና ከክርስትና ጋር መዘመድ እንዳለበት የታመነ ሲሆን ለዚህም ዋናው ምክንያቱ አንድ ሰው ክርስትናን ከሌሎቹ ፍልስፍናዎች ባወዳደረ መጠን፣ ታላቁና የመጨርሻው ፍልስፍና ክርስትና መሆኑን ይረዳል በሚል ግምት ነበር። ቀሌምንጦስ እጅግ ብዙ የሆኑ የግሪክ አሕዛባዊ ጽሑፎች ያነበበ ሰው ስለነበረ፣ ወደ 500 የሚጠጉ የሌሎች ፈላስፋዎችን ጥቅሶች በጽሑፉ ውስጥ ለማስፈር አስችሎታል።

‘አድራሻው ለግሪኮች’ በማለት በ190 ዓ.ም. አካባቢ ባዘጋጀው ሚስዮናዊ ይዘት ያለው የአፓልህቲክ ሰነድ፣ ክርስትና በእውነተኛ ፍልስፍናነቱ ከሁሉም ፍልስፍናዎች የላቀ መሆኑን በማሳየት አሕዛብ ይቀበሉት ዘንድ ከፍተኛ ጥረት አድርጓል። ሌላው ሥራው ደግሞ ለወጣት ክርስቲያኖች የሚያገለግልና ትምህርታዊ መመሪያዎች ያቀፈ ‘ፔዳጎጎስ’ ወይም ‘ትዩተር-በመባል የሚታወቅ ነበረ። በዚህ ድርሰት ውስጥ ክርስቶስ ለክርስቲያን ሕይወት አገዛዝን የሰጠ እውነተኛ መምህር መሆኑን በግልጽ አሳይቷል። ስትሮማታ ወይም ሚስላኒስ የተባሉት ትናንሽ ጽሑፎችም በበኩላቸው ቀሌምንጦስ በእርሱ ጊዜ ስለነበረው የአሕዛብ ሥነ-ጽሑፍ ጭምር ሰፊ እውቀት እንደነበረው የሚያሳዩ ሲሆኑ፣ በቁጥር 1 መጽሐፉ ክርስትና እንደ እውነተኛ እውቀትና ክርስትያኖች ደግሞ እንደ እውነተኛ እውቀት ተመራማሪዎች ‘ግኖስቲኮች’ ሆነው ቀርበዋል። በቀሌምንጦስ አምነት ለግሪክ ፍልስፍና መሠረቱ ብሉይ ኪዳን ሲሆን ለወንጌል መምጣት ደግሞ መንገድ የሚያዘጋጅ ነበር። እንደዚሁም በቁጥር 2 መጽሐፉ የክርስትና ሥነ-ምግባር ከአሕዛብ ሥነ-ምግባር እጅግ የላቀ መሆኑን ሲያሳይ፣ በተጨማሪም በቁጥር 3 መጽሐፉ ስለ ክርስትያናዊ ጋብቻ መግለጫ ሰጥቷል። ከመጽሐፍቱ ሁሉ አስደናቂ በሆኑት በቁጥር 7ና 8 ሥራዎቹ ደግሞ የክርስቲያንን ሃይማኖታዊ ሕይወት እድገት በማስመልከት ጣፋጭ በሆነ ስእላዊ ድርሰት አቅርቧል።

ቀሌምንጦስ የግሪክን ትምህርት ዘዴ ይደግፍ እንደነበር አንዳችም ጥርጥር የለም። ሆኖም ግን የሥነ-ጽሑፍ ሥራዎቹን ልብ ብሎ ላያቸው ሰው በክርስትያን ሕይወት ውስጥ ቀዳሚ ስፍራ ሲሰጠው የሚገባ መጽሐፍ ቅዱስ መሆኑን በቀላሉ መረዳት ይቻላል። በተጨማሪም እውነቶች በሙሉ ከእግዚአብሔር የተገለጡ ስለሆኑ፣ በግሪክ ትምህርቶች የሚገኙት እውነቶችም ለእግዚአብሔር አገልግሎት መዋል ያለባቸው ናቸው ብሎ ያምን ነበር። ምናልባት ይህ አቋሙ የሚያስከትለው ጉዳት ቢኖር፣ አንድ ሰው የግሪክ ፍልስፍናንና ክርስትናን በመደባለቅ በሚያጠናበት ወቅት፣ ከመረዳት ችሎታ ማነስ የተነሳ ክርስትናን የግሪክ ፍልስፍናና የመጽሐፍ ቅዱስ ቅልቅል መምሪያ አድርጎ ይመለከታቸዋል። የቀሌምንጦስ ተማሪና የካታኪዝም ትምህርት ቤቱ ቀጣይ መሪ በመሆን ከ185-254 ዓ.ም. ያገለገለው ኦሪገን ነበር። ኦሪገን ገና የ16 ዓመት ልጅ እያለ አባቱ ሊካናይደስ የሰማዕትነት ሞት ስለተቀበለ ስድስት ቤተሰቦቹን የማስተዳደር ኃላፊነት በእርሱ ላይ ወደቀ። እንደ አንድ ታሪክ ከሆነ ኦርገን ከአባቱ ጋር የሰማዕትነት ሞት ለመሞት ቢቆርጥም በእለቱ እናቱ የሚለብሰውን ልብስ ስለያበቃችበት በቤት መዋል ግድ ስለሆነበት፣ በዚህ ምክንያት ከሞት ድኗል። ልዩ ችሎታ ያለውና በጣም የተማረ ስለነበረ በ203 ዓ.ም. ወይም ገና የ18 ዓመት ልጅ እያለ በቀሌምንጦስ ምትክ የትምህርት ቤቱ ኃላፊ በመሆን እስከ 231 ዓ.ም. ድረስ ቆየ። ከግኖስቲኪዝም ወደ ክርስትና የመጣው አምብሮዝ የተባለው ሃብታም ሰው የኦሪገን ጓደኛ

ሆነና ብዙዎቹ የሥነ-ጽሑፍ ሥራዎቹ እንዲታተሙለት ረዳው። የአርገን ሥራዎች ብዛት 6000 ያህል ጥቅል የብራና ጽሑፎች እንደነበሩ ለመገመት ተችሏል። አርገን ይህን አይነት ከፍተኛ ታዋቂነት ያተረፈና እንደ አምብርዝ ያለ ሃብታም ጓደኛ ቢኖረውም፤ ሕይወቱን ያሳለፈው ዓለማዊ ሕይወትን በመናቅ ደረቅ ሳንቃ ላይ በመተኛት ነው።

አርገን በሥራው አስተዋጽኦ ከአውግስጢኖስ ጋር የሚወዳደር ነው። ለመጀመሪያ ጊዜ ቀደም ብሎ የመጽሐፍ ቅዱስ ብሉይ ኪዳን እብራይስጣዊና ግሪክ ቅጂዎች ጎን ለጎን በማድረግ ባካሄደው ዝርዝር ጥናት በሁሉም በኩል የሚገኙትን ትችቶች በመተንተን ‘ሄክሳፕላ’ በተባለው መጽሐፍ ውስጥ እስፍሯቸዋል። እንደ አርገን አምነት ይህ የሥራው ውጤት የመጀመሪያው ቅጅና ትክክላኛውን መጽሐፍ ቅዱስ ክርስቲያኖች ሲያስገኝላቸው እንደቻለ ነው። ለዚህ ዝግጅቱ ያደረገው ልዩ ትኩረት ከተሐድሶ ‘ሪፎርሚሽን’ ዘመን በፊት ከተሠራው ከማንኛውም አይነት የመጽሐፍ ቅዱስ ትንተና እጅግ የተሻለና የሚያረካ ነበር። የአርገን ሌላ ሥራው ሌልስስን በመቃወም የጻፈው የክርስቲያን መጽሐፍ ነው። ይህ ጽሑፍ ፕሌተኒስቱ ስልሰስ ‘ትሩ ዲስቦርስ’ በሚለው ጽሑፉ ክርስቲያኖችን በመቃወም ላቀረበው ከስና ወቅሳ መልሶችን የያዘ ነበር። ከሌልስስ ክሶች ውስጥ ክርስትና በበቂ ምክንያትና መረጃ ያልተደገፈና ታሪካዊ መሠረትም የሌላው ነው የሚሉ ይገኙበት ነበር። አርገን ስለእነዚህ ክሶች መልስ ሲስጥ ያተኮረባቸው ፍሬ ሀሳቦች፣ ከአህዛብ ሃይማኖት ጋር ሲነፃፀር ክርስትናን በዕለታዊ ሕይወት ላይ የሚያስገኘው መሻሻል፣ ክርስቲያኖች ያለ አንዳች ጫና እውነትን ለመፈለግና ለማግኘት ስላላቸው እድልና የክርስትና መሪ የነበረው ክርስቶስና የተከታዮቹ የሕይወት ንጽሕናን የመሳሰሉት ነበሩ።

አርገን ለክርስትና አድገት ካበረከታቸው አስተዋዎዎች ሁሉ የላቀው ልዩ ልዩ የሃይማኖት መመሪያዎችን በማሰባሰብና ዲፕረንሲፒስ የሚል ርእስ በመስጠት በ230 ዓ.ም. ያዘጋጀው መጽሐፍ ነው። ስለሁሉ ትውልድ የተሳለፈው የዚህ መጽሐፍ ቅጂ በሩፊኒስ አማካይነት ወደ ላቲን የተተረጎመው ብቻ ነበር። ይህ ሥራ የክርስትና አምነት የሥነ-መለኮት ትምህርት ደረጃ በደረጃ ተተንትኖ ‘ሲስተማቲክ ቲያሎጂ’ የቀረበበትና በአይነቱም የመጀመሪያ የሆነ ድርሰት ነው። በዚህ ሥራው አራተኛ መጽሐፍ ላይ፣ አርገን አምሳያዊ ‘አሊጋሪካል’ የአተረጓጎም ዘዴ በስፋት ተጠቅሞበታል። የሚያሳዝነው ነገር ግን አርገን ክርስቶስ ከአብ ካዘላለም በፊት የሠረፀ፣ በሥልጣንም የአብ ጥገኛ ወይም ተቀጥላ እንደሆነ አድርጎ ማቅረቡ ነው። ስለሆነም ለመጽሐፍ ቅዱስ ጽሑፎች ትርጓሜና ፍች ብዙ ጉዳት አድርሰዋል። በተጨማሪም ከሌሎቹ አቋሞቹ ውስጥ የነፍስን ቅድመ ህልውና ማመን፣ የሁሉንም ነፍሳት በመጨረሻ መዳን፣ የክርስቶስ ሞት ለሰይጣንም ጭምር የተከፈለ እዳ መሆንና የስጋ ትንሳኤ ያስመኖርን የመሳሰሉት ይገኙ ነበር።

ሐ. የካርቱጃውያን ትምህርት ቤት

የምዕራባውያን ወይም የላቲኖች አእምሮ ደግሞ፣ እንደ አርገን ያሉ ምስራቃዊ ምሁራን ያካሄዱት ከነበረው መንፈሳዊ ምርምር ስየት ባለ መልኩ ያተኮረው፣ ተግባራዊ በሆኑ እንደ ቤተ ክርስቲያን አደረጃጀትና፣ አመራር ከቤተ ክርስቲያን ጋር በተያያዙ ትምህርቶችና በሌሎችም ተግባራዊ ጉዳዮች ላይ ነበር። ይህን የአመለካከት ልዩነት የአርገንን ሥራዎች ከስሜን አፍሪካ ከነበሩ ከተርቱሊያንና ሲፕሪያን ሥራዎች ጋር ስናወዳድረው በግልጽ የምንረዳው ይሆናል።

ተርቱሊያን (160-225 ዓ.ም.) በብዙ የተለያዩ ርእሶች ላይ በስፋት ደኅና አድርጎ የጻፈ ሰው ቢሆንም፣ በዚያው መጠን የሌሎች ሰዎችን አስተያየት የማይቀበል ሰው ነበረ። ክርስትናን ከሐሰተኛ ክስና ከስደት የተከላከለበትን ጽሑፍ (ኦፖስጂ) በገፅ -- ላይ ቀደም ብለን የተመለከትነው ሲሆን ከዚህ በተጨማሪም ተግባራዊ በሆኑና ኦፖስጂቲካዊ ጉዳዮችም ላይ ሌሎች ጽሑፎች አዘጋጅቷል። በተለያዩ እነስተኛ መጽሐፋቶቹ ሲቶች የሚሰብሷቸውና የሚያገጡባቸው ነገሮች መጠነኛና አነስ ያሉ እንዲሆኑ ምክሩን የለገሰ ሲሆን ክርስቲያኖች ከአሕዛብ የመዝናኛ ስፍራዎች፣ ከሥነ-ምግባር ጉድለቶችና ከጣኦት አምልኮዎች እንዲርቁ አጥብቆ ጠይቋል። ይህ የተርቱሊያን ተግባራዊ የሆነ ሥራው ከምንታላዊ ፒዩሪተኒዝም ውጤቱ የመነጨ ሳይሆን አይቀርም።

የተርቱሊያን የላቀው ሥራው ግን በሥነ-መለኮት ሊቅነቱ ያዘጋጀው ጽሑፍ ነበር። በላቲኑ ዓለም

ተቀዳሚ የሥነ-መለኮት እስተማሪ በመሆን መምህርነቱ የሥላሴን የሥነ-መለኮት መሠረታዊ ትምህርት በእምነት መግልጫነት ለመጀመሪያ ጊዜ ያቀረበና፤ ይህንንም መሠረታዊ ትምህርቱን ለመግለጥ ሥላሴ በሚለው ቃል ለመጀመሪያ ጊዜ የተጠቀመ ሰው እርሱ ነበር። ይህን ትምህርቱ በ215 ዓ.ም. ‘ፕራክሲየስን በመቃወም’ በሚለው መጽሐፉ (ምዕራፍ 2-3) ስፍሮ እናገኘዋለን። ጽሑፉ በተለይ በእብና በወልድ እካላዊ ህልውና ላይ ያለውን ልዩነት ግልጽ በማድረግ ላይ ያተኮረ የመስል ነበር። ነፍስንም በተመለከተ፤ ነፍስ ከወላጆች ወደ ልጆች ከትወልድ ወደ ትውልድ እንደ እካላዊ ውርስ የሚተላለፍ ነው የሚል እምነት ነበረው። እንደዚሁም ስጥምቀት ሥርዓት ከፍተኛ ክብደት በመስጠት፤ ጥምቀት በሕፃንነት ወራት መፈጸም እንደማይኖርበትና ከጥምቀት በኋላ የሚሠሩ ኃጢአቶች ሁሉ የማይፋቁ እንደሆኑ ገልጧል።

ሲፕሪያን (200-258 ዓ.ም.)፤ ተርቱሲያን በተወለደበት ከተማ ከሃብታም የእሕዛብ ቤተሰብ በ200 ዓ.ም. የተወለደና ከልጅነቱ ጀምሮ በሕግና የንግግር ጥበብ ትምህርቶች የሰለጠነ ሰው ነበረ። በዚህም መቃወም ስልክምና የተዋጣለት እስተማሪ ለመሆን ቢበቃም፤ በ246 ዓ.ም. ክርስቲያን እስኪሆን ድረስ ምንም እርካታን አላገኘም ነበር። በ248 ዓ.ም. የክርታኅ ጳጳስ ሆኖ በመሾም፤ ከ9 ዓመታት አገልግሎት በኋላ በ258 ዓ.ም. የሰማዕትነትን ሞት ተቀበለ። ይህ ሰው ታላቅ እደራጅና እስተዳዳሪ ነበር። በጊዜው የሮም ጳጳስ የነበረው እስጢፋኖስ እርሱን በሁሉም ጳጳሳት ላይ ሥልጣን እንዳለው እደርጎ ይቆጥር ስለነበረ፤ ይህንን የሥልጣን ሽሚያ ከሚቃወሙት ቀንደኛው ሲፕሪያን ነበር።

ምንም እንኳን ሲፕሪያን ተርቱሲያንን እንደ አለቃው ይቆጥረው የነበረ ቢሆንም የሃይማኖቱ ሰው ጀሮም ሁለቱን በማወዳደር እንደ ጻፈው፤ ተርቱሲያን ስሜታዊና ደመፍሉ እንደነበር ሲገልጥልን ሲፕሪያን ግን ጭምትና የረጋ ሰው ነበር። ከሥራዎቹ ሁሉ የላቀው “ዲ-ኡኒታተ ካቶልካኦ ኤክሌሲያ” የተባለው ሲሆን በምዕራፍ 4 ላይ የቤተ ክርስቲያንን እንድነት ለማጥፋት በተነሳሱ የኖቫቲያን ተከታዮች ላይ የከረረ ተቃውሞ አቅርቦ ነበር። ሲፕሪያን በጳጳሱና በሽማግሌዎቹ ተጠሪ መካከል ግልጽ ልዩነት ያደረገ ሲሆን የቤተ ክርስቲያንን እንድነት ለመጠበቅና የቡድን ስሜቶችን ለመዋጋት የጳጳሱን ማእከልነት ከልብ ይደግፍ ነበር። ሮማውያን ጳጳሳት የሚጎመጁለትን የጲጥሮስ ወንበር የሥልጣን በላይነት ሲፕሪያን ሲቃወም፤ በክብር ተቀዳሚነታቸውን ግን በተዘዋዋሪ መንገድ የሚደግፍ ነበረ። እርግጥ የቀድሞይቱን ቤተ ክርስቲያን ታሪክ በመጥቀስ፤ የጲጥሮስን የበላይነት ያምንበት ነበር። ተርቱሲያን የሥላሴን መሠረታዊ ትምህርት ለመጀመርና ሥላሴ የሚለውን ስም ለመስጠት የቻለውን ያህል፤ የሐዋርያትን ሥልጣን ተወራራሽነትን በመቀበል፤ የሮምን ጳጳስ ይክብር ዘንድ ተቀዳሚነት ትምህርት የመሠረተው ደግሞ ሲፕሪያን ነው ማለት ይቻላል።

ሲፕሪያን የቁርባንን ሥርዓት የሚፈጽሙትን አገልጋዮች የክርስቶስን ስጋና ደም እንደሚያቀርቡ ካህናት ወደመቁጠሩ እዘንብሎ ነበር። ይህም እስተሳሰቡ በቁርባን ሥርዓት አማካይነት ህብስቱና ወይኑ ወደ ክርስቶስ ስጋና ደም ይለወጣል ለሚለው ትምህርት መጠናከር አንደኛው ምክንያት ሆኗል።

ምዕራፍ 10

የቤተ ክርስቲያን የአንድነት ግንባር ምሥረታ

ከ100-313 ዓ.ም. የነበረችው ቤተ ክርስቲያን በሮም መንግሥት ይደርስባት የነበረውን ውጫዊ ተጽዕኖና ስደት ለመቋቋምና እንደዚሁም በሐሰተኛ እስተማሪዎች (በመናፍቃን) ከተቃጣባት ውስጣዊ ችግርና መከፋፈል እራሷን ለመጠበቅ በቂ ትኩረት ልትሰጠው የሚገባ ጉዳይ ሆኖ አግኝታው ነበር። ስለሆነም የአዲስ ኪዳንን ቅዱሳት መጻሕፍት መመዘኛ (ካናን) ማዘጋጀትና አንድ ወጥ የሆኑ ሰእምነትና ተግባር የሚያግለግሉ ሥልጣን ያላቸውን መጻሕፍት መለየት፣ የእምነት መግለጫ ማወጅና እንደዚሁም በቤተ ክርስቲያን የሥልጣን ተዋረድ የሮምን ጳጳስ መሪነት ማወቅና፣ የሌሎችንም ጳጳሳት ሥልጣን ያለመገሰስ መደንገግ ተቀዳሚ ተግባር ሆነው ነበር። ከላይ ከተጠቀሱት ተግባሮች ውስጥ በተለይ የመጨረሻው ስምምነት ለቤተ ክርስቲያን እንደ ሕገ መንግሥት ሆኖ በማገልገል ለአንድነቷ መሠረት ጣለ። ይህም ፓሉምሲስቶች መናፍቃንን በመቃወም ለሚያዘጋጁቸው መጻሕፍት አመቺ ሁኔታ ፈጠረ። በ170 ዓ.ም. አካባቢ ቤተ ክርስቲያን እራሷን ‘ካቶሊክ’ ወይም አለም አቀፍ ቤተ ክርስቲያን ብላ ጠራች። ይህን ቃል መጀመሪያ የተጠቀመበት እግዮስቤስ ለሰምርኔስ በጻፈው መልእክት ላይ ነበር (ምዕራፍ 8)።

I. የማይገሰስ ስልጣን ያለው የአንድ ጳጳስ

እስተዳደር በአዲስ ኪዳን ዘመን ቤተ ክርስቲያን በጳጳሱና በሽማግሌዎች አስተዳደር ሥር ብትቆይም ጊዜው እየተቀየረ በሄደ መጠን በእያንዳንዱ ቤተ ክርስቲያን የሚከሰቱት ተግባራዊ ችግሮችና መንፈሳዊ ጥያቄዎች በዚያው መጠን እየጨመሩ በመሄዳቸው አፋጣኝና የመጨረሻ ውሳኔ የሚሰጥ አንድ ጳጳስ የሚያስፈልግበት ጊዜ ደረሰ። ቤተ ክርስቲያን በተደጋጋሚ የሚደርሱበትን የስደት ስቃዮች ለመቋቋም ሆነ የመናፍቃንን ትምህርት ለመዋጋት ለጳጳሱ የበለጠ የአመራር ሥልጣን መስጠት አመራጭ አልነበረውም። በሐዋርያት እግር የመተካት ‘ኅላፊነት’ ከብደትና በተለይም ከፍተኛ አክብሮት የሚያስገኘውን የጌታን ራት ሥርዓት መምራት ለጳጳሱ ሥልጣን ማደግ ተጨማሪ ምክንያቶች ነበሩ። ይህም የቤተ ክርስቲያናት ጳጳሳትን ሥልጣን ለማበላለጥ መንገድ ጠረገ። ምንም እንኳን የእያንዳንዱ ጳጳስ ሥልጣን የማይገሰስ ቢሆንም፣ በተለይ በሁለተኛው ክፍለ-ዘመን አጋማሽ ላይ የሮማው ጳጳስ የቀዳሚነቱን ስፍራ ለመያዝ በቅቶ ነበረ።

ለሮሙ ጳጳስ ተጨማሪ ክብር ለማስገኘት የረዱ ሌሎችም መጠቀስ የሚገባቸው ነጥቦች ነበሩ። ከነዚህም ዋናውና ተቀዳሚው፣ የመጀመሪያው የሮም ጳጳስ ነው እየተባለ ለሚነገርለት ጴጥሮስ፣ ክርስቶስ ከሐዋርያት ተቀዳሚ መሆኑን በመመስከር ቤተ ክርስቲያኔን ‘በዚህ አለት ላይ እመሠርታለሁ’ (ማቴዎስ 16:18) ሲል የገባለት ቃል ተፈጻሚነት እንዲያገኝ ከተደረገው መረጃና ሙከራ አንጻር ነው። እንደዚሁም በማቴዎስ 16:19 እንደተጠቀሰው ክርስቶስ ለጴጥሮስ የመንግሥተ ሰማያትን ቁልፍ እንደሰጠውና፣ በኋላም ላይ በጉቼን አስማራ ሲል (ዮሐንስ 21:15-19) ያዘዘው በተጨማሪ ማስረጃነት የቀረቡ ምክንያቶች ነበሩ።

ሆኖም ክርስቶስ በማቴዎስ ወንጌል አለት በሚለው ቃል የተጠቀመበት ከሁለት የተለያዩ ትርጉሞች መሆኑን ልንዘነጋ አይገባም። ክርስቶስ ጴጥሮስን ፔትሮስ ማለትም አለት ብሎ ጠራው እንጂ ቤተ ክርስቲያኔን እመሠርትበታለሁ ሲል ግን የተጠቀመው ፔትራ ወይም ሕያው አለት በሚለው ቃል ነበረ። ከዚህም ሌላ ክርስቶስ ጴጥሮስን ለመጥራት የተጠቀመበት የደንጋይ ስም ጾታው ተባእት ሲሆን ቤተ ክርስቲያኔን እመሠርትበታለሁ ብሎ የጠራው የደንጋይ ስም ግን ጾታው አንስታይ ነበር። ስለዚህ ትክክለኛው አተረጓጎም ጴጥሮስ ክርስቶስን “እንተ የሕያው የእግዚአብሔር ልጅ ነህ” ብሎ በመሰከረለት ወቅት፣ ወደፊት የሚመሠረተውን ቤተ ክርስቲያኑ በማይነቃነቅ በጽኑ ‘አለት’ ላይ እንደሚመሠርት ማመልከቱን የሚያሳምኑ በቂ ምክንያቶች እናገኛለን።

ደግሞም ክርስቶስ ጴጥሮስ በአትክልቱ ስፍራ በሚገኘው ፊትና እንደሚከዳውና ስያጣንም እንደሚያሸንፈው (ሉቃስ 22:31-32) የተናገረ ሲሆን፣ የመንጋውን መጠበቅ ኃላፊነት የሚረከበው ግን፣ ከትንሣኤው በኋላ ለክህደቱ ይቅርታ ሊያደርግለት ብቻ እንደሚሆን ልንጠራጠረው የማንችለው እውነት ነው። በተጨማሪ ማቴዎስ 16:19 ክርስቶስ ለጴጥሮስ የሰጠውን ዓይነት ሥልጣን ለሌሎችም ሐዋርያት እኩል የሰጣቸው መሆኑን ለማወቅ እንችላለን (ዮሐንስ 20:19-23)። ጴጥሮስ እራሱም በመጀመሪያ መልእክቱ የቤተ ክርስቲያን መሠረቷ ክርስቶስ እንጂ እርሱ እንዳልሆነ ጠቅሷል (1ኛ ጴጥሮስ 2:6-8)። እንደዚሁም ጳውሎስ፣ ጴጥሮስ በገላትያ ከነበሩ የይሁዲነት አራማጆች ጋር በመተባበሩና በመመሳሰሉ ምንም ዓይነት የተለየ የሥልጣን ስፍራ ባለመያዙ ይመሰክራል።

እነዚህ ሁሉ እውነታዎች ቢኖሩም ቅሉ፣ የሮም ቤተ ክርስቲያን ግን ክርስቶስ ጴጥሮስን የሮም ቤተ ክርስቲያን የመጀመሪያ ጳጳስ እድርጎ እንደሾመውና የሐዋርያት ሁሉ መሪ እንዳደረገው ትናገራለች። ይህንን የሮም አቋም ለማራመድ

ከሁሉም የላቀ አስተዋጽኦ ያደረጉ ሲፕሪያንና ጄሮም ከሌሎቹ አብያተ ክርስቲያን መንበረ ጳጳስናዎች ይልቅ የሮማውያን የተቀዳሚነት መብት እንዳለው አድርገው አቅርበዋል።

በእርግጥ ሮም ከበርካታ ሐዋርያዊ ተግባራት ጋር የተያያዘ ታሪክ እንዳላት ስለሚነገርላት ለሮም ጳጳስ ተጨማሪ ክብር ሊያስገኝለት ይችላሉ። ጳውሎስም ሆነ ጴጥሮስ ለእምነታቸው ሲሉ የሰማዕትን ሞት የተቀበሉት በሮም ነው። ሁለቱም ቢሆኑ የመጀመሪያዬቱ ቤተ ክርስቲያን የላቁና ጠንካራ መሪዎች ስለነበሩ የሮም ቤተ ክርስቲያንም ሆነች ጳጳስ ተጨማሪ ክብር ማግኘታቸውን እንደ እንግዳ ነገር ልንቆጥረው አይገባም። በሮም የነበረችው ቤተ ክርስቲያን በ64 ዓ.ም. በኔሮ የተነሣውን የመጀመሪያ የስደት ለቃይ ማእከል ናት። ከሁሉም ረጅም የሆነውና ምናልባትም በጠቃሚነቱም ከፍተኛ ስፍራ ሊሰጠው የሚገባው የጳውሎስ መልእክት የተጻፈው ለዚችው ቤተ ክርስቲያን ነው። በ100 ዓ.ም. ከነበሩት ትላልቅና ሃብታም አብያተ ክርስቲያንአት እንደ ከመሆኗም ቤተ ክርስቲያኗ የሮም መንግሥት መዲና በሆነችው ከተማ ውስጥ መገኘት ብቻ እንኳን፤ ከሌሎቹ ከፍ ብላ እንደትታይ አባማኝ ምክንያት ሆኗል። ከዚህም ሌላ ይቺ ቤተ ክርስቲያን የሐሰት ትምህርት (ኮፋቄጥ) መከፋፈልን በመዋጋት ሳታወላውል በእውነተኝነት ጸንታ በመቆሟ መልካም ምስክርነት ያላት ቤተ ክርስቲያን ናት። ደግሞስ ከቤተ ክርስቲያን የመጀመሪያዎቹ መሪዎች አንዱ የሆነው ቀሌምንጦስ አይደለም በቆሮንቶስ ላለችው ቤተ ክርስቲያን እንደነቷን በጳጳሱ ህልውና ሥር እንደተጠብቅ ደብዳቤ በመጻፍ የለመነ? እንደ ቀሌምንጦስ፤ እግናጢዮስ፤ ኤሬኔዎስና ሲፕሪያን ያሉ የቤተ ክርስቲያን አባቶች ሁሉ የጳጳስናን ሥልጣን አስፈላጊነት በመደገፍ ጽፈዋል። ጳጳሳት ሁሉ እኩል ቢሆኑም፤ የሁሉም ሥልጣን ሐዋርያት ከክርስቶስ የተቀበሉትና ሲወርዱ ሰዋረድ በውርስ የተነሣ ቢሆንም፤ የሮም የጳጳስና ተዋረድ ግን በቀጥታ በጴጥሮስ በኩል የመጣ ስለሆነ ሮም የተሰየ ክብር ሊሰጣት ይገባል የሚለው እምነት የተጠናከረ ነበር።

ሌላም መታወስ የሚኖርበት ነገር ቢኖር፤ በጊዜው ከነበሩት ከቤተ ክርስቲያኗ አምስት ታላላቅ ጳጳሳት መካከል አንዳንዶቹ በተለያዩ ምክንያቶች የሥልጣን ወንበራቸውን ማጣታቸው ነው። በ135 ዓ.ም. ሮማውያን ኢየሩሳሌምን ከደመሰሱበት ጊዜ ጀምሮ የሮም ጳጳስ ቀንደኛ የሥልጣን ተቀናቃኝ የነበረው የኢየሩሳሌሙ ጳጳስ ተጨማሪነት አቆመ። እንደዚሁም የኤሬሶን ጳጳስ ሥልጣንና ክብር የአስያ አብያተ ክርስቲያናት በሞንታሳዊዮች እንቅስቃሴ በመከፋፈላቸው ሳቢያ በአጅጉ እየቀነሰ ሄደ ነበር። እስክንድርያና አንደጾኪያ ጉዳትን ያደረሱ ጦርነቶች፤ ወረራዎችና ሥነ-መለኮታዊ ክርክር አጋጥሞዎቻቸዋል።

በዚህ ዘመን መጨረሻ ላይ የቀድሞድቱን የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን በተመለከተ ሦስት ቱም ነገሮች በገሀድ ሊታዩ በቅተዋል። የመጀመሪያው እያንዳንዱ ጳጳስ የያዘው ሥልጣን ከሐዋርያት በውርስ ያገኘውና ይህም በማያቋርጥ ሰንሰለት ከክርስቶስ ጋር የሚገናኝበት መሆኑን የሚያስረዳው ትምህርት በግልጽ ተቀባይነት አገኘ። በእያንዳንዱ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ በሽማግሌዎች መካከል የአንድ ጳጳስ ሥልጣን የማይገሰስ መሆኑ ተረጋገጠ። የሮሙ ጳጳስ በእኩልነት ደረጃ የሚታዩት ጳጳሳት ሁሉ ተቀዳሚ መሆኑ በታሪክ በተደገፈው መሠረት ተቀባይነት አገኘ። ይህ የተቀዳሚነት ስፍራ የኋላ ኋላ እድገት እየጨመረ ዘመኑዱ፤ የሮሙ ጳጳስ የቤተ ክርስቲያናት ሁሉ ሊቀ ጳጳሳት (ፖፕ) ለመሆን ቢቃ። በሥልጣን ተዋረድ ውስጥ የሐዋርያት ሥልጣን ወረሽ ሆኖ መገኘት መከፋፈልን ለማስቀረትና እንደነትን ጠብቆ ለማቆየት ዓይነተኛ መፍትሔ መሆኑን እነቀሌምንጦስ፤ እግናጢዮስና ኤሬኔዎስ ቀደም ሲል በፅንሰ አሳብ ደረጃ የታገሉለት ነበር። እግናጢዮስና ኤሬኔዎስ ጥብቅ የሥልጣን ተዋረድ መስፈን የኮፋቄጥ ትምህርት ለመቋቋምና በምትኩ እውነተኛውን ትምህርት ለማራመድ የሚያስችል አቻ የሉሰው አማራጭ ነው ብለው ያምናሉ።

II. የእምነት ሕግ እድገት

ለቤተ ክርስቲያን እንደነት የጳጳሱ መኖር የሚጫወተው ሚና በእምነት መግለጫዎች መዘጋጀት በበለጠ ተጠናክረ። የእምነት መግለጫ አማኝ ሕዝብ በሙሉ ሊከተለው የሚገባውን እምነት የማሳወቂያ ጽሑፍ ሲሆን ለደኅንነት የሚያስፈልጉና የቤተ ክርስቲያንን የሥነ-መለኮት ትምህርት መመሪያዎችን የያዘ ነው። የእምነት መግለጫዎቹ እውነተኛ አማኝነትን ለመለካት፤ አማኝ ወገኖችን ለመለየትና አስፈላጊ የሆኑ የመሠረታዊ እምነት ትምህርቶችን ተስማሚ በሆነና አጠር ባለ መንገድ በማቅረብ አገልግለዋል። የእምነት መግለጫዎች ሕያውነት ያላቸው መሠረታዊ እምነቶች በምሁራን አገላለጥ የሚቀርቡባቸው ናቸው። የተለያዩ የእምነት መግለጫዎች (ዲናሚኔሽን) የታዩት እጅግ ሀግይቶ በተሃድሶ ዘመን (ሪፎርሜሽን) በተከሰተው የእምነት ክፍፍል ሳቢያ ሊሆን፤ የአጠቃላይ አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤዎች (ኮንሰሊዶር) ወይም ዓለም አቀፍ ስብሰባዎች የእምነት መግለጫዎች ግን ብቅ ማለት የጀመሩት የሥነ-መለኮት ትምህርቶች የክርክር ዘመን እየተባለ በሚታወቀው ከ313-451 ዓ.ም. ባለው ጊዜ ውስጥ ነው። ቀደም ብሎ የተዘጋጀው የእምነት መግለጫ የጥምቀትን ትርጉምና ሥርዓት በተመለከተ ሲሆን፤ ለዚህም የሐዋርያት እምነት መግለጫ በምሳሌነት ሊያገለግል ይችላል። ምንጊዜም ማስታወስ የሚኖርብን ነገር፤ የእምነት መግለጫዎች በመጽሐፍ ቅዱስ ላይ በመመሥረት እንደጊዜው ሁኔታ እጥር ምጥን ብለው የሚዘጋጁ፤ የእምነትና የሥነ-ምግባር መለኮታዊ መመሪያዎችን ያቀፉ ጽሑፎች መሆናቸውን ነው። ለእምነት መግለጫ አስረጃ የሚሆኑ አረፍተ ነገሮችን በአዲስ

ኪዳን በሮሜ 10:9-10፤ 1ኛ ቆሮንቶስ 15:45 በ1ኛ ጢሞቴዎስ 3:16 ሰፍረው እናገኛለን።

ኤራኔዎስና ተርቱሊያን የእምነት ሕግጋትን የደነገጉት እውነተኛ ክርስቲያንን ከግኖስቲከኝ ለመለየት ይረዳቸው ዘንድ ነበረ። እነዚህም ሕግጋት ዋና ዋናዎቹ የመጽሐፍ ቅዱስ ፍሬ ነገሮች ይዘው የቀረቡባቸው ናቸው።

የሐዋርያት እምነት መግለጫ ከሁሉም መግለጫዎች ቀደም ሲል የተዘጋጀና የቅዱሳን መጻሕፍትን እስፈላጊ ትምህርቶች አጠር ባለ መልክ አጠቃልሎ የያዘ ነበረ። በሐዋርያት አማካይነት ባይጻፍም በእርግጥ የነርሱን መሠረታዊ የእምነት ትምህርቶች ያጠቃልላሉ። ይህም ከዚያን ጊዜ ጀምሮ በጥምቀት ሥርዓተ አገልግሎት ላይ ውሏል። የዚህ መግለጫ የጥንቱ ቅጂ በ400 ዓ.ም. በፋሬነስ መጽሐፍ ላይ ካሰፈረው ጋር ተመሳሳይነት ያለውና በ340 ዓ.ም. በሮም የተገኘው ነው። ይህ የእምነት መግለጫ በሥላሴ ትምህርት ላይ እርግጠኛ ሆኖ ለእያንዳንዱ የሥላሴ አካላት ሕልውናና ተግባር ትኩረት የሰጠ ነበር። መግለጫው አብያተ ክርስቲያናትን ክርስቶሳዊ አካልና ዓለም አቀፋዊነት ማንፀባረቂያ መሆኑን አበክሮ ከማስገንዘቡም፣ ደኅንነትን ከክርስቶስ ጋር በማቆራኘት የማንኛውም ሰው ግልጥ የሆነ የመጨረሻ ጊዜ ሁኔታና የአማኝ ግብ በትንሣኤና የዘላለም ሕይወት በማግኘት ላይ ያተኮረ መሆኑን ይገልጻል። ይህ የሐዋርያትን እምነት መግለጫ ዛሬም ቢሆን በብዙ አብያተ ክርስቲያን ዘንድ የክርስትና እምነት ዋና አጠቃላይ ፍሬ ነገር ተደርጎ ይቆጠራል።

III. የአዲስ ኪዳን ካኖን (የቅዱሳን መጻሕፍት መለያ)

ምእመናን ሥልጣን ባለው በአንድ ጳጳስ መመራታቸውና፣ ለተመሳሳይ የእምነት መግለጫ መገዛታቸው አንድነታቸውን ያጠናክረላቸውን ያህል፣ የቅዱሳን መጻሕፍት ዝርዝር (ካኖን) መታወቅ ደግሞ ለውህደታቸው ተጨማሪ ኃይል ሆኗል። ብዙ ጊዜ ሰዎች ካኖን የተዘጋጀው በቤተ ክርስቲያን ጉባኤዎች ነው ብለው በማሰብ ስሕተት ላይ ይወድቃሉ። በኋላ በዝርዝር እንደምንመለከተው እነዚህ ጉባኤዎች ያደረጉት ነገር ቢኖር፣ የመላ ቤተ ክርስቲያን ጠቅላላ የልዕና አሳብ በመሠረቱ ያምንበት የነበረውን ጉዳይ ይፋ ማውጣት ብቻ ነው። የካኖን እድገት በሂደት ቀስ በቀስ እየነሰተ የመጣ ሲሆን፣ የጸሐፊዎቻቸው ማንነት አከራካሪ ከሆኑት ከጥቂት መጻሕፍት ዝርዝር በስተቀር የሌሎቹ በ175 ዓ.ም. ተቀናብሮ ነበር።

ቤተ ክርስቲያን በአዲስ ኪዳን ውስጥ የተገኙትን መጻሕፍት ለመለየት የተገፋፋቸው በአንዳንድ ተጨባጭ ችግሮች የተነሣ ነው። እንደ ማርኪዮን ያሉ መናፍቃን የራሳቸውን ቅዱሳን መጻሕፍት ካኖን በማዘጋጀት ሕዝቡን ለማሳሳት ሞክረው ነበር። በስደት ጊዜም ሰዎች አንድ መጽሐፍ የቅዱሳን መጻሕፍት አካል ለመሆኑ እርግጠኛ እስካልሆኑ ሕይወታቸውን ለዚያ መጽሐፍ ብለው አደጋ ላይ ለመጣል ፈቃደኛ አልነበሩም። በተለይም ሐዋርያት ቀስ በቀስ በሞት እየተለዩ በማለታቸው፣ ሥልጣን እንዳላቸው የታወቁና ለአምልኮ የሚያገለግሉ ጽሑፎችን በግልጽ ለይቶ ማወቅ እጅግ አስፈላጊ ነበር።

አንድ መጽሐፍ በቅዱሳን መጻሕፍት ውስጥ (ካኖን) ለመግባት ዋና መመዘኛው ጽሑፉ የሐዋርያት ሥራ ለመሆኑ ምልክት አለ ወይ? የሚለው ነው። ይህ ማለት የተጻፈው በቀጥታ በሐዋርያት ነውን? ወይስ ከሐዋርያት ጋር የቅርብ ግንኙነት ባለው ሰው ነው ወደሚል ጥያቄ ያመራል። ለምሳሌ ማርቆስ በጴጥሮስ ረዳትነት የማርቆስ ወንጌልን የጻፈ ሰው መሆኑ የተረጋገጠ ነው። ለአንድ ጽሑፍ ተቀባይነት ከሚያስፈልጉት ተጨማሪ መመዘኛዎች ውስጥ፣ በሚነበብበት ጊዜ ሕዝቡን በማንቃት ያለው ኃይልና ከእምነት ሕግ ጋር የሚኖረው ስምምነት ሲታመንበት ነበር። በመጨረሻም ጸሐፊዎቹ ሐዋርያት መሆናቸው ወይም የሐዋርያት አጅ ተጽዕኖ እንዳለበት ታሪክ ሊያረጋግጥና ቤተ ክርስቲያንም በመንፈስ ቅዱስ ዘመመራት በዓለም አቀፍ ደረጃ እውቅና ስትሰጥ የትኞቹ መጻሕፍት ካኖናዊ እንደሆኑና ዛሬ አዲስ ኪዳን ብለን በምንጠራው መጽሐፍ ውስጥ መካተት እንደሚገባቸው ይወሰን ነበር።

በዚህ መልክ በመጀመሪያ የተሰበሰቡት የጳውሎስ መልእክቶች ሲሆኑ፣ የሰበሰባቸውም የኤፌሶን ቤተ ክርስቲያን መሪዎች ነበሩ። ከዚህም ስብስብ በመቀጠል በ2ኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ላይ ወንጌላት ተጨመሩበት። ከ1672-1750 ዓ.ም. በኖረው ሎዲቪኮ ኤ. መሪቶሪ የተባለ ሰው በሚላን በሚገኘው በአምብሮዚያን ቤተ መጻሕፍት በ180 ዓ.ም. አካባቢ የተዘጋጀውን መሪቶሪያን የተባለ ካኖን አገኘ። በዚህ ካኖን መሠረት በአዲስ ኪዳን የታተሙት መጻሕፍት ብዛት ሃያ ሁለት ብቻ ነበር። በ324 ዓ.ም. አካባቢ ታሪክ ጸሐፊው ዩሲቢየስ እንዳካሄደው ግምት ግን በብሉይ ኪዳን መጻሕፍትን ደረጃ ተቀባይነት የነበራቸው የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ሃያ ያህል ነበሩ። በዚህ ጊዜ ገና እየተመረመሩ ከነበሩት መጻሕፍት መካከል ያዕቆብ፣ 2ኛ ጴጥሮስ፣ 2ኛ እና 3ኛ ዮሐንስ፣ ይሁዳ፣ ዕብራውያን፣ ራእይ ይገኙ ነበር። እነዚህ መጻሕፍት እስከ እዚህ ጊዜ ድረስ በካኖን ውስጥ ሳይገቡ የዘገዩበት ተቀዳሚ ምክንያት ማን እንደጻፋቸው ጥርጣሬ ስለነበረ ነው። የእስክንድርያው ጳጳስ እትናቴዎስ ግን በ367 ዓ.ም. የፋሲካን በዓል በማስመልከት በሥሩ ለነበሩት አብያተ ክርስቲያናት በጻፈው ደብዳቤ የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ዝርዝር ልክ እንደዛሬው ሃያ ሰባቱንም መጽሐፎች ያቀፈ መሆን እንዳለበት አስታውቋል። ይህንንም ቆይቶ በ397 ዓ.ም. የተደረገው የካርታጋ ጉባኤ ያጸደቀው ሲሆን፣ በሌሎችም አብያተ ክርስቲያናት ዘንድ ለረጅም ጊዜ ተቀባይነት ያገኘ ነበረ። ሆኖም ቤተ ክርስቲያን የዕብራውያንና የራእይን መጽሐፍ እንደካኖናዊ መጽሐፍ ለመቀበል የፈጀባት ጊዜ በዚያ ጥያቄ ላይ ታደርግ የነበረውን

ጥንቃቄ የሚያመለክት ነው።

እንደ 5,500 ያህል የእጅ ጽሑፎች ስለ መጽሐፍ ቅዱስ ጥቅሶች ትክክለኛነት (ሐቀኛነት) ያረጋግጣሉ። ከነዚህም ኩምራን የኢሳያስ መጽሐፍ እየተባለ የሚጠራ ቀደም ያለው በጣም ረጅሙና ስፊው ነው። ከ3,100 በላይ የብራና ጽሑፎች የያዘ ሲሆን፤ አብዛኛውን የመጽሐፍ ቅዱስ ክፍሎች የሚያጠቅልልና እንደ 2,300 የሚያህል በዝርዝር የተጻፉ የቤተ ክርስቲያን ሥነ-ሥርዓት መጻሕፍት ስለ አምልኮ ያለበት ክፍል ይገኝበታል። አብዛኞቹ ጥንታዊ መጻሕፍት የሆኑ እንደእነ የቄሳር የጋሊክ ውግያዎች የመሳሰሉ ከአስር ያነሱ ቅጂዎች ይገኙበታል። እነሱም ከ900 ዓመት ያህል ከቄሳር ግዛት በኋላ የተጻፉ ናቸው።

አፓክሪፋ (የብሉይ ኪዳን ኩቲኛ የካናን መጻሕፍት) በ1546 ዓ.ም. በካውንስል እፍ ትሬንት የተደረገው ስብሰባ ላይ እንደ ክፍል የሮም ካቶሊክ መጽሐፍ ቅዱስ እንዲሆን ታወጀ (ተገለጸ)። ጀርም ከቮልጌይት መጽሐፍ ቅዱስ ጋር ይህንን ክፍል ይጨምራል።

IV. የቤተ ክርስቲያን የአምልኮ ሥነ-ሥርዓት

የማይገሰስ ሥልጣን ባለውና የሐዋርያትም ቀጥተኛ ወራሽ ነው ተብሎ ለሚገመተው የጳጳስ አገልግሎት (ሞናርኪያን ጳጳስ) ይሰጠው ከነበረው ልዩ ክብር የተነሣ ጳጳሱ በብዙዎች ዘንድ የአንድነት ማዕከል፣ የእውነት መከማቻና የእግዚአብሔርን ፀጋ በተቀደሱ ሥርዓቶች (እንደ ቁርባን የጥምቀት ሥነ-ሥርዓቶች) አማካይነት ለማደል እንደሚችል ተደርጎ ይታመንበት ነበር። ከጥንቱ ከምሥጢራዊ (የአስማትና የመተት) ሃይማኖት ወደ ክርስትና የመጡ ሰዎች በበኩላቸው ለጳጳሱ የተቀደሱ ሥልጣን ከሌሎቹ አማንያን የበለጠ እኩልነት ከማሳየታቸውም በካህናትና በተራ አገልጋዮች መካከል ላለው ልዩነት እየጎላ መሄድ ምክንያት ሆነዋል። በተለይም በጌታ ራትና የጥምቀት ሥነ-ሥርዓቶች በልዩ ካህን አማካይነት የሚቀርበው መሥዋዕትነት ቀጥታ ለእግዚአብሔር እንደሚቀርብ ተደርጎ መቆጠሩ እየተስፋፋ ሲሄድ ለዚህ አገልግሎት በተለይ ለጳጳሱ ልዩ ክብርና ትድስና እንደሚያስገኝ በይበልጥ ታመነ።

ወደ ቤተ ክርስቲያን ለመግባት እንደመነሻ ተግባር የሆነው የጥምቀት ሥርዓት ብዙ ጊዜ በፋሲካና በበዓል ሃምሳ ቀን የሚፈጸም ነበር። እንደቀድሞው ልማድ፣ ለመጠመቅ የሚፈልገው ሰው በክርስቶስ ላይ ያለውን እምነት በመግለጥ ለመጠመቅ መፈለጉ ብቻ በቂ ምክንያት ሲሆን፤ በውለተኛ ክፍለ ዘመን መጨረሻ ላይ ግን ወደ ክርስትና የተለወጠው ሰው ልምምድ እውነት መሆኑን ለመፈተን፣ ከመጠመቱ በፊት የሙከራ ጊዜ ማሳለፍ ግዴታ ተጨመረበት። በዚህ የሙከራ ጊዜ፣ ለጥምቀት በመዘጋጀት ላይ ላለው ሰው በቤተ ክርስቲያኒቱ ውስጠኛና ማዕከላዊ ክፍሎች እንዲያመልክ እይፈተድለትም ነበር። በበር ደጃፍ ላይ የሚገኘው ልዩ ክፍል ግን ይፈቀድለት ነበር። ጥምቀት አልፎ አልፎ በሚፍሰስም ይፈህም እንጂ ዋናው መንገድ ግን በማጥለቅ ነበር። የሕፃናት ጥምቀትን ተርቱሊያን የተቃወመውና ሲፕሪያን የደገፈው ሲሆን በሽተኞችን የማጥመቅ ልምምድ የተጀመረውም በዚህ ጊዜ ነው። ቤተ ክርስቲያን በተለይ የጌታ እራትና ጥምቀት ሥርዓቶች ልዩ ክብር በመጠበቅ የተለያዩ መመዘኛዎችን በሚያሟሉ ካህናት ብቻ መፈጸም ይገባቸዋል የሚለውን እምነቷን እያጠናከረች ሄደች።

ይህ የሮሙ ካታኩምክ እንዲ ክፍል ሲሆን፤ በዚሁ መልክ ከምድር ሥር የተሠሩና ርዝመታቸው 60 ማይሎች ያህል የሚሆን ሌሎች ተመሳሳይ ክፍሎችም ይገኛሉ። በነዚህም ክፍሎች ውስጥ ከግማሽ ሚሊዮን በላይ የሚሆኑ አስከሬኖች ተገኝተዋል። እነኚህ ካታኩምኮች በአብዛኛው የክርስቲያኖች መስብሰቢያና መካነ መቃብሮች ቢሆኑም፤ ሌሎችም ይጠቀሙባቸው እንደነበር ይገመታል። (ቀጥሎ ያለውን ስእል ይመልከቱ)

በቤተ ክርስቲያን ዓመት ውስጥ፤ የበዓላት ኡደት ድንጋጌ ለመጀመሪያ ጊዜ በሥራ ላይ የዋለው በዚሁ ዘመን ነበር። ከአይሁድ የፋሲካ በዓል የመነጨውን የክርስቶስን ትንሣኤ በዓል ማክበር የተጀመረው ከሁሉም በዓላት አስቀድሞ ነበር። የገና በዓል ከአሕዛብ እምልኮዎች የተሰወረ ከመሆኑም በምዕራባውያን ክርስቲያኖች ዘንድ መክበር የጀመረው ከ350 ዓ.ም. በኋላ ነበር። እንደዚሁም ከፋሲካ በፊት ለ40ቀናት ሰውነትን ከምግብ ፍላጎቶች በማቀብና በንስሐ ይዘክር የነበረው አቢይ ያም፤ የገና በዓል መክበር ተቀባይነት ከማግኘቱ በፊት በቤተ ክርስቲያን የአምልኮ ኡደት ምዝገባ ተቀባይነት እግኝቶ ነበር።

ከ313 ዓ.ም. ቀደም ሲል በመጀመር ክርስቲያኖች በሮም የሚገኘውን ካታኩምብ በመስብሰቢያነትና መታናቸውንም በመቅበሪያነት ይጠቀሙበት ነበር። ይህ ሰው ሠራሽ የምድር ውስጥ መተላለፊያ ርቀቱ በብዙ ማይሎች የሚለካ ከመሆኑም ክፍሎቹም በእርከን የተሠሩ ነበሩ። በአንዳንዶቹ መቃብሮች ላይ የክርስቲያናዊ ሥነ-ጥበብ ውጤቶች የሆኑ እንደ እርግብ ያሉ ቅርፆችና ሌሎችም ከክርስትና ጋር የተያያዙ ምልክቶች ተገኝተዋል። እነኚህ ለዘመናት ተቀብረው ከቆዩ በኋላ እንደገና የተገኙት በ1578 ዓ.ም. ነበር። እንደ ቤተ ክርስቲያን ጭምር ከ232 ዓ.ም. ጀመሮ ያገለገለው ቀደምቱ የጥንት ሕንፃ በዱራ አውሮፓ በኤፍራጥስ ወንዝ ዳርቻ የሚገኝ በዩል ዩኒቨርሲቲ ተመራማሪዎች ተቆፍሮ የተገኘው ነው።

በዱራ-አውሮፓ በተደረገው ቁፋሮ የተገኘው ይህ ክፍል የክርስቲያኖች መስብሰቢያ ስፍራ ነበር። ከላይ የምንመለከተው በዩል ዩኒቨርሲቲ የሚገኘው ጥንታዊውን ክፍል የሚወክል ቅጂ ሥራ ነው። በስእሉ በስተሣራ ዘቅል የሚጥመድሁ ስፍራ ሲገኝ

ከበስተጀርባው መልካሙ እራኛ አያሱስ በጎችን እንዳስማራ እናያለን። በስተቀኝ ባለው ግርግዳ ላይ ደግሞ አያሱስ ሽባውን ሰው ሰፈውሰውና በማእከል የምትንገላታ ጀልባ እንመለከታለን። ዲጥሮስም በማእበሉ ላይ ሲራመድ ይታያል። እንደዚሁም በግርግዳው በስተግርጌ ወደ ባዶው መቃብር የመጡትን ሶስት ሰቶች ስእል እናያለን። ኡራ-አውሮፓ የተደመሰሰችው በ258 ዓ.ም. በመሆኑ፤ ይህ ጊዜያዊ ቤተ ክርስቲያን ከዚያን በፊት በአገልግሎት ላይ ውሎ እንደነበረ ይገመታል። 1007. በዚህ ዘመን መጨረሻ አካባቢ ላይ ክርስቲያኖች የሚሰሯቸው የቤተ ክርስቲያን ህንፃዎች የሮም ፍርድ ቤቶችን ቅርፅ (ባስሊካ) የተከተሉ ነበሩ። እንዲህ አይነቱ የቤተ ክርስቲያን ሕንፃ ባለ አራት ማእዘን ሲሆን፤ በምዕራብ በኩል ለጥምቀት የሚዘጋጁ ሰዎች የሚያመልኩበት የተለየ ስፍራ ነበረው። በምስራቅ በኩል ደግሞ ግማሽ ክብ ቅርፅ ያለው የህንፃው ክፍል መሰዊያውና የጳጳሱ ወንበር የሚገኝበትን ያቀፈ ሲሆን፤ የመሐሉ ስፍራ ረጅምና ለመተላለፊያ የተተወ ነበረ። በዘመኑ የእነዚህ አብያተ ክርስቲያናት ሥራ ቀለል ባለመልክ ይከናወን የነበረ ይሁን እንጂ፤ ከ313 ዓ.ም. ጀምሮ ግን መንግሥት የቤተ ክርስቲያን ደጋፊ በመሆኑ የቤተ ክርስቲያን ህንፃዎች እጅግ እየተዋቡና እያጌጡ ሄደ።

በአብያተ ክርስቲያናት ውስጥና በካታኮምብ ያመልኩ የነበሩ ክርስቲያኖች በአረማውያን ዘንድ እንደ ኅብረተሰብ ፀር ተደርገው ይቆጠሩ ነበር። ምክንያቱም ክርስቲያኖች እንደ ተርቱሊያን ባለ ጸሐፊዎቻቸው እንደተገለጠው እራሳቸውን ከእህዛብ መደሰቻ ስፍራዎችና ከፖለቲካ ሕይወት ያገለሉም ስለነበረ ነው። ከዚህ በተረፈ ግን ጌታቸውን እንዲከዱ የሚጠይቅ ፈተና እስካልገጠማቸው ድረስ ክርስቲያኖች በኅብረተሰባቸው ውስጥ ያለባቸውን ኃላፊነት ለመወጣት ፈቃደኞች ነበሩ። እርስ በእርስ የነበራቸው ፍቅር፤ በንጽሕናና በደስተኝነት የሚመራው ቤተሰባዊ ሕይወታቸውና ለችግረኛ የሚያደርጉት በርህራሄ የቀሞላ እርዳታ ሁሉ፤ ለአሕዛብ ጎረቤቶቻቸው ጥሩ ምሳሌ ለመሆን አብቅቷቸዋል። የሮም መንግሥት ነገሥታት ክርስትናን ሲያስወግዱት እንደማይችሉ በተገነዘብ ጊዜ ሊቀበሉትና ፈቃድ ሊሰጡት እንደሚገባ ተረዱ። እንደዚሁም ክርስቲያኖች መንግሥት ካደረሰባቸው ውጫዊ መከራና ስደት በተጨማሪ በመናፍቃን አምካይነት በውስጥ የገጠማቸውን የመከፋፈልና የቡርቦራ እደጋ በቆራጥነት በመቋቋማቸው የክርስትና እምነት አያበባና እየደመቀ ሄደ። ሆኖም ቤተ ክርስቲያን ከሮም መንግሥት ጋር እጅግ የጠበቀ ግንኙነት የመሠረተችባቸው ከ313-590 ዓ.ም. ያሉት አመታት በስደቱ ዘመን እንኳን ያልታዩበትን ድክመቶች አንፀባራቂ ሆኑ።

ምዕራፍ 11

የቤተ ክርስቲያን ከመንግሥትና ከባርቤሪያንስ ጋር መቋቋም

የጭለማው ዘመን በሚባል የሚታወቀው ክ375-1066 ዓ.ም. የነበረው ጊዜ የባርቤሪያን ቲዩቶኒክ ነገዶች (የጀርመንና የአንግሎ ሳክሰን ዝርያዎች) እንቅስቃሴ በምዕራብ አውሮፓ የተስፋፋበት ዘመን ሲሆን፤ በዚህ የታሪክ ወቅት ቤተ ክርስቲያን ሁለት ይዘት ያለው ችግር ገጥሟት ነበር። በቅድሚያ የሮም መንግሥት ለመውደቅ በተቃረበበት በዚያ ዘመን ቤተ ክርስቲያንም በበኩሏ በመበሰበሰ ብሎም በመፈራረስ ላይ የሚገኘውን የግሪክ-ዕብራውያን ባህል እንደ ‘ጩው’ ሆኖ የማቆየቱ ጥላፊነት ከፈቷ ተደቅሞ ነበረ። ይህንንም ከባድ ኃላፊነት በመወጣት ረገድ፤ ቅዱሳት መጻሕፍት በክፍተኛ ጥንቃቄ የሚጠበቁባቸውና የመጻሕፍቶቹም የእጅ ቅጂዎች የሚራቡባቸው ገዳማት የላቀ የሥራ ድርሻ አበርክተዋል። ቤተ ክርስቲያንን ያሳሰባት ሌላው ኃላፊነት ደግሞ በብዛት በመንከራተት ላይ ለሚገኙት ዘላኖች፤ አራሷን ‘ብርሃን’ በማድረግ ወንጌልን እንዴት ለመስበክ እንደምትችል ነበር። ቤተ ክርስቲያን ይህንን ጥላፊነቷን የተወጣቸው ሚስቶቿ በሆኑ መነኮሳት በኩል ሲሆን ሁሉንም ነገዶች ለክርስትና እምነት በማሸነፍ እጅግ ተሳክቶላት ነበር። ይሁን እንጂ ቤተ ክርስቲያን ባህሏን ለመጠበቅና የተለያዩ ነገዶችን ወደ ክርስትና እምነት ለመለወጥ ላገኘችው የተሳካ ውጤት መሥዋዕትነት መክፈል ነበረባት። ከእነዚህም ዋነኞቹ የመንግሥትን በውስጥ ጉዳይዋ ጣልቃ ገብነት አሜን ብላ መቀበልና ዓለማዊ የአስተዳደር ፈላጎችን ለመከተል መገደድዋን ሲሆኑ፤ በዚህ ሳቢያ የድርጅታዊ አወቃቀር እድገቷና የትምህርት አሰጣጧ ጥራት በአያሌው ሲጎዱ በቅተዋል።

I. ቤተ ክርስቲያንና መንግሥት

ቆስጠንጢኖስ የሃይማኖት ነጻነትን ካወጀ በኋላ በመንግሥትና በቤተ ክርስቲያን መካከል ስለነበረው ግንኙነት ለመረዳት፤ በዚያን ወቅት ንጉሠ ነገሥቱን ገጥመውት ስለነበሩት ፖለቲካዊ ችግሮች በመጠኑም ቢሆን ማወቅ ያስፈልጋል። በሮም ግዛት ውስጥ ከክርስቶስ ልደት በፊት ከ133-31 በነበረው ክፍለ ዘመን የተነሣው ፖለቲካዊ አመፅ የሮምን ሪፐብሊክ ደብዛ ከማጥፋቱም፤ አውግስጦስ ባላንጣውን አንቶኒን አሸንፎ መንግሥቱን እስካዳበለበት ጊዜ ድረስ ለሥርዓተ አልባኝነት መንሥኤ ሆኖ ቆይቶ ነበር። ምንም እንኳን አውግስጦስ ከምክር ቤቱ ጋር ሥልጣን በመጋራት፤ ለጊዜው ለሮም መንግሥት ከፍተኛ ብልፅግናና ሰላም ቢያስገኝም፤ ከእርሱ በኋላ ግን ሁኔታዎች እየተለዋወጡና እንደገና እየተባባሱ በመሄዳቸው ከ192-284 ዓ.ም. ያለው ሌላው ምዕተ ዓመት ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው ውንብድና የተስፋፋበትና የሮም የጠረፍ ግዛቶች በወራሪ የባርቤሪያን ነገዶች የተጠቁበት ነበር። በ285 ዓ.ም. ነግሥ የነበረው ዲዮቅልጥያኖስ ግን እንደ ምሥራቃዊ ነገሥታት እራሱን ፈላጭ ቆራጭ ገዢ በማድረግ ለግሪክና ለሮም ጥምር ባህል ማንስራራት ዋስትና ለመስጠት ሞክሮ ነበር። ሆኖም ክርስትናም ጭምር ይህንን ባህል የመፈታተን ባሕርይ እንዳለው ስላመነበት በጋሌሪዮስ አገማችነት ከ303-305 ዓ.ም. ባሉት ዓመታት ውስጥ ክርስትናን ለማጥፋት ከፍተኛ ጥረት አድርጎ ነበር። ከእርሱ ይልቅ ብልህ የነበረውና ተጥሎ የነገሠው መሪ ቆስጠንጢኖስ ክርስትናን በኃይል ማጥፋት አለመቻሉን ከመረዳቱም፤ የቀድሞውን ባህል በቤተ ክርስቲያን ተባባሪነት በተላሉ ለማዳን እንደሚቻል አመነበት። ቤተ ክርስቲያንና መንግሥት መስማማት የጀመሩት ቆስጠንጢኖስ መንግሥቱን ሙሉ በሙሉ ከተቆጣጠረ በኋላ ነበር። ከ311-324 ድረስ ከሊሲኒዩስ ጋር ሥልጣን የተጋራ ቢሆንም በመንግሥት ጉዳይ ላይ ግን ተፈጻሚነት የሚያገኘውን ውሳኔ የሚያሳልፈው ቆስጠንጢኖስ ነበር።

(ከ274-337) የኖረው ቆስጠንጢኖስ፤ ኮንስታንቲኖስ የሚባል የአንድ የሮማ ወታደራዊ መሪ፤ ኤሌኒ ከምትባል ከምስራቃዊው ዓለም ከመጣች ነጻና ክርስትያን ሴት የተወለደለት ዲቃላ ልጅ ነበረ። ቆስጠንጢኖስ በ312 ዓ.ም. ላይ ጠላቶቹ ሊያሸንፉት ቀርበው ሳሉ በሰማይ ላይ የመስቀል ቅርፅ ያለው ራእይና ‘በዚህ ምልክት ታሸንፋላህ’ የሚል በላቲን ቋንቋ የተጻፈ ጽሑፍ ያያል። ይህም ስለወደፈቱ ሁኔታ የመልካም አድል

አመልካች እንደሆነ በማመን በቲብር ወንዝ የሚልቪያን ድልድይ ላይ ጠላቶቹን ገጥሞ ድል ያደርጋቸዋል። ቆስጠንጢኖስ ለቤተ ክርስቲያን የነበረው በጎ አመለካከት ከዚህ ካየው ራዕይ ጋር ግንኙነት ያለው ቢመስልም ለራሱ ጥቅምና ዓላማም ሲል ነው የሚል ጥርጣራ አለ። ምናልባትም ቤተ ክርስቲያን የአንድነት አዲስ ማዕከል በመሆን ልታገለግለውና የጥንቱንም ባህል በመጠበቅ ልትረዳው እንደምትችል በመገመቱም ሊሆን ይችላል። በተለይም ክርስትናን በይፋ ተቀብሎ ሳይጠመቅ ለመሞት ጥቂት አስከቃሪው ድረስ መዘግየቱና የመንግሥቱም አረማዊ ሃይማኖት የበላይ ጠባቂ የሚጠራበትን ‘የፓን-ቴሬክስ ማክሲሙስን’ ስያሜ እንደያዘ መቆየቱ ጥርጣሬውን ያጎላዋል። ከዚህም በተጨማሪ ሥልጣኑን ተቀናቅነውት የነበሩትን ወጣት ወንዶች ሁሉ መግደሉ የእውነተኛ ክርስቲያን ባሕርይ እንዳልነበረው የሚያሳይ ነው። ምናልባትም አጉል እምነትና ለራሱ ምቹ የሆነ አመራር ይከተል ነበር።

ይህ ከላይ የተሰነዘረው አስተያየት ትክክል ሆነም አልሆነም ቆስጠንጢኖስ ቤተ ክርስቲያንን የሚደግፍ ፖሊሲ (መመሪያ) አራምዷል። በ313 ዓ.ም. እርሱና የሥልጣን ታጋሪው ሊሲኒዩስ በሚላን ከተማ ባወጡት አዋጅ አማካይነት ለክርስቲያኖች ሙሉ የአምልኮ ነጻነት ተሰጥቷቸዋል። በሚቀጥሉት ጥቂት ዓመታት ደግሞ ቆስጠንጢኖስ ያወጣቸው ሌሎች አዋጆች ለቤተ ክርስቲያን ብዙ ጥቅሞች አስገኝተውላት ነበር። ከነዚህም መካከል ጥቂቶቹ፡ ቀደም ሲል የተወረሱ የቤተ ክርስቲያን ንብረቶች መመለስ፤ መንግሥት ቤተ ክርስቲያንን በገንዘብ መደጎም መጀመር፤ የቤተ ክርስቲያን አገልጋዮች ከማናቸውም ከመንግሥት ግዴታዎች ነጻ መሆን፤ በጠንቋዮችና በአስማተኞች ላይ አገዳ መተላለፍና ‘የፀሐይ ቀን’ (ሰንደድ) እየተባለ የሚጠራው ቀን አሁን፤ የዕረፍትና የክርስቲያኖች የአምልኮ ቀን እንዲሆን መደረጉ ናቸው። ሌላው ቀርቶ ዳናቲስትና አርዮሳውያንን ለማስታረቅ በ314 ዓ.ም. በአርልና በ325 ዓ.ም. በኒቂያ በተደረጉ ጉባኤዎች ቆስጠንጢኖስ አራሱን እንደ አንድ የሥነ-መለኮት ትምህርት መሪ በማድረግ ስብሰባውን በሊቀመንበርነት መርቶ ነበር። በዚያን ጊዜ የክርስቲያኖች ቁጥር ከሀዘቡ አንድ አሥረኛ የማይበልጥ ቢሆንም በመንግሥቱ ዘንድ የነበራቸው ተደማጭነት ግን በእጅጉ የጎላ ነበር።

እንደተመለከትነው ቆስጠንጢኖስ ለቤተ ክርስቲያን ነጻነት ከመስጠቱና በብዙም ጉዳዮች ላይ ከቤተ ክርስቲያን ጎን የመቆሙን ያህል፡ በሌላ በኩል ቤተ ክርስቲያንን ለመንግሥቱ ታማኝ አገልጋይ በማድረግ ተጠቅሞበት ነበር። ከዚህም ሌላ በ330 ዓ.ም. የቁስጥንጥንያ ከተማ መመሥረት ምክንያት ሆኗል። ከተማው ለሮማ ግዛት በምስራቅና ምዕራብ መከፈልና እንደዚሁም በ1054 ዓ.ም. ለተፈጠረው ለቤተ ክርስቲያን በሁለት ወገን መለያየት (የ1054-ቱ መከፋፈል) ምክንያት ሆኗል። ይሁን እንጂ በ5ኛው ክፍለ ዘመን ላይ የምዕራቡ ግዛት በጀርመን ነገዶች በወደተበት ወቅት ይህ ከተማ ለግሪክ ሮም ባህል ጥበቃ ምቹ ስፍራ ሆኖ ነበር። ቁስጥንጥንያ የምሥራቁ የፖለቲካ ሥልጣን ማዕከል ለመሆን ከበቃበት ከ476 ዓ.ም. በኋላ የሮሙ ጳጳስ የራሱን የፖለቲካም ሆነ መንፈሳዊ ሥልጣን ይዞ ለብቻው ተገለለ።

የቆስጠንጢኖስ ልጆች የአባታቸውን ፈላጊ በመከተል ቤተ ክርስቲያንን የሚደግፍ ፖሊሲ ማራመድ የቀጠለ ከሙሆኑም፤ እንዲያውም መመሪያቸውን በማጠናከር የአረማዊነትን እምነት ወደ ተከላካይነት ደረጃ አደረሱት። ከወሰዷቸው እርምጃዎች መካከል አንዱ የአሕዛብን መሥዋዕት የማቅረብ ሥርዓትንና በቤተ መቅደስ አምልኮ ውስጥ መገኘትን በሕግ ማገድ ነበር። ክርስትና በአጭር ጊዜ ውስጥ የመንግሥቱ ሃይማኖት እንደሚሆን እየተጠበቀ ሳለ ከ332-363 ዓ.ም. የኖረው ጁሊያን በ361 ዓ.ም. ሥልጣን በመያዙ ሂደቱን ገታው። ጁሊያን ክርስትናን በውጫዊ መንገድ እንዲቀበል የተገደደ ቢሆንም ቀደም ሲል የቅርብ ዘመዶቹ በክርስቲያን መሪ እጅ በመገደላቸውና እርሱም በአቴና የግሪክ ፍልስፍና በማጥናቱ የኒዮ-ፕሌቶኒዝም ተከታይ ወደመሆን አዘነበለ። ቤተ ክርስቲያን የነበራትን የበላይነት መብት እንዲገፈፍ ካደረገ በኋላ ለሁሉም እምነቶች የነበረውን የእምነት ነጻነት እንደገና አወጀ። ሁኔታዎቹ ሁሉ የአረመኔን ፍልስፍናና ሃይማኖት ለማስፋፋት ተመቻቹ። ሆኖም ለቤተ ክርስቲያን መልካም እጋጣሚ የሆነለት የጁሊያን በሥልጣን ላይ መቆየት በአጭር በመቆጨቱ ሲሆን፤ የደረሰባትም ችግር ጊዜያዊና ቀላል ነበር።

ከጁሊያን በኋላ የተነሡት ነገሥታት ግን ክርስትና ብሔራዊ ሃይማኖት እስኪሆን ድረስ ለቤተ ክርስቲያን የሚያደርጉትን አርዳታና አድልዎ ገፍተውበት ነበር። ለምሳሌ ንጉሠ ነገሥቱ ግራሽን እንደዋና ካህን

የሚጠራበትን የፓን-ቴሬክስ ማከሲመስ፣ ሥልጣኑን ካደ። ቴዎዶሪየስ 1ኛ በ380ና በ381 ክርስትናን የመንግሥቱ ብቸኛ ሃይማኖት የሚያደርገውን አዋጅ አወጣ። ከክርስትና ሌላ ሃይማኖት የአረማዊና የመኖፍቅ ሃይማኖት ሲከተል ወይም ሲፈጽም የሚገኝ ሰው በመንግሥት ከባድ ቅጣት ይደርስበት ነበር። እንደዚሁም በ392 ዓ.ም. የታወጀው የቁስጥንጥንያ ድንጋጌ የአረማውያንን እምልኮ ፍጹም የሚቃወም ሆኖ ሳለ በ529 ዓ.ም. በጀስቲንያን የታወጀው ግን በአቴና የነበረውን የፍልስፍና ትምህርት ቤት እስከነጭራሽ እንዲዘጋ አደረገ። ይህም በአረማዊነት ላይ የተሰነዘረ የመጨረሻው የከፋ እርምጃ ነበር። ጄስቲንያን ከ483-565 ዓ.ም. የኖረና የታወቀው የምሥራቅ ንጉሠ ነገሥት (ከ527-565 ዓ.ም.)፣ በቁስጥንጥንያ የምትገኘው የቅድስት ሶፊያ ቤተ ክርስቲያን እንድትሠራ አደረገ። ኮርፐላ ጁሪስ ሲቨለስ የተባለውን የሮም ሕግ በጽሑፍ አስፈረ። ይህ የብዙ ዘመናዊ የሆኑት አገሮች መሠረታዊ ሕግ ሲሆን፣ የቤተ ክርስቲያን ለካኖን ሕግ መሠረት ሆነ። የንጉሠ ነገሥት ጄስቲንያንና የሚስቱ ቴዎዶራ ውብ የሆነ ግጥ የበባበት ሞዜዶክ (በተለያዩ ቁርጥራጭ በሆነ ድንጋይ ወይም መስታወት የተሠራ ሥዕል) በሳን ሺታሌ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ በራቪና ይገኛል።

ክርስትና በጣም ጥቂት ተከታዮች የነበሩትና የተጠላ የእምነት ክፍል ከነበረበት ደረጃ ተነሥቶ የታላቁ የሮም መንግሥት ብሔራዊ ሃይማኖት ለመሆን ያለፈበትን ጠመዝማዛ መንገድ ልብ ብሎ ላጤነው፣ የጊዜው ሁኔታ መመቻቸት የሚዘነጋ ባይሆንም፣ ቤተ ክርስቲያን በግሏ ያደረገችው ከፍተኛ ጥረት ግን ወላጅ ሚና መጫወቱን መገንዘብ አያዳግተውም። ክርስትና የኅብረተሰቡን የሥነ-ምግባር ደረጃ ከፍ ስለማድረግ ብዙ የማይታበሉ ሐቆች አሉ። በማስረጃነትም፣ ለሴቶች መብት በኅብረተሰቡ ወሰን የተሻለ ትኩረት መስጠቱ፣ የተለያዩ የጭካኔ ግድያዎችን የሚያሳዩ ትርኢቶች መቆማቸው፣ በባሪያዎች ይደርስባቸው የነበረው አስታቂ በደል እየቀነሰ መምጣት፣ የሮም ሕግጋት በሰላም በፍትህ ላይ የተመሠረቱ መሆኑ፣ ጽና የሚሰየሩዋት ሥራ መስፋፋት በግንባር ቀደም የሚጠቀሱ ናቸው። ይሁን እንጂ ይህ የቤተ ክርስቲያን ከመንግሥት ጋር የቅርብ ግንኙነት ማድረግ ጥቅም ያስገኘውን ያህል በቀላሉ የማይገመት ጉዳትም እንዳስከተለ መረዳት ይቻላል። መንግሥት ለቤተ ክርስቲያን በሰጠው ክብር፣ ጥበቃና እርዳታ አንጻር በምላሹ በመንፈሳዊና በሥነ-መለኮት ትምህርት ጉዳይ ጣልቃ እንዲገባ ይፈቀድለት ዘንድ መጠየቅ ጀመር። ቆሰጠንጢኖስ የዓለማዊው የሮም መንግሥት መሪ በሆንንም እንኳን፣ በ314 ዓ.ም. በአርልና በ325 በኒቅያ በተካሄደው ጉባኤ በቤተ ክርስቲያን ውስጥ የተፈጠረውን ውዝግብ ለመዳኘት እራሱን መንፈሳዊ ዳኛ አድርጎ ነበር። ውሉ ሲያደርግ በመንግሥትና በቤተ ክርስቲያን መካከል እየከረረ ለሄደው አድካሚና አስልቺ ውዝግብ መንሥኤው ይህን የመሰለው ድርጊት ነበር። ሌላው ብዙ ትዝብት ለማትረፍ ያበቃው ጉዳይ ቤተ ክርስቲያን ሥልጣን በምታገኝበት ጊዜ ልክ የአረማውያን ባለሥልጣናት በክርስቲያኖች ላይ ይፈጽሙት የነበረው ዓይነት ግፍ እርሷም በአረማውያን ላይ ለመፈጸም መነሣጣቷ ነው። በመሆኑም ሁኔታዎች በሚዛናዊነት ዓይን ሲታዩ በመንግሥትና በቤተ ክርስቲያን መካከል የተፈጠረው የቀረበ ግንኙነት ካሰገኘው በረከት ይልቅ ጉዳቱ እንደሚባለ ነው።

II. ቤተ ክርስቲያንና ባርቤሪያን (አረማውያን)

እርግጥ በ4ኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ላይ ቤተ ክርስቲያን ከመንግሥት መስማማቷ መልካም አጋጣሚ ነበር ለማለት ይቻላል። ምክንያቱም የዚህ ክፍለ ዘመን መጨረሻ፣ በኋላ ላይ እንደምንመለከተው በአውሮፓ ውስጥ አዲስና ከፍተኛ ችግርን ያስከተለ በመሆኑ ነው። ችግሩም ከዚያን ጊዜ ጀምሮ እስከ 11ኛው ክፍለ ዘመን ድረስ ያለማቋረጥ ወደ አውሮፓ በመፍለስ ላይ የሚገኙትን አሕዛብ ወደ ክርስትና ለመለወጥ ከሚደረገው ጥረት የመነጨ ነበር። ከ375-1066 ዓ.ም. በነበሩት ምዕተ ዓመታት ቁጥር በፍር የሌላቸው የቱቶናውያን፣ የቫይኪንግያውያን፣ የስላቫውያንና የሞንጎል ነገዶች ወደ አውሮፓ አካባቢ ይፈልሱ ነበር።

U. የባርቤሪያን መስፋፋት

ባርቤሪያን ጎዞ የሚባሉት በሮም መንግሥት ውስጥ ለመጀመሪያ ጊዜ የታዩት በዳንዩብ የወሰን ክልል አካባቢ በመጨረሻ 4ኛው ክፍለ ዘመን ነበር። ሆኖም የሞንጎል ነገዶች ከኋላቸው ያሳድጏቸው ስለነበር ወደ ሮም ግዛት ዘልቀው ለመግባት ከማስከላዊው መንግሥት ፈቃድ ጠየቁ። ይህም ባስከተለው አለመግባባት ሳቢያ

በእነርሱና በሮማውያን መካከል በ378 ዓ.ም. የተካሄደው የእድርያኖፕላ ጦርነት የንጉሠ ነገሥት ቫለንስን ሞት ከማስከተሉም፤ ለእነኝህ ለአሪዮሳውያን ቪዚጋት [ምዕራባውያን ጎዝብ] በመንግሥቱ ምስራቃዊ ክፍል መስፋፋት ምክንያት ሆነ። ብዙዎቹም የነርሱ ወገኖች ከጦርነቱ በኋላ የጻንዩብን ወንዝ እያቋረጡ መፍለሳቸውን በመቀጠል በ410 ዓ.ም. ሮምን አሸንፈው አገሪቱን ለመበዝበዝ በቁ። ከዚያም በ426 ዓ.ም. አካባቢ በእስፔይን የራሳቸውን መንግሥት መሠረቱ። አሪዮሳውያን ቫንድሎች የባርቤሪያን ጎዝ ፈለግ በመከተል ከምሥራቅ የራይን ወንዝ ጀምሮ የመጨረሻ እስከሠፈሩበት ሰሜን አፍሪካ ውስጥ ደረሱ። አሪዮሳውያን አስትሮጎቶች በመባል የሚታወቁት ሌሎች የጎዝ ነገዶች ደግሞ በሮም ግዛት በቲዎዶሪክ መሪነት ሌላ መንግሥት አቋቋሙ። እንደዚሁም ቫንድሎች በሰሜን አፍሪካ፤ አሪዮሳውያን የሆኑት ሎምባርዶችና ቡርግንዲያኖች አረማዊ ከሆኑት የፍራንክስ ነገዶች ጋር በመተባበር የአሁኒቱ ፈረንሳይ ተብላ በምትጠራው አገር ላይ ሰፈሩ። እንግሎ ሳክሶናውያን በበኩላቸው እንግሊዝን ወረሩ። በዚህ ክፍለ ዘመን በምዕራብ አውሮፓ የነበረችሃ ቤተ ክርስቲያን ይህን ሁሉ ችግር ያሳስፈችው ብትሆንም፤ ለአጭር ጊዜም ቢሆን በአቲላ መሪነት አውሮፓን ለመውረር ተነስተው የነበሩትን የሞንጎል ሀን ወራሪዎች በተጨማሪ መቋቋም ነበረባት። ሆኖም እነዚህ ወራሪዎች በ451 ዓ.ም. ቻሎንስ በተባለ ስፍራ በተገኘ ድል ተባረሩ። ከዚያም በኋላ በሰፊው ጊዜያዊ ድል በመጠቀም ቤተ ክርስቲያን አብዛኛዎቹን የቱቶናውያን ነገድ ሕዝቦች ለክርስትና ለማሸነፍ ስትችል፤ በ6ኛው ክፍለ ዘመን ላይ ከአሪዮሳውያን ሎምባርዶችና ከእስላሞች አዲስ የወረራ ፈተና ገጥሟት ነበር።

በእነኝህ ዘመናት ውስጥ ምዕራብ አውሮፓ ከተያያዘችው ከፍተኛ የሥልጣኔ ምዕራፍ የተደረሰው አውሮፓን ጻር እስከጻር በወረርዋት በነዚህ ባርቤሪያውያን ነገዶች ልዩ ተሰጥኦና ጉብዝና ሳይሆን፤ ቤተ ክርስቲያን ባደረገችው ያላቋረጠ ጥረት ወደ ክርስትና እምነት ልታመጣቸው በመቻሏ ነው።

የባርቤሪያኖች መሪና የጀርመናዊ ነገዶች መንግሥታት፡- - ቪዚጎትስ - አስትሮጎትስ - ፍራንክስ - ቫንጻልስ - ቡልጌሪያንስ - ሆንስ - የምሥራቁ መንግስት

ለ. ወንጌልን ለባርቤሪያንስ የማድረስ ሥራ

እርመኒያ (አርመን) ለወንጌል በሪን የከፈተችው በ301 ዓ.ም. አካባቢ ጎርጎሪዮስ ኢሎሚኔተር በሚባለው (የወንጌል አስተማሪ) አማካይነት ንጉሥ ታሪዳትስ የክርስትናን እምነት ከተቀበለና ከተጠመቀ በኋላ ነበር። መጽሐፍ ቅዱስ በአርመንኛ ቋንቋ በመተርጎሙም በ433 ዓ.ም. አያሌ ሚሊዮን የሚደርሱ ሰዎች ለክርስትና ተሸነፉ። በብሔራዊ ደረጃ በግልጽ ክርስቲያን ከሆኑ መንግሥታት የመጀመሪያው እርመኒያ ስትሆን፤ ሕዝቦቿ ለዘመናት ሁሉ ስደትና መከራ በገጥማቸውም፤ እምነታቸውን አጥብቀው እንደያዙ የሚገኙ ናቸው።

እንደዚሁም ፍራምናጦስ (ከ300-380 ዓ.ም. አካባቢ) በግሪክ ወደምትገኘው ጢሮስ እንደ ባሪያ ሆኖ ሲመጣ፤ ከጥቂት ጊዜ በኋላ ነጻ ሆነ። ኢትዮጵያውያን አርቶዶክስ (ኮፕቲክ) ክርስቲያን እንዲሆኑ አደረጉ። የእስክንድሪያው ጳጳስ አትናቲዎስ፤ ፍራምናጦስን ለኢትዮጵያ ብሔራዊ ቤተ ክርስቲያን ጳጳስ አድርጎ ከሾመው ጊዜ ጀምሮ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ከግብፅ በሚላኩ ጳጳሳት ለብዙ ዘመናት ስትመራ ከቆየች በኋላ፤ በ1957 ዓ.ም. እራሷን ቻለች።

የብሪታንያ ደሴቶችም በዚህ ዘመን ነበር ለክርስትና የተሸነፉት። ሴልቲክ ዝርያ ለሆኑት ብሪታኒያውያን ክርስትና እንዴት እንደደረሰ የምናውቀው ነገር ባይኖርም ምናልባት በሮማውያን ሰፋሪዎችና ነጋዴዎች አማካይነት ሊሆን ይችላል የሚል ግምት እለ። በተረፈ ግን ሦስት የሴልቲክ ጳጳሳት በ314 ዓ.ም. በአርል በተደረገው ጉባኤ የሴልቲክን ቤተ ክርስቲያን ወክለው እንደተገኙ ይነገራል። እንደዚሁም የአውግስጢኖስ ተቃዋሚ የነበረው ፔሌጂየስ የመጣውም ከሴልቲክ ቤተ ክርስቲያን ሊሆን በስሙ ይታወቅ የነበረውን የሐስት ትምህርት (ኮፋቄ) በ410 ዓ.ም. አካባቢ ማስተማር መጀመሩ የተረጋገጠ ነው። ይህች ጥንታዊትዋ በእንግሊዝ የነበረች የሴልቲክ ቤተ ክርስቲያን የሮምን ጳጳስ የሥልጣን በላይነትንም ሆነ ተቀዳሚነት እትብልም ነበር። የፋሲካ በዓል የሚከበርበትን ቀን በመወሰን ሂደት ውስጥ የተከተለችው የምሥራቅ ቤተ ክርስቲያንን ልምምድ ሲሆን፤ ከሮሜ ቤተ ክርስቲያን የማትስማማባቸው ሌሎችም ያልጎሉ የልዩነት ምልክቶች ነበሩ። በ5ኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ላይ፤ በብሪታንያ የነበረው የሮም ሠራዊት በሮም መንግሥት ምሥራቃዊ ወሰን ክልል

የተፋፋመውን የባርቤሪያንስ ወረራ ለመከላከል ለቆ በመውጣቱ፤ ይህኛ የሴልቲክ ቤተ ክርስቲያን ያለምንም ጠባቂ ቀረች። የሴልቲክ ሕዝቦችም እረማውያን በነበሩት የእንግላውያን፤ የሳክሰንና የጁትስ ነገዶች ሲደመሰሱ የተረፉት ወደ ምዕራባዊውና ሰሜናዊው የእገራቱ ተራራማ ክፍሎች ተባረሩ።

በጎዝ ነገዶች መካከል የሚሰዩናዊነት ሥራ የተጀመረው ደግሞ ሺቢጋት ገና የዳንዩብን ወንዝ አቋርጠው ወደ ሮም መንግሥት ግዛት ከመግታቸው በፊት ነበር። የአርዮሳዊ የክርስትያን ዘርፍ ተከታይ የነበረው ኡልፍሰስ (311-81 አካባቢ) በእነዚህ ሕዝቦች መካከል የሚሰዩናዊነት ተግባር ለመፈፀም መንፈሳዊ ፕሪ እንደደረሰው ተሰማው። እርሱም የመጀመሪያ የነዚክ ክርስቲያን ጳጳስ ሆኖ በመቀባት ሕይወቱን እብሯቸው ለማሳለፍ ቆረጠ። በአገልግሎቱ በጣም ውጤታማ ክመሆኑ የተነሳ ጎዝስ የሮምን ግዛት በወረሩበት ወቅት እብዛኛዎቹ ክርስቲያን ሆነው ነበር። ኡልፍሰስ የነዞችን ቋንቋ ለጽሑፍ ወደሚመች ፊደል በመቀየርና ቅዱሳት መጻሕፍትን በመተርጎም፤ ነገዶቹን በራሳቸው ቋንቋ የተጻፈ መጽሐፍ ቅዱስ ባለቤት ለመሆን ከማስቻሉም እርሱም የመጀመሪያው እውቅ ሚስዮናዊ ተርጓሚ ተብሎ ስመጠራት በቅቷል። እነኝህ ነገዶች ጦርነት የሚወዱ ሕዝቦች ስለነበሩ ከብሉይ ዚዳን የነገሥታት መጽሐፍት በቋንቋቸው መተርጎም አስፈላጊ አይደለም ሲል ኡልፍሰስ እምኖበት ነበር። ያም ሆኖ ጎዝ ኡልፍሳስ ለመስክረላቸው የአርዮሳውያንን ዘርፍ የክርስትና እምነት ተከታይ ሆኑ። ስለዚህም ነው የምዕራቢ ቤተ ክርስቲያን የኋላ ኋላ ከባድ ኃላፊነት እሕዛብን ከእረሳዊነት ወደ ክርስትና ማምጣት ብቻ ሳይሆን የእስቴይን ሺቢጋቶችና ላምባርዶችን ከአርዮሳዊነት ወደ ትክክለኛው ክርስትና መመለስ ጭምር ለመሆን የቻለው።

በሌላም በኩል የራይንን ወንዝ አቋርጠው የመጡት እረማውያን የሆኑ የቴዩታኒክ ወራሪዎች ለምዕራብ ቤተ ክርስቲያን የበለጠ ውጥረትና ችግር ለማስከተል በቅተው ነበር። የቱርስ ማርቲን የሚባለውና (335-400 አካባቢ) በአሁኑ ጊዜ የፈረንሳይ ታዳጊ (ቅዱስ ጠባቂ) ሆኖ የሚቆጠረው ሌላው ሚሲዮናዊ በደቡብ ጎል ለስፈሩት ለቡርግንዲያ ዘርዎች ወንጌልን የመስበክ ፕሪ ለእርሱም እንደደረሰው አምኖ ነበር። ወንጌልን ለእነዚህ ሕዝቦች ላማዳረስ ከዚህ በፊት ባልታየና ልዩ በሆነ ዘዴ ለመጠቀም ወሰነ። ዘዴውም ተከታዮቹን መነኮሳት በወታደርነት በማስልጠንና በቡድን በማደራጀት የጣኦት አምልኮ ስፍራዎችን እንዲያጠፋ በማድረግ ነበር። ይህ አስደናቂ ተግባሩ እንደ አውግስጢኖስ በታሪክ ሳይዘከርለት ወይም ዝናን ሳያተርፍለት የቀረው የቡርግንዲያዎች የሃይማኖት ታሪክ ወንድሞቻቸው በሆኑትና በዚሁ በጎል ግዛት እብረዋቸው በስፈሩት ፍራንኮች (ፈረንሳዮች) ታሪክ ገናኘነት ተውጦ በመቅረቱ ነው።

የቱርስ ጎርጎርዮስ (ከ538-94 ዓ.ም አካባቢ) ስለፍራንኮች በጻፈው ታሪክ ውስጥ እነኝህ ነገዶች በጎል ውስጥ እንዴት እንደሰፈሩ፤ እንዴትስ ወደ ክርስትና እምነት እንደተለወጡና የቀድሞ ታርካቸውንም ጭምር በማስመልከት ጥሩ ዘገባ እትርቧል። በ5ኛው ክፍለ ዘመን መጨረሻ ላይ ክሎቪስ (481-511 ዓ.ም አካባቢ) የተባለው የፍራንኮች ንጉሥ፤ ክርስቲያን የሆነችውን ቡርግንዲያን ልዕልት ከሎቲልዳ አግብቶ ነበር። ስለዚህ በእርሷም ተፅእኖ ሌላ ክሎቪስ በገጠመው ጦርነት ላይ ድልን በመቀዳጀቱ ለዚህ ያበቃው መለኮታዊ ኃይል እንደሆነ በማመን በ496 ዓ.ም. ወደ ክርስትና እምነት ተለወጠ። እርሱም ክርስቲያን በሆነበት ዕለት እብዛኛው የፈረንሳይ ሕዝብ ክርስትናን ተቀበለ።

ይህ የእብዛኛው ሕዝብ ክርስትናን መቀበል በእውነተኛ መረዳት ይሁንም አይሁንም የክሎቪስ ክርስትናን መቀበል ግን ለቤተ ክርስቲያን ታሪክ ከፍተኛ ጠቀሜታ አትርፏል። ዛሬ ፈረንሳይ እየተባለች የምትጠራውን የቀድሞዎቿን ጎል በእብዛኛው የያዙት ፍራንካውያን በሙሉ በክርስትና ሥር ለመሆን በቅተዋል። ሚስዮናውያንም ከዚች ከጎል ተነስተው ነበር ወደ አርዮሳውያን እስቴይን በመሄድ ፊታቸውን ከእውነተኛው ክርስትና ትምህርት ያዙበትን አርዮሳውያን ጎፋች ለመመለስና ለማሸነፍ ከፍተኛ ተጋድሎ ያካሄዱት። ከሁሉም በላይ ደግሞ የፍራንኮች የንጉሥዊ እገዛ መንግሥት በመካከለኛው ዘመን ውስጥ ሁሉ ስሮም ጳጳሳት (ፓፖስ) ከፍተኛውና የማያወላውል ደጋፊው ነበር። የፍራንኮች ነገሥታት በደቡብ አውሮፓ የሚገኘውን የኡልፕስ ተራራ አቋርጠው ወደ ኢጣሊያን በመዝለቅ፤ የሮሙን ጳጳሳት ብዙ ጊዜ ከተነሱባቸው ጠላቶቻቸው አትርፈዋቸዋል።

የኋላ ሷላም የአየርላንድ ታዳጊ (ቅዱስ ጠባቂ) ለመቀበል የበቃው ፓትሪክ፡ (389-461 አካባቢ) ከብሪታኒያ ወደ አየርላንድ በ16 ዓመቱ በባህር ላይ ወንበዴዎች ተጠልፎ የተወሰደ ነበር። ከዚያም ከብቶችን በመጠበቅ 6 ዓመታት ያህል አሳለፈ። ወደ እገሩ ከተመለሰ በኋላ በአየርላንድ ሚስቶናዊ ሆኖ ለማገልገል መንፈሳዊ ጥፎ እንደደረሰው ተስማሙ። ከ432-461 ዓ.ም. ባለው ጊዜ በአየርላንድ ለሚገኙት ሴልቶች ወንጌልን በመስበክ ላይ እንዳለ ከድሩይድ ሃይማኖት ካህናት ከፍተኛ ተቃውሞ ቢገጥመውም ደሴቷን በመጨረሻ ላይ ጠንካራ የሴልቲክ ክርስትና ደሴት ሊያደርጋት ችሏል። ADD በጎሳዎች ለፍራ የሚኖሩ ክርስቲያኖች በገዳማት ዙሪያ በመሆን እንዲቋቋሙ አደረገ። በአውሮፓ የጨለማ ግዛት ዘመን እየተባለ የሚጠራው እለከፊ ውድቀት በደረሰበት ጊዜ፡ አየርላንድ በአህጉሪቱ ለሚላኩ ሚስቶናዊያን መነኮሳት እንደ የባህልና የምሁራን ማዕከል ሆና አገልግላ ነበር። ኮሎምባስኞችን (ስኮትላንድን) ለክርስትና ለማሸነፍ የተነሳው ከአየርላንድ ነበር።

ፓትሪክ የአየርላንድ ሐዋርያ ተብሎ እንደሚጠራው ሁሉ ኮሎምባም (521-597) የስኮትላንድ ሐዋርያ ነበር። በ563 ዓ.ም. በአዮና ደሴት ላይ በመላው ስኮትላንድ ወንጌል ለማድረስ ማዕከል የሚሆን አንድ ገዳም አቋቋመ። አይዳን በ635 ዓ.ም. ኖርተምብሪያን ለወረሩት የአንግሎ ሳክሶን ዝርያዎች ወንጌልን ለመስበክ የተነሳው ከዚሁ ገዳም ነው። አየርላንድና በስኮትላንድ የተመሠረተችው ይህች የሴልቲካ ቤተ ክርስቲያን ከሁሉም በላይ ሚስቶናዊ ነበረች።

በዚህ በምንወያይበት 6ኛ ክፍለ ዘመን መጨረሻ ላይ የሴልቲክ ክርስትና በስኮትላንድና በአይርላንድ ባለድል ሲሆን ከእንግሊዝ ምድር ግን ጠፍቶ ነበር። ይሁን እንጂ የሴልቲክ የሮም ክርስቲያኖች አንግሎ ሳክሶኖችን ለክርስትና ለማሸነፍ በየግላቸው በመጣር ኃይለኛ ተፎካካሪዎች ሆነው የታዩበት ይህ ክፍለ ዘመን ነው።

በ590 ዓ.ም. ላይ ቤተ ክርስቲያን በሮም መንግሥት ከሚደርሰባት ስደት ነጻ መሆን ብቻ ሳይሆን በጊዜው ከነበረው መንግሥት ጋር የቅርብ ግንኙነትም ነበራት። ከዚህ ሌላ የቴዩታኒክ ወራሪዎችን ወደ ክርስትና እምነት ለመለወጥና የግሪክና የሮም ባህልና ስልጣኔን ለማስተላለፍ የራሷን ድርሻ ተወጥታለች። በዚህ ሂደት ውስጥ ብዙ አረማውያን በፍጥነት ለክርስትና እምነትም ስለተሸነፉ እነርሱን ማስልጠንና የፈተና ጊዜያቸውን እስኪያልፉ አመራር መስጠት ለቤተ ክርስቲያን ከአቅሟ በላይ የሆነ ሥራ ነበር የሆነባት። ስለዚህ ብዙዎቹ አዲስ አማኞች የቀድሞውን አሮጌ የሕይወት አኗኗርና ልማዳቸውን በመያዝ ከቤተ ክርስቲያን ተደባለቁ። ቀድሞ ያደርጉት የነበረውን ጀግናን የማምለክ ልማድ ትዲላንን ወደ ማምለክ ለወጡት። በርካታ አረማዊ ሥርዓቶች ወደ ቤተ ክርስቲያን ስርገው ለመግባት መንገድ አገኙ። ቤተ ክርስቲያን የባርቤራውያንን ፍላጎት ለማሟላት የወሰደችው የተቻኮለ እርምጃ በተራው እራሷንም በአንዳንድ የአረማዊነት እምልኮዎች ለመጠናወት ዳረጋት።